

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİLGİSAYAR VE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI**

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET ETİK İHLALİ İLE
ÇEVİRİM İÇİ RİSK ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cem DOĞAN

BURSA – 2023

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİLGİSAYAR VE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI**

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET ETİK İHLALİ İLE
ÇEVİRİM İÇİ RİSK ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cem DOĞAN

**Danışman
Doç. Dr. Salih BİRİŞÇİ**

BURSA – 2023

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim.

Cem DOĞAN

Tarih: 06/01/2023

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK ONAYI

“Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Etik İhlali İle Çevrim İçi Risk Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı Yüksek Lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Cem DOĞAN

Danışman
Doç. Dr. Salih BİRİŞÇİ

Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. Aysan ŞENTÜRK

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS BENZERLİK YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİLGİSAYAR VE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 06/01/2023

Tez Başlığı / Konusu: Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Etik İhlali İle Çevrim İçi Risk Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç, Tartışma ve Öneriler kısımlarından oluşan toplam 153 sayfalık kısmına ilişkin 31/12/2022 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezimin benzerlik oranı %14'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç / dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik uygulamalarına göre tez çalışmamın herhangi bir benzerlik içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğruluğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

06/01/2023

Adı Soyadı: Cem DOĞAN

Öğrenci No: 802020020

Anabilim Dalı: Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi

Programı:

Statüsü: Y. Lisans Doktora

Danışman

Doç. Dr. Salih Birişçi

* Turnitin programına Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda 802020020 numara ile kayıtlı Cem DOĞAN'ın hazırladığı "Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Etik İhlali İle Çevrim İçi Risk Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 27/01/2023 günü 10:00 – 11:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **başarılı** olduğuna **oybirliği** ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Doç. Dr. Salih BİRİŞÇİ

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ekrem BAHÇEKAPILI

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ömer UYSAL

Bursa Uludağ Üniversitesi

02/02/2023

ÖN SÖZ

Yüksek lisans eğitim süreci boyunca derslerde veya ders dışı zamanlarda bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan, bildiri ve makale çalışmalarımın yayınlanmasında bana rehberlik eden, itici bir güç olarak her zaman beni yüreklendiren, gerek gerçek hayat tecrübeleri gerekse akademik yaşam tecrübeleriyle her zaman bana destek olan, yüksek lisans süresi boyunca hep yanımda hissettiğim değerli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Salih BİRİŞÇİ'ye en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Lisansüstü eğitim tez savunma komisyonundaki değerli jüri üyeleri; Dr. Öğr. Üyesi Ekrem BAHÇEKAPILI ve Dr. Öğr. Üyesi Ömer UYSAL'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek lisans eğitimi ders ve tez dönemi boyunca her türlü anlayışı ve kolaylığı sağlayan, 2015 yılından beri beraber çalıştığım, değerli okul müdürüm Turgay YETİŞ'e teşekkürü bir borç bilirim. Aynı zamanda tez araştırma sürecimde bana verilere ulaşma bakımından her türlü olumlu yaklaşımı sergileyen başta Büyükşehir İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü olmak üzere Orhaneli, Harmancık ve Keles ilçelerindeki veri topladığım tüm ortaokullara ve yöneticilerine şükranlarımı sunuyorum.

Tüm eğitim hayatım boyunca bana her türlü maddi ve manevi desteği sağlayan sevgili anne ve babama teşekkürlerimi sunuyorum.

Gerek yüksek lisans eğitimim boyunca gerekse tanıştığımız günden bu yana bana güvenen, potansiyelim ortaya çıkmasında katalizör etkisi yaratan, yüksek lisans ders süreci ve tez sürecim boyunca bana her türlü çalışmamda çok yardımcı dokunan, lisansüstü eğitim için beni cesaretlendiren, kendisini çok sevdiğim yol arkadaşım, sevgilim ve canım eşim Gizem DOĞAN'a yanımda olduğu için çok teşekkür ediyorum.

Cem Doğan

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	Cem DOĞAN
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ana Bilim Dalı	Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı
Bilim Dalı	Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bilim Dalı
Tezin Niteliği	Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	XVI + 165
Mezuniyet Tarihi	
Tez	Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Etik İhlali İle Çevrim İçi Risk Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Salih BİRİŞÇİ

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET ETİK İHLALİ İLE ÇEVİRİM İÇİ RİSK ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

İnternet kullanımının her geçen gün arttığı günümüzde çevrim içi ortamlarda yaşanan risk durumlarında da artış olması kaçınılmaz bir hal almaktadır. Araştırmada ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algıları ile çevrim içi risk algıları arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Örneklemini Bursa ilinin dört farklı ilçesinde yer alan 1002 ortaokul öğrencisinin oluşturduğu çalışmada tarama yönteminden faydalanılmıştır. Çalışmada, araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu, Salman (2019) tarafından geliştirilen internet etik ihlali algı ölçeği, Arslankara ve Usta (2018) tarafından geliştirilen sanal dünya risk algısı ölçeği kullanılarak veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir. Toplanan veriler analiz edilmeden önce normallik testi yapılmış ardından uygun olan test yöntemleri uygulanmıştır. Yapılan analizlere göre öğrencilerin internet etik ihlal algı düzeylerinin yüksek seviyede olduğu görülürken çevrim içi risk algı düzeylerinin ise düşük seviyede olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin internet etik ihlal algılarının cinsiyet, sınıf düzeyi, günlük internet kullanım süresi ve okul başarısı değişkenlerine göre farklılık gösterdiği görülmüş olup çevrim içi risk algılarının ise cinsiyet ve günlük internet kullanım süresi değişkenlerine göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre çevrim içi ortamlarda internet etiğine daha uygun davrandıkları aynı zamanda erkek öğrencilerin de kız öğrencilere göre

evrim içi risk algılarının daha yüksek olduğu sonucu çalışmanın bir diğer önemli noktalarından birisidir. Araştırmaya katılan öğrencilerin internet etik ihlal algısı ile çevrim içi risk algısı arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar ayrı ayrı tartışılarak uygulayıcı ve araştırmacılara birtakım öneriler sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: evrim içi risk, etik, internet etiği, ortaokul ğrencileri

ABSTRACT

Author Name and Surname	Cem DOĞAN
University	Bursa Uludag University
Institution	Institute of Educational Sciences
Field	Computer Education and Instructional Technology
Branch	Computer Education and Instructional Technology
Degree Awarded	Master
Page Number	XVI + 165
Degree Date	
Thesis	Examination Of The Relationship Between Secondary School Students' Internet Ethical Violation And Online Risk Perceptions
Supervisor	Doç Dr. Salih BİRİŞÇİ

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SECONDARY SCHOOL STUDENTS' INTERNET ETHICAL VIOLATION AND ONLINE RISK PERCEPTIONS

In today's world, where the use of the Internet is increasing day by day, it is inevitable that there will be increase in the risk situations experienced in online environments. In the study, it was aimed to reveal the relationship between secondary school students' perceptions of internet ethical violations and online risk perceptions. The survey method was used in the study, whose sample consisted of 1002 secondary school students in four different areas of Bursa. In this study, data collection was carried out using the personal information form created by the researcher, the internet ethics violation perception scale developed by Salman (2019), and the virtual world risk perception scale developed by Arslankara and Usta (2018). Before analyzing the collected data, normality test was performed and then appropriate test methods were applied. According to the analyzes were made, it was seen that the students' internet ethical violation perception levels were at a high level, while their online risk perception levels were found to be low. It has been observed that students' perceptions of internet ethical violations differ according to the variables of gender, grade level, daily internet use time and school success, while online risk perceptions differ according to gender

and daily internet use time variables. Another important point of the study is the result that female students behave more in accordance with internet ethics in online environments than male students, and that male students also have higher online risk perceptions than female students. It has been revealed that there is a positive and low level relationship between the internet ethical violation perception of the students participating in the research and their online risk perception. The results of the findings were discussed separately and some suggestions were presented to practitioners and researchers.

Keywords: Ethics, internet ethics, online risk, secondary school students

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	IV
ÖN SÖZ.....	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VIII
İÇİNDEKİLER.....	X
TABLolar LİSTESİ	XIII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XV
KISALTMALAR	XVI
1. BÖLÜM.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Önemi	6
1.4. Sınırlılıklar	7
1.5. Varsayımlar	7
1.6. Tanımlar	7
2. BÖLÜM.....	9
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	9
2.1. İnternet Nedir?.....	9
2.1.1. İnternetin Tarihsel Gelişimi.....	9
2.1.2. İnternetin Türkiye’de Tarihsel Gelişimi.....	11
2.1.3. İnternetin Kullanım Amaçları ve Oranları	12
2.1.3.1. Dünyada İnternet Kullanımı	12
2.1.3.2. Türkiye’de İnternet Kullanımı	16
2.1.3.3. Çocukların İnternet Kullanımı	20
2.2. Etik Nedir?	26
2.2.1. Bilim Dalı Olarak Etik Kavramı	26
2.2.2. İyi ve Doğru Davranışlar Olan Etik Kavramı	27

2.2.3. Meslek Üyelerinin Uyması Gereken Davranışlar Olarak Etik Kavramı	29
2.3. Etik Kavramının Boyutları Nelerdir?	29
2.3.1. Bireysel Boyut	30
2.3.2. Toplumsal Boyut	31
2.3.3. Örgütsel Boyut	32
2.4. Etik Kuramlar	32
2.4.1. Betimleyici Etik	34
2.4.2. Uygulamalı Etik	35
2.4.3. Normatif Etik	35
2.4.3.1. Teleolojik (Sonuç) Etik	36
2.4.3.1.1. Faydacılık	37
2.4.3.2. Deontolojik Etik	37
2.4.4. Meta Etik	38
2.4.4.1. Görecelik	39
2.5. Bilişim, Bilgisayar Ve İnternet Etiği	40
2.5.1. Bilişim Etiği	40
2.5.1.1. Bilişim Etiği Boyutları	42
2.5.1.2. Bilişim Teknolojileri Etik Kuralları	44
2.5.2. Bilgisayar Etiği	46
2.5.2.1. Bilgisayar Etiğinin Gelişimi	47
2.5.2.2. Bilgisayar Etiği Boyutları	50
2.5.3. İnternet Etiği	54
2.5.3.1. İnternet Etiğinin Gelişimi	55
2.5.3.2. İnternet Etiği Boyutları	56
2.6. Çevrim İçi Risk	59
2.7. İlgili Çalışmalar	70
2.7.1. Türkiye’de Yapılmış Çalışmalar	70
2.7.2. Yurtdışında Yapılmış Çalışmalar	83
3. BÖLÜM	98
YÖNTEM	98
3.1. Araştırmanın Modeli	98
3.2. Evren ve Örneklem	98
3.3. Veri Toplama Araçları	100

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	100
3.3.2. İnternet Etik İhlali Algı Ölçeği.....	100
3.3.3. Sanal Dünya Risk Algısı Ölçeği.....	100
3.4. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi.....	101
4. BÖLÜM.....	104
BULGULAR VE YORUM.....	104
4.1. Araştırmanın Birinci Alt Problemine Ait Bulgular	104
4.2. Araştırmanın İkinci Alt Problemine Ait Bulgular.....	105
4.3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine Ait Bulgular.....	113
4.4. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemine Ait Bulgular	114
4.5. Araştırmanın Beşinci Alt Problemine Ait Bulgular	124
5. BÖLÜM.....	125
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	126
5.1. Sonuç ve Tartışma	126
5.1.1. Öğrencilerin İnternet Etik İhlal Algılarına Yönelik Sonuçlar	126
5.1.2. Öğrencilerin Çevrim İçi Risk Algılarına Yönelik Sonuçlar.....	129
5.1.3. Öğrencilerin İnternet Etik İhlali Ve Alt Boyutları İle Çevrim İçi Risk Algısı Ve Alt Boyutları Arasındaki İlişisine Yönelik Sonuçlar	132
5.2. Öneriler.....	133
6. BÖLÜM.....	135
KAYNAKÇA	135
EKLER	158
ÖZ GEÇMİŞ	165

TABLolar LİSTESİ

<i>Tablo</i>	<i>Sayfa</i>
1. Dünyada İnternet Kullanımına Ait İstatistiksel Bilgiler.....	15
2. Çevrim İçi Risk Çerçevesi.....	67
3. Araştırmaya Katılan Öğrencilere Ait Demografik Bilgiler.....	99
4. Normallik Testi Sonuçları.....	102
5. İnternet Etik İhlal Algı Ölçeği Ve Alt Boyutlarına Ait Betimsel İstatistikler.....	104
6. İnternet Etik İhlal Algısının Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumu.....	105
7. İnternet Etik İhlal Algısının Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu.....	105
8. İnternet Etik İhlal İle Hangi Sınıf Düzeylerinin Arasında Farklılaşma Durumu.....	106
9. İnternet Etik İhlal Algısının Evde İnternet Olup Olmamasına Göre Farklılaşma Durumu.....	107
10. İnternet Etik İhlal Algısının Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre Farklılaşma Durumu.....	108
11. İnternet Etik İhlali İle Hangi İnternet Kullanım Sürelerinin Arasında Farklılaşma Durumu.....	109
12. İnternet Etik İhlal Algısının BT Dersine BT Öğretmeninin Girip Girmemesine Göre Farklılaşma Durumu.....	110
13. İnternet Etik İhlal Algısının BT Dersinde Etik Değerler Konusunun İşlenmesi Durumuna Göre Farklılaşma Durumu.....	110
14. İnternet Etik İhlal Algısının Okul Başarısına Göre Farklılaşma Durumu.....	111
15. İnternet Etik İhlali İle Hangi Okul Başarı Puanları Arasında Farklılaşma Durumu.....	112
16. Çevrim İçi Risk Algısını Ölçeği Ve Alt Boyutlarına Ait Betimsel İstatistikler.....	113

17. Çevrim İçi Risk Algısının Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumu.....	114
18. Çevrim İçi Risk Algısının Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu.....	115
19. Çevrim İçi Risk Algısı İle Hangi Sınıf Düzeylerinin Farklılaşma Durumu.....	116
20. Çevrim İçi Risk Algısının Evde İnternet Olup Olmamasına Göre Farklılaşma Durumu.....	116
21. Çevrim İçi Risk Algısının Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre Farklılaşma Durumu.....	117
22. Çevrim İçi Risk Algısı İle Hangi İnternet Kullanım Sürelerinin Farklılaşma Durumu.....	118
23. Çevrim İçi Risk Algısının BT Dersine BT Öğretmeninin Girip Girmemesine Göre Farklılaşma Durumu.....	119
24. Çevrim İçi Risk Algısının BT Dersinde Etik Değerler Konusunun İşlenme Durumuna Göre Farklılaşma Durumu.....	120
25. Çevrim İçi Risk Algısının Okul Başarısına Göre Farklılaşma Durumu.....	121
26. Çevrim İçi Risk Algısı İle Hangi Okul Başarı Puanları Arasında Farklılaşma Durumu.....	122
27. İnternet Etik İhlal Algısı İle Çevrim İçi Risk Algısı Arasındaki İlişki Durumu.....	124

ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil</i>	<i>Sayfa</i>
1. Global Digital Report 2022.....	14
2. Türkiye’de Yıllara Göre Hane İnternet Erişim Oranları.....	16
3. Türkiye’de Yıllara Göre İnternet Kullanım Oranları.....	17
4. 6 – 15 Yaş Çocukların İnternet Kullanım Amaçları.....	23
5. Çocukların Akıllı Telefonda İnternet Kullanım Amaçları.....	24
6. Etik Kuramlar.....	33
7. DeMoor Ve Arkadaşlarının Çevrim İçi Risk Başlıkları.....	63
8. OECD’nin Çevrim İçi Risk Başlıkları.....	64
9. Araştırma Kapsamında Kullanılan Ölçeklere Ait Histogram Grafikleri.....	103

KISALTMALAR

ACM:	Association for Computing Machinery
ANS:	Advance Network Services
ARPA:	Advanced Research Project Agency
ARPANET:	Advanced Research Project Agency Network
BITNET:	Because It's Time Network
BT:	Bilişim Teknolojileri
CEI:	Computer Ethics Institute
DARPA:	Defense Advensed Research Project Agency
EARN:	European Academic and Research Network
MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
NCP:	Network Control Protokol
NSFNET:	National Science Foundation Network
OECD:	Organisation for Economic Co-operation and Development
ODTÜ:	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
PTT:	Posta Telefon Telgraf
TBD:	Türkiye Bilişim Derneği
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCP/IP:	Transmission Control Protokol / Internet Protokol
TDK:	Türk Dil Kurumu
TÜBİTAK:	Türkiye Bilim ve Teknoloji Araştırma Kurumu
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜVAKA:	Türkiye Üniversite ve Araştırma Kurumları Ağı
UCLA:	University of California

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın problemine, amacına, önemine, sınırlılıklarına, varsayımlarına ve tanımlamalarına yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Teknolojinin gelişmesi sonucu internet kullanımı hızlı bir şekilde yayılmakta eğitim, sağlık, ulaşım, haberleşme, alışveriş, bankacılık gibi alanlarda yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Esasen içinde bulunduğumuz yüz yıla bakıldığında bir önceki yüz yıl içerisinde gerçekleşen buluşların etkileri görülmektedir. 1940'lı yıllarda icat edilen bilgisayarlar şu an günümüze yön veren en önemli icatlardan bir tanesidir. Bilgisayarların icadından sonra ortaya çıkan ve tüm bilgisayar kullanıcılarını ortak bir sanal platformda buluşturmaya imkân veren internetin yaygınlaşması insanlık için bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımına çok farklı bir boyut kazandırmıştır. Bu sayede internet kullanıcılarının bilgiye ulaşmaları kolaylaşmış, zaman ve mekândan bağımsız olarak diğer kullanıcılarla iletişim kurmalarına da olanak sağlamıştır. İnternet alt yapılı sosyal ağların ortaya çıkmasıyla beraber kullanıcıların haberleşmesi ve bilgiye erişme durumları değişikliğe uğramıştır. Sosyal ağlar sayesinde insanlar sosyal vakit geçirmekle beraber ayrıca eğitim öğretim faaliyetlerinde bu ortamlardan yararlanmaktadırlar (Akça, Sayımer, Salı ve Başak, 2014).

Bilgisayarların ve internetin sağlamış olduğu faydalar göz önüne alındığında bunların kullanımı günümüzde ihtiyaç ve zorunluluk haline gelmiştir. Özellikle eğitim alanına bakıldığında internet alt yapısı, akıllı tahta, tablet ve bilgisayar teknolojilerinin eğitim öğretim sürecinde yer verilmesi kaçınılmaz olmaktadır. İnternet kullanımı artık sınıflarımızın içerisinde kadar kendine yer edinmiştir. Öğrenciler sosyal medya, çevrim içi haberleşme portalları, çevrim içi eğitim ortamları ve farklı amaçlar için hazırlanan internet siteleri yardımıyla gerek kendi aralarında gerekse öğretmenleriyle haberleşmekte ve bilgiye kolay şekilde erişim sağlayabilmektedirler (Aslan ve Yılmaz, 2017). Böylece öğretmenlerin ve öğrencilerin derslerde bilgiye hızlı ulaşmasını sağlamış, dünyadaki gelişmelerden anında haberdar olma fırsatı vermiş, öğrencilerin kendi kendilerine öğrenmelerini sağlayacak farklı dijital ortamlara ulaşmalarını kolaylaştırmaktadır.

Dünyadaki internet kullanımının artmasından dolayı ülkemizde de bu durum sürekli artış halindedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2021'de yaptığı "Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması" araştırmasına bakıldığında; 2020' de %90,7 olan evden

internet erişimine sahip olma imkânı 2021 yılında %92 olmuştur. 2011 yılında evden internet erişimine sahip olan haneler %45 iken 2021 yılında bu oranın %92 olduğu görülmektedir. Bu durum son 10 yılda internet kullanan hane sayısının hemen hemen iki katına çıkmış olduğunu göstermektedir. Yine TÜİK 2021 yılında yapmış olduğu “Bireylerde İnternet Kullanımı” araştırmasının sonuçlarına bakıldığında 2020 yılında bireylerin %79’u internet kullanırken 2021 yılında bu oranın %82,6 olduğu ortaya çıkmıştır. Bireylerde internet kullanımı oranında son on yıla bakıldığında ise 2011 yılında %42,9 olan bu oran 2021 yılında %82,6 seviyesine yükseldiği görülmektedir. Son 10 yılda belirlenen bu durum bireylerce gerçekleşen internet kullanımının hemen hemen iki katına çıktığını göstermektedir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2021).

İnternet teknolojisinin gelişmesiyle birlikte insanlar dijital teknolojilerin hâkim olduğu dijital bir dünyada yaşamaya başlamışlardır. Bu durum sağlamış olduğu faydanın yanında gün geçtikçe etik kullanım gibi problemler de meydana çıkarmıştır (Özdemir, 2019). Etik konusu geniş ve karmaşık bir durum olduğu için birçok tanımlama mevcuttur. Etik, topluluk şeklinde yaşamının vermiş olduğu yükümlülükler uyan, iyi ile kötünün nasıl seçileceğini, yapılacak ile yapılmayacak olan ödev ve sorumlulukları belirlemeye çalışan felsefe dalıdır (Buckingham, 2012). Çüçen (2001) etiği, ahlâk kavramını ve bunun nasıl meydana geldiğini, insanların hareketlerinin altında yatan nedenleri, iyi ve kötü hareketlerin sebeplerini araştıran bir felsefi alan olarak tanımlamaktadır. Bauman (2011) ise etik kavramını, ahlâklı olan her bireyin uymak zorunda olduğu, kendi içinde çelişmeyen ilkelerden oluşan emirler şeklinde tanımlamıştır. İnternetin günümüzde yaygın ve sürekli artan bir bilgi aracı olarak kullanmanın yanında onu kullanırken özen gösterilmesi gereken bazı durumları doğurmuştur. Gerek çevrim içi ortamda etkileşimde bulunurken gerekse araştırma yaparken kabul edilebilir veya kabul edilemez davranışları belirleyen kurallar bütününe internet etiği denir (Torun, 2007). İnternet etiği şeklinde belirlenen bu durum çevrim içi ortamda başkalarına saygılı davranmak ve hoş olmayan davranışları bitirmek için ne yapılıp ne yapılmayacağına ilişkin kuralları içermektedir. Uygunsuz mail atma, ücreti ödenmeden edinilen yazılımı kullanma ve çoğaltma, kişisel verileri izin almadan ele geçirme ve dağıtma, kaynak göstermeksizin diğer kişilerin çalışmalarından faydalanma, çevrim içi ortamda asılsız haber verme ve uygun olmayan görüşme gerçekleştirme, başkasına zararlı yazılım iletme, yasadışı bahis oynama, iftira atma, ırkçılık, dedikodu yapma ve başkalarının çalışmalarını izinsiz ele geçirme gibi hareketler internette oldukça görülen ve etik olmayan hareketlerden kimileridir (Kavuk vd, 2011). Başkasından kopya çekmek, intihal yapmak, başkasının yaptığı ödevi kendi yapmış gibi göstermek, çevrim içi grup çalışmalarında hiçbir şey yapmamak öğretmenlerin kaygılandığı

konulardan bazılarıdır. Ancak internet kullanımının artmasıyla daha önce yapılmış çalışmalara ulaşma olanağı farklı tür okullardaki öğretmenlerin sitem ettiği bir durum haline gelmiştir (Sutherland, 2004). Öğrencileri internet üzerinden araştırma yapmaya, yeni bilgiler keşfetmeye ve düşünmeye yönlendirmesi hayal edilen internet onları uyuşukluğa ve başkalarının çalışmalarını taklit etmeye özendirir.

TÜİK (2021) göre hem hanelerin hem de bireylerin internette geçirdiği süre her bir önceki seneye göre artış göstermiştir. Kişilerin çevrim içi ortamlarda geçirdiği sürenin artması doğal olarak çevrim içi risk içeren durumlarla karşılaşma olasılığını da arttırmaktadır. Risk bir zarara uğrama tehlikesidir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2014). Risk durumlarının internet ortamında gerçekleştirilen eylemler neticesinde meydana gelme durumları muhtemel olabilmektedir. Çevrim içi risk ise, risk içeren durumlarla internet ortamında karşılaşmaktır. Jantz ve McMurray (1998; akt. Chou ve Peng, 2011) çevrim içi riskleri, çevrim içi haberleşme ve uygun olmayan çevrim içi cinsel durumlar bakımından değerlendirmişlerdir. Poflak (2002) ise çevrim içi riskleri kategorize ederken cinsel öğelere karşı karşıya gelme, özel verilerin ele geçirilmesi, telif ihlali, erişkin kişilerle hoş olmayan haberleşmeler, yerinde olmayan mesajlar ve siber zorbalık gibi durumları ele almıştır. DeMoor ve diğerleri (2008; akt. Valcke, De Wever, Van Keer ve Schellens, 2011) çevrim içi riskleri; içerik riskleri, ticari riskler ve iletişim riskleri olarak üç başlık altında incelemektedir. Hasebrink, Livingstone, Haddon ve Olafsson (2009) çevrim içi riskleri; risk temaları ve çocuğun rolleri çerçevesinde ele almıştır. Buna göre risk temaları; ticari ilgiler, cinsellik, saldırganlık ve diğer ideoloji (fikirler) temalarından oluşmaktadır. Bu temalara göre çocuk çevrim içi risk ortamında 3 farklı rolde yer almaktadır. Bunlar; alıcı (internette bulunan içeriğe maruz kalan), etkileşen (internette üzerinde başka kişilere zararlı içerik ortamına sokma potansiyeli bulunan) ve aktör (bir başkasıyla etkileşimi başlatan) rolleridir. OECD (2011) ise riskleri; teknolojiyle ilgili riskler, tüketimle ilgili riskler, gizlilik ve bilgi güvenliği ile ilgili riskler olmak üzere ele almıştır. Akça, Sayımer, Salı ve Başak (2014) çevrim içi riskleri; nereden geldiği belli olmayan zararlı yazılım içeren mailler, saldırı ve tehdit barındıran mesajlar, sosyal medya iletileri, kısa mesajlar, çevrim içi ortamda yayılan uygun olmayan resim ve videolar olarak ele almışlardır. İnternetin etik dışı kullanılmasıyla bu tür çevrim içi riskler günümüzde ortaya çıkmıştır. Uygun olmayan tehlikeli içeriklerle karşılaşmak, kötü niyetli kişiler tarafından taciz edilmek, kişisel bilgilerin uygunsuz bir şekilde ele geçirilmesi, internet üzerinden dolandırılmak, başkaları tarafından kandırılmak çevrim içi risklere örnek gösterilebilecek bir diğer etmenler olarak gösterilebilir.

Sosyal bilimler alanında risk kavramı genellikle algılanan risk çerçevesinde ele alınmaktadır (Dowling, 1986). Algılanan risk kavramının çevre, nükleer enerji, teknoloji, pazarlama, sosyal politika, tıp ve bilişim alanlarında pek çok bağlamda ele alınması mümkün olabilmektedir (Belanche, Casaló ve Guinaliu, 2012; Dowling ve Staelin, 1994; Slovic, 1993; Sweeney, Soutar ve Johnson, 1999). Zararlı bir olayın olma olasılığı arttıkça ve sonuçlarının önem seviyesi büyüdükçe algılanan risk artmaktadır (Sjöberg, 1999). Buna göre bireyin çevrim içi risk algısının düzeyine göre içinde bulunduğu durumun iyi olup olmadığı anlaşılabilir. Çevrim içi risk algısı yüksek olan bir öğrencinin içinde bulunduğu durum risk teşkil ediyorsa bunu önceden anlayabilmesi daha mümkündür. Böylece riskli durumun içine düşmeden tedbir almak daha kolay hale gelebilir. Çevrim içi risk algısı düşük olan öğrencinin karşılaştığı durumlar risk teşkil ediyorsa bunun riskli durum olup olmadığını anlaması mümkün olmayabilir.

İnternet etik ihlali davranışları ve çevrim içi risk durumları tüm dünyada hızla çoğalmaktadır. Çevrim içi risk ortamlarını yaratan, başkalarıyla etkileşimi başlatan aktör kişiler genelde siber zorbalık yapan, telif haklarıyla korunan içerikleri yayan, istenmeyen e-posta gönderen, özel bilgileri izinsiz kullanan, virüs gönderen, çevrim içi kumar oynayan, taciz eden, ırkçılık yapan, tehdit eden kişilerdir. Aslına bakıldığında bu kişiler teknolojiyi kullanmayı bilen ancak ahlaki değer yargı düzeyi düşük olan kişilerdir. Lee (2015) bu durumu, bilim ve teknoloji öğretimine haiz bilgi ve becerilerin egemen olduğu ahlaki değerlerle ilgili içeriklerin ise ihmal edildiği öğretim programlarının uygulanması ile açıklamaktadır. Bu bağlamda Lee (2015), etik eğitiminin öğrencilerin teknolojiyi kötü amaçlı kullanma oranını azaltmada etkili olduğunu belirtmiştir. Kurbanoglu (1996), internet etiğine uygun olmayan davranışların engellenmesinin altını çizmiş ve bu problemlerin ortadan kalkması için interneti, diğer kullanıcılara rahatsızlık vermeyen, haklarını ve özel alanlarını işgal etmeden kullanan kişilerin yetişmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır.

Ülkemizde internet etiği kavramına ortaokul 5 ve 6. sınıflar seviyesinde bilişim teknolojileri dersi etik ve güvenlik ünitesi altında altında değinilmektedir. Bu üniteler müfredatta 5. sınıf seviyesinde etik değerler konusu altında 4 kazanım, 6. sınıf seviyesinde de artık daha bilinçliyim konusu altında 3 kazanım olacak şekilde verilmektedir. Kazanımların içeriklerine bakıldığında 5. sınıflarda daha çok etik ve bilişim etiği kavramı üzerinde durulduğu, 6. sınıflarda ise internet etiğinin önemini ifade eder gibi kavrama düzeyinde olan bilgiler yer almaktadır.

Bireylerin internet etik ihlal algısının yüksek olması çevrim içi risk algısını da olumlu yönde etkileyeceği düşünülmüş olup böylece bireylerin çevrim içi ortamlarda risklerle karşı

hızlı tedbir almasını sağlamasını ve onları dezavantajlı durumlara düşürmeyi engelleyebileceği düşünülmektedir. Lee (2015) çalışmasında internet ortamında çevrim içi risk oluşturan kişilerin teknoloji kullanmayı bilen ancak ahlaki değerlerden yoksun kişiler olduğunu, Kurbanoğlu (1996)'da çalışmasında etik eğitim önemine dikkat çekmiş internette başkalarına zarar vermeden kullanan bireylerin yetişmesi gerektiğini, Akça, Sayımer, Salı ve Başak (2014) çalışmasında ise çevrim içi risklerin neler olduğunu açıklamış ve internetin etik dışı kullanılmasıyla bu risklerin arttığını belirtmişlerdir. Bu üç çalışmaya baktığımızda internet etik kullanımına uygun olmayan davranışlar sergileyen kişilerin çevrim içi risk ortamlarında alıcı ya da aktör rollerinden biri olduğu anlamı çıkarılabilmektedir. Bu çalışmayla araştırmanın problemini, ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algıları ile çevrim içi risk algıları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı ortaokulda öğrenim gören öğrencilerin internet etik ihlal algıları ile çevrim içi risk algıları arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılmasıdır. Öğrencilerin internet etik ihlal algıları ile çevrim içi risk algı düzeylerinin hangi değişkenlere göre farklılık gösterdiği çalışmanın amaçlarından biridir. Öğrencilerin internet etik ihlal algıları ile çevrim içi risk algıları; cinsiyet, sınıf düzeyi, evde internet bağlantısı bulunma durumu, günlük internet kullanım süresi, bilişim teknolojileri dersine bilişim öğretmenin girip girmeme durumu, bilişim teknolojileri dersinde etik değerler konusu işlenme durumu ve okul başarısı (2021 – 2022 sene sonu not ortalaması) değişkenleri açısından ayrı ayrı incelenecektir. Ayrıca internet etik ihlal algısı ile çevrim içi risk algısı arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması da amaçlanmıştır. Bu bağlamda aşağıdaki şu araştırma sorularına cevap aranacaktır.

- 1- Ortaokul öğrencilerinin internetteki etik ihlallere yönelik algı düzeyleri nedir?
- 2- Ortaokul öğrencilerinin internetteki etik ihlallerine yönelik algıları;
 - cinsiyet,
 - sınıf düzeyi,
 - evde internet bağlantısı bulunma durumu,
 - günlük internet kullanım süresi,
 - bilişim teknolojileri dersine bilişim öğretmenin girip girmeme durumu,
 - bilişim teknolojileri dersinde etik değerler konusu işlenme durumu,
 - okul başarısı değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 3- Ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyleri nedir?

- 4- Ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algıları;
- cinsiyet,
 - sınıf düzeyi,
 - evde internet bağlantısı bulunma durumu,
 - günlük internet kullanım süresi,
 - bilişim teknolojileri dersine bilişim öğretmenin girip girmeme durumu,
 - bilişim teknolojileri dersinde etik değerler konusu işlenme durumu,
 - okul başarısı değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 5- Ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyi ve alt boyutları ile çevrim içi risk algı düzeyi ve alt boyutları arasındaki ilişki ne düzeydedir?

1.3. Araştırmanın Önemi

İnternetin artık vazgeçilmez bir ortam olduğu günümüzde internet kullanımını sürekli yaygınlaşmakta ve kullanımı yaşı da her geçen gün düşmektedir. Aslan (2016) yapmış olduğu çalışmasında 9-16 yaş aralığındaki 784 çocuğun 2010 – 2015 yılları arasındaki internet kullanımları, internet üzerinde gerçekleştirdikleri etkinlikleri, internet kullanım becerilerini, internette yaşadıkları çevrim içi riskleri ve bu risklerle başa çıkma yöntemlerini araştırmıştır. Yapılan araştırmanın sonuçlarına bakıldığında interneti kullanıma başlama yaşı 2010 senesinde ortalama 5 yaş olduğu görülürken 2015 yılında bu yaş 2 olmuştur. Çocuklar interneti hangi amaçla kullanmak isterlerse istesin internetin artık çocuğun odasının içinden dünyaya açılan bir yer olduğu ve bunun da doğal olarak çocuklar açısından birçok riski barındırdığı aşikârdır. İnternet kullanım yaşının bu denli düşmesinin ardından çocukların internet etiği ihlal algılarının farkında olmaları büyük önem taşımaktadır.

İnternetteki tehlikelere karşı savunmasız olan çocukların aniden uyuşturucu, pornografi, çeşitli silahlar, alkol, patlayıcı madde, sahte para basımı, gasp gibi bilgileri içeren sitelerle karşı karşıya gelmesi, gördükleri ve okudukları karşısında etkilenmemesi mümkün değildir (Tuncer, 2000). Gelecekte sağlıklı düşünen bireylerin yetişmesi için internetin doğru ve etkili kullanılması önemli bir aşama olarak görülmelidir. Bunun için de çocukların internet etik algılarının tespit edilmesinin bu kapsamda yapılacak çalışmalara yön vermesinde önemli olacağı düşünülmektedir. Bunun sonucu göre de başka çalışmalara katkı yapacağı düşünüldüğünde çalışmanın önemi ortaya çıkmaktadır.

Avrupa Çevrim İçi Çocuklar (EU Kids Online, 2010) projesi araştırmasıyla 25 ülkeden 25142 çocuk ve aile üyeleri ile görüşmeler yapılmış olup bu çalışmanın ülkemizde çocukların interneti kullanırken karşılaştığı çevrim içi risklerin durumunun ne derecede değiştiğini

görmek bakımından önemlidir. Ayrıca Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD, 2011) dijital ekonomi raporuna göre çevrim içi durumlarda çocukları korumak için yapılacak girişimlerde çocuğun içinde bulunduğu durumun risk potansiyelinin ele alınması ve buna göre değerlendirme yapılmasının oldukça önemli olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda yapılan çalışmada çocukların çevrim içi risk algı düzeyinin belirlenecek olması ileride yapılacak başka çalışmalara bir referans noktası oluşturması beklenmektedir.

Öğrencilerin internette karşılaştıkları çevrim içi riskler konusunda ülkemizde araştırmaların kısıtlı olduğu ve çoğunlukla siber zorbalık başlığı altında gerçekleştirildiği söylenebilir. Gerçekleştirilmesi planlanan araştırmayla birlikte özellikle ortaokul seviyesinde yürütülen internet etiği konusunun önemi vurgulanacak olup internet etiği ve çevrim içi risk ilişkisinin bu çalışmada aynı anda incelenmesinin literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları şöyledir.

- 1- Araştırmada ulaşılan olan öğrenciler 2022 – 2023 öğretim yılı Bursa ili Büyükşehir, Orhaneli, Harmancık ve Keles ilçelerinde bulunan ortaokul öğrencileri ile sınırlıdır.
- 2- Araştırmaya gönüllü olarak katılan ve ulaşılabilen öğrencilerin ölçeklere verdikleri cevaplarla sınırlıdır.

1.5. Varsayımlar

Bu çalışmanın içerdiği varsayımlar şu şekildedir.

- 1- Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının öğrencilerin internet etik ihlal algı düzeylerini ve çevrim içi risk algı düzeylerini doğru bir şekilde ölçtüğü varsayılmıştır.
- 2- Seçilmiş olan örneklem evreni doğru bir şekilde temsil etmektedir.
- 3- Çalışmaya katılım sağlayan öğrenciler ölçek sorularına cevap verirken gerçek duygu ve düşüncelerini belirtmiş, gelişigüzel işaretleme yapmamışlardır.

1.6. Tanımlar

Etik: Ahlak kavramının özünü inceleyen, ahlaki değerlerin neler olduğunu, insan davranışlarının dayandığı temelleri, iyi ve kötü davranışların sebeplerini araştıran felsefi bir disiplindir.

İnternet Etiği: Bireylerin internetteyken nasıl davranmalarını gerektiğini belirleyen, internet üzerinde etkileşimdeyken kabul edilebilen veya kabul edilemeyen davranışları belirleyen kurallar bütünüdür.

Çevrim İçi Risk: Risk bir zarara uğrama tehlikesidir. Çevrim içi riskin birçok (uygunsuz cinsel içerik, telif hakkı ihlali, uygunsuz mesaj, siber zorbalık vb.) çerçevede değerlendirildiği düşünöldüğünde risk durumlarıyla internet ortamlarıyla karşılaşılmasıdır.

2. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algıları ile çevrim içi risk algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerine literatür bilgileri ve kuramsal çerçeveye ait bilgilere yer verilmiştir. İlk olarak internetin ne olduğu ve geçmişten günümüze yansımaları verilmiştir. Sonrasında etik kavramının ne olduğu ile bilişim, bilgisayar ve internet etiği kavramları açıklanmıştır. Devamında çevrim içi riskin ne olduğu ve çevrim içi risklerin çeşitlerine değinilmiş olup son olarak da internet etiği ve çevrim içi riskle ilgili Türkiye’de ve yurt dışında yapılmış olan araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. İnternet Nedir?

En az iki bilgisayarın birbirine bağlanması sonucu oluşan durum bilgisayar ağı denilen yapıyı meydana getirmektedir. Buna benzer bir şekilde dünyanın değişik yerlerindeki bilgisayarların, telefonların, tabletlerin, akıllı televizyonların, kısacası internete bağlanma özelliği olan tüm cihazlar ile bilgisayar ağlarının bağlanmasıyla oluşan yapıya internet denir. Günümüzde internet, sürekli büyüyen ülkeler arası bir mecra, kullanıcıların odalarından dünyaya açıldığı bir platform halini almıştır.

1985 yılında kullanılmaya başlanan internet kelimesi “Interconnected Networks” sözcüklerinin birleşmesinde oluşan bir kelimedir. Kendi aralarında bağlantılı ağlar anlamına gelmektedir (Wikipedia, 2022). Türk Dil Kurumu (TDK) ise interneti; bilgisayar ağlarının birbirlerine bağlanmasıyla oluşan, sınırı ve herhangi yöneticisi olmayan uluslararası bilgi iletişim ağı olarak tanımlamaktadır (TDK, 2015). İnternet farklı yerlerde mekândan bağımsız bir şekilde bulunan kullanıcıların internet kullanım araçlarını kullanarak istediği zaman iletişim ve haberleşme kurabildiği bilgisayar ağları ya da çok yönlü bir bağlantı kurma durumudur (Yalçın, 2003; İnan, 2010). İnternet, bilgisayarların TCP/IP protokolünü kullanarak birbirleriyle iletişimin sağlandığı, evrensel ölçüde kullanımı sürekli artan ve büyüyen bir ağ yapısıdır (Gençer, 2011). Karasar (2004) ise interneti; dünyanın farklı yerlerindeki bilgisayar ağlarında bulunan kullanıcıların, aynı bilgisayar ağındaymış gibi bilgi alışverişi yaptıkları ve haberleşme sağladıkları bir teknoloji olarak ifade etmiştir. Bu sayede kullanıcılar bilgiye kolay ve hızlı bir şekilde ulaşmakta aralarındaki bilgi alışverişi de zamandan ve mekândan bağımsız bir şekilde olmaktadır.

2.1.1. İnternetin Tarihsel Gelişimi: Dünyada kullanımı yaygınlaşan ve sürekli olarak kullanımı artmakta olan internetin geçmişine bakıldığında Amerika ve Sovyetler Birliği soğuk

savaş zamanına dayanmaktadır. Soğuk savaş dönemlerinde olası bir nükleer saldırı durumunda iletişim ve haberleşmenin kesilmemesi hedeflenmiştir. Bu yüzden bu zamanlarda internet daha çok askeri amaçlar için kullanılmıştır. 1957 yılında Sovyetler Birliği ilk uydu olan Sputnik'i dünyanın yörüngesine yerleştirmiştir. Bu olaya karşılık ABD Savunma Bakanlığı çalışmalara başlamıştır.

İnternetin gelişimine tarihsel bir düzende bakmaya devam ettiğimizde Amerikalı psikolog ve bilgisayar bilimcisi olan Joseph Carl Robnett Licklider'in Massachusetts Institute of Technology (MIT)'de gün yüzüne çıkardığı bir kavram olan "Galaktik Ağ" kavramı internetin ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır. Licklider bu kavramla, kullanıcıların yer ve zamana takılmadan verilerine istedikleri zaman ulaşabilmesini ifade etmiştir. Günümüzde ise bu durum internetin zaman ve mekândan bağımsız olmasıyla ilişkilendirilebilir. Çalışmalarının sonucunda Licklider 1962'de Amerikan askeri çalışması DARPA (Defense Advanced Research Project Agency) bilgisayar bölümüne getirilmiştir.

1965 yılına gelindiğinde L. Roberts ve T. Merrill, bilgisayarlar arasında ilk defa bağlantı kurarak haberleştirmiştir (Gromov, 2002). Sonrasında Roberts 1966 yılında DARPA'da çalışmaya başlamıştır. Bu çalışma sürecinde de bilgisayarlar arasında bağlantı şeklini ortaya çıkaran ARPANET isimli projesinin önerisini sunmuştur.

Sovyetler Birliği'nin 1957'de gönderdiği Sputnik uydusuna karşılık ABD Savunma Bakanlığı'nın çalışmalara başladığı ve bunun sonucu olarak da 1958'de ARPA (Advanced Research Project Agency) kuruluşunu kurmuşlardır. ARPA kuruluşu; Amerika'nın dört farklı üniversitesinde farklı yerlerdeki dört bilgisayar arasında veri aktarımı gerçekleştirerek internetin ilk şeklini ortaya çıkarmıştır. Sonrasında ise askeri ihtiyaçları karşılamak amacıyla ARPANET isminde bir bilgisayar ağı kurulmuştur (Çağiltay, 1994; Dede, 2004). İnternetin bugünkü halini almasında önemli bir yeri olan ARPANET 1990 yılında kapatılmış bunun yerine ise NSFNET (National Science Foundation Network) gelmiştir. Bilgisayar temelli işlemlerin fazlaşması ve internet teknolojilerinin kullanımının artması nedeniyle özel sektör de bu hizmetten yararlanmak istemiş, buna istinaden de internet 1995 yılında tamamen özelleştirilmiştir.

ARPANET projesi sonrasında birçok yerdeki bilgisayarlar bu projeye katılmış sonrasında ise NCP (Network Control Protokol) ile çalışmışlardır. 1972 yılına gelindiğinde elektronik posta (e-mail) ilk defa ARPANET içinde kullanılmaya başlanmıştır. İnternet 1972 yılında yaklaşık 50 üniversite ve tamamı askeri teknolojilerle ilgili projeler yapan araştırma kurumlarında kullanılmaya başlanmıştır. 1980'li yıllarda internet bütün dünyada genişlemeye başlayan bir yapı halini almaya başlamıştır. 1 Ocak 1983 tarihinde yeni protokol Transmission

Control Protokol / Internet Protokol (TCP/IP) ARPANET içinde kullanılmaya başlanmış ve bu protokol ile bugün var olan internet ağı yerini almıştır. 1980'li yılların ortalarında Savunma Bakanlığı'na bağlı (DOD) Amerikan askeri bilgisayar ağı ARPANET'ten ayrılıp MILITARY NET adı ile kendi ağını kurmuştur (Gromov, 2002). ARPANET, ABD'deki araştırma kuruluşları ve üniversiteleri de içerisine katarak büyümeye devam etmiştir. Bu süreçte internetin ticari boyutu da fark edilmeye başlanınca internet başlangıçtaki sınırlı alanından çıkarak dünya yüzeyini kapsayan bir ağa dönüşmüştür (Bal, 2001; İçel, 2001; Gülcü ve Alan, 2003; Dede, 2004;).

1986 yılında Amerikan devletinin maddi yardımlarıyla NSFNET (National Science Foundation) olarak değiştirilen ARPANET, 1987 yılında birçok önemli noktalar üzerinde güçlü bir yapı oluşturmuştur. Michigan Eyaletindeki üniversiteler ile NSF arasında yapılan anlaşmaya IBM ve haberleşme firması MCI dahil olmuştur. 1990'da bu anlaşmadan ANS (Advance Network Services) hizmeti meydana gelmiştir. ANS, ABD'de internetin özelleştirilmesi sürecinde önemli bir rol oynamıştır. 1990 yılında NSFNET'in özel şirketler tarafından işletilmesiyle başlayan süreç Mayıs 1995'te NSF'nin piyasadan çıkmasıyla sona ermiştir. 1995'ten itibaren ABD'de internetin işletilmesi tamamen özel sektörün inisiyatifine geçmiştir (Gromov, 2002).

2.1.2. İnternetin Türkiye'de Tarihsel Gelişimi: Türkiye'de ilk bilgisayar ağı çalışmaları 1987 senesinde Ege Üniversitesi liderliğinde kurulan EARN (European Academic and Research Network) / BITNET (Because It's Time Network) bağlantılı TÜVAKA (Türkiye Üniversite ve Araştırma Kurumları Ağı) ile başlamıştır (Gönenç, 2003). Bu ağı ilk kullanmaya başlayanlar akademik kurumlardır. Ege Üniversitesi ilk olarak Pisa Üniversitesi (İtalya), daha sonra Montpellier Üniversitesi (Fransa) ile kablolar aracılığı ile bağlantı kurmuştur (İnan, 1999).

İlerleyen zamanlarda bu ağ yetersiz kalmaya başlamış ve aksaklıklar meydana gelmiştir. 1991 yılı sonlarına doğru ODTÜ (Orta Doğu Teknik Üniversitesi) ve TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel Araştırma Teknoloji Kurumu) öncülüğünde internet ağı oluşturmak için çalışma başlamıştır. Bu bağlamda ülkemizdeki ilk deneysel bağlantı 1992 yılı Ekim ayında X.25 üzerinden Hollanda'ya yapılmıştır. ODTÜ'nün PTT (Posta Telefon Telgraf) ile 1992 yılında anlaşmasından hemen sonra 12 Nisan 1993'te 64 kbps kapasiteli kiralık hat ile ODTÜ Bilgi İşlem Daire Başkanlığı sistem salonundaki yönlendiriciler kullanılarak, ABD'de NSFNET'e TCP/IP protokolü üzerinden Türkiye'nin ilk internet bağlantısı gerçekleştirilmiştir (Altun, 2003). Bu bağlantı gerçekleştirildikten sonra ülkemizdeki üniversite ve kamu

kuruluşlarının birçoğu ODTÜ üzerinden internet bağlantısına kavuşmuştur. Özel kuruluşların da internet hizmeti almak istemesiyle internet erişimi ülke çapına yayılmaya başlamıştır. Türkiye'nin ilk internet siteleri ODTÜ ve Bilkent Üniversitelerine ait web siteleri oluşturmuştur. Türk Telekom başlattığı proje ile 1996 yılında interneti özel kuruluşlara ve hanelere ulaştırmıştır (ODTÜ, 2018).

1998 yılında Türkiye'de İnternet Üst Kurulu oluşturulmuştur. İnternet Üst Kurulu 8 – 21 Nisan tarihleri arasını “İnternet Haftası” olarak ilan etmiştir. Türkiye'de internet hizmeti sağlayan servislerin çoğu Türk Telekomünikasyon A.Ş.'ye aittir. Diğer internet servis sağlayıcıları yurt dışı ve yurt içi bağlantılarını Türk Telekom üzerinden kiraladıkları hatlar aracılığıyla yapmaktadırlar. Türkiye İnternet kullanıcı sayısı en hızlı artan ülkelerden biridir (Dede, 2004).

İnternetin tarihsel gelişimine bakıldığında ilk olarak askeri bir proje olarak ortaya çıkmış daha sonra insanların beklentileri değiştikçe ve teknolojinin gelişmesiyle beraber gelişim göstermiştir. Şu an tüm dünyada hızlı, ucuz, kolay iletişim ve haberleşme sistemi haline gelmiştir.

2.1.3. İnternetin Kullanım Amaçları ve Oranları: İnternetin ilk ortaya çıktığı zamanlara bakıldığında askeri amaçla ortaya çıktığı ve bu amaç için kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Ancak sağladığı kolaylıklar ve avantajlar neticesinde kullanımı özel kurum ve kuruluşlar tarafından da benimsenmiştir. Kullanıcının internet teknolojilerini ve bilgisayar sistemlerini kullanabilmesi için belirli bir donanımda gerekmede aksi takdirde bu durumun internetin belirli bir kesim tarafından kullanılması neden olabileceği düşünülmektedir. Bilgisayar ve internet teknolojisinin gelişmesi sayesinde zor ve karmaşık bilgisayar işlemlerinin yerini kullanılabilirlik açısından oldukça kolay ve sade olan uygulamalar almıştır. İnternet kullanıcılarına bilgiye kolay erişim imkânı, alışveriş, bankacılık, eğitim, sağlık, eğlence gibi birçok alanda kolaylıklar sunmaktadır. Bu kolaylıklar neticesinde de internet kullanımı ve kullanan sayısı her geçen gün artmaktadır.

İnternet kullanımı bu başlık altında anlatılmış olup dünyada internet kullanımı, Türkiye'de internet kullanımı ve çocukların internet kullanımı 3 başlık halinde incelenecektir.

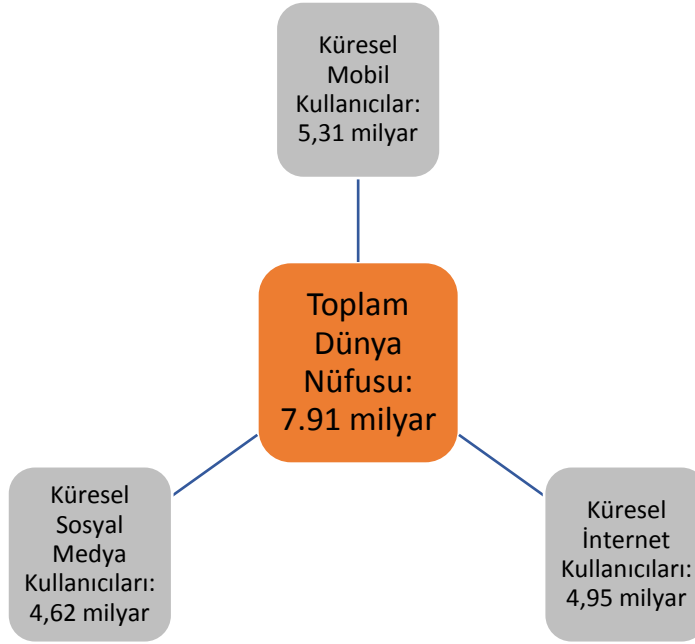
2.1.3.1. Dünyada İnternet Kullanımı: Dünyada farklı kurumların yaptığı araştırmalara baktığımızda internet, mobil cihaz, sosyal medya kullanan sayısı yükseliş halindedir. Dünyada internet kullanımı 1994'te 110 ülkeden yaklaşık 25 milyon kişiyken 1995 yılında 60 milyona ulaşmıştır (Bedir, 2012). 2013 senesinde bu sayı 2,8 milyar civarındayken 2018'de ortalama 4

milyar civarına gelmiştir. 2022 yılına gelindiğinde internet kullanıcı sayısı 4,95 milyar kişiye ulaşmıştır (Global Digital Report, 2022). Tüm bunların gösterdiği sonuç internetin hızlı yayılma davranışı gösteren bir iletişim teknolojisi olduğudur.

İnternetin bu kadar hızlı yayılmasında şu 3 etkenin birleşimi çok önemlidir (Castells, 2016). Bunlar:

- Tim Berners - Lee'nin World Wide Web (www) oluşturması ve 1973'te V. Cerf ile R. Kahn'ın TCP/IP internet protokolünü açık kaynak kodlu olarak tasarlaması oldukça önemlidir. Bu sayede evrensel bir kullanıcı topluluğunun açık kaynak kod katısını almıştır. İnternet hala aynı açık kaynak kodu ilkesiyle çalışmakta olup web servis sağlayıcılarının üçte ikisi bağımsız programcıların yürüttüğü Apache programı sayesinde yürütülmektedir.
- İnternetin özelleşmesiyle birlikte bu hizmetin ticari ve işbirliği amaçlı yararlanması.
- Kültür ve toplum olarak başkalaşım geçirerek bireyselleşmenin ağır basması ve internet ağları oluşturma.

HootSuite, We Are Social gibi kurumlarının her sene açıkladığı "Global Digital Report, 2022" incelemesine baktığımızda 2022'de dünyadaki 7,91 milyar insandan 4,95 milyar insan internet kullanmaktadır. Bu da dünyadaki nüfusun (Ocak 2022) %62,5'i sinin internet kullandığı anlamına gelmektedir. 2021 yılına bakıldığında 4,66 milyar insanın internet kullandığı görülmekte olup bu rakam toplam nüfusun %59,5'una karşılık gelmektedir. Buna göre 2022'de yaklaşık 290 milyonluk bir artış göstermiştir. Rapora göre bakıldığında her sene internet kullanan insan sayısı ve toplam nüfus içindeki internet kullanım oranı sürekli artış göstermektedir. Global Digital raporu incelemesinde internetle alakalı istatistikler Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1 *Global Digital Report 2022*

Araştırma verilerini içeren Şekil 1'e bakıldığında 2022'de (Ocak) 7,91 milyar kişi olup 4,95 milyar kişinin internet kullandığı görülmektedir. Sosyal medya kullanan kişi sayısı 4,62 milyar olmakla beraber 5,31 milyar insanın da mobil kullanıcı olduğu ortaya çıkmıştır. Mobil telefonların artmasıyla 2022'de interneti kullananların sayısı ile beraber internette harcanan zaman artmıştır. Raporla 2022 yılında internet kullanan gününün ortalama 6 saat 58 dakikasını (yaklaşık 7 saatini) internette geçirmektedir. Günlük internet kullanım zamanlarında ilk 3 sırada Güney Afrika (10 saat 46 dakika), Filipinler (10 saat 27 dakika) ve Brezilya (10 saat 19 dakika) yer almakta olup son üç sırada ise Hollanda (5 saat 11 dakika), Danimarka (5 saat 2 dakika) ve Japonya (4 saat 26 dakika) yer almaktadır. Türkiye'de ise bir kullanıcının internette geçirdiği günlük süre ortalama 8 saat olarak bulunmuştur. Nüfusa oranla internet kullanım oranlarına bakıldığında ilk 3 sırada %99'luk bir oranla Danimarka, İrlanda ve Birleşik Arap Emirlikleri gelmekte olup son 3 sıradaysa Nijerya (%51), Hindistan (%47) ve Kenya (%42) gelmektedir. Türkiye'de ise nüfusa oranla internet kullanım oranı %82 olarak bulunmuştur. Raporun Türkiye ayağına bakıldığında internet kullanan sayısı 2021'e nazaran 4 milyon artarak 69,44 milyona ulaştığı görülmektedir. Ülkemizde sosyal medya kullanan ortalama 68,5 milyon, internette harcanan günlük zaman yaklaşık 8 saat, sosyal medyada geçirilen zaman yaklaşık 3 saat olarak bulunduğu görülmüştür. Ülkemizde interneti kullanmanın başlıca nedenleri; bilgi araştırmak ve paylaşmak (%61), arkadaşlar ve aile ile iletişim kurmak (%55,2), yaşanan olayları ve haberleri takip etmek (53,1), video veya film

izlemek (51,5), araştırma yapmak (51,3) amacıyla kullanıldığı ortaya çıkmıştır (Global Digital Report, 2022).

Haziran 2022 itibariyle dünya üzerindeki internet kullananların sayısı dünya nüfusunun %67,9'unu oluşturan yaklaşık 5.385.798.406 insan olduğu tahmin edilmektedir (Internet World Stats, 2022). Internet World Stats raporuna göre Tablo 1'de dünya internet kullanımına dair istatistiksel bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1
Dünyada İnternet Kullanımına Ait İstatistiksel Bilgiler

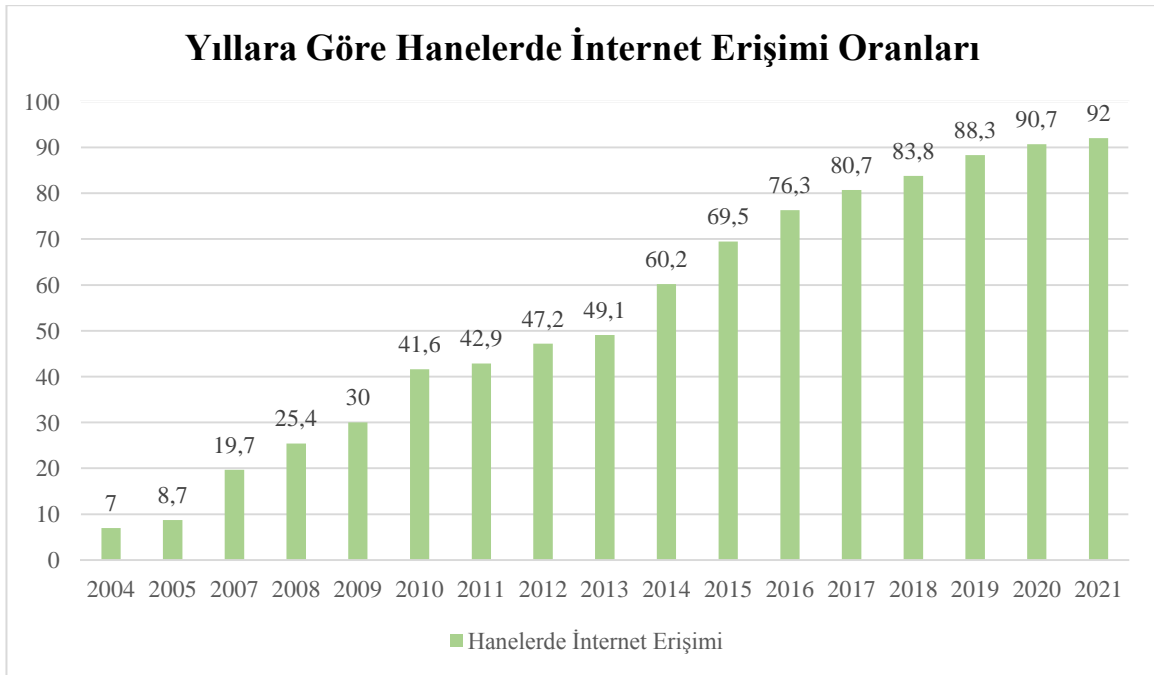
Bölgeler	Tahmini Nüfus (2022)	Dünya Nüfus %	İnternet Kullanıcıları (Haziran 2022)	Kullanım Oranı	Büyüme Oranı (2000-2022)	İnternet Dünyası %
Afrika	1,394,588,547	%17,6	652,865,628	%46,8	%14362	%11,9
Asya	4,352,169,960	%54,9	2,934,186,678	%67,4	%2467	%53,6
Avrupa	837,472,045	%10,6	750,045,495	%89,2	%614	%13,7
Latin Amerika	664,099,841	%8,4	543,396,621	%81,8	%2907	%9,9
Kuzey Amerika	374,226,482	%4,7	349,572,583	%93,4	%223	%6,4
Okyanusya/Avustralya	43,602,955	%0,5	31,191,971	%71,5	%309	%0,6
Orta Doğu	268,302,801	%3,4	211,796,760	%78,0	%6378	%3,9
Toplam	7,934,462,631	%100	5,385,798,406	%69	%1416	%100

Tablo 1'e bakıldığında Internet World Stats (2022) tarafından gerçekleştirilen Internet Usage Statics Haziran 2022 yılı istatistiklerine internet kullanımının dünya çapındaki dağılımına kıtalar kategorilerinde bakıldığı görülmektedir. Dünyada internet kullanımında Asya kıtası %53,6'lık kullanım oranıyla dünyanın en çok internet kullanılan kıtası olduğu görülmektedir. Asya kıtasını sırasıyla; %13,7 Avrupa, %11,9 Afrika, %9,9 Latin Amerika, %6,4 Kuzey Amerika, %3,9 Orta Doğu ve %0,6 Okyanusya / Avustralya kıtaları izlemektedir.

Digital Global Reports Haziran 2022 raporuna bakıldığında dünya nüfusunun %58,4'ünün en az bir sosyal medya hesabı kullanıcısı olduğu görülmektedir. Sosyal medya hesapları arasında en çok kullanıcıya sahip olan Facebook yaklaşık 2,91 milyar kullanıcıyla kendisine ilk sırada yer bulmuştur. Facebook'u sırasıyla; 2,56 milyar kişiyle Youtube, 2 milyar kişiyle Whatsapp, 1,47 milyar kişiyle Instagram ve 1,26 milyar kişiyle We Chat

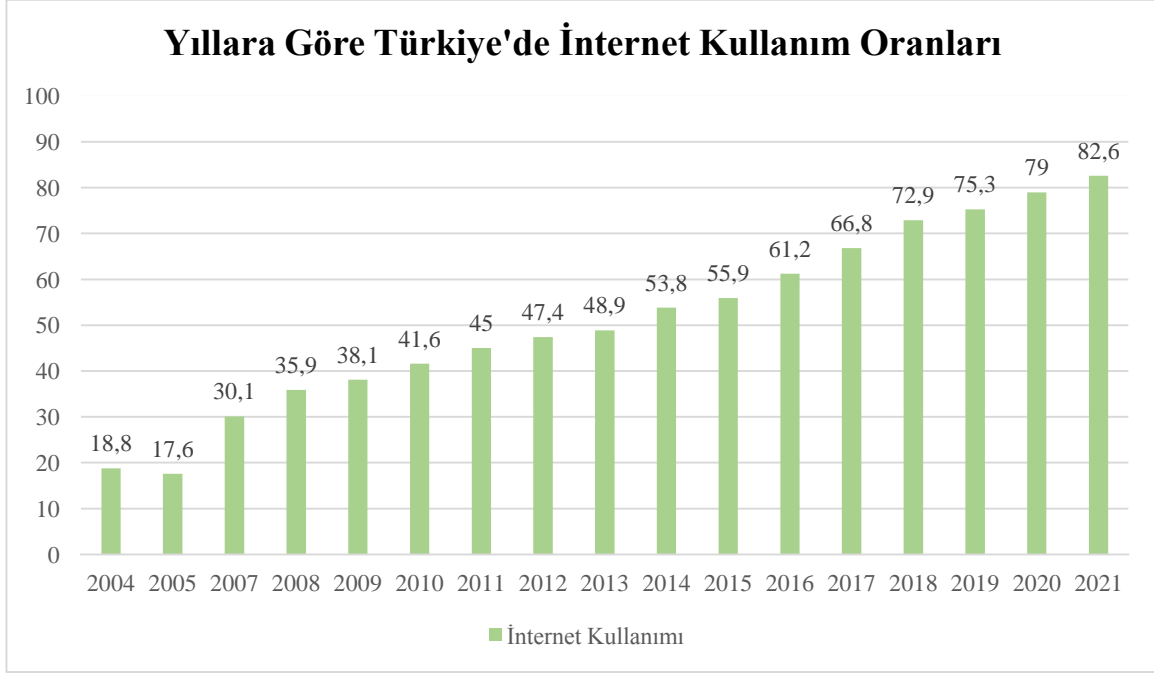
uygulamaları izlemektedir. Ayrıca Facebook ve Whatsapp sosyal ağ servislerini erkek kullanıcıların kadın kullanıcılara göre daha fazla kullanıldığı, Youtube, Instagram ve Wechat sosyal ağ servislerini ise kadın kullanıcıların erkek kullanıcılara göre daha fazla kullandığı ortaya çıkmıştır (Global Digital Report, 2022).

2.1.3.2. Türkiye’de İnternet Kullanımı: Tüm dünyada görüldüğü üzere yaşanan dijital ve internet çağı dönemi itibariyle internet kullanımını sürekli artış göstermektedir. Doğal olarak ülkemizde de internet kullanımında sürekli bir artış hali olması kaçınılmaz bir durumdur. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2021’de yaptığı Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım incelemesine bakıldığında evden internete ulaşma olanağı 2020 yılında %90,7 olurken 2021’de %92 olduğu görülmektedir. Yıllara göre internet erişimi olan hane oranları Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2 Türkiye’de Yıllara Göre Hane İnternet Erişim Oranları

Şekil 2 hanelerde internet erişimi verilerine bakıldığında yıllara göre sürekli artış göstermektedir. Hanelerden internete erişim oranınının 5’er yıllık değişimlerine bakıldığında 2004 yılında oran %7 iken, 2009 yılında %30’a, 2014 yılında ise %60,2’ye ulaştığı görülmektedir. 2004 – 2014 yılları arasındaki hane internet erişimi değişimine bakıldığında %7’den %60,2’ye yaklaşık olarak 9 kat artarak çok büyük bir sıçrama gerçekleştirdiği görülmektedir. 2019 yılına gelindiğinde bu oran %88,3 olup 2021 yılına gelindiğinde ise %92 olarak bulunmuştur. 2004 – 2021 yılları arası hane internet erişimi oranlarına bakıldığında 18 senede Türkiye’de internet bağlantısı bulunan hane oranı yaklaşık %1214 artış gösterdiği ortaya çıkmıştır. Ülkemizdeki yıllar içindeki değişim Şekil 3’te gösterilmiştir.

Şekil 3 Türkiye'de Yıllara Göre İnternet Kullanım Oranları

Şekil 3'te yer alan Türkiye'de internet kullanım oranlarına bakıldığında yıllara göre 2005 yılı hariç sürekli artış göstermektedir. İnternet kullanım oranlarının 5'er yıllık değişimlerine bakıldığında 2004 yılında oran %18,8, 2009'da %38,1, 2014'te de %53,8'ye ulaştığı görülmektedir. 2004 – 2014 yılları arasındaki internet kullanım oranı değişimine bakıldığında %18,8'den %53,8'e yaklaşık olarak 3 kat arttığı görülmektedir. 2019 yılına gelindiğinde bu oran %75,3 olup 2021 yılına gelindiğinde ise %82,6 olarak bulunmuştur. 2004 – 2021 yılları arası internet kullanım oranlarına bakıldığında 18 senede Türkiye'de internet kullanım oranının yaklaşık %339 artış gösterdiği ortaya çıkmıştır.

TÜİK (2021) Türkiye'de 2021 senesinde 16 – 74 yaş grubundaki bireylerin internet kullanımının %82,6 olarak açıklamıştır. Bu durum 2020'de %79 olarak bulunmuştur. İnternet kullanımı cinsiyete göre değerlendirildiğinde erkeklerin %87,7, kadınların %77,5 olarak ortaya çıkmıştır. 16 – 74 yaş aralığındaki herkesin %80,5'i, 2021 yılının ilk üç ayında düzenli olarak (hemen her gün veya haftada en az bir defa) kullandığı görülmektedir. Kullanıcının isteğine göre kamu kurum ve kuruluşları ile iletişime geçmek veya kamu hizmetlerinden yararlanmak için 2020 yılı Nisan ayı ile 2021 yılı Mart ayını kapsayan 12 aylık dönemde interneti kullanan bireylerin oranı %58,9 olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum bir önceki yılda %51,5 olarak bulunmuştur. E-devlet kullanımının amaçlarına baktığımızda bilgi edinme %55,8 ile ilk sırayı almıştır. Kullanıcıların %32,3'ü çevrim içi form doldurduğunu belirtirken, %27,7'si resmi formları indirdiğini belirtmişlerdir. İnternet üzerinden mal veya hizmet siparişi veren ya da satın alan 16-74 yaş aralığındaki kullanıcılara bakıldığında bireylerin oranı 2021

yılında %44,3 olarak bulunmuş olup bu oran önceki yıl %36,5 olarak bulunmuştur. İnternet üzerinden alışverişler cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde ise bu oran erkeklerde %48,3 iken kadınlarda %40,3 olduğu ortaya çıkmıştır. Bu oran, bir önceki yıl erkeklerde %40,2 olup kadınlarda ise %32,7 olarak bulunmuştur. İnternet üzerinden alışverişlerde sipariş verme zamanlarına göre bakıldığında %32,4'ünün son üç ay içinde (2021 yılı ilk üç ayı) alışveriş yaptığı görülmüştür. Bu oran geçen yılın aynı döneminde %23,9 olarak bulunmuştur. İnternet üzerinden 2021 yılının ilk üç ayı içerisinde alışveriş yapan bireylere baktığımız zaman kullanıcıların %70,7 ile en yüksek oranda giyim, ayakkabı ve aksesuar satın aldığı görülmektedir. İnternet üzerinden siparişleri sırasıyla; %40,8 ile lokanta veya restoranlardan yapılan alışverişler, %33,4 ile gıda ürünleri, %28,7 ile kozmetik, güzellik ve sağlık ürünleri, %27,7 ile basılı kitap, dergi, gazete ve %27,6 ile temizlik ürünleri, kişisel bakım malzemeleri takip etmiştir. İnternet üzerinden yapılan alışverişler cinsiyet değişkenine göre bakıldığında erkeklerde; %64,1 ile giyim, ayakkabı ve aksesuar, %42,7 ile lokanta veya restoranlar ve %33,4 ile gıda ürünleri olduğu görülürken kadınlarda; %77,8 ile giyim, ayakkabı ve aksesuar, %40,6 ile kozmetik, güzellik ve sağlık ürünleri ve %38,8 ile lokanta veya restoranlardan yapılan alışverişler olduğu ortaya çıkmıştır. Kullanıcıların internet üzerinden 2021 yılının ilk üç ayında internet sitesi veya uygulamaları kullanarak en çok satın alınan veya abone olunan dijital içerik %30,6 ile film veya dizi izleme hizmeti olurken en çok satın alınan çevrim içi hizmet %14,4 ile ulaşım hizmeti olduğu görülmektedir. İnternet üzerinden özel kullanım amacıyla 2021 yılının ilk üç ayında ürün satın alan ya da sipariş verenler içinde 1 – 2 defa ürün sipariş eden ya da satın alan bireylerin oranı %37,2 olup bunu 10'dan fazla yapanların oranı %17,4 olduğu görülmektedir. Bu oranlar bir önceki yılın aynı döneminde sırası ile %45,6 ve %11,2 olarak bulunmuştur. 2021 yılı ilk üç ayı içerisinde internet kullanıcıları bu dönemde internet sitesi veya mobil uygulama üzerinden mal ya da hizmet satın almayanların bunun nedenleri arasında; ürünü yerinde görerek almayı tercih etme, satış yapılan dükkâna bağlılık ve alışkanlıklar %34,8 ile ilk sırada yer alırken bunu %28,8 ile son üç ayda internette mal veya hizmet satın almaya gerek duyulmaması nedenleri yer almaktadır.

Ipsos Araştırma Şirketinin Haziran 2009'da Türkiye'yi temsil eden 15 yaş ve üzeri 4000 kişi ile yürüttüğü araştırmada katılımcıların internet kullanım alışkanlıkları araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında 2009 yılında 20,2 milyon internet kullanıcısının 18 milyonunun haftada en az bir kere internete girdiği ortaya çıkmıştır. Araştırmada sorulan “Son zamanlarda ne sıklıkta internete giriyorsunuz?” sorusuna herhangi bir sıklık belirten kişiler esas alındığında Türkiye’de internet kullanım oranı %36,9 olduğu görülürken haftada en az bir kere internete giren düzenli internet kullanıcı oranı ise %32

olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmaya göre erkeklerin, gençlerin, yüksek eğitim seviyesindekilerin ve yüksek sosyo – ekonomik statü grubundakilerin interneti kullanmaları anlamlı derecede farklılaştığı görülmüştür. Ayrıca düzenli internet kullanıcılarının detaylı olarak kullanım alışkanlıkları ve internet ile internet reklamı üzerindeki düşünceleri de incelenmiştir. Buna göre düzenli internet kullanıcıları haftada ortalama 7,3 saatlerini internet başında geçirdikleri ortaya çıkmış olup internete en fazla evden ulaştıkları ancak her beş kişiden birinin internete düzenli olarak internet kafelerden girdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Düzenli internet kullanıcılarının %91’i internette çeşitli konularda bilgi edinmek sebebiyle araştırma yaptıkları ortaya çıkmıştır. Bu sebepleri sırasıyla e-postaları kontrol etmek ya da e-postaları göndermek ve konuşarak ya da görüntülü chat yapmak izlemiştir.

Araştırmaya katılan katılımcıların çoğunluğunun sorulan sorulara katılım ya da kesinlikle katılım diye yanıt verdiği görüşleri şunlardır.

- İnternet hayatıma girdiğinden beri daha çok bilgiye daha kolay eriştim.
- İnternet eğlenceli bir mecradır.
- İnternette vazgeçemem.
- Geçen seneye göre daha fazla internete giriyorum.
- Bu mecrada gördüğüm ilginç şeyleri mutlaka başkalarıyla paylaşıyorum.

Ipsos Araştırma Şirketinin, Kasım 2017’de Türkiye’yi temsil eden bölgelerde yoğun olarak internet kullanan 15 yaş ve üzeri 1500 katılımcı ile gerçekleştirdiği Dijital Hayatlar Araştırması yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında katılımcıların “istediğim zaman, istediğim yerde, istediğim içerik” hayat görüşünden yola çıkarak hareketle mobil cihazlara yöneldiği ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılanların internette günde ortalama 7 saat vakit geçirdiği ortaya çıkmış olup büyük bir oranın da (%94) akıllı telefon kullandığı ve günde yaklaşık 4 saatlerini telefon ekranına bakarak geçirdikleri ortaya çıkmıştır. Katılımcıların yarısından fazlası sosyal medya hesaplarının profilini gizlediğini belirtmişlerdir. 15-24 yaş aralığındaki katılımcılar ve özellikle kadın katılımcıların gizlilik konusunda daha hassas davrandığı görülmektedir (IPSOS, 2018).

Dijital Global Report 2022: Turkey raporuna bakıldığında Türkiye nüfusunun yaklaşık %82’sinin interneti her gün kullandığı görülmektedir. Sosyal medya kullanım oranına bakıldığında toplam nüfusun yaklaşık %80,8’i sosyal medya kullanmakta olup nüfusun %40,3’ü Facebook, %67,3’ü Youtube, %61,1’i Instagram, %43,2’si TikTok, %19,7’si Facebook Messenger, %14,1’i LinkedIn, %15,1’i Snapchat ve %23,6’sı Twitter sosyal medya hesaplarının kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Sosyal medya hesaplarının Türkiye’deki reklam kitlelerine bakıldığında Facebook’un %34,4 kadın %65,6 erkek, Youtube’un 49,3 kadın 50,7

erkek, Instagram'ın %44,5 kadın %55,5 erkek, TikTok'un %36,5 kadın %63,5 erkek, Facebook Messenger'ın %31,2 kadın %68,8 erkek, LinkedIn'in %34 kadın %66 erkek ve Snapchat'in %65,1 kadın 34,9 erkek kullanıcıların oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca Türkiye'de yaşayan bireylerin bilgisayar ve telefon kullanarak harcadığı günlük ortalama internet süresi 8 saat olarak bulunmuştur. İnternet kullanım amaçlarına bakıldığında %80,7 ile bilgi araştırma ilk sırada yer almaktadır. Bu amaçları %70,8 ile güncel haberleri takip etme, %69,1 ile bir şeylerin nasıl yapıldığını araştırma, %64,6 ile yeni fikirler ve ilham bulma ve %61,9 ile markaları araştırma takip etmektedir (Global Digital Report: Turkey, 2022).

Türkiye'de İnternet Kullanımı sonuçlarından da görüleceği üzere internet kullanıcı sayısı ve internette geçirilen süreler her geçen gün arttığı görülmektedir. Özellikle akıllı telefon vb. cihazların kullanımının günden güne artmasıyla yetişkinler ve gençler zamanlarının çok büyük bir kısmını internette geçirmeye ayırmaktadırlar.

2.1.3.3. Çocukların İnternet Kullanımı: 21.yüzyıl'da yaşadığımız döneme bakıldığında teknolojinin çok hızlı bir şekilde geliştiğini, insanların hayatlarını kolaylaştırdığını aynı zamanda da konfor alanını arttırdığı yadsınamaz bir gerçektir. Teknolojinin gelişmesi internet kullanım alanlarını artırmış buna bağlı olarak da kullanıcı sayısını her geçen gün artırmıştır. Günümüz dünyasında insanlar artık bilgisayar ve internetle çok küçük yaşlarda tanışmaya başlamıştır. Y kuşağı olarak atfedilen 1979 – 1996 (bazı kaynaklarda tarihler az da olsa farklılaşmakta) yılları arasında doğan kişilerin teknolojiyi yukarıya taşıyacak olan kişiler olarak bakılmaktadır (Montgomery, Gottlieb-Robles ve Larson, 2004). Teknolojiyle beraber interneti kullanan kişilerin yalnızca yetişkin kişiler olmadığı ve bahsedilen teknolojileri ileriye taşıyacak olan neslin günümüz çocuklarından oluşacağı tahmin edilmektedir.

Bugünün çocukları “dijital yerliler” olarak adlandırmaktadır (Prensky, 2001). Yaşadığımız dönem itibariyle düşünüldüğünde dünyaya gelen dijital yerlilerin mobil cihazlar ve çevrim içi teknolojilerin gelişmesiyle birlikte küçük yaşlardan itibaren kendilerini internet kullanım ortamlarında bulmaktadırlar (Chaudron, 2015). Önemli bir çevresel faktör haline gelen internet teknolojilerinin ve mobil cihazların çocuklar tarafından kullanım amaçları haberleşme, eğlence ve eğitim alanlarında yoğunlaşmaktadır. Bu sayede mobil cihazların çocukların kendi kendilerine öğrenme imkânı verdikleri görülmektedir (Verenikina ve Kervin, 2011). Bu durum, yalnız başına olup doğru ve yanlış ayırt edemeyecek düzeyde olan çocuklar için risk teşkil etmektedir. Çoğu yetişkin internet kullanıcılarını etkileyen teknolojik gelişmelerin oyun dönemindeki çocuklar açısından tehlike yaratması muhtemel değildir.

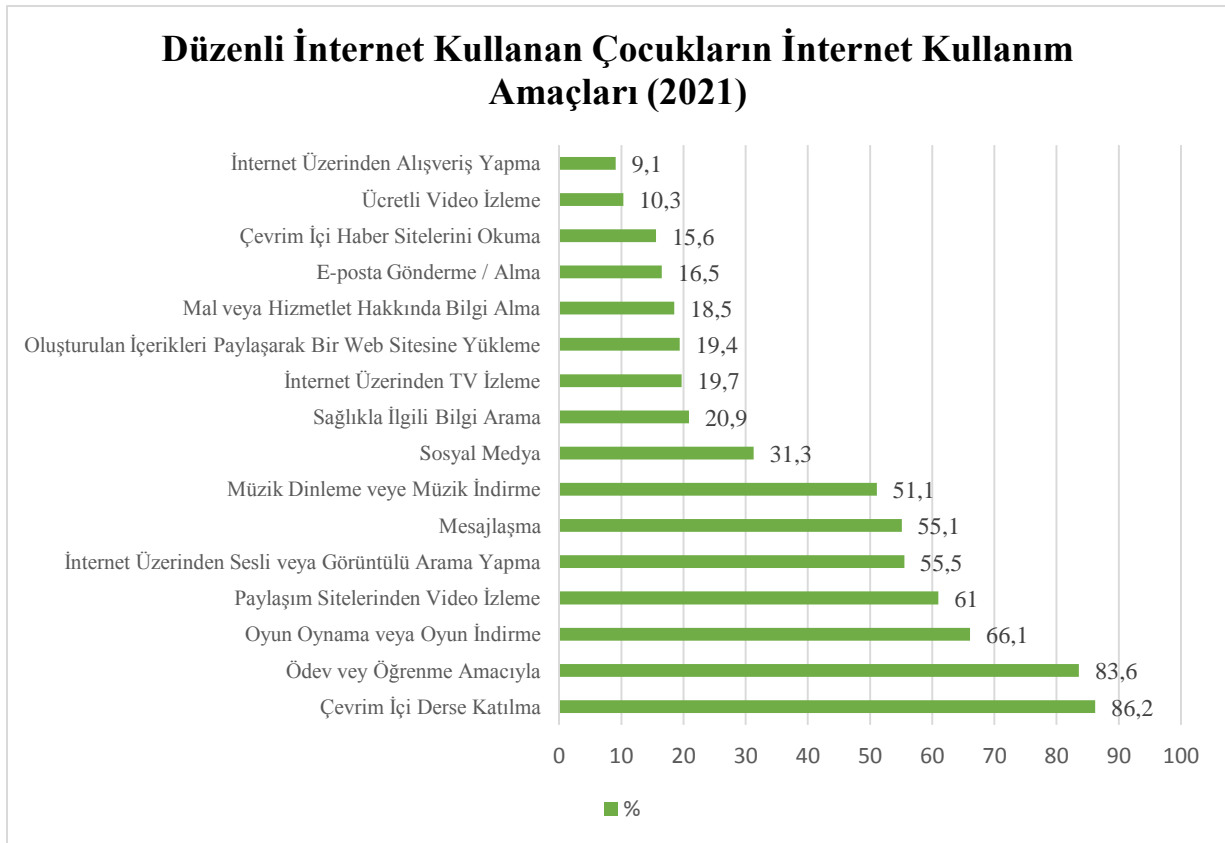
(Radesky, Shumacher, Zuckerman, 2015). Kimi eğitimcilere göre internetteki dezenformasyon bilgiler çocukları olumsuz yönde tesir etmekte ve tembelliğe teşvik etmektedir. Çocuklar sorgulama ve araştırma yapmaktan uzaklaşıp istedikleri bilgiye her an ulaşabilmekte ve onlara hazır verilen bilgiyi almaktadırlar (Livingstone, 2001). Ayrıca internet teknolojilerini haberleşme açısından kullandıkları zaman iyi niyetli olmayan kişilerle ve zararlı yazılımlarla karşılaşması kuvvetli bir ihtimaldir. Bu durumlarla çocuklar karşılaştığı zaman ne yapacaklarını bilememekte ve önlem alınmayan durumlarda kendilerini bulmaktadırlar (Orhan ve Akkoyunlu, 2004). Bu sebeple çocukların internet kullanım becerileri ve çevrim içi risk durumlarını tespit edebilme düzeyleri son derece önemlidir.

Günümüzde aile büyükleri çocuklarının çağı yakalayabilmesi bakımından mobil cihazların ve internet teknolojilerinin getirilerinden ve kolaylıklarından faydalanmalarını istemekte ve bunun için destek olmaktadır (Canbek ve Sağıroğlu, 2007). Fakat aile büyükleri çocukların internette edindikleri tecrübeleri geliştirmek ve iyi hale getirebilmek adına pek fazla gayret göstermemektedirler (Odabaşı, Çoklar ve Kabakçı, 2007). Aile büyükleri küçüklere internete ulaşım imkânı verdiklerinde görevlerinin bittiklerini düşünmektedirler (Cömert ve Kayıran, 2010). Bu durumda aile üyeleri çocukların internet teknolojileriyle yalnız kalmalarının getireceği olumsuz durumları önceden tahmin edebilmeleri ve dijital çağa uygun bilgi ve becerileri kazanmaları gerektiğini bilmeleri gerekmektedir.

TÜİK'in ilk defa 2013 yılında gerçekleştirdiği bilişim teknolojileri ve internet kullanımı alışkanlıkları hakkındaki verilere bakıldığında 6 – 15 yaş aralığındaki çocukların interneti kullanmaya başlaması yaş ortalaması 9 olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca çalışmada araştırmaya katılan çocukların 2013 yılında %65,6'sının 2021 yılında ise %82,7'sinin internete evden eriştiği ortaya çıkmıştır. 2013 yılında %45,6'sının 2021 yılında da %90,1'inin internete neredeyse her gün girdikleri görülmüştür. (TÜİK, 2021).

TÜİK (2021), çocukların kullandıkları bilişim teknolojileri ve internet kullanımları konusu hakkında yürütülen çalışmada Covid-19 salgın etkisinin sürdüğü 29 Mart 2021 – 21 Mayıs 2021 tarihleri arasında hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması kapsamında 6 – 15 yaş grubundaki çocuklara yönelik bir çalışma uygulamıştır. Çocukların kullandığı bilişim teknolojileri hakkında veri toplamak ve işlemek amacıyla ilk kez 2013 yılında 6 – 15 yaş grubundaki çocuklara bilişim teknolojileri kullanımı, kullanım sıklıkları ve kullanım amaçları sorulmuştur. Araştırma, çocukların bilgisayar, İnternet, cep telefonu, dijital oyunlar ve sosyal medya kullanımları konusundaki değişimi izleyebilmek amacı ile 2021 yılında tekrarlanmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında internet kullanımı araştırmaya katılan 6 –

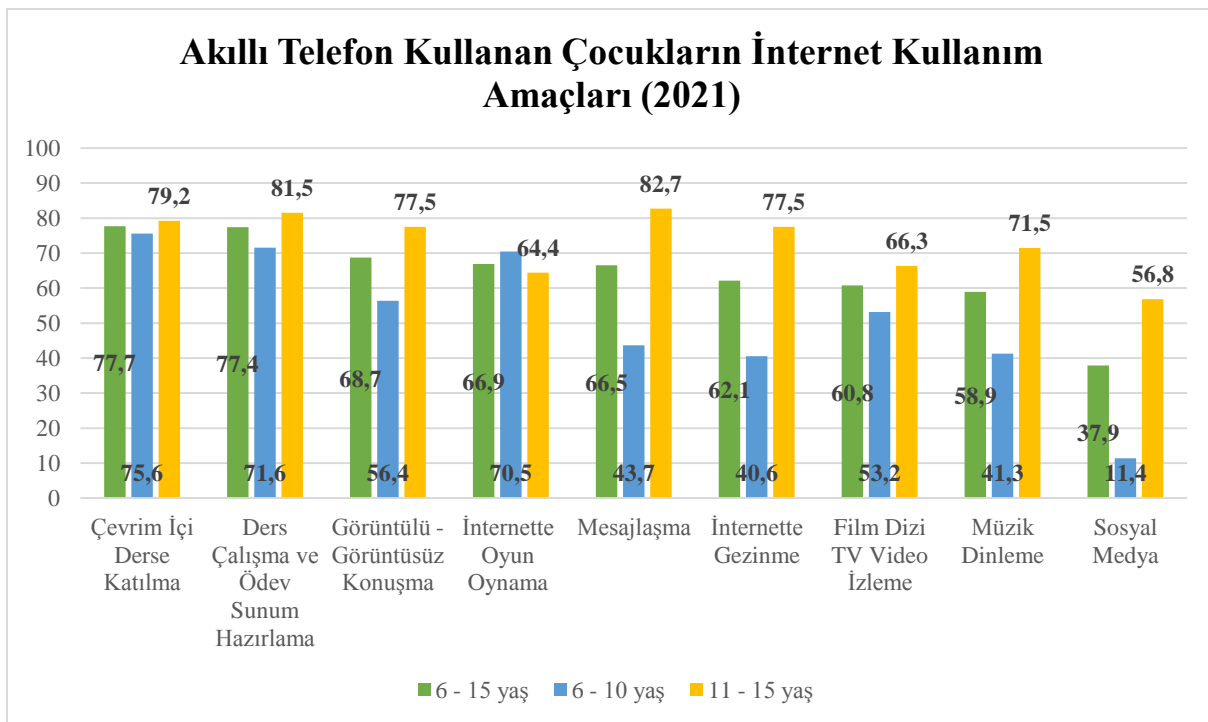
15 yaş grubundaki çocuklar için 2013 yılında %50,8 iken 2021 yılında bu %82,7 olduğu ortaya çıkmıştır. 8 senelik geçen bir zaman diliminde 6 – 15 yaş arası çocukların internet kullanımını bu süreçte nüfusunda arttığı düşünüldüğünde yaklaşık olarak %60 oranında artış göstermiştir. İnternet kullanımını cinsiyete göre değerlendirildiğinde 2013 yılında %53,7 olan erkek çocukların internet kullanım oranınının 2021 yılında %83,9'a, 2013 yılında %47,8 olan kız çocuklarının internet kullanım oranınının ise 2021 yılında %81,5'e yükseldiği görülmektedir. Araştırmada internet kullanan çocukların kullanım sıklığına bakıldığında %90,1'i hemen her gün, %8,5'i haftada en az bir defa, %1,4'ü ise haftada bir defadan az internet kullandığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca hemen her gün veya haftada en az bir defa olmak üzere düzenli internet kullandığı ortaya çıkan çocukların 2013 yılındaki oranı %91,8 iken bugün bu oranın %98,6 olduğu ortaya çıkmıştır. İnternet düzenli olarak kullanan katılımcılar cinsiyet değişkenine göre değerlendirildiğinde internet kullanan erkek çocukların oranınının 2013 yılında %92,8 olduğu görülürken 2021 yılında bu oranın %98,9 olarak ortaya çıktığı görülmüştür. İnterneti düzenli olarak kullanan kız çocukların oranınının ise 2013 yılında %90,7 olduğu görülürken 2021 yılında bu oranın %98,4 olarak ortaya çıktığı görülmüştür. Ayrıca internet kullanan 6-15 yaş grubundaki çocukların interneti haftalık ortalama 12 saat 25 dakika ders içi kullandıkları ortaya çıkmış olup 6 saat 59 dakika ise ders dışı zamanlarında internet kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan çocukların interneti hangi amaçlarla kullandıkları Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4 6 - 15 Yaş Çocukların İnternet Kullanım Amaçları

Şekil 4 incelendiğinde araştırmaya katılan 6 – 15 yaş arası çocukların internet kullanım amaçlarının yer aldığı veriler görülmektedir. Bu verilere bakıldığında interneti kullanım amaçlarının ilk sırasında %86,2 ile çevrim içi derse katılma amacı yer aldığı görülmektedir. Bu amacı sırasıyla; %83,6 ile ödev veya öğrenme amacıyla internete başvurma, %66,1 ile oyun oynama veya oyun indirme, %61 ile paylaşım sitelerinden video izleme, %55,5 ile internet üzerinden sesli veya görüntülü arama yapma amaçları izlemiştir. Araştırmaya katılan çocukların internet kullanım amaçları için en az yürüttüğü faaliyet olarak %9,1 sanal alışveriş yer almaktadır. Programlı şekilde internet kullananların %31,3'ü interneti arkadaşlık sitelerinde vakit geçirmek amacıyla kullandıklarını belirtmiştir. Sosyal medyayı kullanan 6-15 yaş grubundaki çocukların sosyal medya kullanım sıklığına bakıldığında %77,7'sinin hemen her gün, %16,5'inin haftada en az bir defa, %5,8'inin ise haftada bir defadan az sosyal medya kullandığı görülmektedir. Düzenli olarak internet kullanıp hemen her gün veya haftada en az bir defa kullanım sıklığı olmak üzere düzenli sosyal medya kullandığını söyleyen çocukların oranı %94,2 olarak ortaya çıkmıştır. Bulunan bu oranın 6 – 10 yaş grubundaki çocuklarda %84,6 olduğu görülürken 11 – 15 yaş grubundaki çocuklarda ise %95,9 olduğu görülmektedir. Ayrıca düzenli olarak sosyal medya kullanan çocukların sosyal medyayı hafta içi günde ortalama 2 saat 54 dakika, hafta sonu da günde ortalama 2 saat

44 dakika kullandıkları ortaya çıkmıştır. Hafta içi ve hafta sonu sosyal medya kullanımı cinsiyet değişkenine göre incelendiği zaman sosyal medya kullanımının hafta içi erkek çocuklar için günde ortalama 2 saat 54 dakika, kız çocuklar için 2 saat 53 dakika, hafta sonu erkek çocukları için günde ortalama 2 saat 37 dakika, kız çocukları için 2 saat 52 dakika olduğu görülmektedir. Araştırmada cep telefonu – akıllı telefon kullandığını belirten 6 – 15 yaş grubundaki çocukların oranına bakıldığında bu oranın 2021 yılında %64,4 olduğu görülmektedir. Cep telefonu – akıllı telefon kullanma oranı cinsiyet değişkenine göre değerlendirildiğinde erkek çocuklar için %65,7 olarak kız çocukları için ise bu oran %63 olarak bulunmuştur. Cep telefonu – akıllı telefon kullanma oranı yaş grupları değişkenine göre incelendiğinde bu oranın 6-10 yaş grubundaki çocuklarda %53,9 olduğu görülürken 11-15 yaş grubundaki çocuklarda ise bu oranın %75'e yükseldiği görülmektedir. Cep telefonu – akıllı telefon kullanma oranları kullanım sıklığına göre değerlendirildiğinde araştırmaya katılan çocukların %84,6'sı hemen her gün, %13,3'ü haftada en az bir defa, %2,1'i ise haftada bir defadan az cep telefonu – akıllı telefon kullandıkları ortaya çıkmıştır. Cep telefonu – akıllı telefon kullanıp hemen her gün veya haftada en az bir defa kullanım sıklığı olmak üzere düzenli cep telefonu – akıllı telefon kullandığını belirten çocukların oranı ise %97,9 olarak bulunmuştur. Düzenli cep telefonu – akıllı telefon kullanan çocukların bu cihazları kullanarak interneti hangi amaçlarda kullandıkları Şekil 5'te gösterilmiştir.

Şekil 5 Çocukların Akıllı Telefonda İnternet Kullanım Amaçları

Şekil 5 incelendiğinde düzenli kullanım sıklığında akıllı telefon kullananların kullanma amaçlarına bakıldığında 6 – 15 arasındaki çocukların en çok %77,7 ile çevrim içi derse katılma amacı ile cep telefonu – akıllı telefon kullandıkları ortaya çıkmıştır. Bu amaçları sırasıyla %77,4 ile ders çalışma ve ödev sunum hazırlama, %68,7 ile görüntülü veya görüntüsüz konuşma ve %66,9 ile internette oyun oynama amaçlarının izlediği görülmektedir.

TÜİK (2021)'in yaptığı araştırmada çocukların kullandıkları bilişim teknolojileri ve internet kullanımları konusu hakkında yürütülen çalışmada çocukların interneti kullanırken yaş gruplarına göre yaptığı davranışlar incelenmiştir. Yapılan incelemede akıllı telefon kullanan 6 – 15 arasındakilerin %32,3'ü en az 30 dakikada bir kontrol ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle cinsiyete göre değerlendirildiğinde erkeklerde %32,8 olurken kızlarda bu oran %31,7 olarak ortaya çıkmıştır. Düzenli olarak cep telefonu veya akıllı telefon kullanan ve her yarım saatte bir cep telefonunu kontrol ettiğini belirten 11 – 15 yaş grubundaki çocukların oranı %43,5 olurken 6-10 yaş grubundaki çocukların oranı %16,5 olarak bulunmuştur. Düzenli olarak cep telefonu veya akıllı telefon kullanıp en az 30 dakikada bir telefonunu kontrol eden, uyumadan önce en son ve uyandıktan sonra ilk yaptığı şey telefonunu kontrol etmek olan, televizyon izlerken ve başkalarıyla yemek yerken dahi telefon kullanan çocukların oranı %3,7 olurken bunlardan en az birini yapan çocukların oranı ise %52,4 olmuştur.

TÜİK (2021) araştırmasında interneti kullanarak dijital oyun oynayanların hakkında buldukları sonuçlara bakıldığında araştırmaya katılan çocukların %36'sının dijital oyun oynadığı ortaya çıkarken bu oranın 6 – 10 yaş grubundaki çocuklarda %32,7, 11 – 15 yaş grubundaki çocuklarda ise %39,4 olduğu ortaya çıkmıştır. Dijital oyun oynama oranı cinsiyete ve yaş değişkenine göre incelendiğinde 6 – 15 yaş grubundaki erkek çocukların dijital oyun oynama oranı %46,1 olurken kız çocuklarının dijital oyun oynama oranı %25,4 olarak bulunmuştur. Bu oran ayrıca 6 – 10 yaş erkek çocuklarda %38,7, kız çocuklarda %26,4 olarak bulunmuş olup 11 – 15 yaş erkek çocuklarda %53,7, kız çocuklarda %24,4 olarak bulunmuştur. Dijital oyun oynadığını belirten 6 – 15 yaş grubundaki çocukların oynama sıklığına bakıldığında %94,7'sinin hemen her gün veya haftada en az bir defa olmak üzere düzenli olarak dijital oyun oynadığı ortaya çıkmıştır. Düzenli dijital oyun oynadığını ortaya çıkan 6 – 15 yaş grubundaki çocuklar cinsiyet değişkenine göre değerlendirildiğinde erkek çocukların oranı %96,2 ve kız çocukların oranının da %91,8 olduğu ortaya çıkmıştır. Düzenli dijital oyun oynadığını belirten çocuklar oynama süresi değişkenine göre değerlendirildiğinde erkek çocukları hafta içi günde ortalama 3 saat 2 dakika, kız çocukları 2 saat 18 dakika oynarken hafta sonu ise erkek çocukları 2 saat 59 dakika, kız çocukları 2 saat 11 dakika dijital oyun

oynadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırmada düzenli dijital oyun oynadığını belirten 6-15 yaş grubundaki çocuklar oynadıkları oyun türlerine göre değerlendirildiğinde %54,3'ü savaş oyunlarını oynadığını söylerken bunu sırasıyla %52,0 ile macera – aksiyon, %41,8 ile strateji, %27,5 ile simülasyon ve %26,5 ile spor oyunlarının izlediği görülmektedir. Rol yapma oyunu türü ise %19,1 ile en az oynanan oyun türü olmuştur. Dijital oyun türleri cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde 6 – 15 yaş grubundaki erkek çocuklarının en fazla oynadığı oyun türü %68,4 ile savaş oyunları olurken kız çocuklarının en fazla oynadığı oyun türü ise %44,3 ile macera – aksiyon türü olduğu görülmektedir. Dijital oyun oynadığını belirten çocukların oynadıkları oyun türü yaş grupları değişkenine göre incelendiğinde ise 6 – 10 yaş grubunda en fazla oynanan dijital oyun türü %49,6 ile macera – aksiyon olurken 11 – 15 yaş grubunda %66,3 ile savaş oyunları olduğu görülmüştür.

Araştırmada internet üzerinden düzenli olarak dijital oyun oynayan çocukların dijital oyunlarla ilgili kişisel düşünceleri sorulduğunda 6 – 15 yaş grubundaki çocukların %58,4'ünün aile üyelerinin kendisi hakkında çok fazla oyun oynadığını düşündüklerini belirtirken düzenli dijital oyun oynayan çocukların %47,3'ü planladığı süreden daha fazla oyun oynadığını, %42,6'sı fazla oyun oynamanın sorumluluklarını aksatmaya neden olduğunu, %42,3'ü oyun oynamak için çok fazla zaman harcadığını ve %28'i dijital oyun oynamadığı zaman kendisini huzursuz ve mutsuz hissettiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca çocuklara bilgisayar, cep telefonu veya akıllı telefon, internet ve sosyal medya kullanımı, dijital oyun oynama, TV izleme gibi faaliyetler için ekran başında geçirdikleri sürenin neden olduğu durumlar sorulduğunda, 6 – 15 yaş grubundaki çocukların %35,9'u ekran başında daha fazla zaman geçirdiği için daha az kitap okuduğunu belirtirken bunu sırasıyla %33,5 ile daha az ders çalışmak, %27,7 ailesi ile daha az vakit geçirmek, %25,4 ile arkadaşlarıyla yüz yüze daha az görüşüp daha az oyun oynamak ve %17,2 ile daha az uyumak takip etmiştir.

2.2. Etik Nedir?

Etik kavramına bakıldığında son yıllarda akademik kesimin, iş dünyasının ve toplumla ilgili örgütlerin ilgisini üzerine çeken bir alan olmuştur. Fakat etik kavramının tanımı üzerine oldukça farklılaşmalar meydana gelmiş ve anlaşma sağlanamamıştır. Yunanca karakter anlamına gelen “ethos” kelimesinden gelen etiğin birçok tanımı bulunmaktadır. Bu tanımlar üç ana grup altında toplanmıştır.

2.2.1. Bilim Dalı Olarak Etik Kavramı: Kişilerin oluşturduğu bireyci ve toplumcu değerlere bir zemin oluşturan, normları, kuralları, doğru – yanlış ya da iyi – kötü gibi ahlaki

bakımdan inceleyen bir felsefe dalıdır. Etik kuramlar, ahlâkın özünü, kökenini ve toplumsal hayattaki fonksiyonunun yanında insanların toplum olarak beraber yaşayabilmelerini, toplumsal yaşamın standartları ve değerleri, bireylerle toplum arasındaki ilişkileri, bireysel yaşamın amacı ve anlamı üstüne görüşleri dile getirir (Aydın, 2003).

Etik kelimesinin bilim dalı olarak bir tanımını da Bedia Akarsu (Akarsu, 1984) yapmıştır. Buna göre etik, felsefî anlamda değerlerin özünü ve temellerini araştıran, insanın bireysel ve toplumsal yaşamındaki değer ilişkileri ile ilgili sorunları inceleyen bir daldır. Cevizci (2002) göre etik, neyin iyi ve doğru, neyin kötü ve yanlış olduğunu araştıran, insan hayatının gerçek gayesinin ne olması gerektiğini soruşturan, ahlâklı ve erdemli bir yaşayışın hangi unsurları içerdiğini irdeleyen felsefe dalıdır (Cevizci, 2002).

Tepe (1998) göre ise etik; yapılması gerekeni söyleyen ya da normlar koyan bir etkinlik değil, insana ilişkin ahlâkî sorunlarla ilgili doğrulanabilir ya da yanlış olabilen bilgiler ortaya koyan ya da en azından koyması beklenen felsefenin alt bir disiplindir.

Etik bilimsel açıdan bakıldığında bir felsefe alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Düşünsel ve uygulama boyutunda etiğin değişik şekillerde tanımlandığını görülmektedir. Bu bağlamda etik, insanların oluşturduğu bireysel ve toplumsal ilişkilerin değerlerini, normlarını, kurallarını, doğru – yanlış ya da iyi – kötü gibi ahlaki açıdan araştıran bir felsefe disiplindir (Gül ve Gökçe, 2008).

2.2.2. İyi ve Doğru Davranışlar Olan Etik Kavramı: Literatüre bakıldığında kimi araştırmacılar etik kavramını iyi ve güzel davranışların yansıması olarak ele almışlardır. Atabek (2001) göre etik; kişisel davranışlar ile kişinin genetiğini de içine alan fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik gereksinimlerine dayanır. Birey, kişisel olarak neye gereksinim duyuyorsa hareketleri de o doğrultuda gerçekleşecektir. Davranışlar, ihtiyaçlarımızın giderilmesi için şekil almaktadır. İnsan etkisinin daha belirgin olduğu internet toplumunda etik sözcüğünün duyulması artmıştır. Teknolojinin gelişmesi sonucunda insanların fiilen bir şeyleri yapma isteği artmış ve bunun sonucunda meydana gelen etik sorunların da insanları etkimesi kaçınılmaz olmuştur.

Bülbül (2001) göre etik, bireyin kendi kişiliğine ile başka insanların şahsiyetlerine karşı iyi davranması, iyiliğe varılması için kendini uymaya zorunlu hissettiği manevi ve ruhsal görevler ve bunlara ilişkin kurallardır.

Kenneth ve Jane Laudon'a göre etik, bireylerin yaptıkları seçimleri ve nasıl davranacaklarını etkileyen, doğru ve yanlışla ilişkin ilkelerdir. Saunders; etik için doğru ya da iyinin ne olduğunu belirleme sanatı tanımını yapmıştır. Saunders, aynı zamanda izlenen bir

yol, hayat tarzı, bir dizi eylem kuralı ya da ahlak ilkesi tanımını da yapmıştır (Dedeoğlu, 2001). Etik kelimesi kullanılan bu kelimeyle kimi kişiler tarafından günümüzde ‐ahlâk‐ yerine kullanılmaktadır. Tansal (2002) göre ahlâk, insanların birbirleriyle ya da devletle olan ilişkilerinde kendilerinden yapmaları istenen davranışlarla toplum düzenini sağlayan bir kurallar ve normlar bütünüdür. Kişisel etikle ahlâk bir ölçüde aynı olup bireyin toplumdaki hareketlerinde beklenen başkalarının haklarına saygı, dürüstlük, güven, kanun ve nizamla saygı, iyilik yapma ve etrafına zarar vermemek gibi kavramları içermektedir. Kuçuradi (2003) ahlak kavramını, belirli bir zamanda, belirli bir kültürde neyin iyi neyin kötü olduğunu, dolayısıyla kişilerin neleri yapmaları, neleri yapmamaları gerektiğini belirleyen değişken norm sistemleri olarak tanımlamıştır. Etik ve ahlak kavramları arasında yaşanan karışıklığı önlemek için bu yazılı olmayan norm sistemlerini ‐ahlak normları‐ olarak adlandırmıştır.

Ahlak, bir toplulukta bireysel olarak huzurlu yaşam ortamının olgunlaşması için insanların toplum içerisinde nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen kurallar sistemidir. Bu nedenle de hukuk ile ilişkisi vardır. Hukuk, toplum hayatını düzenleyen ve devlet yaptırımını ile güçlendirilmiş kurallardır. Böylece hukuk kurallarına uymayan davranışların olması durumunda hukuk kurallarına uygun bir şekilde yaptırım devreye girmektedir. Ahlaka uygun olmayan davranışlar neticesinde herhangi bir yaptırım ya da uygulama söz konusu değildir. Verilen tepki ya kişinin vicdanen pişmanlık duyması ya da toplum tarafından ayıplanması şeklinde gerçekleşmektedir. Ahlak ve hukuk kavramları bu noktada birbirinden ayrılmaktadır (Pulaşlı, 2001).

Etik kavramının yaşam ile olan ilişkisini Anđ (1999) şöyle söylemiştir. Etik, insan ilişkilerinde, toplumsal, kültürel, siyasi, ekonomik, hukukî, bilimsel, teknolojik gibi tüm alanlarda insanın tutum, davranış, eylem ve kararlarında belirleyici olan, hiç kimsenin dışında kalamayacağı, kaçınamayacağı ilke ve değerler bütünü olarak yaşamın içinde yer almaktadır.

Muncy ve Vitell (Muncy & Vitell, 1992, s. 297) etiği; bireyin davranışlarına yardım eden ahlaki kurallar ve standartlar sistemi olarak tanımlamıştır. Başka bir tanımda ise bireylerin veya grupların davranışları iyi, kötü veya doğru, yanlış gibi değerlendirmeler yapmasına imkân veren ilkeler veya standartlar topluluğu olarak ifade edilebilir (Lavin, 2004).

Tıngöy (2009) göre etiğin dayandığı temel koşul iyi niyettir ve en önemli değer saydığı özgürlüğu hedef olarak alır. Ancak bu özgürlük sınırsız değildir ve kuralsızlık olarak anlaşılmamalıdır. Etik, var olan iletişim ve eylem biçimlerini, sorumluluklarının bilincinde bir birey olarak ötekilerle birlikte insanca şekillendirmek ve iyileştirmektir ve sosyal topluluk üyesi herkesi ilgilendirir. Bir topluluğu yaşamı kurallarla belirlenir. Kurallara gereksinim

duymak, baskı istemek ya da kurallarla sınırlanmak anlamına gelmez; bu olgu daha çok, özgürlükten herkesin alabildiğince çok yararlanabilmesi için pratiğin ve yapılanmasına müdahalenin gerekliliğine işaret eder (Tingöy, 2009).

Toplumsal hayat zaman içerisinde değiştikçe ahlak kavramının da değişmesi kaçınılmazdır. Ahlak tarihçileri, ahlaki pratiklerin ve ahlaki yargıların içeriğinin toplumdan topluma ve kişiden kişiye değişebileceğine bunun yanı sıra aynı doğru ve iyi kavramlarının evrensel olduğuna kanaat getirmişlerdir (MacIntyre, 2001).

2.2.3. Meslek Üyelerinin Uyması Gereken Davranışlar Olarak Etik Kavramı: Bir meslek grubunun mesleğe ilişkin olarak oluşturduğu ve koruduğu, meslek üyelerine onları belirli bir şekilde davranmaya zorlayan, kişisel eğilimlerini sınırlayan, yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan, meslek içi rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı amaçlayan mesleki ilkeler bütünüdür (Aydın, 2003). Başka türlü söylemek gerekirse bir meslek üyelerinin işlerini yerine getirirken uymak zorunda olduğu ve huzurun bu şekilde sağlandığı yazılı ya da yazısız ilkeler bütünüdür.

İçinde bulunduğumuz dönemde sıkça adlarını duyduğumuz tıp etiği, eğitim etiği, hukuk etiği, muhasebe etiği, medya etiği, kamu etiği bu meslekte çalışan insanların iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış, adil ya da adil olmayan davranışlarını değerlendiren normlar bütünü olarak ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelere bakıldığı zaman uzun zamandır çalışma alanı içinde olan etik alanı son yıllarda ülkemizde her geçen gün artan etik sorunlar nedeniyle güncel bir alan olmuştur. Etik sorunların ortaya çıkmasından sonra çözüm adımlarından biri 2004 yılında devlet eliyle gerçekleştirilen Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun oluşturulmasıdır. Bu kurulun amaçlarına baktığımızda şu ilkeler görünmektedir.

- Kamu görevlilerinin görevlerini yerine getirirken uymaları gereken etik davranış ilkelerini hazırlayacağı yönetmeliklerle belirlemek.
- Etik davranış ilkelerinin ihlal edildiği iddiasıyla resen ya da yapılacak başvurular üzerine gerekli inceleme ve araştırmayı yaparak sonucu ilgili makama bildirmek.
- Kamuda etik kültürünü yerleştirmek üzere çalışmalar yapmak ya da yaptırmak ve bu konuda yapılacak çalışmalara destek olmaktır.

2.3. Etik Kavramının Boyutları Nelerdir?

Günümüzde toplumsal değişimin kaçınılmaz olduğu gerçeği ve bu değişimin etik ve ahlak kavramlarına etkileri sonucunda toplumlarda ahlak türlerinin araştırılmasına öncülük olmak için ahlak sosyolojisi kavramı ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda ise etik ve ahlak

kavramları ile ilgili felsefe ve sosyoloji alanları tarafından detaylı çözüm yapmak olanağı olmuştur. İnsan ilişkileri bağlamında ortaya çıkan süreçler sosyal, tarihi, felsefi, ekonomik, psikolojik gibi unsurlara ayrılabilir. Başka yönlerden bakarak sıraya konan unsurların birer boyutu olduğunu söylenebilir. Bu yönden etik kavram, kişinin iyi olan hareketlerini teşhis etmek ve hayata geçirmekle alakalı olan bölümdür denilebilir.

Kişilerin etik hareketlerini düzenleyen değerler gibi örgüt kuruluşlarının etik hareketlerini düzenleyen değerler vardır. Her topluluk zaman içerisinde kendilerine has bir değer sistemi geliştirir. Topluluklar da kişiler gibi etik durumların başka yönlerinde yer alabilirler. İlk aşama illegal davranışların sadece topluluk içinde olduğu durumlardır. Yasadışı davranış gerçekleşmedikçe topluluklar istediği gibi davranmakta özgürdürler. İkinci aşamada etik kurallar gelmektedir. Bu kurallar yol gösterici kurallardır. Kurallara uyup uymamak topluluğa aittir. Herhangi bir davranış etik ilkelere uygun olmasa bile eğer yasal ise karşılanabilir. Yapılan davranış kısa dönemli bir yarar sağlamayı hedeflemektedir. Toplulukların etik davranışının üçüncü aşamasında etik değerlere uygun karar alma süreciyle kurumların karar alma sürecinin bütünleştiği bir durumdur. Kararların doğru olup olmadığı etik bir davranış olmasıyla ispatlanmaktadır. Etik davranışları gerçekleştirmek için tekniklerin, ilkelerin neler olduğunu anlamayan bir topluluk bu aşamaya ulaşamaz (Tıngöy, 2009, s. 56).

Etik ilkelerin bireyler üzerindeki bağlayıcılığı, boyutlarını da bu tarafa çeken etmendir. Etik ilkeler aynı temel esasa dayanarak birey, toplum ve örgüt gibi birincil oluşumlarda değişik yorumlara tabi tutularak boyut kazanırlar (Gül ve Gökçe, 2008).

Etik kavramının boyutları 3 başlık altında incelenmiştir. Bunlar bireysel, toplumsal ve örgütsel boyutlardır.

2.3.1. Bireysel Boyut: Etik kavramının toplumsal yaşamı kolaylaştıran kurallar olarak görülse de bireysel tarafı göz ardı edilmemelidir. Aksine bireyler toplumsal yapının temelini oluştururlar. Toplum bilincinin, kişilerin beraberce oluşturdukları yargı ve hareketlerden meydana geldiği inkâr edilemez durumdur.

Toplum içindeki haklar, ödevler, kurallar, sorumluluklar tarihsel süreçte değişik konumlara göre bireylerde farklı davranışlar oluşturmaktadır. Kişilerde ortaya çıkan düşünceler zaman geçtikçe aynı anda hareket edilme kabiliyeti kazanarak oluşmaktadır. Bu kurallar ise her zaman “en iyilerin iyisi” davranışını amaçlar. Bu şekilde davranma yeteneği sayesinde bilinçli olarak etik ilke oluşumu meydana gelmektedir. Genel olarak büyük resme bakıldığında toplumsallık özelliği içeren hareketlerin öncesinde bireysel hareketin var olduğu

karşımıza gelmektedir. Teori kısmında kalmış etik ilkeler uygulama anlamında bireysel girişimlerle meydana gelmektedirler.

2.3.2. Toplumsal Boyut: Dünyada insan sayısının sürekli olarak artması hayatı ortaklaşa yaşamayı zorunlu kılmıştır. Bu yaşamda kurallar çerçevesinde birlikte yaşayan insanlar farklı farklı küçük topluluklar meydana getirmişlerdir. Toplum adı verilen bu yapı sosyal, siyasi, ekonomik ve coğrafi gruplar oluşturmuş ve böylece bazı örgütlenmelerin yoluna başvurulmuştur. Toplamların ortaya çıkması bunu meydana getiren kişilerden daha öte meydana getirdikleri topluluğun araştırılmasını zorunlu kılmıştır.

Yenilikler ile topluluklar birbirine bağımlı, etkileşen ve üretim yönünden döngüsel bir yapı içerisindedir. Temel araçların icadından bu zamana kadar insanlar bu uyumu sürdürmektedirler. Mobil cihazların hayatımızdaki yeri, sosyal ağlar ve internet teknolojileri bu konudaki en etkili örneklerdir. Ekonomik güçlülük ve teknolojinin kullanılması arasında doğrusal bir ilişki vardır. Ekonomik yönden güçlü olan kişi ve toplumlarda teknoloji kullanımı o yönde güçlüdür. Ancak sosyolojik açıdan bakıldığında bu durum farklı sonuçlar ortaya doğurabilmektedir. Teknolojinin toplum tarafından kullanımının beklenmeyen sonuçları olabilir. İnsanların beklentileri ve içinde bulunduğu gerçekler değişebildiğinden değerler de değişme uğramaktadır.

Etik konusunda farklı gelişmeler meydana gelmiştir. Teknoloji, geleneksel etik ilkelerine meydan okuyan bir yapı sergilemektedir. İnsanlığın sonunu getirebilecek yapıda teknolojiler vardır. Bunlara örnek olarak robotlaşma, teknoloji kullanımı sonucunda artan hava sıcaklıkları ve küresel ısınma sorunları söylenebilir. Teknoloji doğası yönünden insanlığa büyük ölçüde güç sağlamaktadır (Tingöy, 2009).

Etik ilkeler toplu olarak yaşamının gerektirdiği sorumlulukları ön planda tutmuş olup toplumların temel hak, değer ve hukuki getirilerini, toplum içerisindeki bazı grupların çıkarlarıyla uyuşmasa bile bu getirileri saklayabilmiştir. Kişiler kendi doğruları bakımından ölçüme tabi tutulsalar bile toplumsal yapı genel ölçüde bu durumdan daha önemlidir. Etik ilkeler toplumsal anlaşmayı hedefleyen bir yapıdadır. Bu yapıyla amaçlanan istenecek ve istenmeyecek, yapılacak ya da yapılmayacak, doğru ve yanlış bütün toplumsal zorunlulukları ortaya koyma gayesi içindedir. Toplumsal fayda amacı güden özel işletmeler de örgütsel benliklerini bu zorunluluklar sayesinde düzenlerler. Bu şekilde iç ve dış yapıda sorumlulukların yerine gelmesinde tutarlılık sağlanmış olmaktadır (Gül ve Gökçe, 2008).

Etigin toplumsal boyuttaki amacını birkaç alt amaçla ifade etmek gerekirse;

- İnsanın yaptığı davranışları ahlaki niteliği bakımından aydınlatma.

- Eleştirel, ahlâk tarafından belirlenmiş bir bilinci geliştirmek için etik biçimlere ve temellendirme süreçlerine girebilme.
- Ahlaki davranışın insanın isterse gerçekleştirebileceği keyfi bir eylem olmadığını insan olarak varlığına ilişkin vazgeçilmez bir niteliğin ifadesi olduğunu gösterebilme.

olduğu söylenebilir.

2.3.3. Örgütsel Boyut: Müşterek olan bir arzuyu ya da bir işi yapmak amacıyla toplanmış bireylerin yahut kurumların meydana getirdiği yapı örgüt olarak adlandırılmaktadır (TDK, 2022). Örgütlerin nihai amacı toplulukların arzularını gerçekleştirmek olduğundan birden çok toplanarak oluşturulmuşlardır. Örgütler değişik kültüre sahip kişileri ortak bir platformda toplayarak onları belirli bir ülkü içinde yararlanırlar. Bu farklı inanç ve değerlere sahip bireylerin bir arada olmasını sağlayan oluşum ise örgüt kültürüdür. Örgütler hedef koydukları arzular özelinde iç ve dış etkenlere karşı sorumluluk içerisindedirler. Belirli hizmet veya üretim için faaliyet gösteren örgütlerin sorumlu oldukları etrafa karşıt durumda olmamaları elzem bir durumdur. Örgütlerin bu şekilde davranış sergilemesi etik ilkelerin kurumsal bir yapı almasını sağlamaktadır.

Çevreye yarar sağlama misyonuyla oluşturulmuş olan örgütlerin misyonunu gerçekleştirebilmesi adına kendi içerisinde bulunan çalışanlarına etik davranış farkındalıklarını aşlamaları oldukça önemlidir. İş ortamında örgüt temsilcilerinin bu bilinç düzeyine erişmelerini sağlayan kaideler etik ilkelerin ürünüdür. Örgütlerde etik ilkelerin farklı yollardan kurumsal hale gelmesi mümkündür. Farklı kültürlerden gelen üyelerin aynı tür etik davranış sergilemelerini yasal bir zeminde gerçekleştirmelerini beklemek etik ilkelerin temel amacıdır. Örgütlerde sosyal sorumluluk bilincini aşlamak için örgüt içinde bu konularla alakalı kurullar ve komisyonlar kurulması son derece önemlidir.

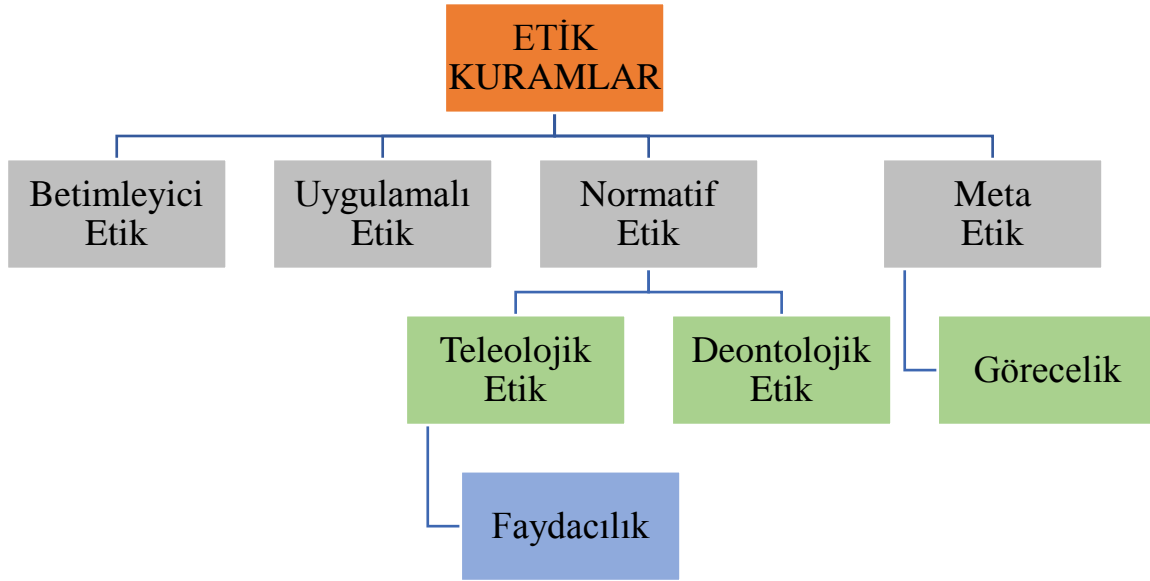
2.4. Etik Kuramlar

Geçilen yüzyıllar süresince felsefeciler ve ilahiyatçılar ahlaki sorunlara değişik yönlerden bakan farklı ahlak kuramlarını savunmuşlardır. Bu kuramlardan bazıları bireyin haklarını ve erdemini vurgularken diğer kuramlar ise herkes için iyi olanı vurgulamaktadır. Bazı teoriler dini öğretileri temsil etmezken bazıları dinseldir. Bazı teoriler için sorumluluklar ve görevler en önemli öğretiler olmuşken diğer teoriler için önemli olan kişinin erdemliliği ve kişiliği olmuştur. Bazı teoriler fiili hareketler sonucu ortaya çıkan sonuçları yargılamak bazı

teoriler ise sorunların nedenleri ön planda tutmaktadır. Bazı teoriler insanı odak noktası yaparken bazıları daha büyük ekolojik çerçevede değerlendirmektedir (Resnik, 2004).

Etik sorunları ortadan kaldırmaya yardımcı olmak adına çeşitli etik kuramlar meydana getirilmiştir. Bu kuramlar; betimleyici etik, uygulamalı etik, normatif etik ve meta etik olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Etik kuramları olay ve eylemlere bakış açısı yönünden birbirlerinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Bu yüzden dört farklı etik kuram birbiri içine geçmiş durumdadır (Uysal, 2006).

Erdem (2008), etik kuramları Şekil 6'da görüldüğü gibi gruplandırmıştır.

Şekil 6 Etik Kuramlar (Erdem, 2008)

Şekil 6'da gösterilen etik kuramlarının hepsinin birbirlerinden farklı güçlü ve sınırlı özellikleri mevcuttur. Bu için etik sorun içeren durumları ortadan kaldırmaya çalışırken bir kurama salt bir şekilde bağlı kalmak sorunun çözümü için engel teşkil etmektedir. Etik kuramların her birinin güçlü ve zayıf yönleri belirlenerek hareketin neden ortaya çıktığı ve bu hareketin meydana getireceği sonuçların kime ne kadar zarar vereceğini değerlendirmek için harekete göre daha fazla kuram içselleştirilebilir (Aydın, 2003). Yalnızca tek etik kuramla çözüme ulaşılan durumlarda ya da daha karışık durumlarla karşılaşıldığında bu kuramların beraberce değerlendirilmeleri sorunları ortadan kaldırabilir (Bowyer, 1996).

Etik kuramları araştırmasında bu konunun uzmanlarının görüşüne göre; betimleyici etik, uygulamalı etik, normatif etik ve meta etik başlıkları altında verilmesinin doğru olacağı düşünülmektedir. Normatif etik kuramı teolojik etik ve deontolojik etik olmak üzere ikiye ayrılmış olup görecelik ise meta etik kuramı başlığı altında incelenmiştir.

2.4.1. Betimleyici Etik: Betimleyici etik kuramı, bireylerin sergiledikleri hareketleri, tarihsel ve deneysel bir yapı ortamında inceleyen ahlaki davranışlardır. Aynı zamanda farklı çevrelerin ahlak düzenlerini, inançlarını, ilkelerini, değerlerini içermektedir. Bu şekilde düşünüldüğünde betimleme, çözümlene ve yorumlama durumlarını içeren kuramsal bir yaklaşım olduğu söylenebilir (Özdemir, 2019).

Betimleyici etik kuramı, ahlak kavramına açıklayıcı bakışın uygulanmasıdır. İnsanların davranışlarını ve bu davranışların meydana getirdiği sonuçlardan çıkarım yaparak bir yargıya ulaşma halidir. Bu etik kuram normlar oluşturmak ya da salt kaideler koymak yerine insan hareketlerini gözlemler ve buna göre sonuçları yorumlar. Dolayısıyla insanların ahlaki bakış açısı ya da inançlarıyla ilgili olgusal önermelerden meydana gelen etik türünü ifade eder (Cevizci, 2002). Ayrıca Cevizci (2002), betimleyici etiğin ahlaki faaliyet bağlamında olması gereken, olan ya da olgularla ilgilenir ve ahlaki öğretilerimizle ilgili sosyolojik ya da psikolojik olguları ifade etmektedir.

Aydın (2003) göre betimleyici etik kuramı, belirli zümrelerin veya grupların etik kurallarını veya şartlarını irdeleyen, hal ve hareketlere dair yargıya varmayan ve bu davranışların açık bir şekilde anlaşılmasını sağlamaya yönelik çalışmalardır.

Pieper (1999) göre betimleyici etik, kişinin özgürlüğünden meydana gelen durumları kendi ortaya çıkarttığı hal ve hareketler hakkındaki her türlü ahlaki yargıdan uzak kalarak ortaya çıkarması durumudur. Kişinin herhangi olumlu ya da olumsuz yargılamalara yönlendirmek için ahlaki olan ya da eleştiri içeren kelimelere gerek duyulmamaktadır. Herkes tarafından kabul edilen gerçek olguları yansıtan bir açıklama ya da rapor, kişinin ahlak bilincini kışkırtmak çoğu zaman da kişinin kendi bağımsız yargılarını oluştururken engelleyen ve etkisi altına alan tüm değerlendirmelerden daha kuvvetlidir. Bu anlamda betimleyici etik, kesinlikle tarafsız kalsa ve eleştiri yapmasa da insanın kendi eylemine eleştirel bir bakış açısıyla bakarak aydınlanmasına yardım eden bir kavramdır (Pieper, 1999).

Johnson (1994) betimleyici etiği bir bilgisayarla eşleştirme yaparak şöyle değerlendirir. Sosyologlar insanların başka kişilere ait olan bilgisayar oturumlarını kullanmakla banka hesap bilgilerini kullanmak arasındaki farklı görüş ayrılıklarının nasıl değişiklik gösterdiğini belirlemek için kuramsal düşünebilirler. Çünkü bu iki durum insanların bilgisayarlar kullanma ahlakı ile ilgili betimleyici bir çalışmayla incelenebilir. İşte bu yüzden betimleyici etik, var olan durumu tanımlayan etik teorisidir.

Betimleyici etik kuramıyla ilgili genel bir bakış açısıyla şunlar söylenebilir. Toplumların ahlaki beğenilerini, davranışlarını, tutum ve görüşlerini genel bir çerçeve içinde inceleyen, betimleyen ve bu eylemleri gerçekleştirirken de objektif olan, yalnızca gördüklerini

ortaya koyan bir etik kuramı olduğunu söylenebilir. Bireylerin bunları yapmaktaki amacı, toplumun ahlaki yönelimlerini ortaya çıkarıp bunları etik ilkelere örnek olarak göstermektir.

2.4.2. Uygulamalı Etik: Uygulamalı etik kuramını diğer etik kuramlar olan betimleyici etik, normatif etik ve meta etik kuramlarından farklı hale getiren en önemli nokta, belirli özel durumlarda meydana gelen sorunların ortadan kaldırılması için tartışılması amacıyla bir referans noktası oluşturulması ve ilgili referansın bireylerin hareketlerine uygulanmasını amaçlamasıdır (Aydın, 2003). Uygulamalı etik kuramının oluşmaya başlaması 1970'li yılların başlarına dayanmaktadır. İş etiği, bilişim etiği, mühendislik etiği, eğitim etiği, tıp etiği gibi alanlarla ilgili bu tarihlerden sonra oldukça kitap yazılmış, araştırma yapılmış ve internet sayfaları oluşturulmuştur (Aydın, 2003).

Fox ve DeMarco'ya göre uygulamalı etik kuramı, farklı meslek gruplarında ve belirli ortamlarda meydana gelen etik sorunların, seçeneklerin ve ahlak kuramlarının belirli olan bir konuya uygulanmasını içeren bir kuramdır. Uygulamalı etikle ilgilenen felsefecilerin birçoğu ahlak kuramlarından çok genel etik ilkeleriyle uğraşmayı tercih etmelerinin nedeni herhangi bir ahlak kuramına taraf olmaksızın bir etik karara katkı vermek için bu ilkeleri kullanmaktadırlar (Erdem, 2008).

Araştırmanın konusunda geçen internet etiği kavramı uygulamalı etik kuramının içerisinde yer alan bir kavramdır. İnternet etiğinin uygulamalı etik kuramı altında yer alması olmasının nedeni, başlı başına kendisine has bir yapıda olması, kullanım sayısının gün geçtikçe sürekli artmasından dolayı güncel olması, internet teknolojilerinin kullanımının tüm insanları etkileyecek bir yapıya bürünmesi gibi nedenler olabilmektedir. Bundan dolayı internet etiği kapsamında ulusal ve uluslararası bilişim teknolojileri ve internet teknolojileri dernekleri bu konular için çaba sarf etmekte internet etik kuralları oluşturmaktadırlar.

2.4.3. Normatif Etik: Normatif etik kuramı, bireylere nelerin iyi ve kötü, nelerin doğru ve yanlış olduğuyula ilgili açıklama yapan, belirli durumlarda nelerin yapıp nelerin yapılmayacağını belirten, yaşadığımız dünyada hangi amaçların ardından gitmenin doğru olacağı durumlarında, insanların hayatlarını nasıl devam ettirmeleriyle alakalı öğüt veren, bireylerin değer yargılarına uygun eylemler gerçekleştirmelerini sağlayan etik türüdür (Eren, 2010).

Normatif etiğin bir diğer adlandırılışı olarak koruyucu etik kelimesi kullanılmaktadır. Yaşamın daha iyi nasıl yaşanabilir olmasıyla ilgili ahlaki ilkeler üzerinde durulmaktadır. Hayatta en erdemli değerlere sahip davranışların hangileri olduğu, adaletli bir toplumun hangi

öğelere sahip olması gerektiğini, insanı ahlaki yönden iyi bir insan olması için gereken şeylerin neler olduğunun araştırılıp bulunması bu etik kuramı için tartışma konularıdır. Normatif etik, ahlaki davranışların nitelendirilmesinden ziyade bu davranışların neden sonuç ilişkisine göre açıklayan ve kendisine uyulması beklenen ahlaki ilkelere dayanmaktadır (Pieper, 1999).

LaFollette (2000) göre normatif etik kuramı, ahlaki betimlemeler ileri sürmekten çekinir ve ahlaki hareketleri, ahlak olgusuyla gerekçelendirip zemin oluşturmaya ve resmi hale getirmeye çalışıp özgürlük ilkesine gönderme yapar. Kişinin iyi niyetli olması ve eylemi yapanın kendisi olması sebebiyle özgürlük ilkesini insan pratiğinin eleştirel şartı olarak tanıyıp benimsemek durumundadır (LaFollette, 2000).

İnsanların eylem ve hareketlerini, duygu ve düşüncelerini, seçtikleri yolu, anlık hareketlerini, zihinsel becerilerinin doğrultusunu, bu becerilerin uygulamaya dökülmesi normatif etik kuramının araştırma alanlarıdır. Sözlü veya yazılı olarak aktarılmış, iyi ile kötüyü birbirinden ayırt etme gücüne sahip, görev ve yükümlülüklerinin bilincinde, sorumluluk, onur, erdem, vicdan, şeref gibi insan özelliklerinin hakkında önermeler yapan, insan kişiliğinin doğru bir şekilde ilerlemesini sağlayan kurallar, normatif etik kapsamında değerlendirilmektedir (Atayman, 2005).

Aydın (2003) göre, hayattaki hangi kuralların ahlaki açıdan kabul edilebilir olduğunu ve bunun nedenlerini sorgulamaktır. Bu şekilde bireylerin karşısına uyulması beklenen kurallar çıkmaktadır. Normatif etik kuramında, “Etik açıdan kabul görülebilir davranışları inceleyebilecek ve rehberlik edebilecek kurallar hangileridir ve bunun nedeni nedir?” sorusuna cevap arayan bir kuramdır. Bir başka deyişle normatif etik, aynı ortamı paylaşan topluluklar içerisinde daha iyi bir yaşamın nasıl mümkün olabileceğini arayan ve bunun için yapılması gereken davranışları belirleyen bir alandır diyebiliriz.

Normatif etik kuramı kendi içerisinde teleolojik etik ve deontolojik etik diye ikiye ayrılmıştır.

2.4.3.1. Teleolojik (Sonuç) Etik: Teleoloji; amaç, erek, hedef, gaye anlamına gelen Yunanca “telos” kelimesinde türemiştir (Cevizci, 2002). Teleolojik etik kuramı, ahlaki davranışın kıymetinin ortaya çıkarılmasında davranışın ürettiği sonuç olarak iddia etmektedir. Kişinin niyetinin iyi olması ya da ahlaki ilkelere uymasında, ahlaki davranışın getirisinin kişiye ve davranıştan etkilenenlere zarar vermesi durumunda davranışın ahlaki bakımdan kesinlikle yanlış olduğunu savunurlar (Cevizci, 2002). Bir bakıma kişinin toplumca kabul edilmiş iyi adlandırılan bir davranışı gerçekleştirmesinin sonucunda, hem davranışı sergileyen

hem de bu davranıştan etkilenen kişi zarar görüyorsa o davranış kesinlikle yanlış bir davranıştır.

Yıldız (2012) göre teleolojik kuramlarda; hiçbir davranış meydana getirdiği sonuçlardan ayrı olarak doğru veya yanlış olmamaktadır. O davranışları doğru veya yanlış yapanın davranış sonucunda meydana gelen iyi veya kötü sonuçlarıdır. Bu etik anlayışının felsefesinde, dünyada kötülük içeren tüm davranışların üstüne mümkün olabildiğince en büyük iyi davranışların dengesini sağlamaktır. Bu anlayışta insanca olan değerler parlatılmaya çabalanır. Yarar getiren davranışların takdir edilmesi sonucunda zarar veren davranışlar en aza indirilerek iyilik ve mutluluğun artması beklenmektedir. Mutluluk ve sağlıklı yaşam, bilgelik, kendini gerçekleştirme davranışları ya da insanlığın refahı gibi kendi içerisinde değerli olan davranışlar faydacılık etiğinde istenen sonuçlardır (Aydın, 2003). Bireye yarar getiren en iyi sonucun nasıl olacağına bilinemediği zamanlarda teleolojik kuram, bizim için en iyi olan ve bize en az zarar veren davranışın seçilmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır.

2.4.3.1.1. Faydacılık: Bu kuram bireyin ve içinde yaşadığı toplulukların iyiliği ve mutluluğu artırma davranışı olarak tanımlanmaktadır. Faydacılık kuramı; bireyin sahip olmaya çalıştığı değerlerin hepsinin toplamını mutluluk olduğunu söylemektedir. Mutluluk hayattan alınan farklı zevklerin bir toplamı olarak ifade edilir. Bireyselliğin ön plana çıktığı bu kuramda; bireyin memnuniyeti topluluktaki başka bireylerin mutluluğuyla eş değerdir (Erdem, 2008). Farklı bakış açısıyla; bireyin kendisini mutlu etmeden etrafındakileri mutlu etmesi zor olarak tarif edilebilir.

Faydacılık kuramı kişinin haz duygularıyla ilişkilidir. Bir topluluktaki bireyin davranışı, topluluk içerisindeki ulaşabileceği en üst sayıdaki insana mutluluk sağlıyorsa ve en az sayıdaki insana zarar veriyorsa bu davranışın etik olduğu anlamı çıkmaktadır. Ahlaki davranışın şartı kişiye sağladığı yarardır. Bu kuramda davranışın güzel veya çirkin olmasından ziyade faydalı olup olmadığına bakılmaktadır.

2.4.3.2. Deontolojik Etik: Deontoloji sözcüğü Yunancadan gelen bir terim olan “deonto” kelimesinden türemiştir. Kelime anlamı olarak da görev, sorumluluk manalarını içermektedir. Deontoloji kelimesi, bireylerin kendi üzerlerindeki vazife ile sorumluluklarının farkına varmaları anlamına gelmektedir (Göksel, 1995).

Deontolojik kuram, yapılan davranışın meydana getirdiği sonuçlardan ziyade davranışın bizzat kendisine odaklanmaktadır. Yapılan davranışın doğru ya da yanlış olması

üzerinde durur. Davranışın meydana getirdiği sonuçtan daha çok davranışın zemininde yatan iyi niyet ve sorumluluklara dikkat çeker (Cevizci, 2002). Deontolojik kurama göre iyi ya da kötü olarak bir davranış yapan kişi, davranışı yapmasının iyi bir nedeni var ise o davranış iyi olarak kabul edilir. Teleolojik kuramda bireyin yaptığı davranışın iyi ya da kötü olmasında ziyade ortaya çıkan sonucun iyi olması önemli iken deontolojik kuramda da bireyin yaptığı davranışın sonucunun iyi ya da kötü olmasından ziyade kişiyi o davranışı yapmaya iten niyetin iyi olması önemlidir. Deontolojik kuramın bir görevi vardır. Örneğin, öldürmek eylemi kötü bir davranıştır. Ancak silahlı birisinin eve zorla girdiği düşünüldüğünde evin sahibi olan kişi zorla giren kişiyi öldürdüğü varsayılırsa deontolojik kuramı savunanlara göre bu eylem iyi bir hareketi temsil etmektedir. Onu öldürdü, çünkü ailesinin can güvenliğini ve mal varlığını koruması onun göreviydi (Tingöy, 2009).

Immanuel Kant'a ait olan deontolojik kuramı benimseyenler, insan davranışları üzerine odaklanırlar. Meydana gelen her davranış, o davranışın kendisinde iyi veya kötü özelliği barındırmaktadır. Bu iyi kötü olma özelliği kişinin davranışının yol açtığı sonuçla bir ilişkisi yoktur (Waluchow, 2003.). Kant'a göre ahlaki emirlerin nedeni bireylerdir. Bireyin kendisinin oluşturduğu emirlere itaat etmesi onun iradesinde olan bir durumdur. Kant insanı insan yapan özelliğin akıl olduğunu düşünür. Bu yüzden de ahlaki değerlerin zemininde, kişinin akıllı veya akıllı kişidir sözünü söylemiştir. Kant, ahlakın kıymetini yapılan hareketlerin sonucunda değil davranışın niyetinde bulmaktadır. Kant'ın ünlü bir sözü şöyle der: "Evrende, mutlak olarak iyi diye adlandırabilen tek bir şey vardır, o da iyi niyettir." Deontolojik etik kuramına göre de, mutlak iyi niyete dayanan ve sorumluluk duygusundan doğan davranışlar sonuçları ne olursa olsun etik davranışlardır (Arslan, 2001).

2.4.4. Meta Etik: Meta etik veya başa ismiyle analitik etik ahlaki öğretilerin, kavramların mantıksal açıklamasını meydana getiren etik türüdür. Meta etik kuramı, ahlaki değerlerin çemberine giren kavramları ve ahlaki yargıları çözümleyerek ahlaki davranış şartlarını münakaşa eden ve bu kavramların anlamlarına herkesin anlayabileceği dilde bir açıklık getiren kuramdır (Atabek, 2006). Ahlaki yükümlülüklerimizin neler olduğunu ya da neler olması gerektiğini değil de yükümlülük kavramının ne olduğu üzerinde tartışma yapmaktır. Meta etik kuramı, normatif etikte olan ahlaki değerler içeren yargılar üzerine tartışma yapar ve bu yargılarda geçen kavramları analiz ederek kavramlarla yargıların ne anlama geldiğini, önemlerini ve birbirleriyle aralarındaki durumları inceler (Cevizci, 2002).

Meta etik ayrıca ahlaki ilkelerin sadece toplumdaki kişiler tarafından bulunup bulunmadığını ve kişilerin duygularından daha fazla bir şey kapsayıp kapsamadığını

sormaktadır. Bu araştırma sorularının cevaplarını bulmaya çalışırken evrensel gerçeklere, yaratıcının taleplerine, zihnin bu konudaki yapabilecekleriyle etik algıların manalarına odaklanır (Yıldır, 2008).

Normatif etik kuramındaki amaç, bireylere iyi ve kötünün neler olduğu, insanların hayatlarını nasıl devam ettirmeleriyle ilgili bilgi veren, onları ahlaki eylemler gerçekleştirmeleri için düzenleyici ilkeler getiren bir etik iken meta etik bundan farklı olarak tüm yönleriyle ahlaki davranışların doğasını incelemeye odaklanmaktadır (Yıldız, 2012). Bir başka deyişle meta etik; ahlaki doğrular nasıl doğrulardır, bu doğruların ilk çıkışı kaynağı neresidir, duygu ve düşüncelerin ahlak kavramındaki önemi nedir gibi soruların yanıtlarıyla ilgilenmektedir.

Meta etik kuramını, diğer etik çeşitlerinin sentezi şeklinde tanımlayabiliriz. Çünkü meta etikteki temel amaç, etik kuramlarında yer alan kavramları, ilkeleri ve söylemleri sorgulamak olup bu ifadelerin ne anlama geldikleri, bunların var olup olmamasıyla ilgili zihinsel bir süreç oluşturmaktır.

Meta etiğin bir alt kategorisinde görecelik kavramı yer almaktadır. Görecelik kavramı aşağıdaki kısımda açıklanmıştır.

2.4.4.1. Görecelik: Bireyden bireye farklılaşmayan ve tüm insanlar açısından kabul edilen salt doğrular olmadığını, doğruluk kavramının kişilere ve topluluklara göre farklılaştığını iddia eden yapıdır (Cevizci, 2002). Etik kavramı göreceli mi değil mi veya kişinin çıkarlarına göre davranıp davranmaması meta etiğin alanında yer almaktadır. Bundan dolayı meta etik kavramı görecelikle birbirlerini etkilemektedir. Bu etkilenmesinin sonucunda iyi kavramı, insandan insana ve topluluklardan topluluklara değişim göstermektedir.

Görecelik kavramında etik değerler insanların içinde yaşadığı topluluklara ve kültüre göre değişebilmektedir. Herhangi kişiye doğru gelen farklı birine yanlış gelebilir (Ghazali, 2003). İnsanlarda ve toplumlarda göreceliğin farkında olması sonucunda;

- İnsanların inançlarının birbirlerinden farklı olabileceğini,
- Bireyin kendi doğrularının salt doğru olamayacağını,
- Farklı insanların da kendilerine göre doğrularının olduğunu ve kendi doğrularıyla çelişebileceğini,
- Farklı inanış ve zihinlere karşı hoşgörülü yaklaşması gerektiğini

sağlamış olurlar (Cevizci, 2002).

Görecelik kavramının farklı toplumlara, farklı kültürlere, farklı kişilik anlayışlarına parmak basması sonucunda farklı etik sorunlar oluşmaktadır. Bundan dolayı da bu sorunların çözümlenmesi önem kazanmaktadır. Etik kuramlarında; etik sorunların ortadan kalkması için kullanılan yöntemler değişiklik gösterse de istenilen hep benzerdir. Bütün kuramlar; güzel, ahlaki ve dürüst hareketlerin ortaya çıkmasıyla hoşnutluk ve refahın oluşturulmasıyla ortaya atılmıştır.

2.5. Bilişim, Bilgisayar Ve İnternet Etiği

Bilişim etiğinin ilk ortaya çıktığı zamanlardan günümüze gelişine bakıldığında önce bilgisayar etiği adıyla yer almış olup internetin yaygınlaşmasıyla beraber de internet etiği alanı da literatürde kendine yer edinmiştir. Ancak bilişim etiği, bilgisayar etiği ve internet etiği kavramlarını da içine alarak başka teknolojilerin etik kullanımını da içerdiğinden daha kapsamlı bir kavramdır.

Bilgisayar ve internet kavramlarının birbirlerine olan bağıllığı bizi haliyle internet etiğinin bilgisayar etiği altındaki durumunu incelemeye itmiştir. Yaşadığımız zamandan dolayı teknolojinin tüm dünyada yayılması sebebiyle bilişim etiği kapsamındaki bilgisayar etiği alanı, göreceli olarak ortaya çıkan bir alan olmuştur. Bilgisayar etiği alanı felsefi açıdan ziyade mesleki etik yönünde ilerleyen bir alandır. Böylece bu durumla alakadar olunması gün geçtikçe artarak devam etmektedir (Fox, 2003).

Araştırmanın konusunda geçen internet etiği kavramını açıklamadan önce bilişim etiği ve bilgisayar etiği kavramlarının açıklaması internet etiğinin anlaşılabilirliğini artıracaktır. Çünkü bilgisayar etiği ve internet etiği kavramları bilişim etiği kavramının kapsamı içine girmektedir. Ayrıca internet etiği kavramı da bilgisayar etiği kavramını altında gelişen bir alandır. Böylece ilk olarak bilişim etiği ile ilgili açıklamalar verilecektir. Akabinde de internet etiği alanının gün yüzüne çıkması açısından bilgisayar etiği kavramının irdelenmesi doğru olacaktır (Fox, 2003).

2.5.1. Bilişim Etiği: Bu alan, bilişim teknolojileri kapsamında hizmet veren ve alanların davranışlarını araştıran felsefe alanı olup uygulamalı etiğin bir alanıdır (Türkiye Bilişim Derneği [TBD], 2010). Bilişim teknolojileri araçlarıyla işlerimizi hallederken yapılması ve yapılmaması gereken davranışları belirleyen kurallar olarak tanımlanabilir. Bu kuralların hedefine baktığımızda bireylere asgari zarar ve azami yarar sağlayacak ortamı oluşturmaktır (Sevindik, 2011).

Bilişim etiği altında kişiler artık teknolojinin getirdiği birtakım olumsuzluklara uğraşmak zorunda kalmışlardır. Olumsuz davranışlara sebep veren etik problemler birbirinden farklı, birçok konuyu bünyesinde barındırmaktadır. Burada bilişim hukuku kesin ve katı kurallar koyarak bu olumsuzlukları ortadan kaldırmaya çalışsa bile her eylemin biricikliği ve birbirinden farklı olması bu işi zorlaştıracaktır. Her farklı duruma farklı olarak bir kural yazılamayacağı için bu durumun gerçek hayatta pek karşılığı bulunmamaktadır. Bu durumda bireylerin olumsuz davranışlar hakkında etik düşünmeleri son derece önemli hale gelmektedir (Uysal, 2006).

Bilişim etik alanı bünyesinde; izinsiz olarak başkalarının dosyalarına erişme, izinsiz dosya paylaşımı, internetin insanları ayrıştırıcı bir güç olarak kullanılması, yazılım lisans sorunları, kişisel alan işgali, telif hakkı ihlali, sayısal uçurum, yapay zekâ gibi konular en sık tartışılan konular arasındadır. TBD'nin hazırladığı rapora bakıldığında bilişim etiğinin ana başlıkları şöyledir.

- Bilgisayarın kullanılmasını ilgilendiren etik kurallar.
- İnternetin kullanılmasını ilgilendiren etik kurallar.
- Bilişim sistemleri ile ağ yöneticiliğine ilgilendiren etik kurallar.
- Yazılım iyileştirmeyi ilgilendiren etik kurallar.
- Adli, yönetsel denetlemeleri ilgilendiren etik kurallar.
- Son kullanıcıyı ilgilendiren etik kurallar.

Literatür incelemesine baktığımızda bilişim etiği konusuyla oldukça sayıda etik olmayan durumlarla karşılaşıldığı görülebilmektedir. Teknolojinin hızla gelişmesi ve buna bağlı ulaşımının kolaylaştığı günümüzde olumsuz durumların insanları etkileme hızı da artmıştır. Böylece bilişim alanının kendine has etik problemler yarattığı, aynı zamanda bunun arkasının da geleceği görülmektedir. Bilişim alanına ait problemleri; bilişim teknolojilerinin etik sorunları başlığı altında farklı bilim insanları oluşturmuşlardır (Mason,1986; Johnson, 2000; Dedeoğlu, 2001). Bu etik sorunlar şunlardır.

- Mahremiyet
- Fikri Mülkiyet, Telif Hakları, Lisans Anlaşması, Patent
- Güven ve Kalite
- Doğruluk
- İfade Özgürlüğü
- Sayısal Uçurum
- Siber Zorbalık

sorunları olarak verilmiştir.

2.5.1.1. Bilişim Etiği Boyutları: Çalışmanın bu bölümünde bilişim etiğine ait alt boyutlar yer almıştır. Bu alt boyutlar; doğruluk, gizlilik, erişilebilirlik ile fikir ve telif hakları boyutlarıdır

1. Doğruluk

Bilişim teknolojileri kapsamında doğruluk alt boyutu; bilişim topluluklarında olan olanak, bilgiye hızlı bir şekilde ulaşmak, ulaşılan bilgiyi başka bilgiler ile sentezleyip analiz ederek yeni bilgiler meydana getirmek, bu bilgileri başkalarına ulaştırabilmek ve kalıcı olarak saklayabilmektir. Kişiler veya topluluklar, bilişim teknolojileri araçlarını kullanarak kendilerine sunulan ya da verilen bilgilerle fikir edinmektedirler. Bu durumda bireyler kendilerine verilen bilgilerle kendini yenilerken eski bildiklerini de istemli ya da istem dışı olarak değiştirmektedirler (Dedeoğlu, 2006). İnternet dünyasından alınan bilginin önceden başka kurumlar tarafından denetlenemeyeceği için alınan bilginin doğru olup olmamasını kişi kendisi değerlendirmelidir. Bu yüzden de internet ortamındaki bilgilerin doğruluğuna ait yükümlülük interneti kullanan kişilerdedir. Bilişim teknolojilerini kullanan kişiler güvenli bilgi için doğru bilginin gerekli olduğunu anlamalıdır (Harris, 2018).

2. Gizlilik

Gizlilik kavramı; bilgi, fikir, inanç, eğilim gibi kişiye ait olan verilerin başka kişi ve toplulukların öğrenmesinin engellenmesi adına bir yetenektir. Bilişim teknolojileri cihazlarının kullanımının artmasıyla günlük hayatta yapacağımız işleri dijital ortamlarda yapmaktayız. Bu işlemlerin dijital ortamlarda dijital cihazlarla yapıyor olması, bilginin başkaları tarafından ulaşılmasına ve izlenmesine olanak vermektedir. Kişinin gizlilik hakkının korunması için dijital ortamlarda pek çok önlem alınmakta olup alınan önlemlere günümüzde başka kullanıcılar tarafından izinsiz bir şekilde ulaşılmaktadır. Teknolojinin gelişimiyle birlikte şifreleme (crypto) önemli hale gelse de bu şifreleme işlemlerini çözümlenmede yasal olmayan yollarla ele geçirme işlemlerinde son yıllarda artış söz konusudur. Bundan dolayı kişilerin bilgilerini koruyabilmek adına devletler tarafından siber kanun yürürlüğe konmaktadır (Gündüz, 2013).

Ülkemizde kişisel verileri koruma altına almak adına “Kişisel Verileri Koruma Kanunu (KVKK)” oluşturulmuştur. Bu kanununda kişisel verilerle işlem yapılırken uyulması gereken zorunlu ilkeler belirtilmiştir. Bu zorunluluklar şöyledir.

- Hukuka ve dürüstlük kurallarına uygun olması.
- Doğru ve gerektiğinde güncel olması.

- Belirli, açık ve meşru amaçlar için işlenmesi.
- Kullanıldıkları sebeple ilişkili, sınırlı ve kararında olması.
- İlgili mevzuatta belirtilen veya kullanıldıkları amaç için gerekli olan zaman kadar saklanması.

3. Erişilebilirlik

Erişim kavramı; kişilerin sanal dünyadaki verilere ya da dünyada bulunan çeşitli bilgilere ulaşmalarının sağlanmasıdır. Erişilmek istenen bu bilgi ve veriler, bilişim teknolojileriyle ilgili tüm verileri içerebilmektedir. Erişilebilirlik kavramı verilere ve bilgilere ulaşmaktan ziyade kişilere ait saklı kalması gereken bilgileri yetkisiz ulaşımı da engel olmayı içermektedir (Mollavelioğlu, 2003). Erişilebilirlik, toplumdaki kişilerin bilgilere aynı hakta erişebilme hakkına sahip olmalarını isterken ayrıca bilgiye kimin nasıl ve ne şekilde hangi önlemler doğrultusunda ulaşabileceğini de ayarlayabilmektedir (Özdemir, 2019).

Mason (1986) göre bilgiye erişebilen bireylerin birtakım niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bu nitelikler şunlardır.

- Bireylerin ulaşılan bilgi ile uğraşabilmesi için belirli bir düzeyde zekâ yetenekleri olması gerekir. Bunlar; okuma, yazma, hesaplama ve değerlendirme yetenekleri şeklindedir.
- Bireylerin bilişim teknolojileri cihazlarını doğru bir şekilde kullanmaları sağlanmalıdır.
- Bireyler bilgiye erişim sağlarken doğrudan erişim sağlamalıdır.

4. Fikir ve Telif Hakları

Fikir ve telif hakları kavramı, insan zekâsının çalışması sonucu ortaya çıkan, özgünlük içeren sanat eseri, bilgisayar yazılımı, bilimsel makale ve tez gibi eserlerin kullanılması, yayımlanması ve bunlardan ekonomik getiri almasına yönelik hakların yapılan kanun maddeleriyle eser sahiplerine verilmesidir. Günümüzde en önemli sorunlardan biri fikir ve telif haklarının ihlalidir. En önemli sorun olmasındaki neden ise eser üreten kişilerin eserlerini üretmeyi sağlayacak şevklerinin kaybolmaması ve üretime devam edebilmek için belirli bir ekonomik gelirlerinin olmasından kaynaklanmaktadır. Teknolojideki gelişim ve kolay ulaşımın getirdiği kolaylıklar bu alanda eserler üzerinde çözümlene yapma, çoğaltma, benzerini izinsiz üretme gibi yasal olmayan yolları da çoğaltmıştır (Özdemir, 2019). Bu şekilde olunca da üreten haklarının korunması için ve üretimin devam etmesi için fikir ve telif haklarının korunması son derece önemlidir (Dedeoğlu, 2006).

2.5.1.2. Bilişim Teknolojileri Etik Kuralları: Bilişim etiği kuralları ilk defa 1973 senesinde ACM (Association for Computing Machinery) öncülüğünde hazırlanmıştır. ACM'nin bu kuralları dört kısımdan oluşmakta olup birinci kısımda temel etik düşüncelere, ikinci kısımda profesyonel davranışları içeren düşüncelere, üçüncü kısımda iş yeri ortamlarındaki insanların uyması gereken kullara ve dördüncü bölümde ise bu ilkelerle ilgili sözlere değinilmiştir. Kurallar aşağıda gibi gösterilmektedir (ACM, 2013).

1. Genel Ahlaki Zorunluluklar

- Toplum ve insanlığa faydalı olmak.
- İnsanlara zararlı hareketlerden kaçınmak.
- Dürüst ve güvenilir olmak.
- Adil olmak ve kişi ayırımı yapmamak.
- Patent, telif hakkı ve fikri mülkiyet kavramlarına saygı göstermek.
- Başkalarına ait gizli bilgilere saygılı olmak.
- Gizliliğe saygılı olmak.

2. Özel Mesleki Sorumluluklar

- Mesleki yaşantımın ve iş çalışmalarımın yüksek kaliteye ulaşması için çabalamak.
- İş alanı marifetlerini edinmek ve geliştirmeye çalışmak.
- İş yaşantısıyla alakalı yasaları bilmek, saygılı olmak.
- İş yaşamında eleştirilere açık olmak, kendini gözden geçirmek.
- Bilgisayar sistemlerindeki gelişimi takip etmek ve risk analizlerini takip etmek.
- Sözleşmelere, anlaşmalara, sorumluluklara saygılı olmak.
- Topluluktaki kişilerin bilgisayarın önemini anlamasını sağlamak.
- Bilgisayar ve iletişim kaynaklarına yetki dışında erişmemek.

3. Örgütsel Liderlik Sorumlulukları

- Örgütsel birimin sosyal sorumluluklarını anlamak, belirtmek ve sorumlulukların onaylanmasını sağlamak.
- İş hayatının kalitesini artırıcı bilgi sistemleri tasarlamak.
- İş yerinin bilgisayar, iletişim kaynaklarını yetki dahilinde ve belirtildiği gibi kullanmak.
- Bilgisayar sistemlerinden etkilenen kullanıcıların gereksinimlerine göre sistem oluşturmak.

- Bilgisayar sistemlerindeki prensiplerin ve sınırların örgüt üyeleri tarafından benimsenmesini sağlamak.

4. Kurallara Uyma

- Bu kurallara uymak ve yayılmasını sağlamak.
- ACM’de kuralların çiğnenmesine engel olmak.

ACM’nin geliştirmiş olduğu bu etik kurallar; ahlak ilkelerine uymayı ve profesyonel iş hayatının etik karar almasını sağlayıcı rol oynamış aynı zamanda bir standardın oluşturulması hedeflenmiştir.

Bilişim etiği kurallarını oluşturan bir başka kurum ise CEI’nin (Computer Ethics Institute) bilişim teknolojilerini uygun kullanmak hedefiyle oluşturduğu kurallardır. CEI tarafından oluşturulan ilkeler şöyledir (CEI, 2013).

- Bilgisayarlar kişilere zarar vermek için kullanılmamalıdır.
- Kullanıcıların bilgisayardaki işlerine engel olmamalısınız.
- Başkalarının bilgisayardaki bilgileri karıştırmamalısınız.
- Bilgisayarları hırsızlık için kullanmamalısınız.
- Bilgisayarı yalancı şahitlik için kullanmamalısınız.
- Lisanslı olmayan bilgisayar programlarını kullanmamalısınız.
- Kendinizin olmayan bilgisayarı izinsiz kullanmamalısınız.
- Başkalarının bilgisayar çıktılarını kendinizinmiş gibi davranmamalısınız.
- Yazdığınız programların veya sistemlerin insanlığa etkilerini göz önünde bulundurmalısınız.
- Bilgisayarı saygı kapsamında kullanılmalı, başka kişilere karşı saygılı olmalısınız.

CEI’nin yayınlamış olduğu bu kurallar bilgisayar kullanırken yapılması gereken yerleri ifade etmiştir. Bu kurallara uyum sağlandığı zaman etik kuralların ihlalinin azalması beklenmektedir.

Ülkemizde de bilişim etiği kurallarıyla ilgili çalışma yapan Türkiye Bilişim Vakfı (TBV) kurumu meslek etiği ve mesleki sorumluluklarla ilgili ilkeler yayınlamıştır. Bu ilkeler şöyledir.

Bilişimci kişi mesleğinin gereğini yerine getirirken;

- Toplumun, kişilerin güvenliğini ve sağlığını gözetir.
- Adil, dürüst, güvenilir olup tüm insanlara eşit davranır.
- Bireylerin kişisel hayatına, saygınlığına, kişisel haklarına saygı gösterir.
- İşiyle alakalı yasa, kural ve standartları öğrenir, takip eder ve uyum sağlar.

- İşinin getirdiği kazanımları kurumsal çıkarlara zarar vermeden paylaşır.
- Kişilere ve tüzel kişilere ait gizli bilgilerin gizliliğine dikkat eder.
- Sahip olduğu ödevlere ve sorumluluklara uyum gösterir.
- Sorumluluğundaki verilerden yapacağı çıkarım, tespitlerde tarafsız olur.
- Sorumluluğundaki iş çevresinde taraflara çıkarları konusunda bilgi verir.
- Yolsuzluklara ve çirkin işlere karıştığından şüphelendiği kişi ve kuruluşlara iş birliğine girmez.
- Çalıştığı işle alakalı, patronunun bilgisi dışındaki yerlerden gelebilecek komisyon, pay, prim tekliflerini, maddi yardımını kabul etmez.
- Ücretinin tespitinde baz alınacak meslek özelliklerini eksiksiz olarak bildirir.
- İş hayatındaki eleştirilere açık olur ve bunun sonucunda eksikliklerini giderir.
- Kendisinin, patronunun, müşterinin menfaatlerini kesinlikle toplumun çıkarı üzerinde görmez.
- Halka yapılan açıklamalarda dürüst davranır.

Tüm bu kuruluşların oluşturmuş olduğu etik kurallar, hayatta karşımıza çıkan bilişim etiği sorunlarının en aza indirilmesi amacıyla yapılmaktadır. Yalnız sadece etik kuralları oluşturarak etik sorunların ortadan kalkacağını düşünmek iyimser bir yaklaşım olmaktadır. Bilişim teknolojilerini etik kullanımının yaygınlaşmasında eğitimin çok önemli bir rolü vardır. Temel gayesi bireyde istendik davranış değişikliği oluşturmak olan eğitimin bireylerde etik davranış oluşturma noktasında büyük bir öneme sahiptir.

2.5.2. Bilgisayar Etiği: Bilgi ve iletişim teknolojilerin hayatımızda kapladığı yerin sürekli artması ve bu teknolojilerinin hayatımızda kullandığımız alanlarda sarsıcı değişiklikler yapması beraberinde birtakım sorunlar getirmiştir. Bu teknolojilerinin takip edilemez şekilde gelişmesi sonucu hayatımızın kolaylaşmasının yanında insanların yaşadıkları kaygılar bilgisayar etiği olarak isimlendirilen bir etik alanın ortaya çıkmasına olanak vermiştir. Bilgisayarlar, teknolojisinin olumsuz yönde kullanımıyla beraber insanlar kendilerini etik sorunların ortasında bulmuş olup bunun sonucunda etik problemler meydana gelmiştir (Johnson, 1994). Bu yüzden bilgisayar kullanımının meydana getirdiği etik problemler bilgisayar etiği kavramı olarak irdelenmektedir. Bilgi teknolojileri; toplulukların hayatını, ailelerin hayat tarzlarını, bireylerin ikili ilişkilerini, eğitim sektörünü, kişilerin iş yaşamlarını, özgürlük kavramını ve yönetim şekillerini olumlu ve olumsuz yönden büyük ölçüde etki etmiştir (Bynum, 2008).

Moor (1985) göre bilgisayar etiği, bilgisayar teknolojisinin doğal ve sosyal etkisinin analiz edilmesi ve bunun etiğe uygun kullanımı için etik çerçevenin gerekçelerinden oluşmaktadır (Moor, 1985). Capurro (2013) ise bilgisayar etiğini, insanlar arasındaki bilgi teknolojileri yardımıyla gerçekleşen iletişimin güzel ve çirkin taraflarıyla alakadar olan felsefi disiplin diye açıklamıştır.

Uysal ve Odabaşı (2006) göre bilgisayarlar günümüzde farklı işlemler yapma yeteneğine göre kodlanabilmekte çeşitli hedeflere göre farklı çalışma alanlarında ve farklı yerlerde kullanılmaktadır. Bilgisayarların çok çeşitli sektörlerde kullanımı sonucu insan hayat kolaylaşsa bile etik manada fikri mülkiyet ve erişim benzeri kişisel hayatla ilgili sorunların oluşmasını sağlamıştır. Bilgisayarlar yardımıyla yapılan suçlardaki artış bu teknolojinin kullanımına dair bilgisayar etiği alanını meydana getirmiştir (Uysal ve Odabaşı, 2006).

2.5.2.1. Bilgisayar Etiğinin Gelişimi: Bilgisayar etiği kavramının alt yapısı 1940'lı yıllarda Profesör Norbert Wiener'in yaptığı çalışmaya dayanmaktadır. Wiener'in 1948 yılında yayınladığı "Cybernetics" adlı kitabında elektronik bir cihaz olan bilgisayarın kullanımının sosyal ve etik yansımalarını içeren bazı analizler yer almaktadır. O yıllarda kullanımı yaygın olmayan yeni icat edilmiş olan bu teknolojinin, topluma uyum sağlaması gerçekleştikten sonra toplumun yeniden yapılanma sürecine gireceğini ve bunun ikinci sanayi devrimini gerçekleştireceğini belirtmiştir. 1950'de çıkardığı "The Human Use of Human Beings" kitabında da bu teknolojinin ortaya çıkaracağı etik sorunlar üzerine araştırmalarını aktarmıştır. Wiener'in incelemelerinde günümüzde hala önemi olan bilgisayar ve güvenlik, bilgisayar uzmanlarının sorumlulukları, engelliler için bilgisayarlar, bilgi ağları ve evrenselleşme, sanal topluluklar, uzaktan çalışma (teleworking), yapay zekâ gibi alanları içermektedir. Wiener'in gerçekleştirdiği bu çalışmalar bilgisayar etiği alanına alt yapı oluşturmasına rağmen kendisini böyle bir etik alanın kurucusu olarak görmemiş ve yaptığı çalışmaları için "bilgisayar etiği" gibi bir tanımlama yapmamıştır (Bynum, 2008).

1960'lı yıllara gelindiğinde Amerikan hükümeti için çalışan ajansların bilgisayar kullanıcıların mahremiyetlerine saldırması kamu güvenliği açısından bir telaşa yol açmış olup bu saldırıyla ilgili kitap ve makaleler yazılmasına imkân sağlamıştır. Bu şekilde bilgisayarla ilgili etik sorunlar tartışılmaya başlanmış ve bu soruna olan alaka da artmıştır. 1970'li yıllarının ortasına doğru yeni kişisel mahremiyet yasaları ve bilgisayar teknolojileriyle alakalı suçlar için yasalar Amerika ve Avrupa'da hayata uygulanmaya başlamıştır (Bynum, 2000).

Bilgisayar etiği kavramını ilk önce Walter Maner kullanılmıştır. 1976'da Maner, Old Dominion Üniversitesinde Tıbbi Etik dersinde işlenen etik sorunlara, bilgisayarların etik alana

kattığında bu durumun karışık bir durum haline geldiğini ve önemli ölçüde değişikliğe uğradığını anlamıştır. Bunun için de bilgisayar etiği adı altında yeni bir alana gereksinim duyulduğu inancı artmıştır. Maner; bilgisayar yazılımının mülkiyet hakkı yasalar tarafından korunmalı mı ve kişilerin bilgilerinin olduğu depolama alanları gizlilik açısından risk teşkil eder mi gibi soruları ortaya atarak fikri mülkiyet haklarının korunması yönünden ve insan mahremiyetinin önemi gibi konuları içeren yeni bir etik alana işaret etmiştir. Maner bu alanı, bilgisayar teknolojisiyle yoğunlaştırılmış, değiştirilmiş, meydana getirilmiş etik sorunları araştıran bir alan olarak ele almıştır. Bu alanın da tıp etiği, iş etiği gibi alanlara benzeyen yeni bir uygulamalı etik dalı olması gerektiğini dile getirmiştir. Yeni meydana gelen bu alana bilgi etiği ismini vermeyi tasarlarken bilgisayar etiği adının yakıştığına kanaat getirmiştir (Bynum, 2008).

1978’de Maner’in bilgisayar etiği ile ilgili yapmış olduğu araştırmaların ilgisini çektiği Bynum, bilgisayar etiği alanı kapsamında üniversitelerde öğretim programı oluşturmuş, bu konuyla ilgili derslere girmiştir. Bynum 1983 yılında *Metaphilosophy* dergisinde dikkat çeken bir konu meydana çıkarıp bilgisayar etiğine dikkat çekerek bir makale yarışması düzenlemiştir. 1985 senesinde özel bir konu olarak “Bilgisayar ve Etik” konusu yayınlanmış ve bu dergi tarihinin en çok satan sayısı olmuştur. Derginin baş makalesi olan “Bilgisayar Etiği Nedir?” adlı makalede James Moor en geniş ve en etkili tanımı yapmıştır.

Moor (1985) bilgisayar etiğindeki sorunların, bilgisayar teknolojisinin nasıl kullanılmasına ilişkin olan prensiplerin oluşturulamamasından meydana geldiğini söylemiş olup bilgisayar etiği için; bilgisayar teknolojisinin doğası ve sosyal tesirinin çözümlenmesi ve bu teknolojinin etik kullanımı açısından gerekli prensiplerin oluşturulması olarak tanımlama yapmıştır. Aynı zamanda bilgisayar etiğinin devamlı değişiklik geçiren bilgisayar teknolojisi ile gerçekler, ilkeler, kavramsallaştırmalar ve değerler arasındaki ilişkileri içeren hareketli ve karışık bir çalışma alanı olduğunu söylemiştir. Moor, bilgisayar etik kavramını açıklarken yazılım, donanım ve ağ bağlantısı ile yaşanan korkuları da içine alacak biçimde bilgisayar teknolojisi kelimesini kullanmaktadır.

Bilgisayarlar kullanıcılar tarafından istenildiği gibi kodlanabilir olduğundan çok yönlü bir araçtır. İnsanlar bu sayede bilgisayarlar yardımıyla birçok işlem yapabilmekte ve birçok şeyi tasarlayabilmektedirler. Bu işlerin sınırı da kullanıcının hayal gücünü kullanımı ile yaratıcı düşüncesinin kapasitesiyle orantılıdır. Bu durum da bilgisayar teknolojisiyle yapılabileceklerin diğer teknolojilerle yapılabileceklerle davranışlara göre çok daha fazla etik sorun yaratmasına sebep vermektedir (Moor, 1985). Bilişim teknolojileri yapılan saldırılar, bilgi hırsızlığı ya da dolandırıcılık, kullanıcı bilgisayarına zarar veren yazılımların yayılması,

terör amaçlı kullanım, kişisel bilgilerin ele geçirilmesi, iziniz erişim sağlama gibi sorunlar bilgisayar teknolojilerinin sebep olduğu ve buna çözüm getirilmesi gerekli olan sorunlardır (Dedeoğlu, 2006). Kallman ve Grillo (1996) bilgisayarın bu sorunlu kullanımları sonucunda meydana gelen sorunların çözümü için karşılaşılan güçlükleri şöyle sıralamışlardır (Uysal ve Odabaşı, 2006).

- İletişim için bilgisayar teknolojilerinin kullanılması insanlar arasındaki ilişkileri değiştirmiş olup yüz yüze iletişimin azalması ve haberleşmedeki hızdan dolayı davranışların etik boyutunun düşünülmesi için kullanıcılara yeteri kadar zaman kalmamıştır.
- Bilgisayar ortamlarındaki bilgileri kâğıt üzerinde olana göre daha hassastır. Bu bilgi kolay değiştirilebilir ve izinsiz erişimler için risk teşkil etmektedir.
- Kişilerin eserleri üzerinde bulundukları haklar, başkasının fikirlerini aşırma, sahtecilik ve mahremiyet kavramları bir sorun haline gelmektedir.
- Bilginin korunması, güvende kalması ve erişim sağlanmasına karşı bilginin paylaşımının getirdiği faydalar karşılıklı uyumamaktadır.

Yaşadığımız dönemde teknolojik gelişmelerden kullanıcıların beklentileri değişim göstermekte olup etik sorunların çözümünde rol oynayan kural ve yönetmelikler ise bu değişimdeki hıza ayak uydurmakta zorlanmaktadır. Demokratik toplumlarda yargı süreci, örnek bir olayın incelenip bu olayla ilgili kanun ve yönetmeliğin oluşturulması açısından uzun sürmekte olup bu süreçlerde yapılan davranışın meydana getirdiği suç kavramı farklı bir kavrama dönüştüğü zaman alınan önlemler özgürlüklerin daraltılmasına sebep verebilmektedir. Bundan sebeple etik problemleri azaltmak adına kanun, yönetmelik yetmediğinden bu konuyla ilgili etik kuralları içselleştiren bir toplum yapısı gerekli hale gelmektedir. Bu konuyla ilgili Computer Ethics Institute (CEI) başkanı Barquin (1992), bilgisayar kullanımı için dikkat edilmesi adına 10 etik ilkeyi açıklamıştır.

- Bilgisayarı başkalarına zarar vermek için kullanmayın.
- Başka insanların bilgisayar çalışmalarına karışmayın.
- Başka insanların dosyalarına izinsiz olarak girmeyin.
- Bilgisayarı hırsızlık yapmak için kullanmayın.
- Bilgisayarı yalan bilgiyi yaymak için kullanmayın.
- Bedelini ödemediğiniz yazılımı kopyalamayın ve kullanmayın.
- Başka insanların bilgisayar kaynaklarını izin almadan kullanmayın.
- Diğer kişilerin verilerini kendinize mal etmeyin.

- Oluşturduğunuz yazılımın sosyal hayata yaptıklarına önem verin.
- Bilgisayarı başkalarına saygılı şekilde kullanın.

CEI, açıkladığı bu kurallarla bilgisayarın nasıl kullanılması gerektiğiyle ilgili bilgileri kullanıcılara tavsiye etmiştir.

2.5.2.2. Bilgisayar Etiği Boyutları: Metaphilosophy dergisinin bilişim etiği tanımına dair yaptığı tartışma ve yarışma ile Moor'un yaptığı geniş ve etkili bilgisayar etiği tanımından sonra Deborah Johnson (1985) bilgisayar etiği ile ilgili ilk yazılı eserini oluşturmuştur. Johnson (1985) göre bilgisayar etiği kavramı, bilgisayar teknolojilerinin bundan önceki ahlaki sorunlarının yeni durumlarını sergileyen, eski sorunları ağırlaştırarak ve kullanıcıları bilmediği konularda ahlaki kurallara uyulmasını zorlayan kavramdır. Maner'in görüşlerinin tersine Johnson, bilgisayarların etik sorunlar meydana getirmesinden ziyade mülkiyet, güç, sorumluluk ve gizlilik problemlerini değişik durumda karşımıza çıkardığını söylemiştir (Bynum, 2000).

Johnson (1985) göre teknolojinin kapasitesinde meydana gelen artış sebebiyle bilgisayar etiğini farklı etik alanı olarak adlandırmak doğru olmayabilir. Johnson'ın Internet Ethics kitabında açıkladığı bilgisayar etiği konuları şöyledir. Mesleki etik, mahremiyet, mülkiyet ve sorumluluk. Bu konular etik konularındakilerden farklı değildir ve bu bilgisayar etiği alanını yeni bir alan olmasına yeterli değildir. Bazı durumlarda denk gelinememiş etik kavramı, kaygı vermeyen teknoloji olarak bilinir (Fox, 2003).

Bilgisayar döneminin etik problemlerine Mason (Mason, 1986) dört boyut altında bakmıştır. Bu boyutlar; doğruluk, mülkiyet, mahremiyet ve erişilebilirliktir.

1. Doğruluk

Doğruluk, düşüncenin gerçekle bağdaşması, kanı ve tavsiyelerin hakikate uygun olmasıdır (TDK, 2022).

Uysal (2007) göre doğruluk, bilgi öğrenimi yanlışlarından medyana gelen hatalı bilgilerle alakalı olduğu gibi kişilerin kendi bilgilerinin doğru olup olmadığını test etmekle ilgilidir. Bilgisayar teknolojileri depolama programlarıyla bilgilerin, bilgisayar ortamına hızlı ve kolay taşınmasını, büyük hafızalarıyla bilgi girişi yapılmasını ve erişmesinin kolay olmasıyla istenen verilere hızlı bir şekilde ulaşılmasını sağlamaktadır (Uysal ve Odabaşı, 2007).

Mason (1986) göre; bilginin doğruluğundan, güvenilirliğinden, gerçek olmasından kim sorumludur ve bilginin yanlış olmasından kim sorumlu tutulmaktadır sorularıyla ifade etmiştir. Woodbury (2002) ise bilginin doğru olmasıyla alakalı kim sorum tutulur ve internette

paylaşılan verilerin, belgelerin doğru olduğunu kimler kontrol etmektedir sorularıyla doğruluk boyutuna vurgu yapmıştır.

Yaşamdaki güvenliğimizin doğruluğa gereksinim duyduğu zamanlarda bilginin doğru olması hayati önem taşımaktadır. Banka hesap bilgileri, uçuş bilgileri, hava durumlarıyla ilgili bilgiler bu kategoride değerlendirilebilir. Yaşanmış olan durumların meydana getirdiği sonuçlar bilgi doğruluğunun garanti kapsamına alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Woodbury, 2002).

2. Mülkiyet

John Locke, mülkiyet haklarının temelinde kişinin emeği olduğunu, kişinin kendisinin ortaya çıkardığı ürün ve eserlerin üzerinde mülkiyet hakkının olduğunu savunmuştur. (Akipek, 1954). Bu hak eski zamanlara dayanan bir kavram olup 1980’li yıllarda, nasıl malların kişiler üzerinde mülkiyet hakları varsa fikirlerinin de bu hakları olmalı düşüncesinden meydana çıkmıştır.

Mason (1986) bu hakkı, fikri mülkiyet ile ilgili bilgileri açıklayan bilgiler kime aittir, bilgilerin değişikliği için bir ücret gerekir mi, bilgi teknolojilerini kullanarak haberleşme yapılan sistemler kimlerindir ve bu sistemlere nasıl erişim sağlanır sorularını sorarak açıklamıştır (Mason, 1986).

Mülkiyet kavramı daha çok arsa, otomobil, taşınmaz mülk gibi somut şeyleri ifade etmektedir. Bu mülkiyetler izinsiz kullanılmamaktadır. Çünkü bu mülklerin kimlere ait oldukları bellidir. Ancak fikri mülkiyet durumu bundan farklıdır. Bowyer (1996) göre fikri mülkiyet, bilgisayar kodlamalarından sanayi ilerlemeleri gibi tüm işleri kapsamaktadır. Bilgisayar teknolojilerinde; tasarım, programlama, dosyalar ve öğretim materyalleri gibi unsurlar fikri mülkiyet olarak nitelendirilebilir (Bowyer, 2000).

3. Mahremiyet

Mahremiyet, gizli olma, kişisel alan, gizlilik, bir kişinin kişisel bilgilerinin başkaları tarafından saklanması olarak ifade edilebilir. 21. Yüzyılda bilgilerin önemi hep artmakta olup bilginin oluşması, işlenmesi, iletilmesi, depolanması gibi işlemler için bilgisayar teknolojilerinden istifade edilmektedir. Bu durumla beraber çeşitli risk teşkil eden durumlar meydana gelmektedir. Bireylerin hayatlarında gizli kalmasını istediği şeylerin olması gerektiği sürekli dile gelmektedir. Mahremiyet kelimesinin anlamı mülkiyet kavramıyla bir ilişkisi olup mahremiyetin korunması bir başka ifadeyle mülkiyetin de korunması anlamına gelmektedir. Mahremiyet kavramı insanlık tarihinde farklı düşüncelerde sürekli var olmuştur. Antik Yunan medeniyetinde mahremiyet, herkese açık alanda erişilebilen bir özgürlük olarak

adlandırılmış aynı zamanda da eşitlik ilkesine karşı olan bir olgu olarak kabul edilmiştir. (Lyon, 1997)

Tanılır (2002) göre, özel hayatın önemli konularından biri haberleşme mahremiyeti olup günümüzde de dokunulmaz olan birey haklarından birisi olarak kabul edilmektedir. Flaherty (1989) göre ise mahremiyet kişinin kendi kendine verebileceği bir haktır ve gerektiğinde yalnız kalabilme hakkını da kapsamaktadır. Mahremiyet, gizli kalması istenen bilgileri gizli tutma hakkı ve ancak onları kişi özel bir paylaşım yapma çerçevesinde paylaşım yapmayı kapsar. Buna istinaden mahremiyet hakkı; yalnız kalma, dost canlısı olma ve anonimliği isteme hakkı olarak nitelendirilebilir (Flaherty, 1989).

Mason (1986), kişisel verilerin nasıl korunacağı konusuna dikkat çekerek bilgisayarların kullanımında mahremiyet boyutuna vurgu yapmıştır. Yaşadığımız bu dönemde bilgisayardaki bilgiler merkeziyetsiz olmayan depolama birimlerinde tutulmaktadır. Bilgilerin bu şekilde tutulması, istenmeyen hedefler için kişisel verilerin kullanılabilmesinin önünü açmakta mahremiyet kavramının önemine işaret etmektedir. Son senelerde belirli dönemlerde ortaya çıkan duruma bakıldığında, sosyal medya platformlarının kullanıcılarının kişisel bilgilerini bilerek veya bilmeyerek bir çatlak oluşturularak analiz şirketlerine aktarıldığı ortaya çıkmıştır. Bir başka örnek durum ise elektronik seçimle seçim yapan ülkelerin vatandaşlarının oylarını manipüle ettiği dair suçlamalar ortaya atılmıştır. Tüm bunlara bakıldığında kullanıcılar için mahremiyet kavramının ne derece önemli olduğu görülmektedir.

Gavison (1980) göre mahremiyet, fonksiyonel ve kullanılabilir niteliğine ulaşması için farklı durumlarda bir tutarlılığa sahip olması gerekmektedir. Bu tutarlılıklar şöyledir.

- Tarafsız olacak şekilde kişisel gizliliğe haiz olup kişisel, toplumsal hayatta meydana gelebilecek kişisel gizliliğin yitirilmesini tanımlayabilmek bakımından önemlidir. Böylece mahremiyete dair iddiaların ile karışıklıkların ortadan kalkması kaçınılmaz olabilir.
- Mahremiyet olgu olarak tutarlı bir bütünlük göstermeli neyin istenip istenmediği, yasal olarak uygunluğu konusunda sonuca varılabilmelidir.
- Mahremiyet hukuki anlamda bir kavrama dönüştüğünde hukuki koruma istenen durumların veya olayların anlaşılması mümkün olabilmelidir.

Mahremiyet önemli bir kazanım olarak tutarlı ve herkese eşit yaklaşmalı, hukuki bir kavram olarak da kullanışlı olmalıdır.

Kişilerin haberleşebilme mahremiyetinin devletler tarafından güvence altına alınması gerekmektedir. Bunun için de yasalar oluşturulup hayata geçirilmelidir. Bu yasaların yanı sıra mahremiyetin güvence altına alınmasıyla ilgili teknolojiler gerekmektedir. Bu teknolojilerin

hayata geçirilebilmesi için de devletler bir aksiyon almalıdır. Ülkemizde kişisel verilerin kullanılmasında, bireylerin hakları ön planda tutularak kişisel yaşamın gizliliğini saklayabilmek ve özel verileri kullanan kurumların sorumlulukları ile uyması gereken kuralları düzenleyen “Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK)” bu kapsamda oluşturulmuştur.

4. Erişilebilirlik

Erişilebilirlik, kişilerin bilgisayardaki bilgilere ulaşabilmesi şeklinde tanımlanmakta ayrıca da yetkisiz olan bireylerin bu bilgilere erişiminin engellenmesi de önem taşımaktadır. Yetkisi olmayan bireylerin bilgilere ve depolama birimlerine ulaşması bazı sorunlara sebep vermektedir (Mason, 1986; Mollavelioğlu, 2003).

Bilgisayar teknolojisinin getirmiş olduğu olanaklar bilgiye erişim durumlarının değişime uğramasına sebep vermiştir. Bilgisayarı kullanarak bulunduğumuz yerden internet yardımıyla bize çok uzak yerlerdeki sanal kütüphanelere, kitaplara, müziklere, önemli bilgilere ulaşabilmekteyiz. Mason (1986) bilgiye erişim sağlanması için belli başlı teknolojileri kullanma becerilerinden hariç belirli bir ekonomik düzeye sahip olmanın da önemli olduğunu söylemektedir. Bu durum da bazı insanların bilgiye erişebilme hakkına ket vurmaktadır. Bu nedenden dolayı bilgiye erişmenin bedeli olan ücret verilmeli ve eser sahiplerinin fikri mülkiyet haklarına saygı gösterilmelidir.

Mason (1986) göre bilgiye erişmede kullanıcıların şu üç niteliklere sahip olması oldukça önem taşımaktadır.

- Bilgi kavramıyla ilgilenmek zekâ gerektiren bir iştir. Okuma, yazma, analiz etme ve matematiksel işlemler gibi zihinsel yeteneklerdir.
- Bilgiyi saklayan, transfer eden ve çözümlene yapan teknolojiler kullanılabilir. Bunlar; sanal kütüphaneler gibi bir ağ üzerinden hizmet veren sistemlerdir. Bu durum ayrıca sosyoekonomik olarak da bir sorun teşkil edebilir.
- Gerçekten ihtiyaç olan bilgiye erişim sağlanabilmeli mülkiyet sorunu göz ardı edilmemelidir.

Ülkemizde de sanal ortamlardaki bilgi kaynaklarının etik dışı kullanımlarının önüne geçilebilmesi adına bir yasa oluşturulmuştur. Bu yasa Ceza Kanunu 243. maddesinde belirtilen; “bir bilişim sisteminin tamamına veya bir kısmına, hukuka aykırı olarak giren ve orada kalmaya devam eden kimse” için yetkisiz erişen kişi ifadesi kullanılmış olup bu kişilere istinaden gerekli yasal düzenleme yapılmıştır (TCK m.243/1).

2.5.3. İnternet Etiği: Dünyanın farklı yerlerinden milyarlarca insanın ortak bir platformda iletişime geçtiği ortam olan internetin, hayatımıza katılmasıyla bilgisayar ve benzeri cihazların da kullanımı artmaktadır. İnternetin yaygınlaşmasıyla internete bağlanmak için kullanılan cihazların kullanım amaçlarının da değişikliğe uğraması kaçınılmaz olmuştur. Böylece bilgisayarların kullanılmasında yaşanan olumsuz durumların benzerleri internet kullanım durumlarında da ortaya çıkmaya başlamıştır. İnternet kullanımı kullanıcılar tarafından beğenilen bir davranış olmaya başlayınca bilgi ve iletişim teknolojilerinin meydana getirdiği kaygıların arttığı görülmektedir (Fox, 2003).

Bireylerin internet teknolojilerinden faydalanması adına iyi amaçlar için kullanmalarının yanında internet üzerinden hırsızlık, dolandırıcılık, başka kişileri internet üzerinden izinsiz dinleme, yalan söyleme gibi kötü amaçlar için de kullandıkları görülmektedir. İnternetten faydalanılması adına yaşanan bu tür sorunların sebep olduğu maddi ve manevi zararlar zaman geçtikçe sürekli artarak internet etiği kavramını önemli bir hale getirmiştir. İnsanların gerçek yaşamlarında yaptıkları iyi ya da kötü davranışların özellikle de kötü davranışların benzerlerini internet ortamlarında çok kolay bir şekilde yapmaktadırlar (Mohay, Anderson, Collie, Oliver, McKemish, 2003). Kullanıcıların internet üzerinden gerçekleştirmiş olduğu ahlaki olarak doğru olmayan davranışlar etik olmayan internet davranışları olarak nitelendirilebilir. Mail yoluyla taciz etme, telif hakkı ihlali, kişisel bilgileri izinsiz olarak kullanma, intihal yapma, internet yoluyla asılsız bilgiler oluşturma, interneti kullanarak başkalarının bilgisayarına zararlı yazılımlar gönderme, interneti kullanarak ırkçılık yapma gibi insani olmayan davranışlar internette yapılan etik olmayan davranışlardır (Kavuk, Keser, Teker, 2011).

İnternet etiği kavramı, bilgisayar etiği alanının bir devamı niteliğinde algılanabilir fakat belirleyici olan, internet etiğinin yalnızca internette meydana getirilen hareketleri ele almaktadır (Odabaşı ve Kuzu, 2008). Başka bir ifadeyle, kullanıcıların internet hizmetini kullanırken nasıl davranmaları gerektiğini açıklayan kurallardır (Torun, 2007).

Fox (2003) internet etiğiyle ilgili kapsamlı ve geniş bir tanım yapmıştır. İnternet etiği, internet kavramıyla ilgili olan doğru ve yanlış davranışların detaylı bir şekilde araştırılıp belirlenmesidir. Bu araştırma sonucunda internet kavramının günümüzde ve gelecekteki kullanımına bağlı olarak yapılacak üretim ve düzenleme gerçekleşmesi beklenen etik kaygıların belirlenmesine yardımcı olmaktadır. İnternet etiği, bu kaygıları araştıran ve bunun sonucunda kaygılardan hangilerinin önlem alınması gereken davranışlar olduğuna karar veren önemli bir süreçtir. İnternet etiği, davranış seçeneklerini inceleyip doğru zamanda dahil olarak ona göre olması gereken seçeneğe karar vermektedir. İnternet etiği, interneti kullanırken

yapılan iyi kötü hareketlerle beraber internet kullanımının farklılaşan sosyal değerlerini tespit edip ona göre doğru davranışı özendirilmektedir. (Fox, 2003).

2.5.3.1. İnternet Etiğinin Gelişimi: İnternet, ortaya çıkmasını sağlayan tek ellerden sıyrılıp özel kullanım sürecine girmesiyle beraber daha fazla insanın bu teknolojiyi kullanması sonucu yeni bir boyut kazanmıştır. İlk olarak internet etiği kavramının bilgisayar etiğinden farklı bir alan olup olmaması konuşulurken diğer taraftan da bu yeni ortaya çıkan bu sanal ortamda insanların birbirleriyle etkileşimleri sonucu zarar görmelerini engellemek ve uyulması gereken kuralların neler olması gerektiğini belirlemek önemli bir durum haline almıştır.

1989 yılının Ocak ayında İnternet Aktiviteleri Yönetim Kurulu'nun (IAB) oluşturup açıkladığı kurallar "etik ve internet" adı altında verilmiştir. Bu kurallar şunlardır.

- İnternet kaynaklarını izinsiz kullanmaya çalışan.
- İnterneti hedefine yönelik kullanmayan.
- İnsan, bilgisayar ve depolama birimlerini gereksiz kullanan.
- Bilgisayarda yapılabilecek olan verilerin bütünlüğüne zarar veren.
- Kullanıcıların mahremiyetini umursamayan ve tehlikeye atan.

IAB bu faaliyetleri internet etiğine uyumsuz ve bu davranışların kabul edilemeyen internet davranışları olduğunu açıklamıştır. Bu kurallar da bilgisayar uzmanları dahil olmak üzere tüm internet kullanıcılarının uyması zorunludur.

İnternet aktiviteleri kuruluşuna ek olarak ACM kuruluşu da çalışmanın bilişim etiği başlığı altında bahsedilen internet kullanımıyla ilgili kurallar yayınlamıştır. Bu gibi kuruluşlar birbirlerine benzer nitelikte olan kurallar oluşturarak internet kullanıcılarının özellikle de öğrencilerin internet etiği konusunda uyması gereken davranışların neler olduğunu bilmeleri önemsemektedir.

İnternet ortamında karşılaşılan davranışlardan bir tanesi internette karşılıklı sohbet etme davranışıdır. Kullanıcılar internet üzerinden e-mail, sosyal medya, forum siteleri ve anlık mesajlaşma gibi ulaşım kanallarıyla birbirleriyle kolayca haberleşebilmektedir. Böyle olunca ağ görgüsü ifadesine denk gelen net-etik olgusunun meydana çıkmasına sebep olmuştur. Net-etik, internet üzerinden iletişim yapılırken uyulması istenen ahlak kaidelerini ifade etmektedir (Scheuermann ve Taylor, 1997). İnternet üzerinde başkalarıyla sohbet ederken sorunların önlenmesi adına karşı tarafın otomatik bir makine değil bir insan olduğunu düşünülmesi biz kullanıcılara nasıl davranmamız gerektiğini söyleyecektir (Szofran, 1994).

İnternet etiğinde karşılaşılan sohbet etme davranışlarına ek olarak dikkat edilmesi gereken noktalardan bir tanesi de ahlaki davranış sorunlarıdır. Ahlaki yönden sorun içeren davranışlar görgü kurallarından daha önemli bir konumdadır. İnsanın davranışları gerçek yaşamda ahlaki olmayıp toplumun huzur ve güvenin zarar veriyorsa bu davranış suç olarak adlandırılmaktadır. Eğer bu davranışları internet kullanıcısı internet ortamında gerçekleştiriyorsa bu siber suç olarak adlandırılmaktadır. Siber suç, herhangi bir bilişim sisteminin bütünlüğüne zarar veren ve ona ait verilere yetkisiz erişebilen, silen, değiştiren bir davranıştır. Siber suçlar, teknik olarak ulaşılması zor olan ve bilgisayar kullanım yasalarını içeren önlem faaliyetlerine rağmen sürekli artan bir davranıştır. Kurbanoglu (1996) çalışmasında, internet etik eğitiminin önemli olduğuna dikkat çekmiş ve bu sorunların ortadan kaldırılması için de internette başkalarına saygı duyan, kişilerin veri gizliliğine önem veren, internet üzerinden başkalarını rahatsız etmekten çekinen kişilerin yetişmesinin gerekli olduğuna vurgu yapmıştır.

2.5.3.2. İnternet Etiği Boyutları: 1990'lı yıllarda internetin özelleşmesiyle beraber kullanımı hızla artış göstermiştir. Kullanım artışı da beraberinde etik sorunların oluşmasını sağlamıştır. Yaşadığımız dönemde internet kullanımı sonucunda toplumda meydana gelen etik sorunlar şu başlıklar altında toplanmaktadır.

- Bilgiye ulaşma hakkı ve sorumlulukları.
- Telif hakları.
- Sistem kalitesi.
- Denetim ve hesap verilebilirlik.
- Yaşam nitelikleri

Bu sorun başlıklarına bakıldığında bilgisayar etiği boyutları başlığı altında verilen doğruluk, mülkiyet, mahremiyet ve erişilebilirlik kavramlarına benzer bir yapıda olduğu görülmektedir.

Odabaşı ve Kuzu (2008), internet kullanım oranının günden güne artmasıyla beraber yaşamımızda ortaya çıkan sorunları; gizlilik, uygun kullanım, bilgi güvenliği ve telif hakları olarak dört boyut başlığında incelemişlerdir.

1. Gizlilik

Bilgiye ulaşımın kolaylaştığı bu dönemde bireyler farklı sebeplerden dolayı diğer bireylere ait bilgileri öğrenmek istemektedirler. Bunun sonucu olarak da kişisel bilgilerin internet ortamında kötü amaçlı olarak kullanabilme olasılığı oluşturmaktadır. İnternet

ortamında kullanıcılar kişisel bilgilerin istenildiği durumlarla sık sık karşılaşmaktadırlar. Yaşanılan bölgenin sorulması, e-mail adresinin istenilmesi, telefon numarasının sorulması, anne kızlık soyadının sorulması gibi kişiye ait özel bilgiler internet sitelerinde gezinirken istenilmesi birçoğumuzun karşılaştığı durumlara örnek teşkil etmektedir. Bu gibi durumların önüne geçilmesi bir yasa veya kanunla düzenlenmiş değildir. Böyle ortamlara maruz kalındığında kullanıcıların akıllarına bazı hususlar gelmektedir (Lesk, 2005). Bu hususlar şunlardır.

- Özel veriler nerede saklanacak?
- Kayıt altına alınan veriler kişileri tanımaya ait bilgiler mi?
- Toplanan veriler ne kadar süreyle tutulacak?
- Kimler bu bilgilere erişebilecek?

Avrupa Birliği ülkeleri diğer dünya ülkelerine göre kişisel bilgilerin gizli kalması adına daha katı kurallara sahiptir. 1998 yılında oluşturulan Avrupa Birliği Direktifi; kişisel bilgilere sahip olan tüm depolama birimleri bu kişilere bilgilerini kontrol etmelerini ve bilgilerde bir hata varsa düzeltme olanağı sağlamak zorundadır.

2. Uygun Kullanım

İnternet teknolojilerindeki yenilikler ve gelişmeler onun uygun kullanımı noktasında değişikliklere itmiştir. İnternet teknolojisini kullanarak odamızdan hiç çıkmadan dünyaya açılabilen, alışveriş yapabilmekte, sanal kitap ve dergilere ulaşabilmekte, dünyada yaşanan güncel gelişmeleri takip edebilmekte, film ve videoları izleyebilme gibi birçok etkinliği yapabilmekteyiz. Bu etkinlikleri yapabilmek için bilgisayar etiği başlığı altında verdiğimiz Mason (1986) çalışmasına göre bilgiye ulaşımında aranan niteliklere bakıldığında bilişim teknolojileri kullanım becerisi ve yeterli ekonomik kaynağa sahip olmanın önemi oldukça önemlidir.

Dünya çapında ağı (World Wide Web) oluşturan Tim Berners – Lee'nin düşüncelerine bakıldığında bugünkü internet etiğinin sorunlarına işaret ettiği görülmektedir. Lee, internet teknolojilerini kontrol altında tutup bu sayede para kazanmak isteyen kişi ve kuruluşların aksine bilginin merkezi bir yerde toplanmasını engellemeye ve bireylere fikirlerinin özgürce paylaşılmasını sağlayan bir yapı oluşturmak istediği görülmektedir. İnternetin belirli bir merkezinin olmaması ve kullanıcıların birbirlerine karşı saygı sorunları oluşturmuştur (Fox, 2003). Kullanıcıların fikirlerini özgürce paylaştığı bu ortamda bilgiler çok yüksek kapasiteli boyutlara ulaştığından başka bilgi arayan kullanıcıların bilgiye ulaşımı sekteye uğramaktadır. Böyle olduğunda internet teknolojisinin uygun kullanımı sorunu ortaya çıkmaktadır.

İnternetin uygun kullanımına bir başka yönden baktığımızda arama motorları kullanılarak bilgiye ulaşmak istenildiğinde bilginin içeriğine bakmaksızın kâr amacı güden internet sitelerinin diğer internet sitelerinden daha önce listelenmesini sağlayan programlama dillerinden etkilenmesidir. Günümüzde Google ya da başka arama motorları yardımıyla bir bilgi araştırması yaparken araştırdığımız konuyla ilgisi olmayan internet sitelerine yönlendirilmek herkesin başına gelebilecek bir durum halini almıştır.

Floridi (1995) göre internet, birçok kullanıcının kullandığı ve her konuyla ilgili alakalı alakasız bilgi yazabileceği bir alan olduğundan bu mecranın adeta bir bilgi çöplüğüne dönüşme durumu her zaman vardır. Böylece kullanıcıların aradığı bilgiye ulaşmak için uygun kullanım davranışı gerçekleştirmesi önem kazanmaktadır.

3. Bilgi Güvenliği

İnternet, kullanıcılara ait kişisel verileri saklama imkânı sunmaktadır. Ancak internet, bilişim teknolojileri alanında uzman olan kötü niyetli kişiler tarafından da kullanıldığından bu verilere kolayca izinsiz olarak erişebilme fırsatı vermektedir. Kullanıcıların internette izinsiz olacak şekilde bilgi edinmesi bilginin güvenliği problemini endişe verici durum haline getirmektedir (Vedder ve Wachbroit, 2003). İnternet; öğretmenler, öğrenciler ve çoğu kesimden kullanıcılar açısından önemli teknoloji olduğundan internette bulunan bilgilerin güvenilir olduğuna inanmak zor olmaktadır.

Mason (1986), bilginin doğruluğundan kim sorumludur ve internete yüklenen veri ve bilgilerin doğru olduğunu kim denetler sorularını sorarak bilgi güvenliğinin önemine dikkat çekmiştir. Harris (2018) ise internet ortamına yayılan bilgilerin doğruluk ve güvenilirlik yönünden farklılık gösterdiğini söylemiş olup bu bilgilerin yayılmadan önce herhangi bir kurum ve kuruluşun onay almadığını, kullanıcılarının kendilerinin araştırması sorumluluğunda olduğunu belirterek bilgi güvenliği hakkındaki görüşlerini dile getirmiştir. Çocukların internet kullanımını dikkate alındığında internette yer alan bilgilerin doğru olup olmadığının söylenilmediği sürece çocuklar bu bilgilerin doğru olduğuna inanma eğilimi göstermektedirler (Rader, 2002). Bu bağlamda çocuklara internet etiğinin önemi aktarılırken internette gördüğü her bilgiye güven olmayacağının öğretilmesi son derece önem taşımaktadır.

4. Telif Hakları

İnternet teknolojileri yardımıyla beraber kullanıcılar birçok bilgiyi internet ortamında yayabilmektedirler. Bu durumda bilgilerin internet ortamında yayılması sonucunda bazı kullanıcılar bilgileri kendilerine aitmiş gibi yayabilmektedir. Bu gibi durumların izin alınmadan gerçekleşmesi herkese açık bir davranıştır.

Bynum ve Rogerson (2004) telif hakkını başka kullanıcıların bu hakkı nasıl kullanabileceğini belirlemede beraber telif hakkının kontrol haklarına sahip olunması olarak belirtmişlerdir. Ayrıca internet teknolojilerindeki gelişmeler her türlü fikirlerin telif hakkı sayesinde dijital ortama aktarılması imkânının olduğunu belirtmiştir (Bynum ve Rogerson, 2004). Telif hakkı kavramının varlığına karşı olan şey, fikirlerin kopyalanmasının ve dağıtılmasının kolay olmasıdır. Mason (1986) göre de fikirlerin telif hakkıyla korunmasının fiziksel olarak korunmasına göre daha zor olduğu ve bu tür bilgilerin orijinaline zarar vermeden kopyalandığından daha kolay olduğunu söylemektedir.

Çoğu kullanıcı tarafından en çok yapılan telif hakkı ihlali müzik, film, program ve fikirlerin izinsiz olarak internet üzerinden alınması ve paylaşılmasıdır. Özellikle internette indirilen müzik ve videonun kullanıcının kendi hesaplarından paylaşarak yayılması popüler hale gelmiştir (Hail ve Rosson, 2006). Özellikle genç internet kullanıcılarının bedelini ödmeden internet üzerinden müzik, resim, film ve yazılım indirme davranışlarında bulunmasının nedeni internetteki her şeyin herkes tarafından kullanılabilmesini düşünmeleridir.

Teston (2002) yapmış olduğu çalışmada katılımcıların %10'u başkasının bisikletini almanın yanlış bir davranış olmadığını söylerken %85'i de internette müzik indirmenin uygun bir davranış olduğunu söylemişlerdir. Shaw Fanning isimli bir öğrencinin geliştirmiş olduğu yazılım sayesinde kullanıcılar internet üzerinden birbirleriyle müzik paylaşımı yapma olanağı bulmuşlardır. Kullanımı bedava yazılım kullanıcılar sayesinde hızla yayılmış olup müzik piyasasında olumsuz durumlara ulaşmıştır. Müzik yapımcılarının açtığı davalar sonucunda yazılımın kullanımı hukuki olarak uygun bulunmamış ancak buna benzer hedefle başka yazılımların yazılıp başka kullanıcılar tarafından kullanılması engellenememiştir.

Yaşanılan bu gelişmelere bakıldığında internet etiği boyutu olan telif hakkının, internet ortamındaki verilerin kullanıcılar tarafından doğru anlaşılmasına ve bu verilerin doğru kullanılmasına yönelik inançları somut nesnelere kullanımı ve algılanmasına yönelik inançlarına göre farklılık göstermektedir. Bir bakıma herhangi bir bisikletin bir sahibi varken internet ortamındaki herhangi bir verinin sahibi yoktur anlamı çıkmaktadır.

2.6. Çevrim İçi Risk

TÜİK (2021) araştırma sonuçlarına göre hanelerin ve bireylerin internet ortamlarında geçirdiği süreler bir önceki seneye göre sürekli artış gösterdiği ortaya çıkmıştır. Böylece bireylerin çevrim içi ortamlarda geçirdiği süre arttığında doğal olarak istenmeyen çevrim içi risk durumlarıyla karşılaşma olasılığı da artmaktadır.

Risk, bir zarara uğrama tehlikesi olarak görülmektedir (TDK, 2014). Başka bir bakış açısıyla da bir olayın meydana gelme olasılığı ve olumsuz sonuçlar bağlamında ele alınmaktadır (Plight, 1998; Sjöberg, 1999). Ayrılan zaman dilimi bağlamında bakıldığında risk durumlarının internet ortamında gerçekleştirilen davranışlar neticesinde meydana gelme olasılığı yüksektir. Bu durumda çevrim içi risk için risk durumlarıyla internet ortamında karşılaşılmasıdır denilebilir.

Araştırmada katılımcıların internet etik ihlal algı düzeylerinin yanı sıra çevrim içi risk algı düzeyleri de ölçülmektedir. Risk algısı, bireylerin bir ürünü ya da hizmeti satın almasından kaynaklanan tedirginliği veya bir nükleer santralinin yanında yaşamının vermiş olduğu huzursuzluğu; olumsuz ve belli olmayan sonuçlar meydana getirme olasılığını ifade eden psikolojik bir yapıdır (Dowling ve Staelin, 1994). Bu yapının insanı, bireysel ve toplumsal düzeyde bir davranış sergileme veya karar vermenin güçlü bir belirleyicisi olduğu kabul görmektedir. Sosyal bilimler alanında risk kavramına bakıldığında genel olarak algılanan risk bağlamında değerlendirilmektedir (Dowling, 1986). Risk olgusu sosyal bilimler alanında; çevre, nükleer enerji, teknoloji, pazarlama, sosyal politika, tıp ve bilişim alanlarında her yönden ele alınan bir kavramdır (Belanche, Casaló ve Guinalú, 2012; Dowling ve Staelin, 1994; Slovic, 1993; Sweeney, Soutar ve Johnson, 1999). Risk algısı, bir olayın gerçekleşme ihtimalinden ve aynı zamanda olayın sonuçlarından etkilenmesi bakımından karışık bir kavramdır (Sjöberg, 2000). İstenmeyen bir durumun olma olasılığı arttıkça ve bununla beraber durumun getireceklerinin önem seviyesi yükseldikçe algılanan risk de artmaktadır (Sjöberg, 1999). Bir bakıma kişi, risk durumunun meydana gelme olasılığını ne derece yüksek hissediyorsa risk algısı da o derece yüksektir. Risk algısının önemini ortaya koyan unsurlar; olasılık algısı, sonuçların önemi, riski tecrübe etme durumu, olayın amacı, bireyin riski kontrol edebilme düzeyi, kişinin risk durumuna istekli ya da mecburi kalması gibi unsurlar sayılabilir (Sjöberg, 2000; Dowling, 1986; Starr, 1969).

Bilişsel psikoloji ve nöroloji alanlarındaki kuramlara bakıldığında riskleri iki temel sisteme dayandırmaktadır. Deneyimsel ve sezgisel risk. Deneyimsel riskte; çözümleyici sistem, algoritmalar, riski analiz etme ve matematiksel yöntemler kullanırken bunların genellikle bilinçsiz yapıldığı varsayılmakta ve bu konudaki araştırmalar da risk algısının özellikle deneyimsel sistem üzerinden ayarlandığını söylemektedir (Slovic, Finucane, Peters ve MacGregor, 2004). Sezgisel risk ise bireylerin yeterli derecede bilgi sahibi olmadıkları konularda konunun ihtimalini değerlendirme yaparken başvurdukları yoldur (Tversky ve Kahneman, 1973). Araştırmalara göre sezgisel risk üç farklı mekanizma tarafından yönetilmektedir. Bunlar; temsil, bulunabilirlik ve duygu olmak üzere üç farklı sezgisel risk

unsurlarıdır (Kahneman ve Frederick, 2002; Sjöberg, 1979). Temsil riskine göre kişiler evreni ilgilendiren bir durum hakkında karar verirken kendi dünyasında bulunan örneklemin bu evreni ne kadar temsil ettiğine göre değerlendirme yapar (Kahneman ve Frederick, 2002). Böylece kişi analiz ederken örneklemin büyüklüğüne dikkat etmez. Küçük ölçekteki örneklemden evren hakkında yaptıkları analizlere güven duyulurken büyük ölçekteki örneklemden evren hakkında yaptıkları analizlerden şüphe duyulmaktadır. Örnek olarak internet ortamında yapılan tacizi ele alalım. Temsil unsuruna istinaden bu riski tecrübe eden kişiler herkesi temsil etme özelliğine haiz kişilerdir. Bu risk durumunda kişi sayısıyla alakalı veriler riskin analiz edilmesinde göz ardı edilmektedir. Bulunabilirlik riskine bakıldığında izlenen bir durumun gerçek olması onun hatırlanmasına, kolaylığına, kişinin yaşadığı durumu geçmiş yaşam tecrübeleriyle ilişkilendirmesine göre değerlendirilir. Bireyin izlediği bir durumdaki risk yargısını, o durumun gerçekleşme olasılığı ya da riskin meydana geldikten sonra ortaya çıkan sonuçları hatırlaması basitliğine göre vermektedir (Keller, Siegrist ve Gutscher, 2006). İnternet ortamındaki taciz örneğine geri dönülürse benzer zamanlarda kişinin etrafında benzer olayları yaşaması veya bu konuda başka haberler görmesi risk durumunun gerçekleşmesini ve sonuçlarını tahmin edebilmesine yardım etmektedir. Bunun sonucu olarak kişi de yaşadığı bu riski yüksek olarak değerlendirir. Slovic, Finucane, Peters ve MacGregor (2004) göre duygu sezgisel riskine bakıldığında kişinin yaşadığı önceki deneyimlerine ve algılarına göre oluşturduğu ve kavram haline getirdiği duygusal tepkiler olarak tanımlar. Kişilerin olumlu duygular haline getirdiği durumları az riskli çok yararlı bulunurken olumsuz duygular haline getirdiği durumları çok riskli az yararlı şeklinde değerlendirilmektedir (Howard, 2011).

Literatüre bakıldığında çevrim içi risk genel olarak kişisel bilgiler ve kişisel e-mail hesap bilgilerinin internette paylaşılması, internetten tanışılan daha önce tanışılmayan kişilerle yüz yüze buluşma, cinsel görüntüler içeren internet sayfalarına girilmesi, başkalarına siber zorbalık yapma ya da siber zorbalığa maruz kalma, uygunsuz mesajlar alma, kin, nefret, şiddet, pornografi gibi olaylar çevrim içi riskler olarak görülmektedir (Mitchell, Finkelhor ve Wolak, 2003; Dowell, Burgess ve Cavanaugh, 2009; Canbek ve Sağiroğlu, 2007; Livingstone ve diğerleri, 2015). Çevrim içi riskleri içeren bir araştırmada siber zorbalık; tanıdık olmayan bireylerle çevrim içi veya çevrim dışı haberleşme, siber dolandırıcılık, uygunsuz içeriklere maruz kalma, nefret, şiddet, ırkçılık gibi durumlar ve kişisel bilgilerin başkaları tarafından paylaşılması çevrim içi riskler olarak ifade edilmiştir (Gündüz, 2015).

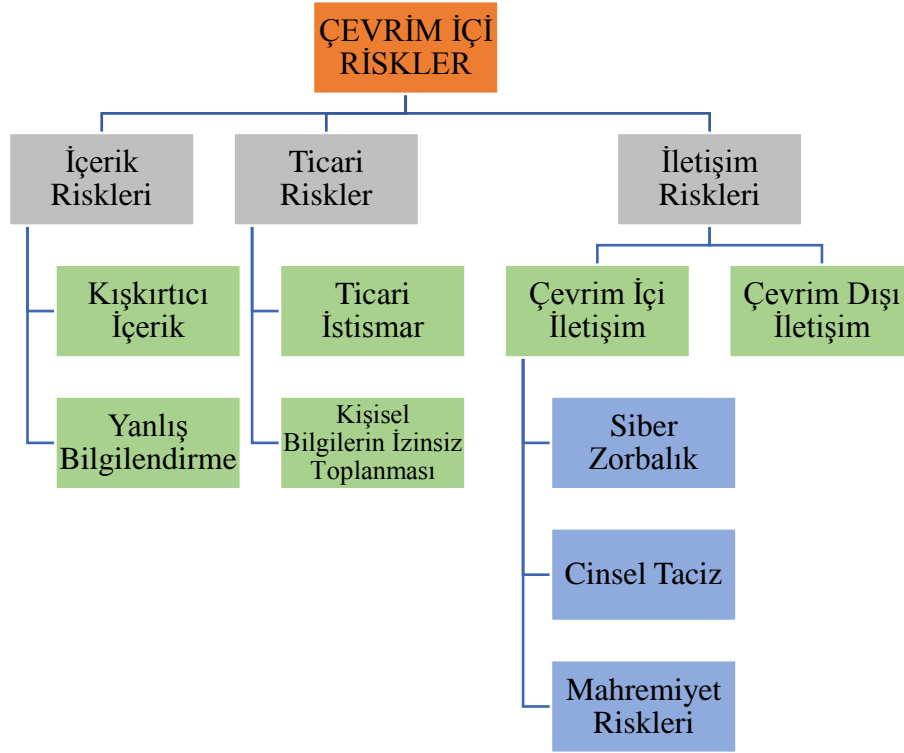
Jantz ve McMurray (1998) göre çevrim içi risk kavramı, uygunsuz cinsel içeriklere maruz kalma ve çevrim içi haberleşme kapsamında ele alınmıştır. Poflak (2002) yaptığı

kategorilerde çevrim içi riskleri; uygunsuz cinsel içeriğe maruz kalma, kişisel bilgilerin çalınması, telif haklarının ihlali, yetişkinlerle uygunsuz iletişimler, uygunsuz mesajlar ve siber zorbalık gibi kategorilerde değerlendirmiştir.

Aftab (2000) çevrim içi risk kavramını çevrim içi haberleşme alt yapısında değerlendirmiştir. Buna göre bu yapı; çevrim içi risk hedefleri, uygunsuz veya potansiyel anlamda uygunsuz olan içeriklere maruz kalma, iyi niyetli olmayan birey veya şirketlerce izlenmek, taciz, özel bilgilerin ifşa edilmesi, internet üzerinden dolandırılma ve çocukların başkaları tarafından kandırılıp yüz yüze buluşmaya zorlanması şeklinde ele alınmıştır. Vanlanduyt ve De Cleyn (2007) yapmış olduğu çalışmasında çevrim içi riskleri; ikili ilişkilerin bağının azalması, cinsel içeriklerle karşılaşma, çirkin ifadelerle maruz kalma ve şiddet görme, fiziki olarak sağlığın bozulması, zaman kontrol algısının bozulması, tüketme ve ticari yönden sömürü gibi başlıklar altında ifade etmektedir.

W. Kim, O. R. Jeong, C. Kim ve J. So (2009) göre çevrim içi riskler; teknoloji merkezli riskler ile teknoloji merkezli olmayan riskler olarak ikiye ayrılmaktadır. Teknoloji odaklı olan riskler; elektronik cihazlara zarar veren yazılımlar, siber saldırılar, kişisel bilgilerin ele geçirilmesi ve dijital ortamda kişi haklarının ihlale uğraması gibi olan risk durumlarıdır. Teknoloji merkezli olmayan riskler ise; siber zorbalık, çevrim içi dolandırıcılık, şiddet ve yasadışı faaliyetlerdir.

DeMoor ve diğerleri (2008; akt. Valcke, De Wever, Van Keer ve Schellens, 2011) çevrim içi riskleri; içerik riskleri, ticari riskler ve iletişim riskleri olmak üzere üç başlık olarak incelemiştir. DeMoor ve arkadaşlarının üç başlık altında incelediği çevrim içi riskler Şekil 7'de gösterilmiştir.

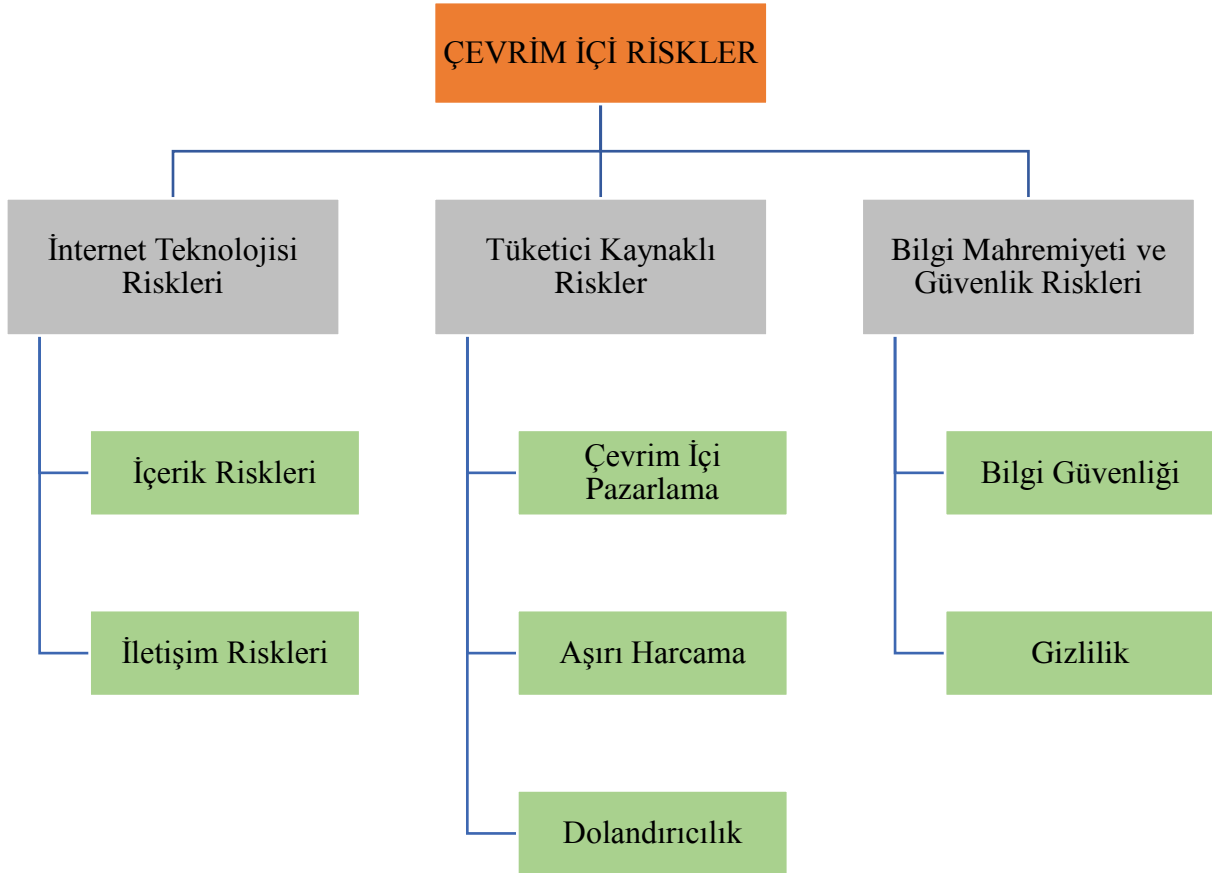

Şekil 7 DeMoor ve Arkadaşlarının Çevrim İçi Risk Başlıkları

Şekil 7'ye bakıldığında çevrim içi risklerin alt başlıkları görülmektedir. Bu başlıklar altındaki içerik riskleri başlığına bakıldığında kişiye zarar verme ihtimali olan uygunsuz cinsel içerikler, şiddet içeren ırkçı metinler ve resimleri içerisine alan öğeler yer almaktadır. İçerik risklerinin başka bir yönü de yanlış bilgilendirme kavramı altında olan çocukların karşılaştığı bilgilerin doğru olup olmamasını teyit etmeden inanma ihtimalleri yüksek olan bilgilerdir. Ticari riskler başlığına bakıldığında ilk olarak çocukların internet kullanıcısı olmasından kaynaklanan tüketici olmaları ön plana alınmıştır. Ticari risk başlığında ticari istismar kavramı altında çocuklar; çevrim içi oyunlar, müzikler gibi ilgi çekici içerikler sayesinde dolandırılabilirler. Ticari risklerin bir başka alt başlığına göre, çocukların isteyerek ya da istemeyerek verdikleri kişisel bilgiler kötü niyetli kişiler tarafından başka kişi veya kurumlara satılması bir çevrim içi risk olarak değerlendirilmektedir. İletişim riskleri başlığına bakıldığında çocukların internet teknolojisini kullanarak karşılaşılabileceği risklere yer verilmiştir. Bu başlığın çevrim içi iletişim bölümüne bakıldığında siber zorbalık, cinsel taciz, mahremiyet kavramlarıyla ilgili riskler görülmektedir. Siber zorbalık; e-mail veya anlık mesajlaşma programlarını kullanarak tehdit edici mesajlara maruz kalmayı ifade etmektedir. Cinsel taciz konusundaki riskler ise dijital görüntü alma teknolojisi sayesinde tehdit edici boyutlara ulaşmıştır. Çocukların kişisel bilgilerini saklı tutma konusundaki yanlış hareketleri

mahremiyet konusunda risk teşkil etmektedir. Çevrim dışı iletişim başlığı da çocukların çevrim içi ortamda kurdukları arkadaşlıkların gerçek yaşama aktarılmasını ifade etmektedir.

OECD (2011) çalışmasına göre The Protection of Children Online adlı incelemesinde çocukların internet kullanımında karşılaştığı riskleri; internet teknolojisi riskleri, tüketici kaynaklı riskler, bilgi mahremiyeti ve güvenlik riskleri şeklinde üç başlık altında incelemiştir. OECD (2011) üç başlık altında incelediği çevrim içi riskler Şekil 8’de gösterilmiştir.

Şekil 8 OECD'nin Çevrim İçi Risk Başlıkları

Şekil 8'e bakıldığında çevrim içi risklerin alt başlıkları görülmektedir. İnternet teknolojisiyle ilgili riskler kullanıcıların internet kullanımı sırasında karşılaşılabilecekleri riskleri ele almaktadır. Bu durumlar, içerik riskleri ve iletişim riskleri başlıkları olarak incelenmektedir. İçerik riskleri, çocuğun internet kullanımı sırasında yasal olmayan aynı zamanda yaşına da uygun olmayan zarar görme ihtimali yüksek olan içeriklere maruz kalma gibi risk durumlarını ifade etmektedir. İletişim riskleri, internet üzerinden zorbalık yapma, uygun olmayan içerik paylaşma, cinsel içeriklere maruz kalma, çocuğun izni olmadan habersiz bir şekilde başkaları tarafından izlenme gibi risk durumlarını ifade etmektedir. Tüketici kaynaklı riskler; pazarlama, harcama, dolandırıcılık olarak incelenmektedir. Çevrim içi pazarlama riskleri; çocukları alkol kullanmaya özendirme, yaşına uygun olmayan cinsel ürünler satma hizmeti gibi risk durumlarını ifade etmektedir. Aşırı harcama riskleri, çocuklara

uygun olan içerik hizmetlerinin genel olarak mobil bir şekilde ödenmesi ve çevrim içi ortamda yasal olmayan kumar servisleri hizmeti gibi risk durumlarını ifade etmektedir. Dolandırıcılık riskleri, çevrim içi ortamlarda para kaybı, karşılıksız alışverişe yönlendirerek para çalınması, kimlik bilgilerinin çalınması ve kredi kartı bilgilerinin çalınarak dolandırılması gibi risk durumlarını ifade etmektedir. Bilgi mahremiyeti ve güvenlik riskleri; bilgi güvenliği ve gizlilik başlıkları olarak incelenmektedir. Bilgi güvenliği riskleri; bilgisayara zarar veren programların bulaştırılması, bilgisayardaki bilgilerin internet üzerinden yararlı gibi görülen programlar kullanılarak çalınması ve kimlik bilgilerinin başkaları tarafından ele geçirilmesi gibi risk durumlarını ifade etmektedir. Gizlilik riskleri; kullanıcıların internet ortamında yaptığı bilinçsiz paylaşımlar, bazı şirketlerin bilgileri başka kişi ve kurumlara satmaları gibi risk durumlarını ifade etmektedir.

OECD (2019) yayınladığı What Do We Know About Children And Technology adlı raporunda; çocukların sorumlu, güvenli ve çevrim içi risk içermeyen internet ortamlarında bulunması için okul yönetiminin rolleri başlıklar altında sıralanmıştır. İnternetin olumsuz kullanımını azaltma bağlamında çocuklara çevrim içi riskleri nasıl yönetecekleri öğretilmelidir. Bu başlıkları şunlardır.

- Çevrim içi güvenlik sorunları çözümü için tüm okul yaklaşımını benimseyin.
- Çevrim içi güvenlik yöntemleri ile sistemleri oluşturun yürürlüğe koyun.
- Siber zorbalık politikaları oluşturun.
- E-güvenlik konusunu müfredata dahil edin.
- Aile ve okul iş birliğini güçlendirin.
- Akran iş birliği gücünden yararlanın.

OECD (2019) raporuna göre okulların çevrim içi risk içermeyen ortamları geliştirmeye yönelik roller 6 başlık altında verilmiştir. Birinci maddeye bakıldığında çevrim içi risk güvenliğini sağlamak için tüm okulun beraber hareket edilmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Öğretmenler ve okul destek çalışanları çevrim içi güvenlik sorunlarını tanıyabildiği, yanıtlayabildiği ve çözebildiği zaman bu durum öğrencileri çevrim içi ortamda korumada ve desteklemede etkili olmaktadır. Bu nedenle okul personelleri ve öğretmenleri için çevrim içi risklerle ilgili eğitim verilmesi önemli bir noktadır. Ebeveynlerin ve öğrencilerin çevrim içi problemlerle başa çıkma adına yetkinliklerini artırmak için eğitime dahil olmaları önemlidir. Tüm bunlar yapılırken de fiziksel dünya ile bağlantıyı unutulmamalıdır. İkinci maddeye bakıldığında çevrim içi risklerle ilgili okul yönetiminin bir politika oluşturması ve bunun okulda uygulanmasına dikkat çekilmektedir. Etkili politikaların

ve prosedürlerin oluşturulması sonucu öğrenciler güvenli çevrim içi uygulamalar konusunda daha bilinçli hale gelmektedir. İyi oluşturulmuş politikalarda çevrim içi erişimi engellemeden veya aşırı sınırlamadan kaçınılması sonucunda öğrencilerin çevrim içi öğrenimi daha anlamlı hale gelmektedir. Çocuklarla çevrim içi risk deneyimleri hakkında konuşmak bir politika oluşturulması noktasında önemlidir. Çünkü çocuklar genellikle çevrim içi ortamlarda karşılaşılabilecek riskleri en iyi bilen kişiler olarak görülmektedir. Üçüncü maddeye bakıldığında siber zorbalık politikalarının oluşturulması noktasına dikkat çekilmektedir. Siber zorbalığa karşı hedeflenen politikalar geleneksel zorbalık bağlamına dahil edilmelidir. Bu iki zorbalık arasındaki güçlü ilişki göz önüne alındığında başarılı araya girmeler siber zorbalığı azaltabilir (Livingstone, Stoilova ve Kelly, 2016). Zorbalık için etkili yöntemler; çevrim içi ortamlarda ve okul ortamında hangi davranışların onaylanıp onaylanmadığını ve onaylanmayan hareketlerin sonuçlarının ne olduğunun tanımlanması gerekmektedir. Dördüncü maddeye bakıldığında internet ortamındaki güvenlik önlemleri konusunun müfredata eklenmesine dikkat çekilmektedir. Okul derslerinin uygun olan ders müfredatına çevrim içi güvenliğin dahil edilmesi sonucunda, çevrim içi güvenliğin artmasında etkili olması beklenen akran destek programları ve rehberlik programlarıyla çocukların güvenli ve sorumlu teknoloji kullanıcıları olmalarına yardımcı olur (Hinduja & Patchin, 2018). Çocukların çevrim içi ortamlarda daha olumlu davranış gerçekleştirmelerine yardımcı olmak için dijital vatandaşlık kavramının önemi son derece yüksektir. Dijital vatandaşlık kavramının yanı sıra çocuklara empati kurma ve mahremiyeti öğreten çevrim içi risk durumlarını azaltma stratejileri oldukça önemlidir. Beşinci maddeye bakıldığında çevrim içi risk durumlarını azaltmak için aile ve okul iş birliğinin önemine dikkat çekilmektedir. Çocukların internet kullanımı ve bu teknolojinin okul dışındaki zamanlarda kullanımı arttıkça aile üyelerine internet teknolojileri konusunda eğitim vermek önemli bir boyut kazanmıştır (Duerager & Livingstone, 2012). O sebeple aile üyelerinin çocuklarla alakalı herhangi bir önemli durumda önlem almalarının yollarını bilmeli ve aynı zamanda çevrim içi risklerle karşılaşılmasına nasıl yardımcı olabileceklerini öğrenmeleri son derece önemlidir. Teknoloji kullanımı veli – öğretmen iletişiminde önemli bir araçtır. Bu teknoloji sayesinde ebeveynler çocuklarının okuldaki zamanları hakkında bilgilendirilip onların etkinliklere ve tartışmalara dahil edilmesi noktasında önemli bir rol oynamaktadır. Altıncı ve son maddeye bakıldığı zaman ise çevrim içi risk durumlarının akran yardımıyla önlenmesi noktası üzerine dikkat çekilmektedir. Çocuklar ve özellikle de ergenler; ebeveynlerden ve öğretmenlerden yardım almanın yanı sıra yardıma ihtiyaç duyduklarında birbirlerine yönelmektedirler. Kendi aralarında çevrim içi fırsatlar hakkında bilgi alışverişi yapan çocuklar; akran arabuluculuğu, dijital okuryazarlık ve

çevrim içi risk konularında birbirlerini olumlu yönde etkileme gücüne sahiptirler. Bu sebeple okullarda internet ortamında çevrim içi risklere karşı olan bir kültürün oluşturulması önemli bir konu olup bu sayede çocukların akran tavsiyesinde bulunabileceği ve bununla ilgili kaynaklara erişim sağlayabileceği bir ortam oluşturulması oldukça önem taşımaktadır.

Hasebrink, Livingstone, Haddon, ve Olafsson (2009) çevrim içi riskleri; cinsellik, saldırganlık, değerler ve ticari olmak üzere dört başlık altında kategorize etmişlerdir. Çocukların da çevrim içi risk durumlarındaki yerlerini; alıcı, etkileşen ve aktör olmak üzere üç başlık altında incelemiştir. Çevrim içi risk durumlarına ait çocukların yerlerini gösteren bilgiler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2
Çevrim İçi Risk Çerçevesi

FAKTÖRLER						
Rol	Cinsellik	Saldırganlık	Değerler	Ticari İlgi		
Alıcı	Problem oluşturabilecek cinsel öğeler içeren çevrim içi risk ortamları.	Şiddet öğeleri içeren risk ortamları.	Yanlış bilgi, hakaret ve yönlendirici mesajlar.	Reklamcılık ve kişisel bilgilerin toplanması.		
Etkileşen	Taciz edici davranışlara maruz kalmak, görüşme yapmaya zorlanmak.	Taciz edilmek, takip edilmek, siber zorbalığa maruz kalmak.	Yanlış bilgilendirilmek, kendine zarar vermek.	Çocukların çevrim içi ortamda takip edilmesi.		
Aktör	Uygun olmayan cinsel içerik paylaşmak.	Siber zorbalık yapmak, hakaret etmek, küçük düşürmek.	Doğru olmayan bilgileri yaymak	Yasal olmayan içeriklere ulaşmak, kumar siteleri, telif hakkı ihlali.		

Tablo 2’ye bakıldığında çevrim içi risk durumlarının faktörleri ve buna göre bu faktörlere maruz kalan çocukların durumları (alıcı, etkileşen, aktör) görülmektedir. Bu çerçeveye göre çevrim içi risk durumları, çocuğun durumu ve risk faktörlerinin çaprazlanması yoluyla bulunmaktadır. Çocuk risk faktörleriyle üç farklı durumda etkileşime geçmektedir Alıcı durumu; çevrim içi ortamda çocuğun kendisine zarar verme ihtimali bulunan

içeriklerden oluşmaktadır. Etkileşen durumu; çevrim içi ortamda başka kişilerin başlatmış olduğu eylem sonucu kendisine zarar verme ihtimali bulunan içeriklerden oluşmaktadır. Aktör durumu; çevrim içi ortamda başka kişilere zarar verme ihtimali olan davranışları gerçekleştiren kişi olarak ele alınmaktadır. Örnek üzerinden somutlaştırmak gerekirse; çocuk internet ortamında cinsel bir içeriğe maruz kalıyorsa alıcı durumunda, tanımadığı kişilerle çevrim içi ortamda iletişim haline geçtiğinde herhangi bir cinsel istismarla karşılaşılıyorsa etkileşen durumunda, bizzat kendisi başka birine cinsel taciz içeren bir davranış gerçekleştiriyorsa aktör durumunda olmaktadır.

Tablo 2'ye göre çevrim içi risk durumları dört faktör altında ele alınmıştır. Bunlar; cinsellik, saldırganlık, değerler ve ticari ilgi faktörleridir. Cinsellik faktörüne bakıldığında cinsel unsurlar içeren internet siteleri internet ortamında oldukça yer aldığından bu tür içeriklerle çocukların karşılaşması kaçınılmaz olmaktadır (Odabaşı, 2007). Anlık yazışmalar, sosyal medya, forum ve sohbet ortamları, arkadaşlık siteleri, online oyun ortamları çocukların cinsel istismarı için imkânlar oluşturmaktadır. İyi niyetli olmaya kişiler bu ortamları kullanıp çocuklarla iletişime geçebilmekte cinsel istekleri için zorlama yapmaktadırlar. Saldırganlık faktörüne bakıldığında şiddet içeren oyunlar, vahşet ve korku, hakaret gibi kelimeler içeren durumlar çocuklara çevrim içi ortamlarda çok rahat ulaşabilmektedir. Çevrim içi ortamda bilginin çok hızlı yayılması sonucunda çocuklar internet sitelerinde savaş, hayvan istismarı, hakaret içeren yazı ve görsellere maruz kalmaktadırlar. Özellikle çevrim içi oyunlarda çocuklar saldırgan nitelikli mesajlara almaktadırlar. Çevrim içi oyunlar için kayıt olma yaş sınırı vardır. Ancak çocuklar bu oyunları oynamak için kendi yaşlarını olduklarından büyük göstererek bu oyun ortamlarına ulaşmaktadırlar. Değerler faktörüne bakıldığında internet ortamında çocuklara yanlış bilgi verilmesi, ideolojik eylem içeren sözlerin çocuklara kadar ulaşması, herhangi bir çıkar sağlamak sebebiyle çocuklara sağlık ve cinsellik gibi merak içeren konular hakkında bilgiler verilmesi olanaklıdır. Hatta bazı kişi ve kuruluşlara karşı nefret içeren ve özel olarak oluşturulmuş internet siteleri bulunmaktadır (Dooley, Cross, Hearn ve Treyvaud, 2009). Ticari ilgi faktörüne bakıldığında internette yayılan bilgilerin bir kontrol mekanizmasından geçmemesi sonucunda kötü niyetli kişilerin yanlış ve yönlendirici bilgi yayması çocuklar için önemli bir konu haline gelmektedir. Çocukların yeterli bilgileri olmadığından reklam ve çevrim içi dolandırıcılık davranışlarına maruz kalmaktadırlar (International Telecommunications Union, 2009; Youth Protection Roundtable, 2009). Çocukların internet ortamında karşılaştığı ve onların kişisel bilgilerini istediği internet siteleri risk teşkil etmektedir. Çünkü bu tür kişisel bilgileri paylaşmanın sonucunda neler

olabileceklerini tahmin edemedikleri için çocuklar savunmasız bir topluluk olarak bilinmektedir (Dooley, Cross, Hearn ve Treyvaud, 2009).

Çevrim içi ortamların olası tehlikelerinden en fazla zarar görenlerin küçük yaşta internetle tanışan ve risk durumlarının neler olabileceğine dair çıkarım yapamayan çocuklar oluşturmaktadır (Oktik, 2013; Prensky, 2009). Çünkü Z kuşağı olarak adlandırılan bu çocuklar internet teknolojilerin tüm işlerimizi yapabildiği bir ortamda dünyaya gelmişlerdir. Bu kuşakta olan çocuklar; ihtiyaç duydukları bilgiye hızlı bir şekilde erişebilen, sosyal medya platformlarında başka kişilerle iletişime geçebilen, günlük yaşamlarının önemli ve büyük bir bölümlerinin internet ve bilgisayar başlarında geçirebilen çocuklardır. Bundan dolayı da çocukların çevrim içi risklerle karşılaşma ihtimallerinin yüksek olması kaçınılmaz bir durum olmaktadır. Şendağ ve Odabaşı (2006) bu çevrim içi riskleri şu başlıklara ayırmıştır.

- Tanınmayan kişilerle tanışma
- Kişisel bilgileri paylaşma
- Çevrim içi gerçekleştirilen kavgalar
- Uygunsuz içeriklere maruz kalma
- Silah ve uyuşturucu madde kullanımının özendirilmesi
- Fikri mülkiyet ihlalleri
- Kişinin kendisini tehlikeye atması

olarak sıralamışlardır.

Avrupa Çevrim İçi Çocuklar (EU Kids Online) projesine göre internet ortamında karşılaşılacak riskleri; cinsel içeriklerle karşılaşma, zorbalık, uygunsuz mesajlaşma, tanımadığı insanlarla tanışma, şiddet ve nefret içeren saldırgan tavırlarla karşılaşma olarak belirlemişlerdir (Eu Kids Online, 2020). Fakat internet ve mobil teknolojiler kapsamında karşılaşılacak her risk çocuklar için bir tehdit oluşturmamaktadır. (Livingstone, 2011).

Çocuklar internet ortamında karşılaştıkları veya maruz kaldıkları olumsuz durumlardan çekindiklerinden ve ebeveynlerinin internet kullanımlarını sınır koymalarını düşündüklerinden karşılaştıkları durumları genellikle paylaşmamaktadırlar (Karahisar, 2014; Yenilmez ve Seferoğlu, 2013). İnternet ortamında maruz kaldığı riskli durumları ve riskli davranışlarda bulunan çocukların çok az bir kısmının bu durumlarıyla ilgili aile üyelerini bilgilendirdikleri görülmektedir (Ayas ve Horzum, 2013; Karahisar, 2014; Kaşıkçı, Çağıltay, Karakuş, Kurşun ve Ogan, 2014; Slonja ve Smith, 2008; Şener, Set ve Dursun, 2012). Çocukların bu şekilde davranış göstermeye devam etmeleri sonucunda ilerleyen zamanlarda daha büyük problemler çıkması ihtimali daha yüksek olabilmektedir. Ayas ve Horzum (2012)

göre çocukların maruz kaldıkları risk durumlarıyla önce kendilerinin başa çıkmaya çalıştıkları belirlenmiştir. Kendi başına risk durumlarını ortadan kaldıramamaları sonucunda çocuklar şu davranışları sergilemektedirler (Peker, 2014).

- Arkadaşlarına veya aile üyelerine yardım için başvurma.
- E-mail adresini veya telefon numarasını değiştirme.
- Gelen uygun ya da uygun olmayan iletilerle ilgilenmeme (Burnukara ve Uçanok, 2010).
- Belirli zaman internete bağlanmama.
- Çevrim içi riske maruz kaldıkları internet sitesine bir süre girmeme.
- İnternet sitesi adminlerine, rahatsızlık veren kişileri bildirme.
- Kötü davranan kişileri engelleyerek kendisiyle haberleşmeyi kesme (Arıca, Kınay ve Tanrıku, 2012).
- Hesabının profil ayarlarını değiştirme (Topçu, Yıldırım ve Erdur-Baker, 2013).

Tüm bu davranışların yanı sıra siber zorbalığın bitmemesi düşüncesinde olan çocuklar da vardır. İnternet teknolojilerinin gelişmesi sonucunda bu düşüncede olan çocukların çevrim içi risklerle başa çıkma yollarını sürekli değiştirerek uygulaması önem taşımaktadır. Bu yüzden çocuklara çevrim içi risklerle ilgili düzenli rehberlik etmek, internetin sunduğu faydalardan yararlanmalarını tavsiye etmek, riskler karşısında önlemlerini almalarını sağlayarak kendilerini koruyabilecekleri seviyeye getirmek oldukça önem taşımaktadır (Vandoninck, d'Haenens ve Roe, 2013).

2.7. İlgili Çalışmalar

Çalışmanın bu bölümünde internet etiği ve çevrim içi risklerle ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir. İlgili çalışmalar; Türkiye’de yapılan çalışmalar ve yurtdışında yapılanlar olarak ayrı ayrı incelenmiştir.

2.7.1. Türkiye’de Yapılmış Çalışmalar: Salman (2019) yapmış olduğu “Ortaokul Öğrencilerinin İnternetteki Etik İhlallerine Yönelik Algılarının İncelenmesi” isimli incelemesinde ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algılarını ölçmek adına “İnternet Etik İhlali Algı Ölçeği” geliştirmiştir. Geliştirdiği ölçeği toplam 527 ortaokul öğrencisine uygulamış olup çalışmanın sonucunda öğrencilerin etik ihlal algılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların internet etik ihlal algılarının; içerik, dürüstlük ve gizlilik alt boyutlarında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. 5. sınıftan 8. sınıfa doğru ilerledikçe öğrencilerin internet etik ihlal algı düzeylerinin azaldığı

ortaya çıkmıştır. Katılımcıların internet kullanım süresi arttıkça internet ortamında etik ihlal algı düzeylerinin azaldığı görülmektedir. Okulda başarılı olan öğrencilerinin başarısız olan öğrencilere göre internet etik ihlal algı düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada öğrencilerin internet etik ihlal algı düzeyleri; evde internet bağlantısı bulunma, bilgisayar dersi alma, anne babanın eğitim durumu ve aile ekonomik düzeyi değişkenleri bakımından herhangi bir farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye’de çocukların internet ortamında karşılaştıkları çevrim içi riskler bakımından yapılmış olan büyük çalışmalardan biri Avrupa Çevrim İçi Çocuklar (EU Kids Online II, 2010) araştırmasının Türkiye kısmıdır (Kaşıkçı, Çağıltay, Karakuş, Kurşun ve Ogan, 2014). Bu araştırmaya ülkemizden 1018 çocuk ve aile üyeleri katılmış olup araştırmaya katılan çocukların hepsi internet kullanmakta beraber %40’ı kişisel bilgisayarında, %39’u ise diğer ebeveynlerin de kullandığı bir bilgisayardan internete girmektedirler. Araştırmaya katılan aile üyelerinin %29’u internet kullanmakta olup erkek aile üyelerinin %49’unun, kadın aile üyelerinin de %24’ünün internet kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Aile üyelerinin internet kullanım oranları düşük olmasına rağmen %72’sinin internet ortamında karşılaştıkları uygunsuz durumlara karşı çocukları koruyabileceklerini inandığı, %56’sının da internet teknolojilerini kullanırken zorlansalar bile çocuklarına yardımcı olacaklarını belirtmişlerdir. İnternet kullanmada sorun yaşamayan az sayıdaki aile üyeleri ise çocuklarının internet ortamında karşılaşma ihtimali olan çevrim içi risk durumlarını anlayamadıklarını söylemişlerdir. Araştırmaya katılan çocuklar internet ortamında herhangi bir çevrim içi risk durumuyla karşılaştıklarında aile üyelerinden ziyade daha çok yakın arkadaşlarına danıştıkları görülmektedir. İnternet ortamında herhangi bir risk durumlarıyla karşılaşmış çocukların yarısı ise bunu kimseyle paylaşmamayı tercih etmiştir. Sosyal medya hesabına sahip çocukların %85’i facebook hesabına sahip olup çocukların sosyal medya hesaplarında %19’unun adresini, %8’inin telefon numarasını paylaştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre çocukların bir çevrim içi riskle karşılaşma oranı %25 olarak bulunmuş olup bu oranın Avrupa ortalaması olan %33’ün altında kaldığı görülmektedir. Çocukların %13’ü internet ortamında uygunsuz cinsel içeriklere maruz kaldıklarını belirtmiş olup bunların %46’sı bu içeriklerden rahatsız olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmada çocukların %9’unun bir zorbalıkla karşılaştığı, sadece %3’ünün siber zorbalığa maruz kaldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırmada çocukların %12’si uygunsuz cinsel içerikli mesaj almış, %4’ü cinsel içerikli mesaj yollamış ve uygunsuz cinsel içerikli mesaj alanların %50’si bu durumdan hoşlanmadığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Avrupa Çevrim İçi Çocuklar II projesinin devamı olan ve Türkiye’de çocukların internet ortamında karşılaştıkları çevrim içi riskler konusunda araştırma yapan Avrupa Çevrim içi Çocuklar araştırması sonuçlarına bakıldığında 2015 yılında Türkiye’nin 7 bölgesinden 784 öğrenci bu çalışmaya katılım sağlamıştır. Bir önceki çalışmaya göre aradan geçen 5 yılda ortaya farklı değişimler çıkmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre katılım sağlayan çocukların sosyal medya kullanımı %81,3 olurken mobil cihazlar yardımıyla internete erişimin ise %54 olduğu görülmektedir. Çocukların kendi odalarından interneti kullanım oranı %84,6 olduğu görülürken araştırmaya katılan çocukların %57,5’inin de internete her gün bağlandığı sonucu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerden bir sosyal medya hesabı bulunanlar %57,8 olurken birden fazla sosyal medya hesabı olan öğrencilerin oranı %31,3 olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmada öğrencilerin sosyal ağlar üzerinden 2010 yılındaki çalışma sonucuna göre daha fazla kişisel bilgi paylaşımı yaptıkları ortaya çıkmış olup daha fazla çevrim içi risklerle karşı karşıya kalmışlardır. Çalışmanın bir başka sonucuna baktığımızda aile üyelerinin güvenli internet kullanımı hakkında çocukları bilgilendirme oranı %64 olurken aile üyelerinin internetten bir konu hakkında bilgi bulmasına yardım etme oranı %62 olduğu görülmektedir. Çocuğu interneti kullanırken karışmayan aile üyelerinin oranı %27,3 olup çocuğun internette yaptıkları davranışlarla ilgili konuşma yapan aile üyelerinin oranı %44,9 olduğu görülmektedir. Bu araştırma sonuçları çocukların 2010 yılındaki araştırmaya göre 2015 yılında öğretmenlerinden internet teknolojilerinin kullanımı hakkında bilgi alışverişlerinde bir gerileme olduğu gözlenmiştir (Aslan, 2016).

Torun (2007) yapmış olduğu “Resmi Ortaöğretim Kurumlarında Öğrenim Gören Öğrencilerin İnternet Etiğine İlişkin Algılarının İncelenmesi” isimli incelemesinde katılımcıların internet etik algı düzeylerinin belirlenmesi ve incelenmesi için “İnternet Etiği Tutum Ölçeği” adlı ölçeği geliştirmiştir. Geliştirmiş olduğu ölçeği 1527 öğrenciye uygulamış olup farklı sonuçlar elde ettiği görülmüştür. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında cinsiyet değişkenine göre cinsel içerik, ödev aşırma, bilgisayar korsanlığı, telif hakları, internet bağımlılığı, sanal dürüstlük ve şiddet içeren oyunlar adlı alt boyutlarında; okul türü değişkenine göre cinsel içerik, ödev aşırma, bilgisayar korsanlığı ve rahatsız etme, telif hakları, internet bağımlılığı, şiddet içeren oyunlar ve sanal dürüstlük adlı alt boyutlarında; yaş değişkenine göre cinsel içerik, bilgisayar korsanlığı ve rahatsız etme, telif hakları, internet bağımlılığı, şiddet içeren oyunlar adlı alt boyutlarında; internet bağlantı yeri değişkenine göre cinsel içerik, ödev aşırma, bilgisayar korsanlığı ve rahatsız etme, telif hakları, internet bağımlılığı, sanal dürüstlük ve şiddet içeren oyunlar adlı alt boyutlarında; internete bağlı kalma süresi değişkenine göre cinsel içerik, ödev aşırma, bilgisayar korsanlığı ve rahatsız

etme, telif hakları, internet bağımlılığı, sanal dürüstlük ve şiddet içeren oyunlar adlı alt boyutlarında; annenin algılanan eğitim düzeyi değişkenine göre cinsel içerik, ödev aşırma, bilgisayar korsanlığı ve rahatsız etme, telif hakları, internet bağımlılığı, sanal dürüstlük ve şiddet içeren oyunlar adlı alt boyutlarında; babanın algılanan eğitim düzeyi değişkenine göre cinsel içerik, bilgisayar korsanlığı ve rahatsız etme, telif hakları, internet bağımlılığı ve şiddet içeren oyunlar adlı alt boyutlarında; gelir seviyesi değişkenine göre tüm altı boyutlarda ve genel toplamda anlamlı bir şekilde farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Erdemir (2021) yapmış olduğu “Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı ve Problemlerinin İncelenmesi” adlı doktora tez çalışmasında katılımcıların internet bağımlılığı ve sorunlu internet kullanımları farklı değişkenler yönünden incelenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu, young internet bağımlılığı testi kısa formu ve görüşme formu kullanılmış olup toplam 1453 öğrenciye uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin internet bağımlılık seviyeleri; cinsiyet, okul kademesi, akıllı telefona sahip olup olmama, günlük internet kullanım süresi, internet hizmet türü, internet kullanım amaçları, sosyal medya kullanım durumu, anne öğrenim durumu, genel olarak algılanan anne tutumu, baba öğrenim durumu, genel olarak algılanan baba tutumu, internet kullanımıyla ilgili ailesiyle yaşadıklarını ifade eden durum, ailesinin sosyoekonomik durumu ve akademik başarı değişkenlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada internet bağımlılık düzeyleri, kardeş sayısı ve internete bağlanmak için kullanılan araç değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dönmez (2015) yapmış olduğu “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çocukların Karşılaştığı Çevrim İçi Risklere Yönelik Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi” adlı doktora tez çalışmasında öğretmenlerin, öğrencilerin karşı karşıya kaldığı çevrim içi risklere yönelik algılarını farklı değişkenler bakımından incelemiştir. Araştırmacı “Çocuk ve Ergenlerin Karşılaştığı İnternet Risklerine Yönelik Algı Ölçeği” adlı ölçeği geliştirmiş olup 1890 öğretmen adayına bu ölçeği uygulamıştır. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında katılımcıların, çocukların karşı karşıya kaldığı çevrim içi risklerle ilgili algı düzeylerinin yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre çevrim içi risk algı düzeyleri daha yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Çalışmada sınıf öğretmeni adaylarının eğitim alma ve çevrim içi risklerle karşılaşma değişkenleri açısından risk algıları anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada katılımcıların risk algılarıyla internet kullanma süreleri ve internet servis sayıları arasında anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Aksoy (2019) yapmış olduğu “Ortaokul Öğrencilerinin Riskli İnternet Davranışları ve Güvenli İnternet Kullanımı Hakkındaki Öğrenci ve Ebeveyn Görüşleri” adlı yüksek lisans çalışmasında ortaokul öğrencilerinin riskli internet davranışları ve aile üyelerinin aldığı önlemler incelenmiştir. Araştırmada öğrencilerin riskli internet davranışları hakkında aile üyeleri görüşlerini toplamak için “Avrupa Çevrim İçi Çocuklar Projesi II” projesinde kullanılan anketler kullanılmış olup 1102 öğrenci ve 865 aile üyesine uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin ve aile üyelerinin büyük çoğunluğunun bir sosyal medya kullanıcısı olduğu, öğrencilerin %49,1’inin ev ortamında interneti kullanırken kendi odasından yararlandığı görülmektedir. Araştırmaya katılan hemen hemen her dört öğrenciden birisinin internette çevrim içi risk durumuna düştüğünü ve bundan rahatsızlık duyduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler internette kendilerini huzursuz hissettiren olayları; hayvana ve insana şiddet, siber zorbalık, siber tuzaklar, istemsiz açılan ve uygunsuz içerikli reklamlar, cinsel içerikli paylaşımlar olarak belirtmişlerdir. Yine çalışmada öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun internet ortamındaki çevrim içi risklerle başa çıkmada kendilerinden çok aile üyelerine güven duydukları görülmektedir. Aile üyelerinin çocuklara ait kişisel bilgileri internet ortamında paylaşmasına kesinlikle karşı oldukları ve çocuklarının daha önceden girmiş oldukları internet sitelerini kontrol ettikleri görülmüştür. Yapılan test sonuçlarına göre öğrencilerin internet ortamında görüp yaşadıklarından rahatsız olmaları ile kendilerini, aile üyelerine, öğretmenine güven, cinsiyet, sosyal medya kullanımı ve internet kullanım oranı değişkenleri yönünden bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca aile üyelerinin gerekli önlemleri almalarına rağmen öğrencilerin internet ortamında çevrim içi risklere maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır.

Bayar (2019) yapmış olduğu “Sınıf Öğretmenlerinin Derslerinde Teknoloji Kullanım Düzeyi İle Öğrencilerin Karşılaştığı Çevrim İçi Risklere Yönelik Algıları” adlı yüksek lisans tez çalışmasında öğretmenlerin, çocukların karşı karşıya kaldıkları risklere yönelik algıları farklı değişkenlerle incelemiştir. Araştırmacı “Çocuk ve Ergenlerin Karşılaştığı İnternet Risklerine Yönelik Algı Ölçeği” adlı ölçeği kullanmış olup 250 öğrenciye bu ölçeği uygulamıştır. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında öğretmenlerin çevrim içi risklere yönelik algıları düzeyleri “tehlikeli olma” eğiliminde yüksek çıktığı görülmekte olup araştırmaya katılan kadın öğretmenlerin risk algısı seviyeleri erkek öğretmenlere göre yüksek çıktığı görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin eğitim aldığı güvenli internet kullanma ve derse girdikleri sınıf düzeyi değişkenleriyle risk algılarının anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırmada internette bir riskle karşı karşıya kalan katılımcının karşı karşıya kalmayan katılımcıya göre risk algı düzeyi düşük çıkmış olup interneti daha yüksek

zamanlarda kullanan öğretmenlerin daha az zaman kullanan öğretmenlere göre risk algı düzeyleri yüksek çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. İnternette herhangi bir sosyal ağ kullanan öğretmenlerin kullanmayan öğretmenlere göre risk algı düzeyleri yüksek çıkmış olup öğretmenlerin teknoloji konusundaki bilgi düzeyleriyle öğrencilerin karşı karşıya kaldıkları risklere yönelik algılarıyla aralarında bir farklılaşma görülmediği ortaya çıkmıştır.

Mollaoğlu (2021) yapmış olduğu “Öğretmenlerin Çocukların Karşılaşabileceği Çevrim İçi Risklere Yönelik Algılarının İlişkisel Olarak İncelenmesi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında Bilişim Teknolojileri ile Rehberlik öğretmenlerinin çocukların çevrim içi teknolojileri kullanma süreçlerindeki algı düzeylerini incelenmiştir. Araştırmacı, Dönmez ve Akbulut (2019) tarafından geliştirilen çevrim içi risk ölçeğini kullanmış olup 278 öğretmene bu ölçeği uygulamıştır. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında algılanan risk noktasında algı puanlarının yüksek olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenler, internet ortamının çocukları için çevrim içi risk ihtimalinin yüksek olduğu bir ortam olarak değerlendirmişlerdir. Böylece öğretmenlerin internetteki risk durumlarından kaçınması ve mesleki hayatlarında internet teknolojilerinden uzak durmasının kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

Arslankara ve Usta (2019) yapmış olduğu “Ortaokul Öğrencilerinin Sanal Risk Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi” adlı çalışmasında öğrencilerinin sanal ortamlardaki risk algı seviyelerini ve bu algıların farklı değişkenler bağlamında incelenerek aralarındaki ilişkinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bunun için araştırmacılar “Sanal Dünya Risk Algısı Ölçeği (SDRAÖ)” adlı bir ölçek geliştirmiş olup bu ölçeği 261 ortaokul öğrencisine uygulamışlardır. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin çevrim içi risk algı düzeyleri ile cinsiyet, okul türü ve internet kullanım sıklığı değişkenleriyle farklılaşma olduğu bulunmuş olup sınıf seviyesi ve yaş değişkenleriyle de herhangi bir farklılık bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çelen, Çelik ve Seferoğlu (2011) yapmış olduğu “Çocukların İnternet Kullanımı ve Onları Bekleyen Çevrim İçi Riskler” adlı çalışmasında çocukların internet teknolojilerini hangi amaçlarla nasıl kullandıkları ayrıca interneti kullanırken karşılaşılabilecekleri çevrim içi riskleri ortaya çıkarmaya çalışılmıştır. Çalışma sonuçlarıyla Avrupa Çevrim İçi Çocuklar (EU Kids Online, 2010) araştırma projesinin ülkemizi ilgilendiren kısımlarının sonuçları karşılaştırılmıştır. Araştırmada çocukların internette karşılaştığı çevrim içi riskler ve alınabilecek önlemler üzerinde durulmuş olup çevrim içi kullanımın artması sonucunda çevrim içi risklerin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Artan çevrim içi risklere rağmen çocukların çevrim içi fırsatlardan yararlanmasının engellenmemesi büyük önem taşımakta

olup çevrim içi risklerin olumsuz etkisinin önlenmesi için gerekli öğretici faaliyetlerin yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Sarı ve Seferoğlu (2021) yapmış olduğu “Çevrim İçi Güvenlik ve Risk İle İlgili Eğitime Yönelik Geliştirilmiş Bir Çevrim İçi Ortamın Ortaokul Öğrencilerinin Bilgi Düzeylerine Etkisi” adlı çalışmasında çevrim içi risk durumuna göre özel olarak hazırlanmış internet ortamında gerçekleşen eğitimin, katılımcıların çevrim içi risklerle alakalı bilgi düzeylerine etkisi incelenmiştir. Araştırmacılar bir öğretim tasarımı yapmış olup “Çevrim İçi Güvenlik ve Risk Düzeyi Belirleme Aracı” adlı bir ölçek geliştirmişlerdir. Bu ölçek ortaokul 6. sınıf düzeyinde olan 30 öğrenciye uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin çevrim içi risk bilgi seviyelerinin, internet günlük kullanım süresi ve daha önce çevrim içi risk hakkında eğitim almalarıyla aralarında farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada çevrim içi ortamda çevrim içi risk ile ilgili verilen eğitimlerin öğrencilerin risk algı seviyelerine olumlu bir katkı vermediği ortaya çıkmış olup çevrim içi ortamda verilen eğitimin öğrencileri üzerinde yeterli düzeyde bir etki bırakmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Gökçearslan ve Seferoğlu (2016) yapmış olduğu “Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Kullanım Biçimleri ve Riskli Davranışlar” adlı çalışmasında katılımcıların interneti kullanma şekilleri ve internette risk içeren hareketleri farklı değişkenlere göre incelenmiştir. Çalışma sürecinde araştırmacıların hazırladığı kişisel bilgi formu ve anket kullanılmış olup Eroğlu (2011) tarafından geliştirilen internet kullanımının riskli kullanımıyla ilgili ölçek 707 ortaokul öğrencisine uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun bilgisayarı uzun süre kullandığı görülmüş aynı zamanda orta ve ileri seviyede bilgisayar kullanıcıları olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrencilerin hemen hemen yarısının kendi odalarında internet kullanmakta ve aileleri bu kullanıma bir kısıtlama getirmediği görülmektedir. Ayrıca çalışmada öğrencilerin riskli internet davranışları sergilediği ortaya çıkmış olup risk internet davranışları puanları yüksek seviyede çıkmamıştır. Öğrencilerin riskli internet davranışları, cinsiyet ve anne öğrenim durumu değişkenleriyle bir farklılaşma meydana getirdiği ortaya çıkmıştır.

Aslan (2016) yapmış olduğu “Türkiye’de Çocukların Güvenli İnternet kullanımında 2010 – 2015 Yılları Arasındaki Değişimler ve Uygulamaların Yansıması” adlı doktora çalışmasında 9 – 16 yaş arasındaki çocukların internet kullanımları, internet ortamında karşılaştıkları çevrim içi riskler ve bu risklere karşı aldıkları önlemler incelenmiştir. Çalışma sürecinde araştırmacının hazırladığı anket ve görüşme formları kullanılmış olup Türkiye genelinde 7 bölgeden toplam 784 öğrenciye uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına

bakıldığında internet kullanma yaşının azaldığı sonucu çıkmış olup internet kullanma süresinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır. İnternet ortamında gerçekleştirilen faaliyetler bakımından oyalanma hedefli kullanımın artmış olduğu, sosyal haberleşme, film ve video izleme gibi faaliyetlerde artış eğilimi görülmektedir. Çocukların internette yaşadıkları çevrim içi risk durumlarının arttığı görülmüş olup genellikle öğrencilerin internette geçirdiği zaman yüzünden aile üyelerini, arkadaşlarını ve özel işlerini aksattığı sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların karşılaştığı çevrim içi risklerin başında uygun olmayan mesajlar gelirken bu durumu ortadan kaldırma adına ilk olarak kendi çözümlerini uyguladıklarını ancak bazı durumlarda da aile üyelerinden destek aldıkları görülmektedir.

Kulu (2012) yaptığı “Öğrencilerin İnternet Kullanımına Yönelik Görüşleri Ve Okul Başarısı İle İlişkisi” adlı incelemesinde katılımcıların internet kullanımına dair fikirlerini öğrenip okul başarısıyla olan alakasını incelemiştir. Çalışma 362 meslek lisesi öğrencisine uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin hemen hemen hepsinin internet kullanıcısı olduğu, okul harici zamanlarının büyük bir kısmının internet ortamında geçtiği ve araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından fazlasının günlük internet kullanımının 3 saatin üzerinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Okul başarısı değişkenine göre bakıldığında zamanlarının çoğunu internette geçiren öğrencilerin ders başarısının olumsuz yönde etkilendiği sonucuna ulaşılmakta olup internette geçirilen zaman akademik çalışma hedefli yapıldığıdaysa okul başarısı değişkeninin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. İnternet kullanımının okul başarısı değişkeniyle ilişkili olduğu öğrencilerin interneti ders çalışma amacıyla kullandığında bu başarının arttığı görülmektedir.

Aksal (2011) yapmış olduğu “Bilgisayar Teknolojilerinin Kullanımında Etik ve Karşılaşılan Sorunlar” adlı çalışmasında üniversite öğrencilerinin bilgisayar teknolojilerindeki etik sorunlarla ilgili görüşleri, yaşadıkları ve fikirlerini dile getirmesini incelemiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler etik sorunlar yaşanmasının önü açmakta ve bu konunun öneminin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler interneti etik kullanım konusunda sanal ortamlarda iletişim ve haberleşmede zorluk çekmekte olup teknolojinin eğitim alanında çok önemli bir yere sahip olması sebebiyle teknoloji ve etik konusunun öğretim programlarında yer almasının gerektiğine vurgu yapmışlardır.

Genç, Kazez ve Fidan (2013) yapmış olduğu “Çevrim İçi Etik Dışı Davranışlarının Belirlenmesi İçin Bir Ölçek Uyarlama” adlı incelemelerinde alanyazında olmayan etik olmayan hareketlerden yola çıkarak üniversite öğrencilerinin çevrim içi etik olmayan davranışlarının belirlenmesi adına bir ölçek geliştirmişlerdir. “Çevrim İçi Etik Dışı Davranışlar” adındaki bu ölçek 370 üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Araştırma

sonuçlarına bakıldığında bilgisayar teknolojileriyle ilgili bölümlerde okuyan üniversite öğrencilerinin çevrim içi etik dışı davranış düzeylerinin düşük seviyede çıktığı görülmektedir.

Çetinkaya (2010) yapmış olduğu “Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Davranışlarına Maruz Kalma Ve Siber Zorbalık Davranışlarını Uygulama Yaygınlıkları” adlı çalışmasında öğrencilerin siber zorbalık davranışlarını cinsiyet değişkenine göre incelemek ve bu durumu ortaya çıkarmak incelenmiştir. Araştırmada “Siber Zorbalık Davranışlarına Maruz Kalma” ve “Siber Zorbalık Davranışlarını Uygulama” anketleri kullanılmış olup toplam 648 ortaokul öğrencisine uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında katılımcıların internet üzerinden zorbalık içeren hareketlere uğrama ve bu zorba hareketleri uygulamaya geçirme yaygınlıkları cinsiyet değişkeni bakımından incelendiğinde anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu farklılığa daha detaylı bakıldığında siber zorbalık davranışlarıyla erkek katılımcıların kız katılımcılara göre daha fazla karşı karşıya kaldığını ve daha çok siber zorbalık gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Serin (2012) yapmış olduğu “Ergenlerde Siber Zorbalık ve Eğitim Yöneticilerinin Farkındalık Düzeyleri” adlı doktora çalışmasında siber mağduriyet davranışları ve bunlara dair öğretmen ve yöneticilerin farkındalık seviyeleri incelenmiştir. Araştırmaya 4291 ortaokul öğrencisi, 727 okul müdürü ve müdür yardımcısı, 916 öğretmen katılım sağlamıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin %26,5’i siber zorbalığa karıştığı görülmüş olup %9,4’ü siber zorbalık yaptıkları, %11,7’si siber zorbalığa uğradıkları ve %5,3’ü de hem siber zorbalığa karıştığı hem de siber zorbalığa uğradıkları ortaya çıkmıştır. Katılımcıların internet üzerinden zorbalık hareketlerinde bulunma ve uğrama durumlarıyla cinsiyet durumu karşılaştırıldığında erkek katılımcıların kız katılımcılara nazaran daha çok siber zorbalığa karıştığı ve maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Araştırmada okul müdürlerinin ve müdür yardımcılarının %53,2’si, öğretmenlerin de %47,6’sı daha önceden siber zorbalık kavramını duyduklarını, okul müdürlerinin ve müdür yardımcılarının %58,7’si ve öğretmenlerin de %58,3’ü siber zorbalığın tanımını bildikleri görülmektedir. Okul müdürlerinin ve müdür yardımcılarının %51,7’i, öğretmenlerin %65,4’ü siber zorbalık durumlarına dair incelemede bulunmadıklarını söylemiş olup okul müdürlerinin ve müdür yardımcılarının %6,3’ü, öğretmenlerin %7,6’sı daha önceden siber zorbalığa uğradıklarını söylemişlerdir.

Çelen (2012), ortaokul öğrencilerinin bilişim teknolojileri kullanımında etik olmayan davranışların ve bunun sebepleriyle ilgili düşünceleri incelemiştir. Çalışmaya toplam 358 ortaokul öğrencisi katılmış olup öğrencilere kişisel bilgi formu, bilgisayar ve internete erişim ve kullanma formu ile bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında etik olmayan davranışların incelenmesine ait anket uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında

öğrencilerin bilişim teknolojilerini kullanırken etik olmayan davranış şekilleri hakkındaki seviyelerinin yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcıların bilişim teknolojileri etik dışı olan hareketleri, cinsiyet ve anne eğitim durumu değişkenleriyle farklılaştığı bulunmuş olup maddi durum, baba eğitim seviyesi ve sınıf düzeyi değişkenleriyle arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada internet kullanım süresi arttıkça katılımcıların etik olmayan fikirlere sahip olma durumunun da artış gösterdiği görülmüştür. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik olmayan kullanımına sebep veren etkenleri yüksek orandan aza orana doğru sıralamak gerekirse; yasa ve kanuni haklarını bilmemek, arkadaş çevresinin kişiye etkisi, yaşadığı toplumun sorumluluklarını umursamamak, yeterli bilgi birikimine sahip olmamak, ahlaki değerler, kişinin internet ortamında yakalanmayacağına düşüncesi, ebeveynlerin etkileri, siber zorbalık sürecinin zararlı olduğuna inanmamak, maddi nedenler ve dini inançlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Gencer (2017), ortaokul öğrencileriyle yaptığı çalışmada siber zorbalık davranışlarının internet bağımlılıklarıyla arasındaki anlamlı ilişki bulunup bulunmadığı incelenmiştir. Araştırmaya toplam 777 ortaokul öğrencisi katılım sağlamıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında katılımcıların internet bağımlılık düzeyleri ile sınıf seviyesi, anne öğrenim durumu, baba öğrenim durumu, evindeki kitap sayısı, çalışma masası ve kişisel bilgisayar olması durumu, evde internet olması durumu değişkenleri arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmüş olup öğrencilerin internet bağımlılık düzeyleri, cinsiyet ve internetin kullanıldığı yer değişkenlerine göre anlamlı farklılık olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca çalışmada, öğrencilerin internet bağımlılıklarıyla siber zorbalık davranışları aralarında orta seviyede pozitif yönlü bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Erdur – Baker ve Kavşut (2007) yapmış olduğu araştırmasında lise öğrencilerinin siber zorbalık yapma ve mağdur olma durumlarını incelenmişlerdir. Araştırmaya toplam 228 öğrenci katılmış olup öğrencilerin hem siber zorbalık içeren davranışlar sergiledikleri hem de siber zorbalık mağduru oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada siber zorbalık yapan erkek katılımcıların kız katılımcılara göre daha fazla olduğu görülürken yine erkek katılımcıların kız katılımcılara göre daha fazla siber zorbalığa uğradıkları görülmüştür. Siber zorbalık yapma veya maruz kalma davranışı ile ailenin sosyo – ekonomik durumu, lise türü, sınıf seviyesi ve yaş değişkenlerine göre incelendiğinde farklılık olmadığı görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin internet teknolojileri araçları ve mobil cihaz kullanmalarıyla siber zorbalık yapma ve siber zorbalığa uğrama davranışları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Arıcak, Siyahhan, Uzunhasanoğlu, Sarıbeyli, Çıplak, Yılmaz ve Memmedov (2008), çalışmasında ortaokul ve lise öğrencilerinin olduğu 269 öğrenciye siber zorbalık ortamlarında

neler yaşadıklarını ve aldıkları önlemlerin neler olduğu incelemiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında katılımcıların %35,7'si siber zorbalık ortamında kaldıklarını, %23,8'i siber zorbalık yaptığını ve siber zorbalığa uğradıkları ortaya çıkmış olup sadece siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin %5,9 olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca erkek katılımcıların kız katılımcılara göre siber zorbalık deneyimlerinin daha fazla olduğu görülürken öğrencilerin %25'i siber zorbalık durumlarında kaldığı zaman aile üyelerinden veya arkadaşlarından destek aldıklarını, %30,6'sının da kendi çabalarıyla bir çözüm bulma yoluna gittikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

TBMM (2012), Bilişim ve İnternet Araştırma Komisyonu'nun raporuna göre Türkiye'deki vatandaşların internet kullanımında yaptığı davranışlar detaylı olarak araştırılmış ve internet ortamında karşı karşıya kalabilecekleri risk durumları belirlenmiştir. Araştırmaya göre çocukların internet ortamında karşılaşabileceği çevrim içi riskler; çocuk istismarı, siber zorbalık davranışlarına maruz kalma, çevrim içi oyunlar ve tanımadığı kişilerle çevrim içi iletişim olarak kategorize edilmiştir.

Burnukara ve Uçanok (2010) yaptıkları çalışmada toplam 868 ortaokul ve lise öğrencilerinin siber zorbalık tecrübelerini ve bunlarla başa çıkma yöntemleri üzerine bir inceleme gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin %21,7'sinin bir siber zorbalık durumuyla karşı karşıya kaldıkları ortaya çıkmıştır. Araştırmada erkek katılımcıların kız katılımcılara göre siber zorbalık tecrübelerinin daha fazla olduğu görülmekte olup ergenlik dönemindeki öğrencilerin siber zorbalık ortamlarıyla karşı karşıya kalma ihtimalinin daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışmada erkek öğrencilerin siber zorbalık durumlarıyla başa çıkarken aktif olarak mücadele ettiği görülürken kız öğrencilerin ise siber zorbalık durumlarıyla başa çıkmada başka bir kişiden destek almak istedikleri görülmektedir.

Ülken ve Kılınç (2018) toplam 9 ortaokul öğrencisinin eğitim seviyeleri yüksek olan anne ve babalarının katılımıyla çevrim içi risklerle ilgili ve ebeveynlerin bu konuda ne yaptıkları inceleyen bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında ebeveynlerin, çocukların internet ortamında çevrim içi risklerle karşılaştıklarını ve bu konuda çeşitli aracılık uygulamaları gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada çocukların genellikle sosyal ağ ortamlarında uygunsuz cinsel içerik, şiddet, nefret içeren paylaşımlar ve saldırgan tavrılı başka kullanıcılarla karşılaştıkları görülmektedir. Aile üyelerinin bu konuda çocuklarının internet kullanmalarına kısıtlayıcı, birlikte izleme ve aktif aracılık yaptığı ortaya çıkmıştır. Aracılık yöntemi olmaksızın kısıtlayıcı tutumun çocukların internet kullanma sürelerinin yeniden düzenlenmesi ve kendilerini zarar verebilecek olan internet sitelerinin

engellenmesi, aile üyelerinin çocuklarla birlikte zaman geçirme etkinliklerinde, aktif aracılık yapmanın çocuk ile aile arasındaki bağı güçlendirerek internet ortamındaki etkinliklerden çocukların faydalanmasının yararlı olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Okumuş ve Parlar (2018) yapmış olduğu çalışmaya göre toplam 1097 ortaokul öğrencisinin katılımıyla çocukların sosyal medyadaki amaçları ve aile üyelerinin bu konudaki tutumları incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin 9 – 10 yaşlarında sosyal medyayı kullanmaya başladıkları görülmüş olup aile üyelerinin hemen hemen hepsinin de bir sosyal medya kullanıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırma sonucuna göre aile üyelerinin, uzmanların ve sosyal medya şirketlerinin belirlemiş oldukları sosyal medya kullanım yaş sınırı olan 13 yaşa bağlı kalmadıklarından dolayı ilgisiz ve ihmal eden aile üyeleri kategorisinde değerlendirildikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Ogur, Yılmaz ve Gökteş (2017) yaptıkları çalışma toplam 442 ortaokul öğrencisinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin çevrim içi ortamlarda karşı karşıya kaldıkları sorunlar; bilgisayara zararlı yazılım bulaşması, sosyal medya veya e-mail hesaplarının şifrelerinin ele geçirilmesi, uygunsuz içeriklerle karşılaşılması, tanımadıkları kişiler tarafından taciz edilmeleri olarak sıralanmaktadır. Araştırmada öğrencilerin %69,2'sinin bir sosyal ağ platformuna kayıtlı olduğu görülürken bu kayıtlı öğrencilerin de %35'inin sosyal ağ hesap profilinin herkese açık olacak şekilde kullandıkları görülmektedir. Ayrıca araştırmada öğrencilerin çevrim içi risklerle başa çıkma yöntemleri olarak tanımadığı kişilerden gelen arkadaşlık isteklerini onaylamadıkları, kendilerine rahatsızlık veren kişilerden gelen mesajları sildikleri ve bu kişileri engelledikleri, sosyal ağ profili gizlilik ayarlarını düzenledikleri ve internet kullanımına bir süre ara verme şeklinde olan yöntemleri kullandıkları ortaya çıkmıştır.

Ünver ve Koç (2017) çalışmaları, siber zorbalığın sorunlu internet kullanımı ve riskli internet davranışlarıyla ilgili yaptıkları çalışma toplam 523 lise öğrencisinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin internette gezdiği internet sitelerini aile üyeleriyle paylaşan öğrencilerin riskli internet davranış puanlarının gezindiği internet sitelerini aile üyeleriyle paylaşmayan öğrencilerin riskli internet davranış puanlarına göre anlamlı seviyede düşük çıktığı görülmektedir. Ayrıca internet sitelerine eğitim sebebiyle giren katılımcıların riskli internet davranış puanları; interneti sosyal medya, oyun ve diğer sitelere girmek hedefiyle kullananların puanlarına nazaran daha az çıktığı görülmüştür. Araştırmada sosyal medya kullanım oranı arttığında sorunlu internet kullanımı, siber zorbalık ortamlarında yer alma ve riskli internet davranışlarına ait puanlarının da arttığı görülmektedir.

Beder ve Ergün (2015) ortaokul öğrencileriyle güvenli internet kullanımı hakkında bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin güvenli internet kullanımıyla ilgili algı düzeylerinin yüksek çıkmış olduğu görülmüştür. Ancak bu algı düzeyinin yüksek çıkmış olmasına rağmen katılımcıların telif hakkı ihlali ve problem yaratabilecek içerikler boyutlarına ait algı düzeylerinin düşük kaldığı, yazılım tehditleri boyutunda da kararsız kaldıkları görülmektedir. Ayrıca çalışmada öğrencilerin güvenli internet kullanımı algı düzeyleri cinsiyete göre bakıldığında kız katılımcıların erkek katılımcılara göre yüksek, 8. sınıf öğrencilerinin algı düzeylerinin de 6. sınıf öğrencilerinin algı düzeylerine istinaden daha düşük olduğu görülmektedir.

Taneri ve Tiryakioğlu (2015) yaptıkları çalışma 7. ve 8. sınıf ortaokul öğrencilerinin katılımıyla gerçekleşmiş olup çalışmada öğrencilerin problemleri internet kullanımı ile aile üyelerinin tutumları arasındaki ilişki farklı değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin hemen hemen yarısının internet kullanım konusunda aile üyelerinin bir kısıtlamasıyla karşılaşmadıklarını söylemişlerdir. Ayrıca çalışmada demokratik tutum sergileyen aile üyelerinin bu davranış şekilleri arttıkça problemleri internet kullanımındaki olumsuz sonuçların azaldığı ortaya çıkmış olup otokrat aile tutumu davranışlarının artmasıyla da problemleri internet kullanımındaki olumsuz sonuçların arttığı görülmektedir. Çalışmada anne baba tutumlarının cinsiyete, sınıf düzeyi ve internet denetim değişkenlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmüş olup kız katılımcıların erkek katılımcılara istinaden problemleri internet kullanımının olumsuz etkilerinden daha çok etkilendiği görülmektedir.

Demirel, Yörük ve Özkan (2012) çalışmalarında, Bilişim Teknolojileri Kurumu aracılığıyla başlayan çocukların güvenli internet kullanmaları davranışlarını ele alan ankete 343 öğrencinin 247 aile üyesi katılım sağlamıştır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında aile üyelerinin çoğunluğunun çocuklara internetin yararlı ve zararlı yönleri hakkında bilgilendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada aile üyelerinin %10,1'inin internet ortamına güvendikleri, %75,3'ünün de internet ortamını güvensiz buldukları görülmektedir. Çalışmada aile üyelerinin %78,5'inin çocuklarının internet ortamında karşı karşıya kaldıkları çevrim içi riskleri kendileriyle paylaştıklarını söylerken %21,5'inin de çocuklarının böyle bir durumla karşı karşıya kaldıklarında kendileriyle paylaşmayacaklarını söylemişlerdir.

Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında internet etiği ve ihlalleriyle ilgili çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. İnternet etik ihlali ile ilgili olan çalışmalar daha çok problemleri internet kullanımı, riskli internet kullanımı ve davranışları, güvenli internet kullanımı başlıkları altında toplandığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda katılımcıların

tutumları belirlenmeye çalışılmış ve çeşitli demografik (yaş, cinsiyet, sınıf, internet kullanım süresi vb.) özelliklere göre internet etik algısı belirlenmiştir. Yapılan çalışmalarda verilerin toplanması için internet etiği ile ilgili olan ölçekler kullanılmış, internet etiği ile ilgili ölçek geliştirme çalışmaları yapılmış, anket ve görüş formları kullanılarak katılımcıların internet etiği hakkındaki görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çevrim içi riskler ile ilgili çalışmalara bakıldığında ise bu alanın daha çok siber zorbalık, güvenli internet kullanımı ve öğretmenlerin çocukların karşılaştığı çevrim içi risklere yönelik algıları başlıkları altında bireylerin çevrim içi davranışları incelenmiştir. Yapılmış olan çalışmalarda çocukların siber zorbalığa maruz kalıp kalmadıkları, ailelerin çocukların internet kullanımı hakkındaki görüşleri, çevrim içi oynanan oyunlar, uygunsuz mesajlaşma, cinsel içerikli öğelere maruz kalma, çocukların internet kullanımları, öğrencilerin etik olmayan davranışları ve bunların nedenleri, çevrim içi etik davranışların belirlenmesi, öğrencilerin internet etik algısı ve öğrencilerin internet etik ihlal algısı araştırılmıştır. Yapılan bu çalışma internet etik ihlali ile çevrim içi risk algısı arasındaki ilişkiyi incelemesi bakımından alanında ilk olması ve ileride yapılacak olan çalışmalara ışık tutması beklenmektedir.

2.7.2. Yurtdışında Yapılmış Çalışmalar: Avrupa Çevrim İçi Çocuklar (EU Kids Online, 2010) projesi kapsamında yapılan çalışmanın çocukların internette karşılaştığı çevrim içi riskler ve güvenli internet kullanımı alanlarında yapılmış en kapsamlı çalışma olduğu görülmektedir. Çalışma 25 Avrupa ülkesinde 9 – 16 yaş arası 25142 çocuk ve ebeveynle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada çevrim içi risk durumları; pornografi, zorbalık, cinsel içerikli mesaj alma, önceden tanımadığı insanlarla görüşme, internet kullanıcılarının ortaya çıkardığı zararlı olma ihtimali yüksek olan içerik ve bilgi istismarı başlıkları altında incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında katılımcıların %14'ü açıkça cinsel içerikli çevrim içi görüntüler görmüş olup TV, film ve video gibi yaygın olan iletişim araçları aracılığıyla katılımcıların %23'ü cinsel veya pornografik içeriklerle karşı karşıya kaldıkları ortaya çıkmıştır. Çevrim içi ortamda cinsel içerikli görselle karşılaştığında hoşuna gitmeyenlerin %53'ü en son böyle bir durumda karşılaştığında başka birine bu durumu anlatmış olup küçük çocukların çevrim içi ortamlarda cinsel içeriklerle karşılaştıklarında yaşı daha büyük olanlara göre daha fazla rahatsız olduğu ve üzüldüğü sonucu ortaya çıkmıştır. Siber zorbalıkla ilgili olarak katılımcıların %6'sının internet üzerinden zorbalığa uğradığı ve %3'ünün başka kişilere internet üzerinden zorbalık yaptıkları görülmektedir. Cinsel içerikli mesaj alma başlığına bakıldığında 11 – 16 yaş arası çocukların %15'inin tanıdıklarından uygun olmayan yazı veya fotoğraf aldığı ortaya çıkmış olup %3'ünün ise cinsel içerikli mesajlar gönderdiği

görülmektedir. Cinsel içerikli mesaja maruz kalan katılımcıların %40'ı bu mesajları silmiş, %38'i de mesaj gönderen kişiyi engellemiştir. Cinsel içerikli mesajlara maruz kalan katılımcıların çoğunun sosyal destek almak istemesi görülürken %25'inin bu durumdan kimseye bahsetmediği görülmektedir. Araştırmada katılımcılar tarafından en çok dile getirilen çevrim içi risk unsurunun tanımadığı insanlarla iletişime geçilmesi olarak görülmüştür. Avrupa'da internet kullanan 9 – 16 yaş arasının %30'unun önceden tanımadıkları bireylerle çevrim içi haberleşmede buldukları, bu çevrim içi riski hoşlarına giden bir eylem olarak gördükleri sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca katılımcıların %9'u internette tanıştıkları insanlarla karşılıklı olarak görüşmüş, %1'nin de buluşmalardan tedirgin oldukları görülmektedir. İnternet kullananların meydana getirdiği zararlı olma ihtimali yüksek içerikler başlığına bakıldığında 11 – 16 yaş arası katılımcıların %21'i zararlı içeriklere maruz kalmıştır. Bu zararlar sırasıyla; %12 nefret söylemi, %10 anoreksiya (yeme bozukluğu), %7 kendine zarar verme, %7 ilaç kullanımı ve %5 intihar olduğu görülmektedir. Ayrıca 11 – 16 yaş arası katılımcıların %9'u özel verilerinin başka kişilerce iyi niyetle kullanılmadığını, %7'si parola veya kişisel verilerinin başkalarınınca çalındığını, %1'i ise internet üzerinden kandırılarak maddi kayıp yaşadıklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan ülkeler karşılaştırıldığında Estonya, Litvanya, Norveç, Çekya ve İsveç ülkelerinden katılanların %12,5'inin bir veya birden fazla çevrim içi riske maruz kaldığı görülmektedir. Minimum düzeyde çevrim içi riske uğrayanların oranının ise Türkiye, Portekiz ve İtalya ülkelerinin olduğu görülmektedir.

Avrupa Çevrim İçi Çocuklar araştırmasınının 2015'te yaptığı çalışmaya bakıldığında 2010 yılında yapılan çalışmanın devamı niteliğinde olduğu görülmektedir. Aradan geçen 5 yıllık süre zarfında ortaya çıkan araştırma sonuçlarına bakıldığında katılım sağlayan çocukların %81,3'ünün sosyal ağ kullandığı, %54'ünün mobil cihaz sayesinde internete eriştiği görülmektedir. Araştırmada katılımcıların %84,6'sının kendi odalarından internete bağlandığı görülmüş olup %57,5'inin de internete her gün bağlandığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca katılımcıların %57,8'inin bir sosyal medya hesabının olduğu, % 31,3'ünün de birden fazla sosyal medya hesabı olduğu görülmektedir. Araştırmanın bir diğer sonuçlarına bakıldığında 2015 yılında araştırmaya katılan çocukların 2010 yılından katılan çocuklara göre daha fazla internet üzerinden kişisel bilgi paylaştıkları ve buna bağlı olarak da daha fazla çevrim içi riskle karşılaştıkları sonucu ortaya çıkmıştır (EU Kids Online, 2015). Araştırmaya katılan çocukların %64'ünün aile üyeleri, internet kullanımı hakkında tavsiyede bulunduğu görülürken %62'sinin aile üyeleri internetten bir konu araştırıp bulmaları konusunda yardımcı oldukları, %27,3'sinin aile üyeleri çocuğunun interneti kullanırken herhangi bir müdahale de

bulunmadıkları, %44,9'unun aile üyeleri ise çocuğunun internette yaptıkları ile ilgili konuştukları görülmektedir.

Avrupa Çevrim İçi Çocuklar (2020) çalışmasında çocukların çevrim içi fırsatlardan yararlanma veya çevrim içi risklere maruz kalma durumları araştırılmıştır. Çalışma 19 Avrupa ülkesinde 9 – 16 yaş arası 25101 çocuk katılımcıyla gerçekleştirilmiş olup çevrim içi riskler; erişim, uygulamalar ve becerileri, riskler ve fırsatlar ve sosyal bağlam başlıkları altında incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında katılımcıların erişim başlığı altında internet ortamına ulaşım cihazları verilmiş olup bunlar; akıllı telefon, masaüstü bilgisayar, tablet, oyun konsolu, giyilebilir teknoloji ve internete bağlanabilen oyuncaklar gibi teknolojiler sayesinde internete ulaşım sağlandığı görülmektedir. Araştırmada katılan 19 ülkenin 11 tanesinde 9 – 16 yaş arası katılımcıların %80'inden fazlasının günde en az bir kez internete ulaşmak için akıllı telefon kullandığı ortaya çıkmış olup akıllı telefon kullanarak en çok internete bağlanan ülke %85 ile Litvanya, en az bağlanan ülkenin de %65 ile Fransa olduğu görülmektedir. Masaüstü bilgisayar kullanarak en çok internete bağlanan ülke %47 ile Portekiz, en az bağlanan ülkenin de %19 ile Malta olduğu görülmüş olup sonuçlardan da anlaşılacağı üzere internete bağlanmada kullanan masaüstü bilgisayarların internete bağlanmada az tercih edildiği görülmektedir. Tablet kullanarak en çok internete bağlanan ülke %43 ile Malta, en az bağlanan ülkenin de %14 ile Polonya olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre bazı ülkelerde Akıllı TV'lerin tablet ve masaüstü bilgisayarlardan daha fazla kullanılarak internete erişimde kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Akıllı TV kullanarak en çok internete bağlanan ülke %75 ile İspanya, en az bağlanan ülkenin de %17 ile İtalya olduğu görülmektedir. Tüm bunlarla beraber internete bağlanmada oyun konsollarının ve giyilebilir oyuncakların kullanımı da yaygınlaşmaya başlamıştır. Oyun konsolları kullanarak en çok internete bağlanan ülke %34 ile Malta, en az bağlanan ülkenin de %5 ile Slovakya olduğu ortaya çıkmış olup giyilebilir oyuncak kullanarak en çok internete bağlanan ülke %18 ile Fransa, en az bağlanan ülkenin de %0,4 ile Sırbistan olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçlarının uygulamalar ve beceriler başlığı incelendiğinde çocukların internette katılabilecekleri belirli etkinlikler ile çocukların dijital becerileri yani çevrim içi ortamları kendi yararları için kullanmaları noktasında dikkat çekilmektedir. Bu başlık altındaki sonuçlara bakıldığında katılımcıların video izleme oranı en yüksek %82 ile Litvanya, en düşük %43 ile Slovakya; çevrim içi müzik dinleme oranı en yüksek %81 ile Sırbistan, en düşük %45 ile Almanya; arkadaşlarla veya aileyle iletişim kurmak için interneti kullanma oranı en yüksek %77 ile Romanya, en düşük %14 ile Almanya; bir sosyal ağ uygulamasını ziyaret etmek için interneti kullanma oranı en yüksek %73 ile Sırbistan, en düşük %38 ile İspanya; oyun oynamak için

interneti kullanma oranı en yüksek %71 Litvanya, en düşük %27 ile Slovakya; okul çalışmaları için interneti kullanma oranı en yüksek %46 ile Litvanya, en düşük %16 ile Polonya; internetten ürün satın almak veya satın alınacak ürünün internetten araştırılması için interneti kullanma oranı en yüksek %41 ile Romanya, en düşük %8 ile Almanya; haberleri okumak veya izlemek için interneti kullanma oranı en yüksek %39 ile Litvanya, en düşük %9 ile Almanya olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçlarının riskler ve fırsatlar başlığı incelendiğinde çevrim içi bir durumdan rahatsız olduğunu bildiren çocukların sayısı ülkeler arasında büyük farklılıklar göstermekte olup bu durumun en yüksek %45 ile Malta, en düşük %7 Slovakya olduğu görülmektedir. Ayrıca 9 – 16 yaş arası bazı ülke katılımcılarının %10'unun çevrim içi karşılaştıkları durumlardan rahatsız oldukları görülmüş olup çevrim içi ortamlarda olumsuz davranışlardan rahatsız olduklarını bildiren çocukların yüzdesinin ortalama %25 olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçlarının sosyal bağlam başlığı incelendiğinde araştırmaya katılan 19 ülkenin 11 tanesinde 9 – 16 yaş arası çocukların çevrim içi etkinlikleri hakkında ebeveynleriyle konuştukları ortaya çıkmış olup katılımcıların yaşları büyüdükçe ebeveynlerine çevrim içi etkinlikleri hakkında daha az bilgi vermeye başladıkları görülmektedir.

Sari, Rejekiingsih ve Muchtarom (2020) yapmış oldukları çalışmada Endonezyanın Surakarta şehrindeki 210 lise öğrencisinin dijital etik profilini incelemişlerdir. Dijital etik başlığı altında risk altındaki internet kullanımı, pornografik içeriklere erişmek için kişisel veriler, siber zorbalık, aldatmacaları ve nefret söylemi gibi dijital teknolojilerin gençler üzerindeki risklerini araştırmışlardır. Araştırmada tarama yöntemi kullanılmış olup yaşları 15 – 17 aralığında olan lise, devlet meslek okulu ve özel meslek lisesinde öğrenim gören öğrenciler katılım sağlamıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin %35,2'si yüksek düzeyde, %32,8'i yeterli düzeyde, %32'si de iyi düzeyde dijital etik seviyesine sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Katılımcıların dijital etik seviyelerini arttırmak için en etkili yollardan birisinin okullarda Dijital Yurttaşlık Eğitimi verilmesi olduğuna karar verilmiştir.

J. Kim, H. C. Kim ve S. C. Kim (2018) yapmış oldukları çalışmada internet etiğini öğrencilere etkili bir şekilde sunmak için sınıfta video izletmişler ancak basit bir şekilde ve alıştırmalar yapmadan video izletmenin sonucunda öğrenciler için bu etkinlik öğrenme çıktıları açısından verimli olmamıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında öğrenciler iki veya üç kişilik gruplara ayrılmış olup internet etiğiyle ilgili bir proje üretmişlerdir. Bu takım çalışmasında öğrenciler aktif bir şekilde birbirlerine yardımcı olmuş internet etiğiyle ilgili videoları günlük yaşamdaki etik tutum davranışlarından hareketle oluşturmuşlardır. Yapılan

anket formu sonucunda etkinliğin internet etiği konusunun anlaşılmasında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Xin, Xing, Pengfei, Houru, Mengcheng ve Hong (2018) yapmış oldukları çalışmada ergenlerin çevrim içi ortamlarda internet bağımlılığını demografik özellikler, aile ve okullarla ilgili risk faktörlerine göre incelemiştir. Araştırmada veriler Çin'in Guangzhou kentinde yaşayan 10 – 18 yaş arasında 6468 öğrencinin rastgele seçilmesinden elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında katılımcıların %26,5'i internet bağımlısı olduğu ortaya çıkmış olup şiddetli bağımlılık gösterenlerin oranının %0,96 olduğu görülmektedir. İnternet bağımlılığı erkeklerde kadınlara göre daha fazla bulunmuş sınıf seviyesi arttıkça da internet bağımlılık oranının arttığı sonucu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların internette en çok yaptıkları aktiviteler sırasıyla %94,7 sosyal ağ kullanımı, %86,5 okul çalışmaları, %82,4 çevrim içi eğlenme, %73,4 çevrim içi oyunlar ve %33,6 çevrim içi alışveriş olarak görülmektedir. Çalışmada yoğun internet kullanımının çok olmadığı fakat bütün katılımcıların hemen hemen %25'i hafif düzeyde internet bağımlılığı olduğu ortaya çıkmış olup internet bağımlılığının cinsiyet, sınıf düzeyi, aile ilişkilerinin kalitesi ve okul durumu değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur.

Farrugia (2020) yapmış olduğu çalışmada ergenlik öncesi dönemdeki çocukların çevrim içi risklere ilişkin sosyal temsillerini anlamayı incelemiştir. Araştırma Malta'da 9 – 12 yaş arası çocuklarla yapılmış olup veri toplama üç aşamada gerçekleşmiştir. Çocukların internet kullanımı ve risk deneyimlerini elde etmek için yapılan ankete 1097 kişi, çocukların riski anlamlandırmalarını keşfetmek için 6 odak grubuna 49 kişi katılım sağlamış olup gizli toplanan nicel verilere sınıf analizi uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında katılımcıların yaygın olarak internet erişimine sahip olduğu, internet erişimi için taşınabilir bilgisayar ve mobil aygıtlara ulaşımlarının olduğu, tüm katılımcılar 13 yaşın altında olmasına rağmen sosyal medya kullanıcıları oldukları görülmektedir. Araştırmada çevrim içi fırsatların çevrim içi risklerle karşılaşma olasılığını arttırdığı ve katılımcıların %75'inin çevrim içi ortamda olumsuz deneyimler yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Araştırmada çocukların ağırlıklı olarak internet hakkında olumsuz bir algıya sahip olduğu görülmüş olup çocukları çevrim içi ortamda korumanın çok yönlü ve çok paydaşlı olan bir yaklaşıma ihtiyaç duyduğu görülmektedir.

El Asam ve Katz (2018) yapmış oldukları çalışmada savunmasız olan gençlerin çevrim içi riskleri farklı şekillerde deneyimleme ihtimalinin yüksek olduğu varsayımıyla çevrim dışı savunmasız olmanın yüksek riskli çevrim içi deneyimleri öngörüp öngörmediğini incelemiştir. Araştırmaya 10 – 16 yaş arası 2988 genç katılım sağlamış olup çevrim içi

riskler; çevrim dışı güvenlik açıkları, iletişim ve ruh sağlığı, yüksek riskli çevrim içi deneyimler, iletişim ve siber dolandırıcılık kategorize edilmiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında herhangi bir grupta savunmasız olmanın yüksek riskli çevrim içi deneyimlere göre daha yüksek bir puanda olduğu görülmüş olup yüksek risk kategorilerinden birinin yaşanmasının diğer risk kategorilerinin de yaşanabileceği anlamına geldiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Soldatova, Rasskazova, Zotova, Lebesheva, Geer ve Roggendorf (2014) yaptıkları çalışmaya bakıldığında Avrupa Çevrim İçi Çocukları Projesinin Rusya ile ilgili olan bölümlerini EU Kids Online II araştırmasının bulgularıyla karşılaştırmışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre Rusya'da yaşayan çocukların %53'ünün çevrim içi ortamlarda kendilerine uygun olmayan içeriklerin olduğunu ifade ettikleri, %26'sının da çevrim içi ortamlarda zararlı içeriklerle karşılaştıkları sonuçlar ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılanlardan 11 – 12 yaş aralığında olanların %21'i hemen hemen her gün internette çevrim içi risk durumlarıyla karşılaştıklarını belirtmiş olup bu durumdan rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. Aile üyelerinin %14'ü çocukların internet ortamında karşılaştıkları çevrim içi risk durumlarının onları olumsuz etkileyebileceğini söylemiş olup fakat aile üyelerinin ifade ettiği bu tür riskleri çocukların %26'sının deneyimlediği ortaya çıkmıştır. Araştırmaya göre Rusya'daki gençlerin %41'i Avrupa'da yaşayan yaşlılarına göre iki kat daha fazla cinsel içeriklere maruz kaldıkları ve erkek katılımcıların bu durumu kız katılımcılardan daha fazla deneyimledikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca Rusya'da yaşayan katılımcıların %8'i ile Avrupa'da yaşayan çocukların ise %3'ünün internette başkalarına siber zorbalık yaptıkları ortaya çıkmış olup Rusya'da yaşayan çocukların cinsel içerikli mesajlara maruz kalmasının Avrupa'da yaşayan çocuklara göre 3 kat fazla olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Beger, Hoveyda ve Sinha (2011) yapmış oldukları ve UNICEF adına yapılan çalışmada Türkiye'de internet kullanımında Google, Hotmail ve Facebook gibi alanlarda artış olduğu, erkek kullanıcıların kadın kullanıcılara göre daha çok internet hizmeti kullandığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca raporda, Türkiye'de yaşayan gençlerin karşılaştıkları çevrim içi risklerin ilk sırasında kaçak yazılımlardan yayılan virüs, casus yazılım gibi zararlı yazılımlarla karşılaşması yer almaktadır.

Friedman (1997) yapmış olduğu çalışmada, lise öğrencilerinin fikri mülkiyet ve gizlilik kavramlarına ait fikir ve görüşlerini incelemiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında mülkiyet kavramına istinaden bilgisayar programlarının kopyalanması ve çoğaltılması ile gizlilik kavramına istinaden de bilgisayar dosyalarına erişim durumu ele alınmış olup çalışma sonunda katılımcıların %23'ü bilgisayar programlarının kopyalanıp çoğaltılması işlemini

doğru bulmadıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırmada gizlilik kavramı durumunda katılımcıların %57'sinin bilgisayar dosyalarının okunmadan erişimin doğru olmadığı görülmüş olup katılımcıların %87'sinin de dosya içeriklerine ulaşmak için okumanın doğru olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Jiang, Huang ve Tao (2018) yapmış oldukları çalışmada kullanıcıların internet bağımlılığı ve riskli davranışları etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında belirli kişilik özelliği gösteren katılımcıların internet bağımlılığı ve riskli davranışlarla ilişkili olduğu ortaya çıkmış olup psikotik davranış özelliklerinin internet bağımlılığıyla pozitif anlamda anlamlı bir ilişkisi olduğu, nevrotik ve dışa dönüklük özelliklerin de internet bağımlılığıyla anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmektedir. Ayrıca çalışmada çevrim içi oyun oynayan katılımcıların internet bağımlılığı ve riskli davranışlar üzerinde önemli bir etkisi olduğu görülmektedir.

Gattiker ve Kelley (1999) yapmış oldukları çalışmada farklı demografik unsurlar kapsamında bilgisayar teknolojilerine yönelik ahlaki durumları incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında yetişkin katılımcıların genç katılımcılara göre farklılaştığı görülmüş olup kadın katılımcıların gizlilik, telif hakları, eşitlik boyutlarında erkek katılımcılara göre daha ahlaki davrandıkları görülmektedir. Ayrıca araştırmada bilgisayar teknolojileri kullanımına ayrılan zamanın ahlaki problemlere bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

1985 yılında Johnson bilgisayar etiği ile ilgili çalışmalar ve içerikler hazırlayarak Computer Ethics adlı bir kitap yayınlamıştır. Johnson'ın kitabı İngilizce konuşan ülkelerin üniversiteleri tarafından etik kurslarında kullanılan önemli bir kitap haline gelmiş olup kitabın sonraki baskılarında yazılım sahteciliği, fikri mülkiyet, bilgisayar ve güvenlik, bilgisayar kullanıcılarının yükümlülükleri, teknoloji tehdidi, hacking, engelli kullanıcılar için bilgisayar teknoloji gibi konular eklenmiştir (Bynum, 2000).

Hasebrink, Livingstone, Haddon ve Olafsson (2009) yaptıkları ve Avrupa Çevrim İçi Çocuklar I araştırmasının sonuçlarına göre karşılaştırdıkları çalışmanın sonuçlarına bakıldığında araştırmaya katılan kişilerin yarısının kişisel bilgilerini internet üzerinde tanımadığı kişilere verdikleri ortaya çıkmıştır. Araştırmaya göre katılımcıların %40'ı internette cinsel içeriklere maruz kalırken zorbalığa uğrama, taciz edilme ve rahatsız edilme oranının %6 olduğu görülmektedir.

Boakye (2017) yapmış olduğu çalışmada Gana'da bir devlet üniversitesinden mezun olan 178 katılımcının bilişim ve internet etiği alanlarındaki tutumları incelenmiş olup araştırmanın sonucunda katılımcıların bilişim etiği konusunda farkındalık sahibi oldukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırmada bilişim ve internet etiği konularında çalışma yapacak

olan katılımcılara önerilerde bulunulmuş olup bilişim etiği konusunun bir modül şeklinde öğretilmesinin daha uygun olacağına karar verilmiştir.

Loch ve Conger (1996) yapmış oldukları, bilgisayar kullanırken verilen hükümlerin etik olup olmamasını incelediği çalışmaya New York, Texas ve Georgia'daki 4 devlet üniversitelerinden 174 katılım sağlamıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında kullanıcıların verdikleri hükümler tutum, sosyal normlar, bilgisayar okuryazarlığı, yaş, meslek, sosyoekonomik durum gibi demografik değişkenler açısından incelenmiş olup bilgisayar kullanımında etik kararlar verme durumları için katılımcılara 10 senaryo hazırlanmıştır. Araştırmada erkek katılımcıların başkalarının maillerini okuma konusunda; tutum, yaş, meslek, sosyoekonomik durumları ile kadın katılımcıların sosyal norm, bilgisayar okuryazarlığı, yaş, meslek, sosyoekonomik durum gibi demografik değişkenlere göre etik davrandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırmada tüm katılımcıların sosyal normları ve tutumları, bilgisayar kullanırken verdikleri etik hükümlerin hepsi tarafından benimsendiği kıymetli bir durum olarak görülmektedir.

Avrupa Birliği (AB) ülkeleri incelemelerini yapan Eurobarometer (2008) 27 Avrupa Birliği ülkesiyle çocukların riskli internet kullanımları hakkında 12750 çocuk ve aile üyesinin katılımıyla bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre çocukların cinsel içeriklerle ve tehdit unsuru içeren görüntülerle karşı karşıya kalması aile üyelerinin en büyük endişe ettiği konu olmuş olup sosyalleşme kapsamında da en büyük tehditlerin sırasıyla %60 cinsel istismar, %54 bilgisayar aracılığıyla siber zorbalık ve %49 cep telefonu aracılığıyla da siber zorbalık olduğu ortaya çıkmıştır. İnternet üzerinden çevrim içi risk durumlarıyla ilgili olarak en huzursuz ve tedirgin olan ülkeler; Yunanistan, Fransa, Portekiz, İspanya ve Kıbrıs Rum Kesimi olup en sakin ve rahat olan ülkelerin de Slovakya, İsveç ve Danimarka olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmada internet kullanıcısı olmayan aile üyelerinin internet kullanıcı olan aile üyelerine göre daha endişeli ve tedirgin olduğu da ortaya çıkmıştır.

Pew Araştırma Merkezinin gerçekleştirdiği İnternet ve Amerikan Yaşam Projesi sonuçlarına bakıldığında 12 – 17 yaş arası 935 kişinin katıldığı araştırmaya göre katılımcıların %91'i sosyal medya hesabında gerçek fotoğrafının bulunduğunu, %71'i sosyal medya hesabında şehir ve okul bilgilerinin yer aldığını, %53'ü sosyal medya hesabında mail adresinin yazdığını ve %20'si de sosyal medya hesabında telefon numarası bilgilerinin olduğunu ifade etmişlerdir (Lenhart, Jones & Macgill, 2006). Ayrıca çalışmadaki katılımcıların %14'ü Facebook hesabı profilinin herkese açık olacak şekilde ayarlı olduğunu ifade etmişlerdir.

Ybarra, Mitchell, Wolak ve Finkelhor (2006) yapmış olduğu çalışmaya göre internet kullanıcısı olan 10 – 17 yaş arasındaki 1500 kişiyle yapılan çalışmanın sonuçlarına bakıldığında katılımcıların %9'unun tacize maruz kaldığı görülmüştür. Tacize uğrayanların %32'si 3 defa veya 3'ten fazla defa çevrim içi ortamda bunun yaşandığını ifade etmişlerdir. Ayrıca çevrim içi ortamda tacize uğrayan katılımcıların %45'i daha önce tanıdığını kişiler tarafından tacize uğradıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmada sohbet, forum, blog ve mesajlaşma programları gibi haberleşme ortamlarının kullanılmasının çevrim içi ortamda taciz olayını artırıcı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Holloway, Green ve Brady (2013) yapmış oldukları çalışmada yaşı 9'dan az katılımcılarla alakalı araştırmaları incelemiş ve değerlendirmişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında 0 – 8 yaş arasında olan çocuklara internet kullanımı hakkında yeteri kadar bilgi sağlanmadığı görülmüş olup yapılan çoğu çalışmaların da daha büyük yaş gruplarını ele aldığı görülmektedir. Araştırmada yapılan karşılaştırmalar sonucunda küçük çocukların çevrim içi ortamlarda geçirdiği sürenin artmış olduğu sonucu ortaya çıkmış olup özellikle bebekler ve yeni yürümeye başlayan çocukların çevrim içi ortamlarda olduğu görülmektedir. Çevrim içi ortamlarda bulunan çocukların yaş aralığının düşmesi dokunmatik ekranların yaygınlaşmasıyla doğru orantılı olup birçok ülkede yapılan çalışmalar incelendiğinde sosyal medya ortamlarında 13 yaşın altında olan çocukların sayısının gün geçtikçe arttığı sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırmada internet kullanımı hakkındaki çalışmaların 9 yaş üzerine odaklanmasının sebebi; küçük çocuklara yapılan çalışmaların daha maliyetli olması ve etik konulardan dolayı daha zor olması gibi sebepler olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca Avrupa genelinde yapılan araştırmalar incelendiğinde 15 yaş seviyesindeki bireylerle ilgili 700 adetten daha çok araştırma olduğu görülürken 8 yaş ve altı kişilerle yapılan araştırma sayısının 8 olduğu görülmektedir.

Adam ve Ofori-Amanfo (2000) yapmış oldukları çalışmada bilişim teknolojileri cihazlarını kullanırken gerekli olan etik değerleri cinsiyete göre incelemiş olup bilgisayarın kullanılmasında etik problemler içeren senaryolar oluşturarak katılımcıların davranışları incelemiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında durum senaryoları sahte programlar, korsanlık, maille taciz davranışları olarak bilgisayar etiğine uygun olmayan davranışlardan oluşmuş ve farklı cinsiyetler arasında farklılık oluşmadığı ortaya çıkmıştır.

Kebbatı (2001) yaptığı araştırmasında, öğretici ve öğrenci ilişkisi gereği oluşan teknolojik cihazların kullanımıyla alakalı etik sorunlar ile bununla ilgili davranışları incelemiş olup araştırma verilerini toplamak için öğrencilerin HTML ve JavaScript derslerine girerek gözlem yapmış ve ders öğretmenlerinden görüşler alarak bir inceleme gerçekleştirmiştir.

Araştırma sonuçlarına bakıldığında katılımcılar interneti başka katılımcıların imajlarını karalamak için kullandıkları ortaya çıkmış olup katılımcıların öğretmenler ve okul yöneticileriyle ilgili hakaret ve tehdit içerikli paylaşımlar yaptığı ve ödevlerini yapmış olan kişilerden kopyaladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Dill ve Anderson (2003) yapmış oldukları çalışmada eğitim kurumlarındaki etik konularla ilgili teknoloji politikalarını incelemiş ve ABD’de farklı eyaletlerden 23 ortaöğretim okul müdürüne anketler yapmışlardır. Ayrıca 6 ülkeden 46 okul internet sitesine içerik analizi yaparak veri toplamışlardır. Yapılan incelemede çalışma grubunun bir kısmı, okullardaki bilişim teknolojileri misyonuyla alakalı soruları cevaplayan 467 ilkokul, ortaokul ve lise müdürlerinden oluşmaktadır. Geri kalan kısmını da 20 farklı ülkenin lise müdürleri oluşturmaktadır. Araştırmada etik konular kapsamında başkalarının bilgilerini çalma, yasal olmayan kullanım, ticari faaliyet, uygun olmayan söylem, gizliliğin bozulması, yetki dışı ulaşım, davranış ihlali başlıkları altında değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında en çok dikkat edilen noktanın yetişkin bireylere uyan içeriklerin öğrencilerin ulaşmasına yasak olmasıdır. Okulların teknoloji kullanımıyla ilgili olarak fikri mülkiyet, yetki dışı ulaşım, teknolojiye ulaşma gibi durumlarda tüm katılımcılara eşit yaklaşıma önem verdikleri görülmektedir. Ayrıca araştırmada etik dışı olan başkalarının bilgilerini çalma, yetki dışı ulaşım ve uygunsuz içerikler davranışlarının ABD ile Kanada, Singapur, Lüksemburg, Çekya ülkelerinin birbirlerine benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Chung, Lee ve Lee (2019) yapmış oldukları çalışmada internet bağımlılığı davranışlarını ortaokul öğrencilerinden oluşan 1628 kişilik grup üzerinde incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında internet bağımlılığı gösteren katılımcıların göstermeyenlere göre interneti daha erken yaşta kullanmaya başladıkları görülmüş olup internet bağımlılığı gösteren katılımcıların yüksek düzeyde saldırganlaştığı ve depresyona girdiği, aynı zamanda aile içi uyumsuzlukların arttığı ve çoklu regresyon testi sonucuna göre öğrencilerde çevresel etkinin okul veya aile etkisinden daha fazla etkiye sahip olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Dorantes, Hewitt ve Goles (2006) yapmış oldukları çalışmada etik ilkelere göre davranma durumlarına ahlak felsefesinin ve ahlak yoğunluğunun etkisini incelemişlerdir. Araştırma ABD’de İşletme eğitimi alan 318 katılımcıyla yapılmış olup etik yargılar ve niyet incelemesi için etikle alakalı gerçek yaşam durumları oluşturulmuştur. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında bilgi teknolojileriyle alakalı olan süreçlerde etik karar verme durumlarının ahlaki yoğunluğa bağlı olduğu görülmektedir. Teknoloji kullanımında etik değerlerle ahlakın ve dini yargıların beraber etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca

araştırmada kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha etik davranmaya yatkın oldukları görülmektedir.

Yoon (2011) yapmış olduğu çalışmada çevrim içi vaziyetlerde etik yargıları kendi ahlaki fikirlerine indirgeyen bir tasarım ortaya çıkarmış ve bunu da gerçek yaşam durumlarını içeren 4 senaryo halinde 111 üniversite öğrencisi üzerinde incelemiştir. Araştırmacının geliştirdiği tasarıma göre etik kararları etkileyen beş ahlak felsefesi değişkeni olduğu, bunları adalet, görecelik, egoizm, görev bilgisi, faydacılık olarak oluşturmuştur. Araştırma sonuçlarına bakıldığında oluşturduğu 5 ahlak felsefesi değişkeninin etik karar verme durumlarını etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu 5 değişkenin her birinin etik karar verme süreçlerinde birbirlerinden farklı etkiye sahip olduğu ortaya çıkmış olup adalet, faydacılık ve etik yargı değişkenlerinin bazı vaziyetlere göre ikilik yarattığı ve bunun bireyin davranışlarına tesir ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Lin ve Tsai (2002) yapmış olduğu araştırmada internet bağımlılığı belirtilerini Tayvan'da 753 lise öğrencisi üzerinde incelemiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında katılımcıların %17'sinde internet bağımlılığı belirtilerinin olduğu görülmüş olup bağımlı olan öğrencilerin olmayan öğrencilere göre psikolojik durumlarındaki çekingenliklerinden ve utangaçlıklarından kurtulma düşüncesiyle daha fazla internet kullanma eğiliminde oldukları sonucu ortaya çıkmıştır.

2007 senesinde Çin'de internet bağımlılığı riskleriyle ilgili farklı okul türlerinde öğrenim gören 5122 kişinin katılım sağladığı bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında internet bağımlılığı riskiyle ilgili ders başarısı düşük olan katılımcıların internet kullanım düzeylerinin de düşük olduğu görülmüştür. Lise son sınıf düzeyinde olan erkek öğrencilerden aylık harcamaları belirli bir düzey üzerindekiyelerinin diğerlerine istinaden internet bağımlılık ihtimalinin daha çok olduğu görülmektedir.

Lai ve diğerleri (2013) yapış oldukları çalışmada Çinli ergenlerde internet bağımlılığı testinin psikometri özelliklerini incelenmişlerdir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında katılımcılardan bağımlı olan internet kullanıcılarının olmayan internet kullanıcılarına göre internette daha fazla zaman geçirdikleri görülmüş olup ortalama seviyede internet kullanan bağımlı, problemlili ve normal katılımcıların okul günlerinde sırasıyla günde 8 saat, 3,6 saat ve 2,3 saat internet kullandıkları, okulun olmadığı günlerde ise sırasıyla günde 12,5 saat, 6,1 saat ve 4,1 saat internet kullandıkları görülmektedir. Ayrıca çalışmada erkek katılımcıların internet kullanım zamanları kız katılımcılara göre yüksek çıkmıştır. Çalışmada regresyon testi sonuçlarına bakıldığında ise internet bağımlılığı riskinin yaş, cinsiyet, bilgisayara sahip olma,

günlük kullanım süresi ve internet kullanım sıklığı değişkenleriyle ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Li ve diğerleri (2017) yapmış oldukları çalışmada yaşlarının ortalaması 15,15 olan 998 katılımcıyla internet bağımlılığı ile birden fazla çevrim içi riske maruz kalma durumlarının ilişkilendirilmesini incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında birden fazla çevrim içi riskle karşılaşmada yüksek risk ve orta risk profiline sahip olanların, internet bağımlılığı için düşük risk profiline sahip olanlara göre daha yüksek risk gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Stavropoulos, Motti ve Griffiths (2021) yapmış oldukları çevrim içi risklerle alakalı çalışmada yaşları 12 – 18 arasında olan 1318 katılımcı ve 571 aile üyesi incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında katılımcıların %92,8'inin evinde bilgisayar olduğu görülmüş olup bunların %56'sının bilgisayar kullanırken aile üyeleri gözetiminde kullanmadığı ortaya çıkmıştır. Araştırmada katılımcıların %61,2'sinin istem dışı cinsel içeriklere maruz kaldıkları, %52,6'sının bilinçli olarak cinsel içeriklere ulaştıkları, %60,7'sinin korku veren ve uygun olmayan video gördükleri ve %26,3'ünün de ırkçılık ihtiva eden içeriklerle karşılaştıkları görülmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda katılımcıların %52,2'sinin çevrim içi ortamlarda yalnızca tanıdıkları kişilerle sohbet ettiği görülmüş olup %21,2'sinin çevrim içi ortamlarda kendini olduğu yaştan büyük göstererek tanımadığı kişilerle sohbet ettiği görülmektedir. Ayrıca araştırmada katılımcıların %16,1'i, yaşça büyük olan tanımadığı insanlardan uygunsuz cinsel sorulara cevap vermiş olup katılımcıların %10'unun da tanımadığı kişilerden cinsel ilişki isteği aldıkları görülmektedir.

Valcke, De Waver, Van Keer ve Schellens (2011) yapmış oldukları çalışmada çevrim içi risklerle ilgili 4. 5. ve 6. sınıf öğrencilerinden oluşan 10000 öğrenciyi incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında erkek katılımcıların interneti riskli kullanma durumlarının kız katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Küçük sınıflarda okuyan katılımcıların interneti riskli kullanma durumlarının büyük sınıflarda okuyan katılımcılardan yüksek olduğu görülmektedir. Çalışmada katılımcılar internette karşılaştıkları çevrim içi riskleri; mesajlaşma, özel verilerin ele geçirilmesi, bireylerin resimlerinin izinsiz kullanılması, internette buluşma saati istenmesi ve uygun olmayan durumlara uğrama başlıkları altında topladıkları görülmektedir. Ayrıca araştırmada katılımcıların %23,2'sinin interneti kullanırken aile üyeleri tarafından hiç kontrol edilmediği, %23,6'sının çok az kontrol edildiği, %31,7'sinin ara sıra kontrol edildiği görülmüştür. Sıklıkla denetlenen %12,5 ve sürekli denetlenen de %9 olduğu ortaya çıkmıştır.

İngiltere'de 2012 senesinde yapılan çalışmaların araştırıldığı devlet raporuna göre şu sonuçlara yer verilmiştir (Livingstone, Davidson, Bryce, Hargrave ve Grove-Hills, 2012).

Katılımcıların 9-16 yaş arasında olanların %14'ü özel bilgilerini internetteki kişilerle paylaştığı görülmüş olup %7'sinin de kendi resimleri isteyen kişiler gönderdiği görülmektedir. Araştırmada çocukların %32'sinin daha önce tanımadığı kişilerle iletişim kurduğu görülmüş olup %4'ünün de bu insanlarla yüz yüze tanışmaya gittikleri görülmektedir. Ayrıca araştırmada erkek katılımcıların kız katılımcılara göre riskli internet davranışlarına daha yatkın olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Cabello – Hutt, Cabello ve Claro (2017) yapmış oldukları çalışmada genç Brezilyalılar üzerinde çevrim içi fırsatların ve çevrimleri risklerin doğrudan veya dolaylı olarak etkilerini incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında çok sayıda çevrim içi fırsatlara katılmanın, yaşı büyük olanların ve aile üyeleriyle aralarında daha düşük seviyede ilişki bulunanların daha fazla çevrim içi risklerle karşılaştıkları ortaya çıkmış olup yaşı daha büyük olanların, evde internet erişimi bulunanların, eğitim seviyesi yüksek olanların, dijital becerileri yüksek olanların ve aile üyeleriyle aralarında daha iyi ilişki bulunanların da çevrim içi fırsatlarla aralarında olumlu yönde ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırma, Latin Amerika gençlerini analiz etmede bir başlangıç noktası olup kısıtlayıcı ebeveyn davranışlarının çevrim içi risklerle bir ilişkisi olmadığını aynı zamanda çevrim içi fırsatları da azalttığı görülmektedir.

Alsehaima ve Alanazi (2018) yapmış oldukları internet kullanımının çocuklara yönelik psikolojik ve sosyal riskleri adlı çalışmalarında 2005 yılından itibaren çevrim içi riskleri inceleyen çalışmaları tarayıp incelemiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında ABD'de ergenlerin yaklaşık %75'inin akıllı telefonu olduğu, %24'ünün sürekli internete bağlı olduğu ve %50'sinin de kendilerini internet bağımlısı olarak tanımladığı görülmüştür. Çocukların sosyal platformları kullanmalarıyla maruz kaldıkları çevrim içi risklerin anlamlı farklılık oluşturduğu görülmektedir. Çevrim içi riskin çocukların kendi bilgilerinin yer aldığı hesapların herkese açık şekilde olduğu zaman daha da arttığı görülmektedir. Araştırmada çocukların çevrim içi riskleri en aza indirmeleri konusunda bilgilendirilmesine vurgu yapılmış olup internetin sosyal, psikolojik ve fiziksel etkilerini azaltmak için ulusal veya uluslararası düzeyde ele alınması gerektiği, okullarda çevrim içi risklere yönelik derslerin ve tartışma ortamlarının olması gerektiğinin önemine değinilmiştir.

Maqsood ve Chiasson (2021) yapmış oldukları çalışmada öğretmenlerin çocukların karşılaştığı çevrim içi risklere yönelik algılarını ve bu riskleri azaltma davranışlarını incelemiştir. Çalışmada 10 – 13 yaş arasındaki çocukların çevrim içi ortamda karşılaştıkları riskleri, öğretmenlerin bunları hafifletme yöntemlerini ve çocuklara yardım etmek için ne kadar hazırlıklı olduklarını belirlemek için Kanada'da 21 ilköğretmene

görüşme formu uygulanmıştır. İnceleyeme bakıldığında öğretmenlerin öğrencilere siber zorbalık ve çevrim içi risklerle başa çıkma konusunda yardımcı oldukları görülmüş olup çocukların daha çok sosyal medya üzerinden çevrim içi risk davranışlarına maruz kaldığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Rodriguez de Dios, Van Oosten ve Igartua (2018) yapmış oldukları çalışmada ebeveyn arabuluculuğu ile ergenlerin dijital becerileri, çevrim içi riskler ve çevrim içi fırsatlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma, İspanya'da 1446 ortaokul öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilmiş olup anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında dijital becerileri yüksek olan öğrencilerin daha fazla çevrim içi risk ve çevrim içi fırsat durumunu yaşadığı ortaya çıkmış olup dijital okuryazarlığı yüksek olan katılımcıların daha fazla çevrim içi fırsat elde ettiği görülmektedir.

Wang, Zhao ve Shadbolt (2019) yapmış oldukları çalışmada çocukların çevrim içi risklerin farkındalığını ve başa çıkma becerilerinin nasıl geliştireceğini incelemiştir. Çalışma Oxfordshire ilköğretim okulundan 2018 yazında 6 – 10 yaş aralığında 29 çocukla odak grup çalışması olacak şekilde yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında çocukların aşırı bilgi paylaşımı ve çevrim içi ortamda gerçek kimliklerini ifşa etmekten kaçınma gibi gizlilik risklerini iyi anladıkları görülmüş olup çevrim içi takip ve çevrim içi oyun gibi çevrim içi riskler konusunda az farkındalık kazandıkları ortaya çıkmıştır. Katılımcıların oynadığı çevrim içi oyunlarda giderek yaygınlaşan çevrim içi öneriler ve riskler konusunda farkındalığının artması amaçlanan bu çalışmada Vygotsky'in yakınsal gelişim bölgesi yaklaşımından esinlenilmiş olup çocukların çevrim içi mahremiyet anlayışındaki kritik bilgi boşlukları ve gelecekteki eğitim teknolojilerinin gelişimi için çeşitli noktalar belirlenmiştir.

Yurtdışında yapılan çalışmalara bakıldığında çevrim içi risklerle ilgili birçok çalışmanın olduğu görülmektedir. Avrupa Çevrim İçi Çocuklar projesi kapsamında birçok Avrupa ülkesinde binlerce katılım sağlandığı çalışmalar yapılmıştır. Çevrim içi risklerle ilgili çalışmalarda katılımcıların risk algısı belirlenmeye çalışılmış ve çeşitli demografik (yaş, cinsiyet, sınıf, internet kullanım süresi vb.) özelliklere göre çevrim içi risk algıları belirlenmiştir. Yapılan çalışmalarda verilerin toplanması için çevrim içi risk ölçekleri kullanılmış olup anket ve görüş formları kullanılarak katılımcıların çevrim içi risk algı düzeyleri belirlenmiştir. İnternet etiğiyle ilgili yapılmış çalışmaların da oldukça fazla olduğu görülmektedir. İnternet etiği ile ilgili çalışmalarda katılımcıların tutumları belirlenmeye çalışılmış, çeşitli demografik özelliklerine göre internet etik algısı belirlenmiştir. Yapılmış olan çalışmalara bakıldığında riskli internet kullanımı, internet kullanımının çocuklara yönelik psikolojik ve sosyal etkileri, internet bağımlılığı, çocukların çevrim içi risklerle başa çıkma

yöntemleri, ebeveyn arabuluculuğu, siber zorbalığa maruz kalıp kalmadıkları, çevrim içi risklerin çocuklara doğrudan veya dolaylı etkileri, internet bağımlılığı davranışları, internet ortamında etik karar verme davranışları, internet etiğiyle ilgili teknoloji politikaları oluşturma, bilgi teknolojilerinde etik karar verme durumları, bilgisayar teknolojilerinin kullanımında etik sorunlar ve bununla ilgili davranışlar, bilişim etiği ve internet etiği arasındaki farklar, öğrencilerin dijital etik profili araştırılmıştır.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ile verilerin toplanması ve çözümlenmesine ait bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algıları ile çevrim içi risk algılarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi ve bunlar arasındaki ilişki düzeyinin betimlenmesi amaçlandığından nicel araştırma yöntemlerinden “İlişkisel Tarama Modeli” kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmiş ya da halen var olan durumu olduğu gibi betimlemeyi hedefleyen araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan kişi, olay ya da nesnelere kendi koşulları içinde olduğu gibi açıklanır. Tarama modeli, çok sayıda örneklemin oluşturduğu bir evrende evren hakkında genel bir fikir ortaya çıkarmak amacıyla evrenin tamamında ya da ondan alınacak bir grupta yapılan tarama çalışmalarıdır (Creswell, 2017). İlişkisel tarama modeli ise iki ya da daha fazla değişken arasındaki birlikte değişim varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2011). Ayrıca ilişkisel tarama modelinde bir durum ya da olay olduğu gibi açıklanmakta ve buna neden olan değişkenlerin ilişkisi, etkisi ve dereceleri belirlenmektedir (Kaya, Balay ve Göçen, 2012).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2022 – 2023 eğitim öğretim yılı Bursa ili Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ortaokul (5, 6, 7, 8. sınıf) öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Bursa ili Büyükorhan, Orhaneli, Harmancık ve Keles ilçelerinde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokullar içerisinde seçkisiz olmayan örnekleme yöntemiyle belirlenen ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma, 2022 – 2023 eğitim öğretim yılında belirtilen ilçelerde bulunan ve 10 farklı ortaokulda öğrenim gören 1002 ortaokul öğrencisinden elde edilen verilerle yapılmıştır. Araştırma grubu için belirtilen öğrencilerin seçilmesinde araştırmacının o bölgede görev yapması ve bölge olarak böyle bir çalışma içinde yer almaması etkili olmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilere ait demografik bilgiler Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3*Araştırmaya Katılan Öğrencilere Ait Demografik Bilgiler*

Değişken		Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız	501	50
	Erkek	501	50
Sınıf Düzeyi	5.sınıf	253	25,2
	6.sınıf	244	24,4
	7.sınıf	257	25,6
	8.sınıf	248	24,8
İnternet Bağlantı Durumu	Evet	755	75,3
	Hayır	247	24,7
Günlük İnternet Kullanım	Hiç	62	6,2
	0 – 1 saat	308	30,7
	1 – 2 saat	358	35,7
	2 – 4 saat	170	17
	4 saat ve üzeri	104	10,4
Bilişim Teknolojileri (BT) Dersine BT Öğretmeninin Girmesi Durumu	Evet	689	68,8
	Hayır	313	31,2
BT Dersinde Etik Değerler Konusunun İşlenmesi Durumu	Evet	356	34,5
	Hayır	646	65,6
Bir Önceki Sınıf Sene Sonu Not Ortalamanız	0 – 44 puan	22	2,2
	45 – 54 puan	51	5,1
	55 – 69 puan	149	14,9
	70 – 84 puan	343	34,2
	85 – 100 puan	437	43,6

Tablo 3'te görüldüğü üzere araştırmaya 501 kız (%50) ve 501 erkek (%50) öğrenci olmak üzere toplam 1002 öğrenci katılım sağlamıştır. Araştırmaya katılanların 253'ü (%25,2) 5. sınıf, 244'ü (%24,4) 6. sınıf, 257'si (%25,6) 7. sınıf ve 248'i (%24,8) 8. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Katılımcıların 755'inin (%75,3) evinde internet bağlantısı olduğu görülürken 247'sinin (%24,7) evinde internet bağlantısı yoktur. Araştırmaya katılanların 62'sinin (%6,2) hiç internet kullanmadığı görülürken 308'i (%30,7) 0 – 1 saat,

358'i (%35,7) 1 – 2 saat, 170'i (%17) 2 – 4 saat ve 104'ü (%10,4) 4 saat üzeri aralıklarda internet kullandığı görülmektedir. Araştırmaya katılım sağlayan öğrencilerin 689'u (%68,8) Bilişim Teknolojileri dersine Bilişim Öğretmenin girdiğini belirtirken 313'ü (%31,2) Bilişim Öğretmeninin girmediğini söylemiştir. Bilişim Teknolojileri dersinde “Etik Değerler” konusunun işlenmesine katılımcıların 356'sı (%34,5) evet derken 646'sı (%65,6) hayır cevabını vermişlerdir. Araştırmaya katılanların bir önceki sınıfta sene sonu not ortalamalarına bakıldığında 22'si (%2,2) 0 – 44 puan, 51'i (%5,1) 45 – 54 puan, 149'u (%14,9) 55 – 69 puan, 343'ü (%34,2) 70 – 84 puan ve 437'si (%43,6) de 85 – 100 puan aralıklarındadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmada ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algıları ile çevrim içi risk algıları arasındaki ilişkiyi çeşitli değişkenler yardımıyla incelemek için 3 bölümden oluşan anket kullanılmıştır. Ankette 1. bölümde “Kişisel Bilgi Formu”, 2. bölümde “İnternet Etik İhlali Algı Ölçeği”, 3. bölümde ise “Sanal Dünya Risk Algısı Ölçeği” bulunmaktadır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacının geliştirdiği bu form katılımcıların cinsiyet, sınıf düzeyi, evde internet bağlantısı bulunma durumu, günlük internet kullanım süresi, Bilişim Teknolojileri dersine Bilişim Öğretmeninin girip girmeme durumu, Bilişim Teknolojileri dersinde etik değerler konusunun işlenip işlenmemesi ve okul başarısı (2021 – 2022 sene sonu not ortalaması) gibi demografik ortaya çıkarmak için kullanılmıştır. (Ek 1).

3.3.2. İnternet Etik İhlali Algı Ölçeği: Öğrencilerin internet etik ihlal algı düzeylerini belirlemek için Salman (2019) tarafından ortaokul öğrencilerine yönelik geliştirilen “İnternet Etik İhlali Algı Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek; gizlilik, içerik, dürüstlük, fikri mülkiyet olmak üzere 4 faktör ve 19 maddeden oluşan bir yapı sergilemektedir. Tersten puanlanan maddelerin bulunmadığı ölçekte maddeler üçlü likert (uygun değil, kısmen uygun, uygun) tipinde sunulmuştur. Ölçeğin güvenirlik değeri ise Cronbach's $\alpha = 0,862$ olarak bulunmuştur. (Ek 2). Ölçeğin kullanılmasına dair izin belgesi ekler kısmında yer almaktadır. (Ek 4).

3.3.3. Sanal Dünya Risk Algısı Ölçeği: Öğrencilerin çevrim içi risk algı düzeylerini belirlemek için Arslankara ve Usta (2018) tarafından ortaokul öğrencilerine yönelik geliştirilen “Sanal Dünya Risk Algısı Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek; sanal yozlaşma, sanal yıpranma, sanal olanak, sanal fırsat, sanal farkındalık olmak üzere 5 faktör ve 23 maddeden oluşan bir yapı sergilemektedir. Ölçeğin 4, 5 ve 9. soruları tersten puanlanmış olup maddeler

beşli likert (tamamen yansıtıyor, çok yansıtıyor, orta düzeyde yansıtıyor, az yansıtıyor, hiç yansıtıyor) tipinde sunulmuştur. Ölçeğin güvenirlik değeri ise Cronbach's $\alpha = 0,87$ olarak bulunmuştur. (Ek 3). Ölçeğin kullanılmasına dair izin belgesi ekler kısmında yer almaktadır. (Ek 5).

3.4. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Çalışmada verilerin toplanabilmesi için belirlenen örneklem grubundaki öğrencilere anket formu uygulanmıştır. Anket formunun uygulanması için MEB'den alınan izin yazısı Ek 6'da sunulmuştur. Anket formu; kişisel bilgi formu, internet etik ihlal algı ölçeği ve sanal dünya risk algısı ölçeğinden oluşmakta olup öğrencilerin anketi cevaplandırmaları için 25 – 30 dakikalık bir süre uygun görülmüştür. Verilerin toplanması sürecinde anket formunda yer alan bilgilendirme metninin yanı sıra veriler toplanırken öğrencilerden istenenler araştırmacı tarafından yüz yüze açıklanmıştır. Katılımcılar anketi gönüllülük esasına göre doldurmuş ayrıca öğrencilerden kimlik bilgisi istenmemiş ve anketteki soruları kendilerine uygun seçeneğe göre doldurmaları istenmiştir. Veri toplanan okulların imkânları birbirlerinden farklı olduğu için bazı okullarda veriler çevrim içi ortamda bazı okullarda ise veriler anket formunun çıktıları alınıp toplanmıştır. Hem çevrim içi ortamda hem çıktı olarak toplanan veriler yüz yüze olacak şekilde toplanmış olup daha sonra çıktı olarak toplanan veriler araştırmacı tarafından çevrim içi ortama aktarılmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin çözümlemesinde nicel yöntem tercih edilmiştir. Anket aracılığıyla toplanan veriler önce gözden geçirilip kontrol edilmiş ve Microsoft Excel programı kullanılarak bilgisayara kodlanmıştır. Daha sonra bu veriler SPSS 26.0 programına aktarılmış ve gerekli istatistiksel analizler yapılmıştır.

Katılımcılara uygulanan ankette bulunan internet etik ihlali algı ölçeğindeki veriler “Uygun Değil (1 puan)”, “Kısmen Uygun (2 puan)” ve “Uygun (3 puan)” olacak şekilde puanlanmıştır. Ölçekten en az 19 en yüksek 57 puan alınmaktadır. Ölçekten alınan puanların ortalaması hesaplandığında ortaya çıkan puanın düşük olması internet etik ihlal algılarının yüksek olduğunu, yüksek olması ise internet etik ihlal algılarının düşük olduğu sonucunu göstermektedir. Ölçekten elde edilecek puan düzeyi üçlü likert tipi derecelendirmeye göre yapılmış olduğundan algı düzeyleri oluşturulurken $[(n - 1) / n = (3 - 1) / 3 = 0,66]$ kalıbından yararlanılmıştır. Buna göre internet etik ihlal algı puan değerleri 1 – 1,65 arasındaysa yüksek, 1,66 – 2,32 arasındaysa orta, 2,33 – 3,00 arasındaysa düşük seviyede olduğu belirlenmiştir.

Katılımcılara uygulanan anketteki bir diğer ölçek olan sanal dünya risk algısı ölçeğindeki veriler “Tamamen Yansıtıyor (5 puan)”, “Çok Yansıtıyor (4 puan)”, “Orta Düzeyde Yansıtıyor (3 puan)”, “Az Yansıtıyor (2 puan)” ve “Hiç Yansıtıyor (1 puan)” olacak şekilde puanlanmıştır. Ölçekten en az 23 en yüksek 115 puan alınmaktadır. Ölçekten alınan puanların ortalaması hesaplandığında ortaya çıkan puanın yüksek olması çevrim içi risk algısının yüksek olduğunu, düşük olması ise çevrim içi risk algısının düşük olduğunu göstermektedir. Ölçekten elde edilecek puan düzeyi beşli likert tipi derecelendirmeye göre yapılmış olduğundan algı düzeyleri oluşturulurken $[(n - 1) / n = (5 - 1) / 5 = 0,8]$ kalıbından yararlanılmıştır. Buna göre çevrim içi risk algı puan değerleri 1 – 1,79 arasındaysa çok düşük, 1,80 – 2,59 arasındaysa düşük, 2,60 – 3,39 arasındaysa orta, 3,40 – 4,19 arasındaysa yüksek ve 4,20 – 5,00 arasındaysa çok yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir.

Çalışmada elde edilen verilerin normal dağılıp dağılmadığını ortaya çıkarmak amacıyla normallik testi yapılmıştır. Kolmogorov – Smirnov test sonuçlarından elde edilen bilgiler Tablo 4’te gösterilmiştir. Ayrıca her iki ölçekte verilerin dağılımını gösteren histogram grafikleri Şekil 9’da verilmiştir.

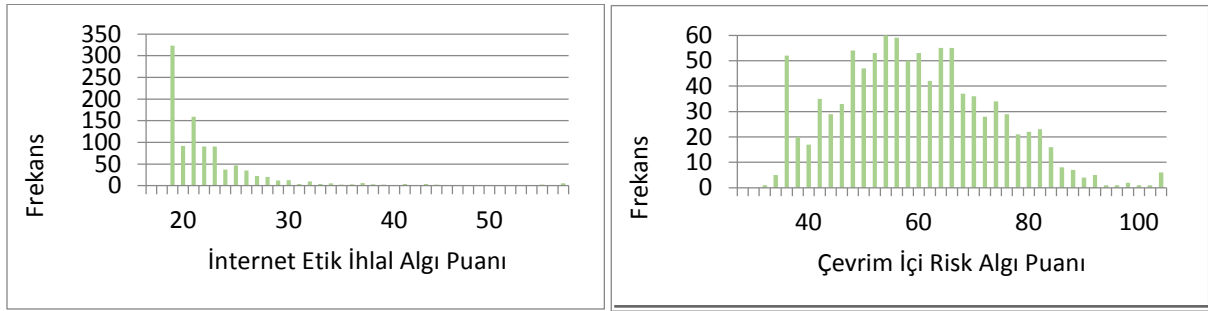
Tablo 4

Kolmogorov – Smirnov Normallik Testi Sonuçları

Ölçek	İstatistik	df	p	Çarpıklık	Basıklık
İnternet Etik İhlal Algı Ölçeği	,253	1002	,000	3,25	13,93
Sanal Dünya Risk Algısı Ölçeği	,052	1002	,000	0,36	- 0,17

Tablo 4’e bakıldığında araştırmada kullanılan iki ölçeğe verilen yanıtların normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. İnternet etik ihlal algı ölçeği ve sanal dünya risk algısı ölçeği puanlarına yapılan Kolmogorov – Smirnov normallik testine göre anlamlılık seviyesi $p = ,000$ olarak bulunmuştur. Bu değer $p < 0,05$ olduğundan her iki ölçekten elde edilen verilerin normal dağılım göstermediği şeklinde yorumlanabilir. Şekil 9’da her iki ölçekten elde edilen toplam puanlara ait histogram grafiklerine yer verilmiştir. Elde edilen şekiller incelendiğinde internet etik ihlal algısı puanlarının normal dağılımdan uzak sağa çarpık dağılım gösterdiği görülmektedir. Sanal dünya risk algısı puanlarından elde edilen histogram grafiğine göre normal dağılıma yakın bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Her iki ölçeğe verilen cevaplardan uç değerlerin (outliers) yer aldığı görülmekte olup bunlar atılıp normal dağılıma sahip olma durumuna ilişkin analizler tekrarlanmıştır. Buna göre, internet etik ihlal algısı ölçeği verilerine ait uç değerlerin atılarak tekrarlanarak yapılması sonucu çarpıklık (skewness) = 3,25 ile basıklık (kurtosis) = 13,93 şeklinde ve sanal dünya risk algısı ölçeğinden elde edilen verilere göre çarpıklık (skewness) = 0,36 ile basıklık (kurtosis) = -0,17

olarak bulunmuştur. Tabachnick ve Fidell (2015) göre çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 aralığında değer alması durumunda normal dağılım gerçekleştiğini belirtmekte olup buna göre internet etik ihlal algı ölçeğine ait verilen normal dağılım göstermediği anlaşılmaktadır. Buna karşın her iki ölçeğe ait Kolmogorov – Smirnov test sonuçlarının anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$). Bu gerekçeyle, araştırmanın alt problemleri dahilinde elde edilen verilerin analizinde parametrik olmayan testlerden Mann – Whitney U, Kruskal – Wallis H ve Spearman Korelasyon testleri kullanılmıştır (Öztuna, Elhan ve Tuccar, 2006).

Şekil 9 Araştırma Kapsamında Kullanılan Ölçeklere Ait Histogram Grafikleri

4. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmaya ait 5 ayrı alt probleminin bulgularını içeren bilgilere yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Birinci Alt Problemine Ait Bulgular

Araştırmanın 1. alt problemi olan “Ortaokul öğrencilerinin internetteki etik ihlallere yönelik algı düzeyleri nedir?” ifadesine bağlı olarak elde edilen bulgular Tablo 5’te gösterilmektedir.

Tablo 5

İnternet Etik İhlali Algı Ölçeği Ve Alt Boyutlarına Ait Betimsel İstatistikler

	Gizlilik	İçerik	Dürüstlük	Fikri Mülkiyet	İnternet Etik İhlal Algısı
N	1002	1002	1002	1002	1002
Ortalama (\bar{X})	4,28	7,55	7,57	3,22	22,63
Standart Sapma (ss)	1,10	1,89	2,42	1,31	5,46
Minimum	4	7	6	2	19
Maksimum	12	21	18	6	57
Meydan	4	7	6	3	21
\bar{X} / k	1,07	1,07	1,26	1,61	1,19
Seviye	Yüksek	Yüksek	Yüksek	Yüksek	Yüksek

k: Madde Sayısı

Tablo 5’e bakıldığında araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlali algı ölçeğinden ve alt boyutlarından aldıkları puanların istatistiksel bilgileri görülmektedir. Katılımcıların gizlilik boyutunda 4,28 içerik boyutunda 7,55 dürüstlük boyutunda 7,57 fikri mülkiyet boyutunda 3,22 ve internet etik ihlali algısı ölçeğinden 22,63 puan ortalaması aldığı görülmektedir. Bu puanların madde sayısına göre ortalama değerlerine bakıldığında gizlilik ve içerik alt boyutu 1,07 dürüstlük alt boyutu 1,26 fikri mülkiyet alt boyutu 1,61 ve internet etik ihlali algı ölçeği 1,19 puan olduğu görülmektedir. Madde başına göre puan değerleri, tüm boyutlarda ve internet etik ihlali algı ölçeği genelinde 1 – 1,65 puan arasında olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlali algı düzeylerinin yüksek seviyede olduğu bulunmuştur.

4.2. Araştırmanın İkinci Alt Problemine Ait Bulgular

Araştırmanın 2. alt problemi olan “Ortaokul öğrencilerinin internetteki etik ihlallere yönelik algıları cinsiyet, sınıf düzeyi, evde internet bağlantısı bulunma durumu, günlük internet kullanım süresi, Bilişim Teknolojileri dersine Bilişim Öğretmenin girip girmeme durumu, Bilişim Teknolojileri dersinde etik değerler konusunun işlenme durumu ve okul başarısı değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?” ifadesine bağlı olarak elde edilen bulgular Tablo 6, Tablo 7, Tablo 8, Tablo 9, Tablo 10, Tablo 11, Tablo 12, Tablo 13, Tablo 14 ve Tablo 15’te gösterilmektedir.

Tablo 6

İnternet Etik İhlal Algısının Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumu

Boyut / Ölçek	Cinsiyet	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
Gizlilik	Kız	501	4,16	483,48	,000
	Erkek	501	4,39	519,52	
İçerik	Kız	501	7,38	479,57	,000
	Erkek	501	7,71	523,43	
Dürüstlük	Kız	501	7,13	449,26	,000
	Erkek	501	8,00	553,74	
Fikri Mülkiyet	Kız	501	3,12	481,18	,019
	Erkek	501	3,32	521,82	
İnternet Etik İhlal Algısı	Kız	501	21,82	447,69	,000
	Erkek	501	23,44	555,31	

Tablo 6’ya bakıldığında katılımcıların internetteki etik ihlallere yönelik algılarının cinsiyet değişkeniyle ilişkisine ait Mann – Whitney U test sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyi cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde p değeri ,000 < 0,05 bulunduğu için aralarında anlamlı farklılaşma ortaya çıkmıştır. Ölçeğe ait tüm alt boyut puanlarına bakıldığında yine p değerleri 0,05’ten az bulunduğundan internet etik ihlali algı ölçeği alt boyutlarıyla cinsiyet arasında anlamlı farklılaşma ortaya çıkmıştır. Katılımcıların internetteki etik ihlallere yönelik algılarının sınıf düzeyi değişkeniyle ilişkisine ait sonuçlar Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7

İnternet Etik İhlal Algısının Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu

Boyut / Ölçek	Sınıf Düzeyi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
Gizlilik	5. Sınıf	253	4,13	477,40	,003

	6. Sınıf	244	4,40	507,88	
	7. Sınıf	257	4,17	495,51	
	8. Sınıf	248	4,41	526,01	
İçerik	5. Sınıf	253	7,33	477,68	,001
	6. Sınıf	244	7,79	503,98	
	7. Sınıf	257	7,37	485,05	
	8. Sınıf	248	7,72	540,42	
Dürüstlük	5. Sınıf	253	6,81	400,93	,000
	6. Sınıf	244	7,46	469,41	
	7. Sınıf	257	7,53	524,70	
	8. Sınıf	248	8,48	611,63	
Fikri	5. Sınıf	253	2,99	456,12	,000
Mülkiyet	6. Sınıf	244	3,20	495,77	
	7. Sınıf	257	3,17	493,24	
	8. Sınıf	248	3,54	562,00	
İnternet Etik	5. Sınıf	253	21,26	418,87	,000
İhlal Algısı	6. Sınıf	244	22,87	480,73	
	7. Sınıf	257	22,26	507,13	
	8. Sınıf	248	24,17	600,39	

Tablo 7'ye bakıldığında katılımcıların internetteki etik ihlallere yönelik algılarının sınıf düzeyi değişkeniyle ilişkisine ait Kruskal – Wallis test sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyi sınıf düzeyi değişkenine göre incelendiğinde p değeri ,000 < 0,05 bulunduğu için aralarında anlamlı farklılaşma ortaya çıkmıştır. Ölçeğe ait tüm alt boyut puanlarına bakıldığında yine p değerleri 0,05'ten az bulunduğundan internet etik ihlali algı ölçeği alt boyutlarıyla sınıf düzeyi arasında anlamlı farklılaşma ortaya çıkmıştır. Farklılıkların hangi sınıf düzeyleriyle olduğu öğrenmek amacıyla Mann – Whitney U testi yapılmış sonuçlar Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8

İnternet Etik İhlali İle Hangi Sınıf Düzeylerinin Arasında Farklılaşma Durumu

Ölçek	Sınıf Düzeyi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
	5. Sınıf	253	21,26	234,56	,018
	6. Sınıf	244	22,87	263,97	
	5. Sınıf	253	21,26	231,87	,000

	7. Sınıf	257	22,26	278,76	
	5. Sınıf	253	21,26	206,43	,000
İnternet Etik	8. Sınıf	248	24,17	296,46	
İhlal Algısı	6. Sınıf	244	22,87	243,94	,278
	7. Sınıf	257	22,26	257,70	
	6. Sınıf	244	22,87	217,82	,000
	8. Sınıf	248	24,17	274,72	
	7. Sınıf	257	22,26	228,67	,000
	8. Sınıf	248	24,17	278,21	

Tablo 8'e bakıldığında katılımcıların internet etik ihlallere yönelik algılarının hangi sınıf düzeyleri arasında farklılaştığı sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyi ile 5 ve 6. sınıf, 5 ve 7. sınıf, 5 ve 8. sınıf, 6 ve 8. sınıf, 7 ve 8. sınıflar arasında p değerleri 0,05'ten az bulunduğundan anlamlı şekilde farklılaştığı ortaya çıkmıştır. 6 ve 7. sınıf düzeyleri arasında p değeri 0,278 > 0,05 bulunduğu için aralarında anlamlı farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların internetteki etik ihlallere yönelik algılarının evde internet bağlantısı olup olmama değişkeniyle ilişkisine ait sonuçlar Tablo 9'da gösterilmektedir.

Tablo 9

İnternet Etik İhlal Algısının Evde İnternet Olup Olmamasına Göre Farklılaşma Durumu

Boyut	/ İnternet Bağlantı Durumu	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
Gizlilik	Evet	755	4,25	493,56	,004
	Hayır	247	4,35	525,77	
İçerik	Evet	755	7,46	492,40	,006
	Hayır	247	7,82	529,33	
Dürüstlük	Evet	755	7,54	503,89	,620
	Hayır	247	7,64	494,21	
Fikri Mülkiyet	Evet	755	3,21	501,60	,984
	Hayır	247	3,25	501,19	
İnternet Etik İhlal Algısı	Evet	755	22,48	502,18	,895
	Hayır	247	23,07	499,43	

Tablo 9'a bakıldığında katılımcıların internetteki etik ihlallere yönelik algılarının evde internet bağlantısı bulunma durumu değişkeniyle ilişkisine ait Mann – Whitney U test

sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyi evde internet bağlantısı bulunma değişkenine göre incelendiğinde p değeri ,895 > 0,05 bulunduğu için aralarında anlamlı farklılaşma ortaya çıkmıştır. Ölçeğe ait gizlilik ve içerik alt boyutlarına bakıldığında p değerleri 0,05'ten az bulunduğundan internet etik ihlali algı ölçeği gizlilik ve içerik boyutlarıyla evde internet bağlantısı bulunması arasında anlamlı farklılaşma ortaya çıkmıştır. Katılımcıların internetteki etik ihlallere yönelik algılarının günlük internet kullanım süresi değişkeniyle ilişkisine ait sonuçlar Tablo 10'da gösterilmektedir.

Tablo 10

İnternet Etik İhlal Algısının Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre Farklılaşma Durumu

Boyut / Ölçek	Günlük İnternet Kullanım	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
Gizlilik	Hiç	62	4,17	498,73	,000
	0 – 1 Saat	308	4,20	487,54	
	1 – 2 Saat	358	4,19	489,01	
	2 – 4 Saat	170	4,18	508,71	
	4 Saat Üzeri	104	5,00	575,72	
İçerik	Hiç	62	7,51	489,91	,000
	0 – 1 Saat	308	7,50	481,71	
	1 – 2 Saat	358	7,36	483,71	
	2 – 4 Saat	170	7,33	508,31	
	4 Saat Üzeri	104	8,75	617,01	
Dürüstlük	Hiç	62	7,09	450,30	,000
	0 – 1 Saat	308	7,23	447,92	
	1 – 2 Saat	358	7,24	470,73	
	2 – 4 Saat	170	7,84	570,30	
	4 Saat Üzeri	104	9,55	684,15	
Fikri Mülkiyet	Hiç	62	3,11	467,14	,000
	0 – 1 Saat	308	3,03	455,45	
	1 – 2 Saat	358	3,12	486,40	
	2 – 4 Saat	170	3,36	541,40	
	4 Saat Üzeri	104	4,00	645,14	
İnternet Etik İhlal Algısı	Hiç	62	21,90	462,05	,000
	0 – 1 Saat	308	21,96	437,82	
	1 – 2 Saat	358	21,92	471,65	
	2 – 4 Saat	170	22,72	571,26	

4 Saat Üzeri 104 27,31 702,35

Tablo 10'a bakıldığında katılımcıların internetteki etik ihlallere yönelik algılarının günlük internet kullanım süresi değişkeniyle ilişkisine ait Kruskal – Wallis test sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyi günlük internet kullanım süresi değişkenine göre incelendiğinde p değeri ,000 < 0,05 bulunduğu için aralarında anlamlı farklılaşma ortaya çıkmıştır. Ölçeğe ait tüm alt boyut puanlarına bakıldığında yine p değerleri 0,05'ten az bulunduğundan internet etik ihlali algı ölçeği alt boyutlarıyla günlük internet kullanım süresi arasında anlamlı farklılaşma ortaya çıkmıştır. Farklılıkların hangi kullanım süreleri arasında olduğu öğrenmek amacıyla Mann – Whitney U testi yapılmış sonuçlar Tablo 11'de gösterilmektedir.

Tablo 11

İnternet Etik İhlali İle Hangi İnternet Kullanım Sürelerinin Arasında Farklılaşma Durumu

Ölçek	Günlük İnternet Kullanım	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
İnternet Etik İhlal Algısı	Hiç	62	21,90	97,13	,007
	2 – 4 Saat	170	22,72	123,56	
	Hiç	62	21,90	58,94	,000
	4 Saat Üzeri	104	27,31	98,14	
	0 – 1 Saat	308	21,96	216,79	,000
	2 – 4 Saat	170	22,72	280,65	
	0 – 1 Saat	308	21,96	181,11	,000
	4 Saat Üzeri	104	27,31	281,68	
	1 – 2 Saat	358	21,92	246,27	,000
	2 – 4 Saat	170	22,72	302,88	
	1 – 2 Saat	358	21,92	207,24	,000
	4 Saat Üzeri	104	27,31	315,00	
	2 – 4 Saat	170	22,72	120,66	,000
	4 Saat Üzeri	104	27,31	165,02	

Tablo 11'e bakıldığında katılımcıların internet etik ihlallere yönelik algılarının hangi günlük internet kullanım süreleri arasında farklılaştığı sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyi ile hiç ve 2 – 4 saat, hiç ve 4 saat üzeri, 0 – 1 saat ve 2 – 4 saat, 0 – 1 saat ve 4 saat üzeri, 1 – 2 saat ve 2 – 4 saat, 1 – 2 saat ve 4 saat üzeri, 2 – 4 saat ve 4 saat üzeri günlük internet kullanım süreleri arasında p değerleri

0,05'ten az bulunduğundan anlamlı şekilde farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Hiç ve 0 – 1 saat, hiç ve 1 – 2 saat, 0 – 1 saat ve 1 – 2 saat günlük internet kullanım süreleri arasında p değerleri 0,05'ten yüksek bulunduğundan anlamlı şekilde farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların internetteki etik ihlallere yönelik algılarının Bilişim Teknolojileri (BT) dersine BT Öğretmeninin girip girmeme durumu değişkeniyle ilişkisine ait sonuçlar Tablo 12'de gösterilmektedir.

Tablo 12

İnternet Etik İhlal Algısının BT Dersine BT Öğretmeninin Girip Girmemesine Göre Farklılaşma Durumu

Boyut / Ölçek	BT Dersine Giriyor	Mi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
Gizlilik	Evet		689	4,24	497,11	,171
	Hayır		313	4,34	511,16	
İçerik	Evet		689	7,50	499,61	,626
	Hayır		313	7,65	505,67	
Dürüstlük	Evet		689	7,51	496,35	,364
	Hayır		313	7,69	512,83	
Fikri Mülkiyet	Evet		689	3,27	514,02	,032
	Hayır		313	3,12	473,94	
İnternet Etik İhlal Algısı	Evet		689	22,54	505,67	,489
	Hayır		313	22,82	492,31	

Tablo 12'ye bakıldığında katılımcıların internetteki etik ihlallere yönelik algılarının BT dersine BT Öğretmeninin girip girmeme durumu değişkeniyle ilişkisine ait Mann – Whitney U test sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyi BT dersine BT Öğretmeninin girip girmeme değişkenine göre incelendiğinde p değeri ,489 > 0,05 bulunduğu için aralarında anlamlı farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır. Ölçeğe ait fikri mülkiyet alt boyutuna bakıldığında p değeri 0,05'ten az bulunduğundan internet etik ihlali algı ölçeği fikri mülkiyet boyutuyla BT dersine BT Öğretmeninin girip girmeme durumu arasında anlamlı farklılaşma ortaya çıkmıştır. Katılımcıların internetteki etik ihlallere yönelik algılarının BT dersinde etik değerler konusu işlenme durumu değişkeniyle ilişkisine ait sonuçlar Tablo 13'te gösterilmektedir.

Tablo 13

İnternet Etik İhlal Algısının BT Dersinde Etik Değerler Konusunun İşlenmesi Durumuna Göre Farklılaşma Durumu

Boyut / Ölçek	BT Dersi Etik Değerler Konusu İşlenmesi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
Gizlilik	Evet	356	4,33	502,80	,839
	Hayır	646	4,24	500,78	
İçerik	Evet	356	7,62	506,93	,485
	Hayır	646	7,51	498,51	
Dürüstlük	Evet	356	7,79	523,83	,049
	Hayır	646	7,45	489,19	
Fikri	Evet	356	3,31	520,38	,106
Mülkiyet	Hayır	646	3,17	491,10	
İnternet Etik	Evet	356	23,07	522,91	,076
İhlal Algısı	Hayır	646	22,38	489,70	

Tablo 13'e bakıldığında katılımcıların internetteki etik ihlallere yönelik algılarının BT dersinde etik değerler konusu işlenme durumu değişkeniyle ilişkisine ait Mann – Whitney U test sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyi BT dersinde etik değerler konusu işlenme değişkenine göre incelendiğinde p değeri ,076 > 0,05 bulunduğu için aralarında anlamlı farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır. Ölçeğe ait dürüstlük alt boyutuna bakıldığında p değeri 0,05'ten az olduğundan internet etik ihlali algı ölçeği dürüstlük boyutuyla BT dersinde etik değerler konusu işlenme durumu arasında anlamlı farklılaşma olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların internetteki etik ihlallere yönelik algılarının okul başarısı değişkeniyle ilişkisine ait sonuçlar Tablo 14'te gösterilmektedir.

Tablo 14

İnternet Etik İhlal Algısının Okul Başarısına Göre Farklılaşma Durumu

Boyut / Ölçek	Okul Başarı Puanı	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
Gizlilik	0 – 44 Puan	22	4,86	591,98	,000
	45 – 54 Puan	51	4,56	579,45	
	55 – 69 Puan	149	4,30	514,19	
	70 – 84 Puan	343	4,26	499,34	
	85 – 100 Puan	437	4,22	485,22	
İçerik	0 – 44 Puan	22	8,95	617,45	,000
	45 – 54 Puan	51	7,90	554,08	
	55 – 69 Puan	149	7,59	517,77	
	70 – 84 Puan	343	7,57	506,11	

	85 – 100 Puan	437	7,40	480,36	
Dürüstlük	0 – 44 Puan	22	8,86	638,39	,001
	45 – 54 Puan	51	7,62	500,36	
	55 – 69 Puan	149	7,74	552,77	
	70 – 84 Puan	343	7,62	512,61	
	85 – 100 Puan	437	7,39	468,54	
Fikri Mülkiyet	0 – 44 Puan	22	4,00	664,20	,035
	45 – 54 Puan	51	3,05	460,59	
	55 – 69 Puan	149	3,28	517,57	
	70 – 84 Puan	343	3,17	487,01	
	85 – 100 Puan	437	3,23	503,98	
İnternet Etik İhlal Algısı	0 – 44 Puan	22	26,68	673,91	,003
	45 – 54 Puan	51	23,15	507,26	
	55 – 69 Puan	149	22,93	548,90	
	70 – 84 Puan	343	22,64	502,82	
	85 – 100 Puan	437	22,25	474,95	

Tablo 14'e bakıldığında katılımcıların internetteki etik ihlallere yönelik algılarının okul başarı puanı değişkeniyle ilişkisine ait Kruskal – Wallis test sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyi okul başarı puanı değişkenine göre incelendiğinde p değeri ,003 < 0,05 bulunduğu için aralarında anlamlı farklılaşma ortaya çıkmıştır. Ölçeğe ait tüm alt boyut puanlarına bakıldığında yine p değerleri 0,05'ten az bulunduğundan internet etik ihlali algı ölçeği alt boyutlarıyla okul başarı puanı arasında anlamlı farklılaşma olduğu ortaya çıkmıştır. Farklılıkların hangi başarı puanları arasında olduğu öğrenmek amacıyla Mann – Whitney U testi yapılmış sonuçlar Tablo 15'te gösterilmektedir.

Tablo 15

İnternet Etik İhlali İle Hangi Okul Başarı Puanları Arasında Farklılaşma Durumu

Ölçek	Okul Başarı Puanı	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
	0 – 44 Puan	22	26,68	44,80	,035
	45 – 54 Puan	51	23,15	33,64	
	0 – 44 Puan	22	26,68	106,16	,038
İnternet Etik İhlal Algısı	55 – 69 Puan	149	22,93	83,02	
	0 – 44 Puan	22	26,68	242,59	,005

70 – 84 Puan	343	22,64	179,18	
0 – 44 Puan	22	26,68	314,86	,002
85 – 100 Puan	437	22,25	225,73	
55 – 69 Puan	149	22,93	326,11	,005
85 – 100 Puan	437	22,25	282,38	

Tablo 15'e bakıldığında katılımcıların internet etik ihlallere yönelik algılarının hangi okul başarı puanları arasında farklılaştığı sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyi ile 0 – 44 ve 45 – 54 puan, 0 – 44 ve 55 – 69 puan, 0 – 44 ve 70 – 84 puan, 0 – 44 ve 85 – 100 puan, 55 – 69 ve 85 – 100 puan okul başarı puanları arasında p değerleri 0,05'ten az bulunduğundan anlamlı farklılaştığı ortaya çıkmıştır. 45 – 54 ve 55 – 69 puan, 45 – 54 ve 70 – 84 puan, 45 – 54 ve 85 – 100 puan, 55 – 69 ve 70 – 84 puan, 70 – 84 puan ve 85 – 100 puan okul başarı puanları arasında p değerleri 0,05'ten yüksek bulunduğundan anlamlı farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır.

4.3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine Ait Bulgular

Araştırmanın 3. alt problemi olan “Ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyleri nedir?” ifadesine bağlı olarak elde edilen bulgular Tablo 16'da gösterilmektedir.

Tablo 16

Çevrim İçi Risk Algı Ölçeği Ve Alt Boyutlarına Ait Betimsel İstatistikler

	Sanal Yozlaşma	Sanal Yıpranma	Sanal Olanak	Sanal Fırsat	Sanal Farkındalık	Çevrim İçi Risk Algısı
N	1002	1002	1002	1002	1002	1002
Ortalama (\bar{X})	14,20	8,11	10,14	15,36	11,13	58,96
Standart Sapma (ss)	4,56	4,09	3,91	2,60	4,03	14,08
Minimum	6	4	4	8	4	32
Maksimum	29	20	20	25	20	103
Meydan	13	7	10	15	11	58
\bar{X} / k	2,36	2,02	2,53	3,07	2,78	2,56
Seviye	Düşük	Düşük	Düşük	Orta	Orta	Düşük

k: Madde Sayısı

Tablo 16'ya bakıldığında araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin sanal dünya risk algısı ölçeğinden ve alt boyutlarından aldıkları puanların istatistiksel bilgileri görülmektedir. Katılımcıların sanal yozlaşma boyutundan 14,20 sanal yıpranma boyutundan 8,11 sanal

olanak boyutundan 10,14 sanal fırsat boyutundan 15,36 sanal farkındalık boyutundan 11,13 ve sanal dünya risk algısı ölçeğinden 58,96 puan ortalaması aldığı görülmektedir. Bu puanların madde sayısına göre ortalama değerlerine bakıldığında sanal yozlaşma alt boyutu 2,36 sanal yıpranma alt boyutu 2,02 sanal olanak alt boyutu 2,53 sanal fırsat alt boyutu 3,07 sanal farkındalık 2,78 ve sanal dünya risk algısı ölçeği 2,56 puan olduğu görülmektedir. Madde başına göre puan değerleri; sanal yozlaşma, sanal yıpranma, sanal olanak boyutlarında ve sanal dünya risk algısı ölçeği genelinde 1,80 – 2,59 puan aralığında olup sanal fırsat ve sanal farkındalık alt boyutlarında 2,60 – 3,39 puan aralığında olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algısı düzeylerinin sanal yozlaşma, sanal yıpranma, sanal olanak boyutlarında ve sanal dünya risk algısı ölçeği genelinde düşük seviyede olduğu; sanal fırsat ve sanal farkındalık boyutlarında ise orta seviyede olduğu bulunmuştur.

4.4. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemine Ait Bulgular

Araştırmanın 4. alt problemi olan “Ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algıları cinsiyet, sınıf düzeyi, evde internet bağlantısı bulunma durumu, günlük internet kullanım süresi, Bilişim Teknolojileri dersine Bilişim Teknolojileri Öğretmenin girip girmeme durumu, Bilişim Teknolojileri dersinde etik değerler konusunun işlenme durumu ve okul başarısı değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?” ifadesine bağlı olarak elde edilen bulgular Tablo 17, Tablo 18, Tablo 19, Tablo 20, Tablo 21, Tablo 22, Tablo 23, Tablo 24, Tablo 25 ve Tablo 26’da gösterilmektedir.

Tablo 17

Çevrim İçi Risk Algısının Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumu

Boyut / Ölçek	Cinsiyet	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
Sanal Yozlaşma	Kız	501	13,80	480,36	,020
Sanal Yozlaşma	Erkek	501	14,59	522,64	
Sanal Yıpranma	Kız	501	7,75	483,85	,051
Sanal Yıpranma	Erkek	501	8,47	519,15	
Sanal Olanak	Kız	501	9,58	460,60	,000
Sanal Olanak	Erkek	501	10,70	542,40	
Sanal Fırsat	Kız	501	15,19	480,29	,019
Sanal Fırsat	Erkek	501	15,52	522,71	
Sanal Farkındalık	Kız	501	10,89	482,06	,033

Farkındalık	Erkek	501	11,38	520,94	
Çevrim İçi	Kız	501	57,23	465,23	,000
Risk Algısı	Erkek	501	60,68	537,77	

Tablo 17'ye bakıldığında katılımcıların çevrim içi risk algılarının cinsiyet değişkeniyle ilişkisine ait Mann – Whitney U test sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyi cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde p değeri ,000 < 0,05 bulunduğu için aralarında anlamlı farklılaşma ortaya çıkmıştır. Ölçeğe ait sanal yıpranma alt boyut puanına bakıldığında p değeri ,051 > 0,05 bulunduğu için sanal dünya risk algısı ölçeğinin sanal yıpranma boyutuyla cinsiyet arasında anlamlı farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların çevrim içi risk algılarının sınıf düzeyi değişkeniyle ilişkisine ait sonuçlar Tablo 18'de gösterilmektedir.

Tablo 18

Çevrim İçi Risk Algısının Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu

Boyut / Ölçek	Sınıf Düzeyi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
Sanal Yozlaşma	5. Sınıf	253	14,77	539,80	,047
	6. Sınıf	244	14,08	479,90	
	7. Sınıf	257	14,20	508,70	
Sanal Yıpranma	8. Sınıf	248	13,71	476,22	,448
	5. Sınıf	253	8,14	500,53	
	6. Sınıf	244	8,02	484,18	
Sanal Olanak	7. Sınıf	257	8,28	524,54	,212
	8. Sınıf	248	8,01	495,66	
	5. Sınıf	253	9,81	480,51	
Sanal Fırsat	6. Sınıf	244	10,37	515,64	,268
	7. Sınıf	257	9,91	485,27	
	8. Sınıf	248	10,50	525,82	
Sanal Farkındalık	5. Sınıf	253	15,35	491,31	,394
	6. Sınıf	244	15,47	515,63	
	7. Sınıf	257	15,47	521,52	
	8. Sınıf	248	15,13	477,25	

	7. Sınıf	257	11,19	510,23	
	8. Sınıf	248	11,38	516,89	
Çevrim İçi Risk Algısı	5. Sınıf	253	58,85	502,92	,990
	6. Sınıf	244	59,16	497,15	
	7. Sınıf	257	59,07	505,43	
	8. Sınıf	248	58,75	500,26	

Tablo 18'e bakıldığında katılımcıların çevrim içi risk algılarının sınıf düzeyi değişkeniyle ilişkisine ait Kruskal – Wallis test sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyi sınıf düzeyi değişkenine göre incelendiğinde p değeri ,990 > 0,05 bulunduğu için aralarında anlamlı farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır. Ölçeğe ait alt boyutlardan sadece sanal yozlaşma boyutu puanına bakıldığında p değeri ,047 < 0,05 bulunduğu için çevrim içi risk algı ölçeği sanal yozlaşma alt boyutuyla sınıf düzeyi arasında anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Farklılıkların hangi sınıf düzeyleri arasında olduğu öğrenmek amacıyla Mann – Whitney U testi yapılmış sonuçlar Tablo 19'da gösterilmektedir.

Tablo 19

Çevrim İçi Risk Algısı İle Hangi Sınıf Düzeylerinin Farklılaşma Durumu

Boyut	Sınıf Düzeyi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
Sanal	5. Sınıf	253	14,77	262,86	,027
	6. Sınıf	244	14,08	234,63	
Yozlaşma	5. Sınıf	253	14,77	266,93	,012
	8. Sınıf	248	13,71	234,75	

Tablo 19'a bakıldığında katılımcıların çevrim içi risk algı ölçeği sanal yozlaşma boyutunda hangi sınıf düzeyleri arasında farklılaştığı sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyi sanal yozlaşma boyutunda 5 ve 6. sınıf ile 5 ve 8. sınıf arasında p değerleri 0,05'ten az bulunduğundan anlamlı farklılaştığı ortaya çıkmış olup 5 ve 7. sınıf, 6 ve 7. sınıf, 6 ve 8. sınıf ile 7 ve 8. sınıf düzeyleri arasında p değerleri 0,05'ten yüksek bulunduğundan anlamlı farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların çevrim içi risk algılarının evde internet bağlantısı olup olmama değişkeniyle ilişkisine ait sonuçlar Tablo 20'de gösterilmektedir.

Tablo 20

Çevrim İçi Risk Algısının Evde İnternet Olup Olmamasına Göre Farklılaşma Durumu

Boyut	/ İnternet Bağlantı Durumu	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
-------	----------------------------	---	-----------	-----------	---

Ölçek					
Sanal	Evet	755	14,11	496,80	,366
Yozlaşma	Hayır	247	14,46	515,86	
Sanal	Evet	755	7,97	491,38	,051
Yıpranma	Hayır	247	8,56	532,42	
Sanal	Evet	755	10,20	506,63	,325
Olanak	Hayır	247	9,97	485,81	
Sanal	Evet	755	15,43	508,02	,208
Fırsat	Hayır	247	15,14	481,57	
Sanal	Evet	755	11,25	509,43	,128
Farkındalık	Hayır	247	10,76	477,25	
Çevrim İçi	Evet	755	58,97	501,55	,992
Risk Algısı	Hayır	247	58,91	501,35	

Tablo 20'ye bakıldığında katılımcıların çevrim içi risk algılarının evde internet bağlantısı bulunma durumu değişkeniyle ilişkisine ait Mann – Whitney U test sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyi evde internet bağlantısı bulunma değişkenine göre incelendiğinde p değeri ,992 > 0,05 bulunduğu için aralarında anlamlı farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır. Ölçeğe ait tüm alt boyutlara bakıldığında p değerleri 0,05'ten az olduğundan çevrim içi risk algı ölçeğinin tüm alt boyutlarıyla evde internet bağlantısı bulunması arasında anlamlı farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların çevrim içi risk algılarının günlük internet kullanım süresi değişkeniyle ilişkisine ait sonuçlar Tablo 21'de gösterilmektedir.

Tablo 21

Çevrim İçi Risk Algısının Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre Farklılaşma Durumu

Boyut / Ölçek	Günlük İnternet Kullanım	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
Sanal	Hiç	62	13,98	474,36	,001
Yozlaşma	0 – 1 Saat	308	13,48	449,47	
	1 – 2 Saat	358	14,36	518,87	
	2 – 4 Saat	170	14,61	531,54	
	4 Saat Üzeri	104	15,20	562,86	
Sanal	Hiç	62	8,06	484,34	,000
Yıpranma	0 – 1 Saat	308	7,56	452,33	
	1 – 2 Saat	358	7,93	491,46	

	2 – 4 Saat	170	8,58	548,18	
	4 Saat Üzeri	104	9,63	615,59	
Sanal Olanak	Hiç	62	9,70	468,56	,000
	0 – 1 Saat	308	9,46	450,72	
	1 – 2 Saat	358	9,95	490,38	
	2 – 4 Saat	170	11,30	596,69	
	4 Saat Üzeri	104	11,19	570,57	
Sanal Fırsat	Hiç	62	14,98	454,21	,000
	0 – 1 Saat	308	14,92	451,64	
	1 – 2 Saat	358	15,53	518,49	
	2 – 4 Saat	170	15,88	562,82	
	4 Saat Üzeri	104	15,41	518,62	
Sanal Farkındalık	Hiç	62	10,11	432,08	,000
	0 – 1 Saat	308	10,57	462,02	
	1 – 2 Saat	358	11,18	500,68	
	2 – 4 Saat	170	11,95	568,66	
	4 Saat Üzeri	104	11,90	552,83	
Çevrim İçi Risk Algısı	Hiç	62	56,85	450,47	,000
	0 – 1 Saat	308	56,01	436,14	
	1 – 2 Saat	358	58,97	501,57	
	2 – 4 Saat	170	62,35	579,37	
	4 Saat Üzeri	104	63,34	597,94	

Tablo 21'e bakıldığında katılımcıların çevrim içi risk algılarının günlük internet kullanım süresi değişkeniyle ilişkisine ait Kruskal – Wallis test sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyi günlük internet kullanım süresi değişkenine göre incelendiğinde p değeri ,000 < 0,05 bulunduğu için aralarında anlamlı farklılaşma ortaya çıkmıştır. Ölçeğe ait tüm alt boyut puanlarına bakıldığında yine p değerleri 0,05'ten az bulunduğundan çevrim içi risk algısı ölçeği tüm alt boyutlarıyla günlük internet kullanım süresi arasında anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Farklılıkların hangi kullanım süreleri arasında olduğu öğrenmek amacıyla Mann – Whitney U testi yapılmış sonuçlar Tablo 22'de gösterilmektedir.

Tablo 22

Çevrim İçi Risk Algısı İle Hangi İnternet Kullanım Sürelerinin Farklılaşma Durumu

Ölçek	Günlük Kullanım	İnternet	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
	Hiç		62	56,85	95,83	,005
	2 – 4 Saat		170	62,35	124,04	
	Hiç		62	56,85	68,98	,003
	4 Saat Üzeri		104	63,34	92,16	
	0 – 1 Saat		308	56,01	308,95	,002
	1 – 2 Saat		358	58,97	354,62	
	0 – 1 Saat		308	56,01	215,22	,000
Çevrim İçi Risk Algısı	2 – 4 Saat		170	62,35	283,48	
	0 – 1 Saat		308	56,01	190,61	,000
	4 Saat Üzeri		104	63,34	253,55	
	1 – 2 Saat		358	58,97	250,62	,002
	2 – 4 Saat		170	62,35	293,72	
	1 – 2 Saat		358	58,97	221,03	,002
	4 Saat Üzeri		104	63,34	267,54	

Tablo 22'ye bakıldığında katılımcıların çevrim içi risk algılarının hangi günlük internet kullanım süreleri arasında farklılaştığı sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyi ile hiç ve 2 – 4 saat, hiç ve 4 saat üzeri, 0 – 1 saat ve 1 – 2 saat, 0 – 1 saat ve 2 – 4 saat, 0 – 1 saat ve 4 saat üzeri, 1 – 2 saat ve 2 – 4 saat, 1 – 2 saat ve 4 saat üzeri günlük internet kullanım süreleri arasında p değerleri 0,05'ten az bulunduğundan anlamlı farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Hiç ve 0 – 1 saat, hiç ve 1 – 2 saat, 2 – 4 saat ve 4 saat üzeri günlük internet kullanım süreleri arasında p değerleri 0,05'ten yüksek bulunduğundan anlamlı farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların çevrim içi risk algılarının Bilişim Teknolojileri (BT) dersine BT Öğretmeninin girip girmeme durumu değişkeniyle ilişkisine ait sonuçlar Tablo 23'te gösterilmektedir.

Tablo 23

Çevrim İçi Risk Algısının BT Dersine BT Öğretmeni Girip Girmemesine Göre Farklılaşma Durumu

Boyut	/	BT Dersine	BT Öğretmeni	Mi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
Ölçek		Giriyor						
Sanal		Evet			689	14,10	497,88	,555
Yozlaşma		Hayır			313	14,41	509,46	
Sanal		Evet			689	7,91	492,30	,132

Yıpranma	Hayır	313	8,56	521,76	
Sanal	Evet	689	10,16	506,03	,461
Olanak	Hayır	313	10,08	491,53	
Sanal	Evet	689	15,34	497,72	,535
Fırsat	Hayır	313	15,39	509,83	
Sanal	Evet	689	11,19	504,33	,645
Farkındalık	Hayır	313	11,00	495,27	
Çevrim İçi	Evet	689	58,73	499,32	,724
Risk Algısı	Hayır	313	59,47	506,29	

Tablo 23'e bakıldığında katılımcıların çevrim içi risk algılarının BT dersine BT Öğretmeninin girip girmeme durumu değişkeniyle ilişkisine ait Mann – Whitney U test sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyi BT dersine BT Öğretmeninin girip girmeme değişkenine göre incelendiğinde p değeri ,724 > 0,05 bulunduğu için aralarında anlamlı farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır. Ölçeğe ait tüm alt boyutlara bakıldığında p değeri 0,05'ten yüksek olduğundan çevrim içi risk algısı ölçeğinin tüm alt boyutlarıyla BT dersine BT Öğretmeninin girip girmeme durumu arasında anlamlı farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların çevrim içi risk algılarının BT dersinde etik değerler konusu işlenme durumu değişkeniyle ilişkisine ait sonuçlar Tablo 24'te gösterilmektedir.

Tablo 24

Çevrim İçi Risk Algısının BT Dersinde Etik Değerler Konusunun İşlenmesi Durumuna Göre Farklılaşma Durumu

Boyut / Ölçek	BT Dersi Etik Değerler Konusu İşlenmesi	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
Sanal	Evet	356	14,07	497,88	,581
Yozlaşma	Hayır	646	14,26	509,46	
Sanal	Evet	356	8,14	492,30	,641
Yıpranma	Hayır	646	8,10	521,76	
Sanal	Evet	356	10,42	506,03	,083
Olanak	Hayır	646	9,98	491,53	
Sanal	Evet	356	15,50	497,72	,137
Fırsat	Hayır	646	15,28	509,83	
Sanal	Evet	356	11,48	504,33	,053
Farkındalık	Hayır	646	10,94	495,27	

Çevrim İçi Evet	356	59,64	499,32	,203
Risk Algısı Hayır	646	58,58	506,29	

Tablo 24'e bakıldığında katılımcıların çevrim içi risk algılarının BT dersinde etik değerler konusu işlenme durumu değişkeniyle ilişkisine ait Mann – Whitney U test sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyi BT dersinde etik değerler konusu işlenme değişkenine göre incelendiğinde p değeri ,203 > 0,05 bulunduğu için aralarında anlamlı farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır. Ölçeğe ait tüm alt boyutuna bakıldığında p değeri 0,05'ten yüksek bulunduğundan çevrim içi risk algı ölçeğinin tüm boyutlarıyla BT dersinde etik değerler konusu işlenme durumu arasında anlamlı farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların çevrim içi risk algılarının okul başarısı değişkeniyle ilişkisine ait sonuçlar Tablo 25'te gösterilmektedir.

Tablo 25

Çevrim İçi Risk Algısının Okul Başarısına Göre Farklılaşma Durumu

Boyut / Ölçek	Okul Başarı Puanı	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
Sanal Yozlaşma	0 – 44 Puan	22	17,04	690,68	,000
	45 – 54 Puan	51	14,64	531,83	
	55 – 69 Puan	149	15,12	560,19	
	70 – 84 Puan	343	14,13	493,02	
	85 – 100 Puan	437	13,73	475,08	
Sanal Yıpranma	0 – 44 Puan	22	10,63	667,52	,000
	45 – 54 Puan	51	9,21	562,34	
	55 – 69 Puan	149	8,97	577,04	
	70 – 84 Puan	343	8,29	511,08	
	85 – 100 Puan	437	7,43	452,77	
Sanal Olanak	0 – 44 Puan	22	10,68	542,86	,465
	45 – 54 Puan	51	9,21	432,12	
	55 – 69 Puan	149	10,09	500,10	
	70 – 84 Puan	343	10,18	502,45	
	85 – 100 Puan	437	10,21	507,24	
Sanal Fırsat	0 – 44 Puan	22	14,77	446,41	,149
	45 – 54 Puan	51	14,60	418,53	
	55 – 69 Puan	149	15,36	509,85	
	70 – 84 Puan	343	15,34	493,84	

	85 – 100 Puan	437	15,49	517,12	
Sanal Farkındalık	0 – 44 Puan	22	11,86	556,07	,018
	45 – 54 Puan	51	10,17	442,07	
	55 – 69 Puan	149	11,02	492,98	
	70 – 84 Puan	343	10,72	471,03	
	85 – 100 Puan	437	11,57	532,50	
Çevrim İçi Risk Algısı	0 – 44 Puan	22	65,00	639,39	,117
	45 – 54 Puan	51	57,86	491,24	
	55 – 69 Puan	149	60,59	530,91	
	70 – 84 Puan	343	58,67	490,02	
	85 – 100 Puan	437	58,45	494,74	

Tablo 25'e bakıldığında katılımcıların çevrim içi risk algılarının okul başarı puanı değişkeniyle ilişkisine ait Kruskal – Wallis test sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyi okul başarısı değişkenine göre incelendiğinde p değeri ,117 > 0,05 bulunduğu için aralarında anlamlı farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır. Ölçeğe ait sanal yozlaşma, sanal yıpranma ve sanal farkındalık alt boyut puanlarına bakıldığında p değerleri 0,05'ten az olduğundan çevrim içi risk algı ölçeği sanal yozlaşma, sanal yıpranma ve sanal farkındalık boyutlarıyla okul başarı puanı arasında anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Farklılıkların hangi başarı puanları arasında olduğu görmek amacıyla Mann – Whitney U testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 26'da sunulmuştur.

Tablo 26

Çevrim İçi Risk Algısı İle Hangi Okul Başarı Puanları Arasında Farklılaşma Durumu

Boyut	Okul Başarı Puanı	N	\bar{X}	Sıra Ort.	p
Sanal Yozlaşma	0 – 44 Puan	22	17,04	44,82	,038
	45 – 54 Puan	51	14,64	33,63	
Sanal Yozlaşma	0 – 44 Puan	22	17,04	106,32	,038
	55 – 69 Puan	149	15,12	83,00	
Sanal Yozlaşma	0 – 44 Puan	22	17,04	249,64	,002
	70 – 84 Puan	343	14,13	178,73	
Sanal Yıpranma	0 – 44 Puan	22	10,63	236,30	,014
	70 – 84 Puan	343	8,29	179,58	
Sanal Yozlaşma	0 – 44 Puan	22	17,04	324,41	,001
	85 – 100 Puan	437	13,73	225,25	

Sanal Yıpranma	0 – 44 Puan	22	10,63	320,36	,001
	85 – 100 Puan	437	7,43	225,45	
Sanal Yıpranma	45 – 54 Puan	51	9,21	289,29	,015
	85 – 100 Puan	437	7,43	239,27	
Sanal	45 – 54 Puan	51	10,17	206,19	,040
Farkındalık	85 – 100 Puan	437	11,57	248,97	
Sanal Yozlaşma	55 – 69 Puan	149	15,12	269,46	,017
	70 – 84 Puan	343	14,13	236,53	
Sanal Yıpranma	55 – 69 Puan	149	8,97	269,03	,020
	70 – 84 Puan	343	8,29	236,71	
Sanal Yozlaşma	55 – 69 Puan	149	15,12	330,97	,002
	85 – 100 Puan	437	13,73	280,72	
Sanal Yıpranma	55 – 69 Puan	149	8,97	349,26	,000
	85 – 100 Puan	437	7,43	274,49	
Sanal Yıpranma	70 – 84 Puan	343	8,29	415,91	,005
	85 – 100 Puan	437	7,43	370,56	
Sanal	70 – 84 Puan	344	10,72	363,72	,003
Farkındalık	85 – 100 Puan	437	11,57	411,52	

Tablo 26'ya bakıldığında katılımcıların çevrim içi risk algılarının hangi okul başarı puanları arasında farklılaştığı sonuçları görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı ölçeği sanal yozlaşma boyutunda 0 – 44 ve 45 – 54 puan, 0 – 44 ve 55 – 69 puan, 0 – 44 ve 70 – 84 puan, 0 – 44 ve 85 – 100 puan, 55 – 69 ve 70 – 84 puan, 55 – 69 ve 85 – 100 puan aralıkları ile okul başarıları arasında p değerleri 0,05'ten az bulunduğundan anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Sanal yıpranma boyutunda 0 – 44 ve 70 – 84 puan, 0 – 44 ve 85 – 100 puan, 45 – 54 ve 85 – 100 puan, 55 – 69 ve 70 – 84 puan, 55 – 69 ve 85 – 100 puan, 70 – 84 ve 85 – 100 puan aralıkları ile okul başarıları arasında p değerleri 0,05'ten az bulunduğundan anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Son olarak ise sanal farkındalık boyutunda 45 – 54 ve 85 – 100 puan, 70 – 84 ve 85 – 100 puan aralıkları ile okul başarıları arasında p değerleri 0,05'ten az bulunduğundan anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır.

4.5. Araştırmanın Beşinci Alt Problemine Ait Bulgular

Araştırmanın 5. alt problemi olan “Ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyi ve alt boyutları ile çevrim içi risk algı düzeyi ve alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” ifadesine bağlı olarak ortaya çıkan bulgular Tablo 27’de gösterilmiştir.

Tablo 27

İnternet Etik İhlal Algısı İle Çevrim İçi Risk Algısı Arasındaki İlişki Durumu

Değişkenler	N	1.1.	1.2.	1.3.	1.4.	2.1.	2.2.	2.3.	2.4.	2.5.	1	2
1. İnternet Etik İhlal Algısı		,443*	,552*	,849*	,805*	,238*	,276*	,249*	,075*	,204*	-	,283*
		,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	,017**	,000**		,000**
1.1. Gizlilik		-	,589*	,367*	,219*	,166*	,153*	,123*	,073*	,083*	,443*	,165*
			,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	,021**	,009**	,000**	,000**
1.2. İçerik	1002	,589*	-	,464*	,299*	,167*	,208*	,162*	,063*	,128*	,552*	,201*
		,000**		,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	,048**	,000**	,000**	,000**
1.3. Dürüstlük		,367*	,464*	-	,493*	,173*	,238*	,190*	,067*	,147*	,849*	,213*
		,000**	,000**		,000**	,000**	,000**	,000**	,035**	,000**	,000**	,000**
1.4. Fikri Mülkiyet		,219*	,299*	,493*	-	,219*	,219*	,240*	,058*	,218*	,805*	,266*
		,000**	,000**	,000**		,000**	,000**	,000**	,067**	,000**	,000**	,000**
2. Çevrim İçi Risk Algısı		,165*	,201*	,213*	,266*	,724*	,766*	,758*	,543*	,749*	,283*	-
		,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	
2.1. Sanal Yozlaşma		,166*	,167*	,173*	,219*	-	,642*	,349*	,216*	,342*	,238*	,724*
		,000**	,000**	,000**	,000**		,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	,000**
2.2. Sanal Yıpranma	1002	,153*	,208*	,238*	,219*	,642*	-	,455*	,206*	,432*	,276*	,766*
		,000**	,000**	,000**	,000**	,000**		,000**	,000**	,000**	,000**	,000**
2.3. Sanal Olanak		,123*	,162*	,190*	,240*	,349*	,455*	-	,404*	,542*	,249*	,758*
		,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	,000**		,000**	,000**	,000**	,000**
2.4. Sanal Fırsat		,073*	,063*	,067*	,058*	,216*	,206*	,404*	-	,395*	,075*	,543*
		,021**	,048**	,035**	,067**	,000**	,000**	,000**		,000**	,017**	,000**
2.5. Sanal Farkındalık		,083*	,128*	,147*	,218*	,342*	,432*	,542*	,395*	-	,204*	,749*
		,009**	,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	,000**		,000**	,000**

*. r değeri

** . p değeri

Tablo 27’ye bakıldığında katılımcıların internet etik ihlal algı düzeyi ve alt faktörleri ile çevrim içi risk algı düzeyleri ve alt boyutları arasındaki ilişkiye ait Spearman Korelasyon testi sonuçları görülmektedir. Yapılan Spearman Korelasyon analizi sonucuna göre internet etik ihlal algısı ile çevrim içi risk algısı arasında pozitif ve düşük seviyede ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p < 0,05$; $r = ,283$).

İnternet etik ihlal algısı ve çevrim içi risk algısının alt boyutları arasındaki Spearman Korelasyon analizi sonuçlarına bakıldığında sanal fırsat ve fikri mülkiyet alt boyutları harici geri kalan tüm alt boyutların arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Alt boyutlar arasındaki farklılaşma düzeyleri bazılarında düşük düzeyde, bazılarında orta

düzeyde, bazılarında da güçlü düzeyde olduğu görülmüş olup farklılaşmaların hepsinin r değerinin 0 ila 1 arasında bir değer olması sebebiyle pozitif yönde bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

5. BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Araştırmada 2022 – 2023 eğitim öğretim yılı MEB’e bağlı devlet okullarında öğrenim gören ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algıları ile çevrim içi risk algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu hedef doğrultusunda tarama modeli kullanılarak alt problemlere cevap aranmıştır. Araştırmada ortaokul öğrencilerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, evde internet bulunma durumu, günlük internet kullanım süresi, BT dersine BT öğretmeninin girip girmemesi, BT dersinde etik değerler konusunun işlenme durumu, okul başarısı değişkenleriyle internet etik ihlal algısı arasındaki ilişki ve çevrim içi risk algısı arasındaki ilişki ayrı ayrı incelenmiştir. Sonrasında ise internet etik ihlal algı düzeyi ile çevrim içi risk algı düzeyi arasındaki ilişki incelenmiş olup bu bölümde ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir.

5.1.1. Öğrencilerin İnternet Etik İhlal Algılarına Yönelik Sonuçlar:

- İnternet etik ihlali algı ölçeğinden alınan puanlara ait sonuçlar Tablo 5’e bakıldığında detaylı olarak görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin ölçeğin tüm alt boyutları da dahil olmak üzere internet etik ihlal algılarının yüksek seviyede olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmada ortaya çıkan bu sonuç; Salman (2019) yapmış olduğu ortaokul öğrencilerinin internet etik algı düzeylerini inceleyen çalışmasıyla, Torun (2007) yapmış olduğu lise öğrencilerinin internet etiğine ilişkin algılarını inceleyen çalışmasıyla (üç alt boyut hariç), Genç, Kazez ve Fidan (2013) yaptıkları çevrim içi etik olmayan hareketlerin tanımlanması için ölçek geliştirme çalışmalarıyla, Çelen (2012) yaptığı ortaokul öğrencileriyle ilgili etik dışı davranışların nedenleriyle ilgili görüşlerini inceleyen çalışmasıyla, Bedir ve Ergün (2015) ortaokul öğrencileriyle güvenli internet kullanımı çalışmalarıyla, Sari, Rejekiningsih ve Muchtarom (2020) yapmış oldukları Endonezya Surakarta şehrindeki bir lisenin öğrencilerinin dijital etik profillerini inceleyen çalışmalarıyla, J. Kim, H. C. Kim ve S. C. Kim (2018) yapmış oldukları internet etiğini etkili bir şekilde sundukları çalışmalarıyla, Boakye (2017) yapmış olduğu Gana’da bir üniversiteden mezun olanların bilişim ve internet etiği alanlarındaki tutumları inceleyen çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. Günümüzde internet kullanımı yaş ortalaması azalmakta ve internet kullanan sayısı her geçen gün artmaktadır. Buradaki dikkat edilmesi gereken nokta internet

kullanan yaşı küçük olan kullanıcılarıdır. İnternet etiğinin ne olduğu ve bununla ilgili eğitimlerin verilmesi bu kullanıcıların internet etik algılarının yüksek olmasını sağlayabilir. Böylece interneti bilinçli kullanan, birbirine saygı duyan ve çevrim içi iletişimde nazik dil kullanan bir nesil yetişmesinin önü açılmış olacaktır.

- Ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyleri ile cinsiyet değişkeni karşılaştırıldığında anlamlı farklılaşma ortaya çıkmış kızların erkeklere nazaran internet ortamında etik davrandığı görülmüştür (Tablo 6). Ortaya çıkan bu sonuç; Erdemir (2021), Salman (2019), Gökçearsan ve Seferoğlu (2015), Torun (2007), Bedir ve Ergün (2015), Çelen (2012), Gattiker ve Kelley (1999), Loch ve Conger (1996), Dorantes, Hewitt ve Goles (2006) çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Bu farklılığın oluşmasının nedeni olabilecek değişken günlük internet kullanım süresidir. Çünkü araştırmada erkek katılımcıların kız katılımcılara nazaran günlük internet kullanma süresinin yüksek çıktığı görülmektedir. İnternette geçirilen sürenin fazla olmasına bağlı olarak daha farklı davranışlarla karşılaşılma durumu meydana getirebileceği düşüncesiyle davranışların etik olup olmadığı konusunda farklı algılamalar ortaya çıkabilecek olması muhtemeldir.
- Ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algılarıyla sınıf düzeyi karşılaştırıldığında anlamlı farklılaşma ortaya çıkmış ve küçük sınıfların büyük sınıflara göre internet ortamında daha etik davranış sergiledikleri belirlenmiştir (Tablo 8). Ortaya çıkan bu durum; Erdemir (2021), Salman (2019), Torun (2007), Bedir ve Ergün (2015) çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeylerine göre günlük internet kullanım sürelerine baktığımızda en az kullanan 5. sınıflar en çok kullanan ise 8. sınıflar olduğu görülmektedir. Sınıf düzeyinin artmasıyla beraber internette geçirilen zaman da artmaktadır. Küçük yaştaki öğrencilerin ebeveyn etkisiyle ya da davranışlarının masumane olması sebebiyle büyük yaştaki çocuklara göre internet etik ihlal algıları daha yüksek çıkmış olabilir. Başka bir ifadeyle büyük yaştaki çocukların internette geçirdiği sürenin fazla olması onları kontrolsüz internet kullanımına alıştırmış ve etik olmayan davranışlar sergilemesine zemin oluşturduğu düşünülmektedir.
- Ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyleri ile evde internet bulunma durumu değişkeni karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmış yalnızca gizlilik ve içerik alt boyutlarında bir farklılaşma olduğu görülmüştür (Tablo 9). Ortaya çıkan bu sonuç; Salman (2019), Gencer (2017) çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. İnternet etik ihlal algısıyla evde internet

bulunma durumunun bir ilişkisinin olmamasının nedenini katılımcıların büyük bir çoğunluğunun evinde internet bağlantısı olması oluşturmuş olabilir. Evinde internet bağlantısı olan öğrencilerin internette geçirdiği zaman artmış internette yapılan davranışlarının birbiriyle benzerlik gösterme ihtimali de artmış olduğu düşünülmektedir.

- Ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyleriyle internet kullanma süreleri karşılaştırıldığında farklılaşma olduğu ortaya çıkmış interneti daha az süre kullananların daha fazla kullananlara göre internet ortamında daha etik davrandıkları görülmüştür (Tablo 11). Ortaya çıkan bu sonuç; Erdemir (2021), Salman (2019), Çelen (2012), Torun (2007) çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca Young (1998) çalışmasında, internette geçirilen sürenin artmasının internet becerilerini artırdığını buna bağlı olarak da internet bağımlılığına yol açtığı sonucunu söylemektedir. Buna göre günlük internet kullanım süresi arttıkça internet etik ihlal algısının azalması internet kullanım becerilerinin artmasından kaynaklanmış olabilir. İnternette geçirilen sürenin artması internet kullanım becerileri güçlü ancak ahlaki yönden zayıf karakterler oluşturabilir.
- Ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyleri ile BT dersine BT öğretmeninin girme durumu değişkeni karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmış yalnızca fikri mülkiyet boyutunda bir farklılaşma olduğu görülmüştür (Tablo 12). Bunun nedenini, katılımcıların çoğunluğunun BT dersine BT öğretmeninin girmesinin etkisinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ortaokulda BT derslerine BT branş öğretmenin girmesi sonucu internet kullanımında dikkat edilmesi gereken noktaların katılımcılar tarafından daha bilinçli şekilde öğrenildiği ve katılımcılar arasında bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılabilir.
- Ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyleri ile BT dersinde etik değerler konusu işleme durumu değişkeni karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmış yalnızca dürüstlük alt boyutunda bir farklılaşma olduğu görülmüştür (Tablo 13). Bunun nedenini katılımcıların çoğunluğunun BT dersine BT öğretmeninin girmesi ve sınıf düzeyi oluşturmuş olabilir. Küçük sınıfların büyük sınıflara göre internet ortamında daha etik davrandığı, BT dersinin yalnızca 5 ve 6. sınıflarda yer alması, ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğunun BT dersine BT branş öğretmenin girmesi sonucunda ders kazanımlarının öğrenciler tarafından

öğrenildiği ve bunun da katılımcılar arasında bir farklılık oluşturmadığı düşünülmektedir.

- Ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algı düzeyleriyle okul başarısı karşılaştırıldığında farklılaşma ortaya çıkmış okul başarısı yüksek puan olan öğrencilerin düşük puan öğrencilere göre internet ortamında daha etik davrandıkları görülmüştür (Tablo 15). Ortaya çıkan bu sonuç; Salman (2019), Erdemir (2021) çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Okul başarısı yüksek olanların düşük olanlara göre internet etik ihlal algısının yüksek olmasının nedeni günlük internet kullanım süresi oluşturmuş olabilir. Araştırmada öğrencilerin okul başarı puanı arttıkça aynı oranda günlük internet kullanım süresi de azalmaktadır. Okul başarı puanı yüksek olan katılımcıların diğer katılımcılara göre internet etik ihlal algıları yüksek, günlük internet kullanım süreleri de düşüktür. Bu sonuç Kulu (2012) çalışmasına göre zamanlarının çoğunu internette geçiren öğrencilerin ders başarısı olumsuz yönde etkilenmekte sonucuyla örtüşmektedir.

5.1.2. Öğrencilerin Çevrim İçi Risk Algılarına Yönelik Sonuçlar:

- Çevrim içi risk algısı ölçeğinden alınan puan değerlerinin yer aldığı Tablo 16'da detaylı olarak görülmektedir. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin ölçeğin geneli ile sanal yozlaşma, sanal yıpranma, sanal olanak boyutlarında çevrim içi risk algılarının düşük seviyede olduğu, sanal fırsat ve sanal farkındalık boyutlarında ise çevrim içi risk algılarının orta seviyede olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmada ortaya çıkan bu sonuç; Dönmez (2015) yapmış olduğu çevrim içi risk algılarının belirlenmesi inceleyen çalışmasıyla, Bayar (2019) yapmış olduğu öğretmenlerin öğrencilerin karşılaştığı çevrim içi risklerle ilgili çalışmasıyla, Mollaoğlu (2021) yapmış olduğu öğretmenlerin çocukların karşılaşılabileceği çevrim içi risklere yönelik algılarını inceleyen çalışmasıyla, Arslankara ve Usta (2019) yapmış oldukları ortaokul öğrencilerinin sanal risk algılarını inceleyen çalışmalarıyla tam tersi olacak şekilde benzerlik göstermektedir. Günümüzde internet ortamlarında geçirilen zamanın artmasından dolayı herhangi bir çevrim içi riskle karşılaşma olasılığı da artmaktadır. Çevrim içi riskle karşılaşıldığında yapılacak olan davranışlar çevrim içi risk algısıyla ilişkili bir durumdur. Çevrim içi risk algısı yüksek olan bireyler çevrim içi risk ortamıyla karşılaştığında ne yapacağını bilen ve bu ortamdan en az etkilenen ya da hiç etkilenmeyen bireylerdir. Yapılan çalışmada

ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyi düşük seviyede çıkmıştır. Bunun nedeni günlük internet kullanım süresi ve araştırma yapılan örneklemin sosyokültürel düzeyi olabilir. Araştırmada internet kullanım süresi arttıkça aynı oranda çevrim içi risk algısının da arttığı görülmüştür. Ancak bu artışın ölçeğin genelindeki çevrim içi risk algı seviyesini arttıracak kadar etkili olmadığı görülmektedir. İnternette geçirilen sürenin fazla olması doğal olarak bireylerin farklı davranışlara maruz kalmasını da artırabilir. Evde ebeveynlerin okulda ise öğretmenlerin kontrolünde öğrencilerin belirlenen bir amaç doğrultusunda internet ortamında vakit geçirmesi sağlanabilir. Böylece bireylerin çevrim içi risk durumlarıyla ilgili deneyim sahibi olması, risk içeren davranışları ayırt edebilmesi ve bunun sonucunda da çevrim içi risk algı düzeyinin artış göstermesi sağlanabilir. Ayrıca araştırma yapılan örneklem grubu Bursa ilinin eğitsel ve kültürel anlamda görece dezavantajlı bölgelerinden olduğundan çevrim içi risk algı düzeyleri düşük seviyede çıkmış olabilir. Eğitsel ve kültürel faaliyetler sağlıklı insan ilişkileri açısından önemlidir ve çevrim içi risk algı düzeyini artırıcı etkisi olabilir. Bu faaliyetler sayesinde eleştirel düşünme, problem çözme, empati kurma gibi becerilerin kazanılması internet ortamında çevrim içi risk durumlarının ayırt edilmesini sağlayıp ona göre davranışlar sergilenmesini sağlayabilir.

- Ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyleri ile cinsiyet değişkeni karşılaştırıldığında farklılaşma ortaya çıkmış erkeklerin kızlara nazaran çevrim içi risk algısının yüksek olduğu görülmüştür (Tablo 17). Ortaya çıkan bu sonuç Arslankara ve Usta (2019) ile Gökçearslan ve Seferoğlu (2015) yapmış oldukları çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Bu sonuç farklı bir yönden bakıldığı zaman kızların erkeklere öğrencilere nazaran internet ortamında fazla çevrim içi risk içeren durumlarla karşılaştığını gösterebilir. Bunun nedenini kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre günlük internet kullanım süresinin daha az olması oluşturabilir. Ortaokul öğrencilerinin internette kontrollü şekilde geçirdikleri zamanın onların internetteki durum ve davranışlarla ilgili deneyim sahibi olmasına sağlayabilir. Böylece çevrim içi risk algı seviyesi de artış gösterebilir.
- Ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyleri ile sınıf düzeyi değişkeni karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmış yalnızca sanal yozlaşma boyutunda farklılaşma olduğu görülmüştür (Tablo 18). Ortaya çıkan bu sonuç Arslankara ve Usta (2019) yapmış oldukları çalışma sonucuyla benzerlik göstermektedir. Orhan ve Akkoyunlu (2004) yaptıkları çalışmada sınıf seviyesi

arttıkça riskli internet kullanma durumlarının artacağı sonucunu ortaya çıkarmışlardır. Valcke ve diğerleri (2011) yaptıkları çalışmada ise küçük sınıflarda okuyan katılımcıların büyük sınıflarda okuyan katılımcılara göre interneti riskli kullanma durumlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ancak araştırmada öğrencilerin sınıf düzeyleri arttıkça çevrim içi risk algılarında herhangi anlamlı bir değişimin olmadığı görülmektedir.

- Ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyleri ile evde internet bulunma durumu değişkeni karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır (Tablo 20). Çevrim içi risk algısıyla evde internet bulunma durumu değişkeninin bir ilişkisinin olmaması katılımcıların büyük bir çoğunluğunun internet bağlantısına sahip olması olabilir. İnternet bağlantısı olanların internette yaptıkları birbiriyle benzerlik gösterip bir farklılık oluşturmamış olabilir.
- Ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyleriyle internet kullanma süresi karşılaştırıldığında farklılık olduğu ortaya çıkmış interneti daha fazla kullananların daha az kullananlara göre çevrim içi risk algılarının daha yüksek olduğu görülmüştür (Tablo 22). Ortaya çıkan bu sonuç; Dönmez (2015), Bayar (2019), Arslankara ve Usta (2019) çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Çalışmada günlük internet kullanım süresi arttıkça çevrim içi risk algı puanı da artmıştır. Birey internette geçirdiği süre boyunca farklı insan ve farklı davranışları deneyimlemiştir. Deneyimleri sonucu empati kurma, problem çözme, eleştirel düşünme gibi becerileri gelişmiş böylece çevrim içi risk algısı da artmış olabilir. Çelen, Çelik ve Seferoğlu (2011) yapmış oldukları çalışmada çevrim içi kullanımın artması sonucu çevrim içi risklerin de artabileceği, Ünver ve Koç (2017) yapmış oldukları çalışmada sosyal medya kullanım oranı arttıkça riskli internet davranışlarına ait puanların da arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta çevrim içi risk durumlarının artmasından ziyade bu durumla karşılaşıldığında yapılacak olan davranıştır. Bu davranışların öğrenilmesinde bireyin kendi deneyimleri oldukça önemli bir durumdur. Birey bu deneyimleri internette geçirdiği süre zarfında yaparak yaşayarak öğrenir. Bunun yanı sıra Alsehaima ve Alanazi (2018) çocuklara yönelik internet kullanımının psikolojik ve sosyal riskleri adlı çalışmalarında okullarda çevrim içi risklere yönelik derslerin verilmesinden ve tartışma ortamlarının olması gerekliliğinin önemine vurgu yapılmıştır. Çevrim içi risklerle ilgili olarak okullarda ders verilmesi çevrim içi risk algısının artmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

- Ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyleri ile BT dersine BT öğretmeninin girme durumu değişkeni karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır (Tablo 23). Bunun nedenini katılımcıların çoğunluğunun BT dersine BT öğretmeninin girmesi oluşturmuş olabilir. Ortaokulda BT derslerine BT branş öğretmenin girmesi sonucu internetin kontrollü bir şekilde kullanılması sağlanmış bu da öğrencilere internet kullanımında yaşanan davranışları deneyimleme fırsatı vermiştir. Böylece katılımcılar arasındaki çevrim içi risk algı düzeyleri farklılaşmamış olabilir.
- Ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyleri ile BT dersinde etik değerler konusu işleme durumu değişkeni karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır (Tablo 24). Bunun nedenini katılımcıların çoğunluğunun BT dersine BT öğretmeninin girmesi ve günlük internet kullanım süresi oluşturmuş olabilir. Çalışmada internet kullanım süresi arttığında çevrim içi risk algı puanını da arttığı görülmüştür. BT dersine BT branş öğretmenin girmesi sonucunda ders kazanımlarının öğrenciler tarafından öğrenildiği, öğretmenin kontrolünde internet üzerinden yapılan çalışmaların artması internette geçirilen süreyi artırmış bunun da katılımcılar arasında bir farklılık oluşturmadığı düşünülmektedir.
- Ortaokul öğrencilerinin çevrim içi risk algı düzeyleri ile okul başarısı değişkeni karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmış sanal yozlaşma, sanal yıpranma, sanal farkındalık alt boyutunda bir farklılaşma olduğu görülmüştür (Tablo 26). Ölçeğin genelinde bir farklılık olmadığı ancak sanal yozlaşma, sanal yıpranma ve sanal farkındalık alt boyutlarıyla okul başarısı değişkeni arasında bir farklılık ortaya çıkmasında ilginç olanın okul başarı puanı düşük olanların yüksek olanlara göre çevrim içi risk algı puanlarının yüksek çıkması olmuştur. Bunun nedenini günlük internet kullanım süresi değişkeni oluşturmuş olabilir. Araştırmada sanal yozlaşma, sanal yıpranma ve sanal farkındalık boyutları altında okul başarısı düşük olan katılımcıların günlük internet kullanım süresinin artmasına bağlı olarak çevrim içi risk algı puanlarının da arttığı görülmüştür.

5.1.3. Öğrencilerin İnternet Etik İhlal Algısı Ve Alt Boyutları İle Çevrim İçi Risk Algısı Ve Alt Boyutları Arasındaki İlişisine Yönelik Sonuçlar: Ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlal algısı ile çevrim içi risk algısı arasındaki ilişki karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmış internet etik ihlal algısı arttıkça çevrim içi risk algısının da arttığı görülmüştür (Tablo 27). Yapılan Spearman Korelasyon testi sonuçlarına göre bu iki

değişken arasında doğrusal yönde pozitif ve düşük seviyede uyum olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca tüm alt boyutlar arasında da Spearman Korelasyon analizi yapılmış internet etik ihlal algısı fikri mülkiyet alt boyutu ile çevrim içi risk algısı sanal fırsat alt boyutu arası haricindeki tüm alt boyutlar arasında doğrusal yönde pozitif bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Alt boyutlar arasındaki ilişki düzeyleri düşük, orta ve yüksek seviye olmak üzere birbirlerinden farklılık göstermektedir.

Araştırmada bireylerin internet etik ihlal algısının yüksek olmasının çevrim içi risk algısının da yüksek olmasını sağlayabileceği düşünülmüştür. Böylece bireylerin çevrim içi ortamlarda gerçekleşme ihtimali olan riskleri önceden sezmesi ve buna karşı daha hızlı tedbir alarak dezavantajlı durumlara düşmesinin engellenmesi sağlanabilmektedir. Farrugia (2020) çalışmasında çevrim içi fırsatların çevrim içi risklerle karşılaşma olasılığını arttırdığını çocukların çevrim içi ortamda korumanın çok yönlü ve çok paydaşlı bir yaklaşıma ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda okul – veli – öğrenci işbirliği çerçevesinde gerekli eğitimler verilerek çevrim içi risklerle ilgili farkındalıklar oluşturulabilir. Çocukların interneti sağlıklı bir şekilde kullanması ve çevrim içi ortamda bir risk durumuyla karşılaştığında neler yapması gerektiği bilmesi için internet etik ihlal algısının ve buna bağlı olarak çevrim içi risk algısının belirli bir seviyede olması gerekmektedir.

5.2. Öneriler

Çalışmanın bu bölümünde, yapılan araştırma doğrultusunda elde edilen sonuçlar bağlamında birtakım öneriler oluşturulmuştur.

- Araştırmaya katılım sağlayan öğrencilerin yapılan analizlerde internet etik ihlal algısının yüksek seviyede olduğu ortaya çıkmıştı. Öğrencilerin etik davranışları gerçek hayata yansıtılabilmeleri için ortaokul BT dersinde internet etiği konusu daha fazla genişletilmeli ve örnek olay tekniği kullanılarak konunun daha da pekiştirilmesi sağlanmalıdır.
- Araştırmada internet etik ihlal seviyeleri cinsiyet değişkeni açısından bir farklılık oluşturduğu görülmüştü. Bu farklılığa neden olan etmenler belirlenip eksik olan yerler ortaya çıkarılmalı ve öğrencilerin etik ilkelere uyan birer vatandaş olması sağlanmalıdır.
- İnternet etik ihlal algı düzeylerinin sınıf düzeyinde farklılaştığı ortaya çıkmıştı. Bu farklılığın ortadan kaldırılması adına öğrencilerde empati kurma duygusu

geliştirilip davranışların kontrol edilmesi önemli bir noktadır. Bunun için derslerde internet üzerinde örnek olay tekniği kullanılarak öğrenciler bilinçlendirilmelidir.

- Katılımcıların yüksek bölümünün evinde internet olduğu tespit edilmiştir. Okullarda bulunan Rehber Öğretmen ve BT Öğretmenlerinin işbirliği ile her ay düzenli olarak öğrenci ve velilere güvenli internet kullanımıyla ilgili bilgilendirme yapılmalıdır.
- Araştırmada öğrencilerin çoğunun BT dersine BT öğretmenin girdiği görülmüş olup internet etik ihlal algısının yüksek seviyede olmasına devam edilmesi için tüm öğrencilerin BT derslerine alanında uzman olan BT öğretmenin girmesi sağlanmalıdır.
- Araştırmada öğrencilerin çevrim içi risk algısının düşük seviyede olduğu ortaya çıkmıştı. Öğrencilerin çevrim içi risklerin neler olduğunu anlayabilmeleri ve gerçek hayata yansıtılabilmeleri için ortaokul BT dersinin müfredatına kesinlikle çevrim içi riskler konusu dahil edilmeli ve bununla ilgili örnek olay uygulamaları yapılmalıdır.
- Araştırmada çevrim içi risk algı seviyeleri cinsiyet değişkeni açısından bir farklılık oluşturduğu görülmüştü. Bu farklılığa neden olan etmenler belirlenip eksik olan yerler ortaya çıkarılmalı ve öğrencilerin çevrim içi risk algısı yüksek olan birer vatandaş olması sağlanmalıdır.
- Araştırmada çevrim içi risk algısının günlük internet kullanım süresiyle bir farklılık oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Günlük internet kullanım süresi arttıkça çevrim içi risk algı puanı da artmakta. Bu noktada internete bağlanma imkânı olmayan öğrencilere kontrollü bir şekilde internette vakit geçirme olanağı sağlamalıdır. Böylece internette yaşadıkları deneyim artacak bu da yapılan analizlere göre çevrim içi risk algısının artmasını sağlayabilir.
- Araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilere internet etik kullanım hakkında bir öğretim programı hazırlanarak çevrim içi risklerden uzak tutulması sağlanabilir.

6. BÖLÜM

KAYNAKÇA

- ACM (Association for Computing Machinery) (2013). *ACM code of ethics and Professional conduct*. Retrieved from <http://www.acm.org/about/code-of-ethics>.
- Adam, A., & Ofori-Amanfo, J. (2000). Does gender matter in computer ethics? *Ethics and Information Technology*, 2, 37–47.
- Aftab, P. (2000). The parent's guide to protecting your children in cyberspace. *Mcgraw-Hill*.
- Akarsu, B. (1984). *Felsefe terimler sözlüğü*. Savaş Yayınları.
- Akça, E. B., Sayımer, İ, Salı, J. B. ve Başak, B. E. (2014). Okulda siber zorbalığın nedenleri, türleri ve medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalarındaki yeri. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi (EJOIR)*, 2(özel sayı), 17-30.
- Akipek, İ. (1954). John Locke'un mülkiyet hakkındaki fikirleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(11).
- Aksal, F. A. (2011). Bilgisayar teknolojilerinin kullanımında etik ve karşılaşılan sorunlar. *Eğitim Teknolojileri Araştırmaları Dergisi*, 2(3).
- Aksoy, A. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin riskli internet davranışları ve güvenli internet kullanımı hakkındaki öğrenci ve ebeveyn görüşleri* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi].
- Alsehaima, A. O., & Alanazi, A. A. (2018). Psychological and social risks to children of using the internet: Literature review. *Journal of Child & Adolescent Behavior*, 6(5). <http://doi/10.4172/2375-4494.1000380>.
- Altun, A. (2003). *Yurdum interneti 10 yaşında*. <http://www.internetarsivi.metu.edu.tr/10yil.php>' den alınmıştır.

Anđ, T. (1999, Mayıs 14). Hangi ahlaksal değerlerle. *Cumhuriyet*.

Arıcağ, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Ciplak, S., Yılmaz, N. ve Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyber Psychology & Behavior*, 11(3), 253-261.

Arıcağ, O. T., Kınay, H. ve Tanrıkuğu, T. (2012). Siber zorbalık leğinin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 101-114.

Arslan, A. (2001). *Felsefeye giriş*. Vadi Yayınları.

Arslankara, V. B. ve Usta, E. (2019). Ortaokul ğrencilerinin sanal risk algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dergisi*, 1(1), 24-40.

Aslan, A. (2016). *Türkiye’de çocukların güvenli internet kullanımında 2010-2015 yılları arasındaki değişimler ve uygulamaların yansıması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Aslan, A. ve Yılmaz, T. K. (2017). Türkiye’de güvenli internet kullanımına yönelik gerçekleştirilen uygulamalar. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 53. Sayı, 121-143.

Atabek, N. (2006). Gazete haberlerinde etik standartların yükseltilmesinde okur temsilcisinin rolü. *Küresel İletişim Dergisi*, 2.

Atayman, V. (2005). *Etik*. Donkişot Yayınları.

Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2012). İlköğretim ğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online*, 11(2), 369-380.

Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2013). İlköğretim ğrencilerinin internet bağımlılığı ve aile internet durumu. *Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 46-57.

Aydın, İ. (2003). *Eğitim ve öğretimde etik*. Pegem Yayıncılık.

- Bal, H. Ç. (2001). *Bilgisayar ve internet: Başlangıçtan ileri seviyeye herkes için*. (8.baskı). Akademi Yayınevi.
- Bauman, Z. (2011). *Postmodern etik*. (Çev. A. Türker). Ayrıntı Yayınevi.
- Bayar, T. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin derslerinde teknoloji kullanım düzeyi ile öğrencilerin karşılaştığı çevrim içi risklere yönelik alguları* [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi].
- Beder, A. ve Ergün, E. (2015). Ortaokul öğrencilerinin güvenli internet kullanım durumlarının belirlenmesi. *Journal of Educational Sciences & Practices*, 14(27).
- Bedir, U. (2012). *Siber alanda güvenliğin technophobia üzerinden inşası: Türkiye’de güvenli internet* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi].
- Beger, G., Hoveyda, K. P., & Sinha, A. (2011). *Youth of Turkey online an exploratory study of the Turkish digital landscape*. UNICEF. Retrieved from [http://www.unicef.org/ceecis/youth_in_turkey_exploratory_study\(1\).pdf](http://www.unicef.org/ceecis/youth_in_turkey_exploratory_study(1).pdf).
- Belanche, D., Casalo, L. V., & Guinaliu, M. (2012). Website usability, consumer satisfaction and the intention to use a website: The moderating effect of perceived risk. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 19(1), 124-132.
- Boakye, E. (2017). Information ethics among graduate students of the university of Ghana. *Library philosophy and practice*. Retrieved from https://www.academia.edu/36373999/Information_ethics_among_graduate_students_of_the_University_of_Ghana.
- Bowyer, K. W. (1996). Ethics and computing living responsibly in a computerized world. *IEEE Computer Society Press*, 431.
- Bowyer, K. W. (2000). Ethics and Computing. *Living Responsibly in a Computerized World, 2nd Edition*, Wiley-IEEE Press.

- Buckingham, W. (2012). *Felsefe kitabı*. (Çev. E. Lakşe). Alfa Kitap. (Eserin orijinali 2011’de yayınlanmıştır).
- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2010). Ergenlerin bilgi ve iletişim teknolojileri kullanım olanakları ile sanal ortamda meydana gelen zorbalığa ilişkin betimsel bir inceleme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 21(2), 47-62.
- Bülbül, R. (2001). *İletişim ve etik*. Nobel Yayınları.
- Bynum, T. W. (2000). The foundation of computer ethics. *ACM SIGCAS Computer and Society*, 30(2), 6-13.
- Bynum, T. W., & Rogerson, S. (2004). Computer ethics and professional responsibility. *Blackwell Publishing*, 358.
- Bynum, T. W. (2008). Computer and information ethics. *In stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-computer/>.
- Cabello – Hutt, T., Cabello, P., & Claro, M. (2017). Online opportunities and risks for children and adolescents: The role of digital skills, age, gender and parental mediation in Brazil. *Sage Journals*, 20(7). <https://doi.org/10.1177/1461444817724168>.
- Canbek, G. ve Sağıroğlu, Ş. (2007). Çocukların ve gençlerin bilgisayar ve internet güvenliği. *Gazi Üniversitesi Politeknik Dergisi*, 10(1).
- Capurro, R. (2013). Information ethics. *Encyclopedia of Philosophy And The Social Sciences*, 471-473.
- Castells, M. (2016). *İletişim gücü*. (Çev. E. Kılıç). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- CEI (Computer Ethics Institute) (2013). *Ten commandments of computer ethics*. Retrieved from <http://computerethicsinstitute.org/turkish.html>.
- Cevizci, A. (2002). *Etiğe giriş*. Paradigma Yayıncılık.

- Chaudron, S. (2015). Young children (0–8) and digital technology: A qualitative exploratory study across seven countries. *JRC Publications Repository*. Retrieved from <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC93239>.
- Chung, S., Lee, J., & Lee, H. K. (2019). Personal factors, internet characteristics, and environmental factors contributing to adolescent internet addiction: A public health perspective. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, *16*(23), 4635. <https://doi.org/10.3390/ijerph16234635>.
- Cömert, I. T. ve Kayıran, S. M. (2010). Çocuk ve ergenlerde internet kullanımı. *Çocuk Dergisi*, *10*(4), 166-170.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni, nicel, nitel ve karma yöntem yaklaşımları*. (Çev. S. B. Demir). Eğiten Kitap. (Eserin orijinali 1994'te yayınlanmıştır).
- Çağiltay, K. (1994). *Herkes için internet*. TÜBİTAK ODTÜ Yayınları.
- Çelen, F. K., Çelik, A. ve Seferoğlu, S. S. (2-4 Şubat 2011). *Çocukların İnternet Kullanımı Ve Onları Bekleyen Çevrim İçi Riskler*. 8. Akademik Bilişim Konferansı Bildirilerinde sunuldu, Malatya.
- Çelen, F. K. (2012). *Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında ilköğretim öğrencilerinin etik olmayan davranışlara ilişkin görüşlerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Çetinkaya, B. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde siber zorbalığın yaygınlığı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çüçen, A. (2001). *Felsefeye giriş*. (2. basım). Asa Kitabevi.
- Dede, M. B. (2004). *İnternet*. İnsan Yayınları.
- Dedeoğlu, G. (2001). *Etik ve bilişim*. Türkiye Bilişim Derneği Yayınları.

- Dedeoğlu, G. (2006). *Bilişim toplumu ve etik sorunlar*. Alfa Aktüel Yayınları.
- De Moor, S., Dock, M., Gallez, S., Lenaerts, S., Scholler, C., & Vleugels, C. (2008). Teens and ICT: *Risks and Opportunities*.
- Demirel, M., Yörük, M. ve Özkan, O. (2012). Çocuklar için güvenli internet: Güvenli internet hizmeti ve ebeveyn görüşleri üzerine bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 54-68.
- Dill, B. J., & Anderson, R. E. (2003). Ethics-related technology policies in schools. *Social Science Computer Review*, 21(3), 326-339.
- Dorantes, C. A., Hewitt, B., & Goles, T. (2006, January). *Ethical Decision-Making in An IT Context: The Roles of Personal Moral Philosophies And Moral Intensity*. Proceedings of The 39th Hawaii International Conference on System Sciences, Hawaii, USA.
- Dooley, J. J., Cross, D., Hearn, L., & Treyvaud, R. (2009). Review of existing Australian and international cyber-safety research. *Child Health Promotion Research Centre*.
- Dowell, E. B., Burgess A. W., & Cavanaugh, D. J. (2009). Clustering of internet risk behaviors in a middle school student population. *Journal of School Health*, 79(1), 547-553.
- Dowling, G. R. (1986). Perceived risk: The concept and its measurement. *Psychology & Marketing*, 3(3), 193-210.
- Dowling, G. R., & Staelin, R. (1994). A model of perceived risk and intended risk-handling activity. *Journal of Consumer Research*, 119-134.
- Dönmez, O. (2015). *Sınıf öğretmeni adaylarının çocukların karşılaştığı çevrim içi risklere yönelik algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* [Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi].

- Duerager, A., & Livingstone, S. (2012) How can parents support children's internet safety? *EU Kids Online*.
- El Asam, A., & Katz, A. (2018). Vulnerable young people and their experience of online risks. *Human Computer Interaction*, 33(4), 281-304. <https://doi.org/10.1080/07370024.2018.1437544>.
- Erdem, Z. (2008). *Öğretmen adaylarının bilişim teknolojilerini kullanımlarının etik açıdan değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Erdemir, E. (2021). *Ortaokul ve lise öğrencilerinin internet bağımlılığı ve problemleri internet kullanımının incelenmesi* [Yüksel lisans tezi, İnönü Üniversitesi].
- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, 27, 31-42.
- Eren, E. (2010). *Toplum, medya ve etik* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Eu Kids Online, (2010). *Avrupa çevrim içi çocuklar araştırma projesi*. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/16672891.pdf>.
- Eu Kids Online, (2020). *Avrupa çevrim içi çocuklar araştırma projesi*. Retrieved from <https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/eu-kids-online/reports/EU-Kids-Online-2020-10Feb2020.pdf>.
- Eurobarometer (2008). *Towards a safer use of the internet for children in the EU parents' perspective*. Retrieved from <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4c7ece29-058c-44fe-9aa0-27d67cfc3029/language-en>.
- Farrugia, L. (2020). Children and new media: A psychosocial approach to understanding how preadolescents make sense of online risks [Doctoral dissertation, University of Malta].

- Flaherty, D. H. (1989). Protecting privacy in surveillance societies: The Federal Republic of Germany, Sweden, France, Canada, and the United States. *Chapel Hill: The University of North Carolina Press.*
- Floridi, L. (1995). Internet: Which future for organized knowledge, frankenstein or pygmalion? *International Journal of Human-Computer Studies*, 43, 261-274.
- Friedman, B. (1997). Social judgments and technological innovation: Adolescents' understanding of property, privacy, and electronic information. *Computers in Human Behavior*, 13(3), 327-351.
- Fox, D. (2003). *An examination of information ethics as a theory to adress internet ethical concerns*. [Master thesis, Carleton University].
- Gattiker, U. E., & Kelley, H. (1999). Morality and computers: Attitudes and differences in moral judgments. *Information Systems Research*, 3(10), 199-285.
- Gavison, R. (1980). Privacy and the limits of law. *The Yale Law Journal*, 89(3), 421-471.
- Gencer, H. (2017). *Ortaokul öğrencilerinde internet bağımlılığı ve siber zorbalık davranışları ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Genç, Z., Kazez, H. ve Fidan, A. (23-25 Ocak 2013). *Çevrim İçi Etik Dışı Davranışlarının Belirlenmesi İçin Bir Ölçek Uyarlama Çalışması*. XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirilerinde sunuldu, Antalya.
- Gençer, S. L. (2011). *Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık durumlarının internet kullanım profilleri ve demografik özelliklerine göre farklılıklarının incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Ghazali, H. (2003). *Examining high school students' views on computer and information ethics* [Unpublished doctoral dissertation]. Kansas State University.

- Gökçearsan, Ş. ve Seferoğlu, S. S. (2016). Ortaokul öğrencilerinin internet kullanım biçimleri: riskli davranışlar ve fırsatlar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(1), 383-404.
- Göksel, F. A. (1995). Etikten deontolojiye (bağlayıcı kuralların oluşumu). *Tıbbi Etik Dergisi*, 2(1), 1-2.
- Global Digital Report, (2022). *Digital 2022: Global overview report*. Retrieved from <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report>.
- Global Digital Report, (2022). *Digital 2022: Turkey*. Retrieved from <https://datareportal.com/reports/digital-2022-turkey>.
- Gölpek Sarı, F. ve Seferoğlu, S. S. (2021). Çevrim içi güvenlik ve risk ile ilgili eğitime yönelik geliştirilmiş bir çevrim içi ortamın ortaokul öğrencilerinin bilgi düzeylerine etkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(2), 901-962.
- Gönenç, Ö. (2003). İnternet ve Türkiye'deki gelişimi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 89-98.
- Gromov, G. (2002). *Roads and crossroads of internet history*. Retrieved from <http://www.netvalley.com/intval/07262/main.htm?sdf=1>.
- Gül, H. ve Gökçe, H. (2008). Örgütsel etik ve bileşenleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(1), 377-389.
- Gülcü, A. ve Alan, M. A. (2003). *Bilgisayarın temelleri ve internet rehberi*. Detay Yayıncılık.
- Gündüz, A. (2015). *İnternet güvenliği üzerine 2000-2014 yılları arasındaki çalışmaların bir içerik analizi: Riskler, risklere etki eden faktörler ve metodolojik yönelimler* [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi].
- Gündüz, Ş. (2013). *Bilişim etiği ve öğretimi. bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi. Özel öğretim yöntemleri I-II*. Pegem Yayınevi.

- Hail, J., & Rosson, P. (2006). The impact of technological turbulence on entrepreneurial behavior. *Social norms and ethics: Three internet-based cases. Journal of Business Ethics, 64*(3): 231-248.
- Harris, R. (2018). *Evaluating internet research sources*. Retrieved from <https://www.virtualsalt.com/evaluatit.htm>.
- Hasebrink, U., Livingstone, S., Haddon, L., & Olafsson, K. (2009). *Comparing children's online opportunities and risks across Europe: Cross-national comparisons for EU Kids Online*. EU Kids Online: LSE.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2005). Research summary: Cyberbullying victimization. *Preliminary findings from an online survey of internet-using adolescents*. Retrieved from <http://cyberbullying.us/>.
- Holloway, D. J., Green, L. R., & Brady, D. J. (2013). 0-8: Young children's internet use. Retrieved from <https://ro.ecu.edu.au/ecuworks2013/261>.
- Howard, S. K. (2011). Affect and acceptability: exploring teachers' technology-related risk perceptions. *Educational Media International, 48*(4), 261-272.
- ITU (International Telecommunications Union) (2009). *Guidelines for policymakers of child online protection*. Retrieved from www.itu.int/osg/csd/cybersecurity/gca/cop/guidelines/policy_makers.pdf.
- Internet World Stats, (2022). Internet usage statistics. *World internet usage and population statistics 2022 year estimates*. Retrieved from <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>.
- IPSOS (Institut Public de Sondage d'Opinion Secteur) (2018). *İşte Türkiye'nin dijital hayatları*. <https://www.ipsos.com/tr-tr/iste-turkiyenin-dijital-hayatları>'den alınmıştır.

İçel, K. (2001). *Kitle haberleşme hukuku*. (5. basım). Bata Yayıncılık.

İnan, A. (1999). *İnternet el kitabı*. (3. basım). Sistem Yayıncılık

İnan, A. (2010). *İlköğretim ikinci kademe ve ortaöğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

İnternet. (2022). *Wikipedia*. Retrieved from <https://tr.wikipedia.org/wiki/İnternet>.

Jantz, G. L., & McMurray, A. (1998). *Hidden dangers of the internet: Using it without abusing it*. H. Shaw Publishers.

Jiang, Q., Huang, X., & Tao, R. (2018). Examining factors influencing internet addiction and adolescent risk behaviors among excessive internet users. *Health Communication*, 33(12), 1434-1444.

Johnson, D. G. (1994). Computer ethics. In R. G. Frey & C. H. Wellman (Eds.). Prentice-Hall Inc.

Johnson, D. G. (2000). Computer ethics. *Englewood Cliffs*, 216.

Kahneman, D., & Frederick, S. (2002). Representativeness re-visited: Attribute substitution in intuitive judgment. In T. Gilovich, D. Griffin, & D. Kahneman (Eds.). *Heuristics and biases: The psychology of intuitive judgment* (pp. 49 – 81). Cambridge University Press.

Karahisar, T. (2014). İnternette çocukları bekleyen riskler ve medya okuryazarlığı. *TOJDAC: The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 4(4).

Karasar, S. (2004). Eğitimde yeni iletişim teknolojileri: İnternet ve sanal yüksek eğitim. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 3(4).

Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (22. Basım). Nobel Yayınevi.

- Kaşıkcı, D., Çağıltay, K., Karakuş, T., Kurşun, E. ve Ogan, C. (2014). Türkiye ve Avrupa'daki çocukların internet alışkanlıkları ve güvenli internet kullanımı. *Eğitim ve Bilim*, 39(171), 230.
- Kavuk, M., Keser, H. ve Teker, N. (2011). Reviewing unethical behaviors of primary education students' internet usage. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (28), 1043-1052.
- Kaya, A., Balay, R. Ve Göçen, A. (2012). Öğretmenlerin alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerine ilişkin bilme, uygulama ve eğitim ihtiyaçları düzeyleri. *International Journal of Human Sciences*, 9(2), 1303-5134.
- Kebbati, K. (2001). *Dealing with ethical issues in technology use in a high school classroom* [Unpublished doctoral dissertation]. Kansas State University.
- Keller, C., Siegrist, M., & Gutscher, H. (2006). The role of the affect and availability heuristics in risk communication. *Risk Analysis*, 26(3), 631-639.
- Kim, J., Kim, H. J., & Kim, S. C. (2018). A study on understanding internet ethics and improving practice by making UCC. *International Journal of Hybrid Information Technology*, 11(2), 1-6. <http://dx.doi.org/10.21742/ijhit.2018.11.2.01>.
- Kuçuradi, İ. (2003). Etik ve etikler. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 423.
- Kulu, M. (2012). *Öğrencilerin internet kullanımına yönelik görüşleri ve okul başarısı ile ilişkisi* [Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi].
- Kurbanoğlu, S. (1996). İnternette uyulması gereken kurallar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1), 113-123.
- LaFollette, H. (2000). *The blackwell guide to ethical theory*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/237132322_The_Blackwell_Guide_to_Ethical_Theory.

- Lai, C. M., Mak, K. K., Watanabe, H., Ang, R. P., Pang, J. S., & Ho, R. C. (2013). Psychometric properties of the internet addiction test in Chinese adolescents. *Journal of Pediatric Psychology, 38*(7), 794-807.
- Lavin, M. (2004). Ethical issues in forensic psychology. In T. O. D. William & R. L. Eric (Eds.). *Handbook of forensic psychology* (pp. 45-61). Academic Press.
- Lee, W. W. (2015). Risk and ethics in cyberspace, (6). *ISACA Journal*. Retrieved from https://www.isaca.org/Journal/archives/2015/volume-6/Pages/risk-andethics-incyberspace.aspx?utm_referrer=.
- Lenhart, A., Jones, S. & Macgill, A. (2006). Pew Research Center. *Internet & American Life Project*. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/internet/2008/12/07/about-the-pew-research-centers-internet-american-life-project/>.
- Lesk, M. (2005). Understanding digital libraries. *Morgan-Kaufmann Publishers*, 456.
- Li, D., Li, X., Zhao, L., Zhou, Y., Sun, W., & Wang, Y. (2017). Linking multiple risk exposure profiles with adolescent internet addiction: Insights from the person-centered approach. *Computers in Human Behavior, 75*, 236-244.
- Lin, S. S. J., & Tsai, C. C. (2002). Sensation seeking and internet dependence of taiwanese high school adolescents. *Computers in Human Behavior, 18*(4), 411-426.
- Livingstone, S. (2001). Online freedom and safety for children. *Citizen Online Research Publication, 3*, 1-22.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Olafsson, K. (2011). EU kids online final report. *EU Kids Online: LSE*.
- Livingstone, S., Davidson, J., Bryce, J., Hargrave, A. M., & Grove-Hills, J. (2012). Children's online activities: Risks and safety: the UK evidence base. *UK Council for Child Internet Safety*, 44p.

- Livingstone, S., Mascheroni, G., & Staksrud, E. (2015). Developing a framework for researching children's online risks and opportunities in Europe. *London School of Economics and Political Science*.
- Livingstone, S., Stoilova, M., & Kelly, A. (2016). Cyberbullying: Incidents, trends and consequences. In *ending the torment: Tackling bullying from the schoolyard to cyberspace*, 115-120.
- Loch, K. D., & Conger, S. (1996). Evaluating ethical decision making and computer use. *Communications of The ACM*, 39(7), 74-83.
- Lyon, D. (1997). *Elektronik göz: Gözetim toplumunun yükselişi*. (Çev. D. Hattatoğlu). Sarmal Yayınevi. (Eserin orijinali 1994'te yayınlanmıştır).
- MacIntyre, A. (2001). *Ethik'in kısa tarihi*. (Çev. H. Hünler). Paradigma Yayınları. (Eserin orijinali 1966'da yayınlanmıştır).
- Mason, R. O. (1986). Four ethical issues of information age. *MIS Quarterly*, 10(1), 5-11.
- Maqsood, S., & Chiasson, S. (2021). They think it's totally fine to talk to somebody on the internet they don't know: Teachers' perceptions and mitigation strategies of tweens online risks. *ACM Digital Library*, 688, 1-17. <https://doi.org/10.1145/3411764.3445224>.
- Mitchell, K. J., Finkelhor, D., & Wolak, J. (2003). Victimization of youth on the internet journal of aggression. *Maltreatment ve Trauma*, 8, 1-39.
- Mohay, G., Anderson, A., Collie, B., Olivier D. V., & Mckemmish, R. (2003). *Human behavior in the electronic age*. Computer and Intrusion Forensics, London.
- Mollaoğlu, Ç. (2021). *Öğretmenlerin çocukların karşılaşılabileceği çevrim içi risklere yönelik algılarının ilişkisel olarak incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi].

Mollavelioğlu, Ő. M. (2003). *Küçük ve orta ölçekli işletmelerde bilgi teknolojilerinin etik kullanımı ve bir uygulama* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Montgomery, K., Gottlieb-Robles, B., & Larson, G. O. (2004). Youth as e-citizens: Engaging the digital generation. *Center for Social Media*. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/71339839.pdf>.

Moor, J. H. (1985). What is computer ethics? *Metaphilosophy*, 16(4), 266-279.

Muncy, J. A., & Vitell, S. J. (1992). Consumer ethics: An investigation of the ethical beliefs of the final consumer. *Journal of Business Research*, 24(4), 297-311. [http://dx.doi.org/10.1016/0148-2963\(92\)90036-b](http://dx.doi.org/10.1016/0148-2963(92)90036-b).

Odabaşı, H. F., Çoklar, A. N. ve Kabakçı, I. (2007). Yeni dünya: İnternet-ailelerin yeni dünyadaki sorumlulukları nelerdir. S. Őengel (Ed.), 8. Aybastı-Kabataş Kurultayı (ss.111-124). Eskişehir: Detay Anatolia Akademik Yayıncılık.

Odabaşı, F. ve Kuzu, E. B. (2008). *A proposal for ethics training in internet cafes*. https://www.academia.edu/340381/A_Proposal_For_Ethics_Training_In_Internet_Cafes'den alınmıştır.

ODTÜ (Ortadoğu Teknik Üniversitesi) (2018). İnternet tarihi. *Dünyada internetin gelişimi*. <http://www.internetarsivi.metu.edu.tr/tarihce.php>'den alınmıştır.

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) (2011). *The protection of children online: Risks faced by children online and policies to protect them*. OECD Digital Economy Papers, No. 179, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/5kgcjf71pl28-en>.

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) (2019). *What do we know about children and technology?* Retrieved from <https://www.oecd.org/education/ceri/Booklet-21st-century-children.pdf>.

- Ogur, B., Yılmaz, R. M. ve Göktaş, Y. (2017). An examination of secondary school students' habits of using internet. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 7(3), 421.
- Oktik, N. (2013). Sosyal kontrol, çocuk ve internet. *Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı*, 297-310.
- Okumuş, V. ve Parlar, H. (2018). Çocukların sosyal medya kullanım amaçları ve ebeveyn tutumları: Children's social media usage purposes and parent's attitudes. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 357-368.
- Orhan, F. ve Akkoyunlu, B. (2004). İlköğretim öğrencilerinin internet kullanımları üzerine bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 107-116.
- Özdemir, S. (2019). *Lisans öğrencilerinin bilişim etiği konusundaki tutumlarının incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ufuk Üniversitesi, Ankara.
- Öztuna, D., Elhan, A. H. ve Tuccar, E. (2006). Investigation of four different normality test in terms of type I error rate and power under different distributions. *Turk Journal of Medical Sciences*, 36(3), 171-176.
- Peker, A. (2014). Ergenlerin siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(1), 1-15.
- Pieper, A. (1999). *Etiğe giriş*. (Çev. V. Atayman ve S. Gönül). Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 2017'de yayınlanmıştır).
- Plight, J. (1998). Perceived risk and vulnerability as predictors of precautionary behaviour. *British Journal of Health Psychology*, 3(1), 1-14.
- Poftak, A. (2002). Net-wise teens: Safety, ethics and innovations. *Technology & Learning*, 22(1), 36-45.

- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 1. *On The Horizon*, 9(5), 1-6.
<http://dx.doi.org/10.1108/10748120110424816>.
- Prensky, M. (2009). Homo sapiens digital: From digital immigrants and digital natives to digital wisdom. *Journal of Online Education*, 5(3), 1-9.
- Pulaşlı, H. (2001). *Hukukun temel kavramları*. (4. basım). Nobel Kitabevi.
- Rader, M. H. (2002). Strategies for teaching internet ethics. *Delta Pi Epsilon Book of Readings*, 44(2), 121-123.
- Radesky, J. S., Schumacher, J., & Zuckerman, B. (2015). Mobile and gnteractive media use by young children: The good, the bad, and the unknown. *Pediatrics*, 135(1), 1-3.
- Resnik, D. B. (2004). *Bilim etiği*. (Çev. V. Mutlu). Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 1998'de yayınlanmıştır).
- Rodriguez de Dios, I., Van Oosten, J. M. F., & Igartua, J. J. (2018). A study of the relationship between parental mediation and adolescents' digital skills, online risks and online opportunities. *Computers in Human Behavior*, 82, 186-198.
<https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.01.012>.
- Salman, E. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin internet etik ihlallerine yönelik algılarının incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi].
- Sari, D. I., Rejekiningsih, T., & Muchtarom, M. (2020). Students' digital ethics profile in the era of disruption: An overview from the internet use at risk in Surakarta city, Indonesia. *International Journal of Interactive Mobile Technologies (iJIM)*. 14, 82-94.
<https://doi.org/10.3991/ijim.v14i03.12207>.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık/siber mağduriyet yaşantuları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri* [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi].

- Sevindik, T. (2011). *Bilişim ve etik ders notları*.
<http://www.yarbis.yildiz.edu.tr/web/userAnnouncementsFiles/dosya2f00c8b17de373c9f729e1440b895329.pdf> den alınmıştır.
- Scheuermann, L., & Taylor, G. (1997). Netiquette. *Internet Research*, 7(4), 269-273.
- Sjöberg, L. (1979). Strength of belief and risk. *Policy Sciences*, 11(1), 39-57.
- Sjöberg, L. (1999). Consequences of perceived risk: Demand for mitigation. *Journal of Risk Research*, 2(2), 129-149.
- Sjöberg, L. (2000). Factors in risk perception. *Risk analysis*, 20(1), 1-12.
- Slonja, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147-154.
- Slovic, P. (1993). Perceived risk, trust, and democracy. *Risk Analysis*, 13(6), 675-682.
- Slovic, P., Finucane, M. L., Peters, E., & MacGregor, D. G. (2004). Risk as analysis and risk as feelings: Some thoughts about affect, reason, risk, and rationality. *Risk Analysis*, 24(2), 311-322.
- Soldatova, G., Rasskazova, E., Zotova, E., Lebesheva, M., Geer, M., & Roggendorf, P. (2014). Russian kids online: Key findings of the EU kids online II survey in Russia. *Foundation for Internet Development, Moscow, Russia*.
- Starr, C. (1969). Social benefit versus technological risk. In T. S Glickman & M. Gough (Eds.) *Readings in risk* (pp. 183 – 194). Johns Hopkins University Press.
- Stavropoulos, V., Motti, F., & Griffiths, M. D. (2021). Risks and opportunities for youth in the digital era: A cyber-developmental approach to mental health. *European Psychologist*, 27(2). <http://dx.doi.org/10.1027/1016-9040/a000451>.

- Sutherland, T. (2004). Defining and avoiding plagiarism: the council of writing program administrators statement on best practices. *Accounting Education News*. Sarasota: 32(1).
- Sweeney, J. C., Soutar, G. N., & Johnson, L. W. (1999). The role of perceived risk in the quality-value relationship: a study in a retail environment. *Journal of Retailing*, 75(1), 77-105.
- Szofran, N. (1994). Internet etiquette and ethics. *Computers in Libraries*, 14(1), 66-69.
- Şendağ, S. ve Odabaşı, F. (2006). İnternet ve çocuk: Etik bunun neresinde? H. Yaratana (Ed.), *6. Uluslararası Eğitim Teknolojileri Konferansı* (ss. 1508-1515). Kıbrıs: Yakınoğu Üniversitesi.
- Şener, M. T., Set, T. ve Dursun, O. B. (2012). Güvensiz internet kullanımı ile ilgili bir olgu sunumu: sanal taciz. *Türk Aile Hekimliği Dergisi*, 16(3), 127-129.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı*. (Çev. M. Baloğlu). Nobel Akademik Yayıncılık. (Eserin orijinali 1983'te yayınlanmıştır).
- Taneri, P. O. ve Tiryakioğlu, Ö. (2015). Ortaokul 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin sorunlu internet kullanımı ve anne baba tutumları ilişkisinin incelenmesi. *International Journal of Social Science*, 40, 205-223.
- Tanlır, M. N. (2002). *İnternet suçları ve bireysel mahremiyet*. Liberte Yayınları.
- Tansal, S. (2002). Etik değerlere evrensel yaklaşım. *Executive Excellence Dergisi*, 64, 10-11.
- TBD (Türkiye Bilişim Derneği) (2010). *Bilişim etiği nihai rapor*. <https://www.tbd.org.tr/?s=bilişim+2010>'den alınmıştır.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2014). *Güncel Türkçe Sözlük - Risk*. <https://sozluk.gov.tr>'den alınmıştır.

TDK (Türk Dil Kurumu) (2015). *Güncel Türkçe Sözlük - İnternet*. <https://sozluk.gov.tr>'den alınmıştır.

TDK (Türk Dil Kurumu) (2022). *Güncel Türkçe Sözlük - Doğruluk*. <https://sozluk.gov.tr>'den alınmıştır.

TDK (Türk Dil Kurumu) (2022). *Güncel Türkçe Sözlük - Örgüt*. <https://sozluk.gov.tr>'den alınmıştır.

Tepe, H. (1998). Bir felsefe dalı olarak etik. *Doğu Batı*, 1(4), 9-24.

Tingöy, Ö. (2009). *Bilişim çağında etik*. Avcıol Basım Yayın.

Topçu, Ç., Yıldırım, A. ve Erdur-Baker, Ö. (2013). Cyberbullying schools: What do Turkish adolescents think? *International Journal For The Advancement Of Counselling*, 35(2), 139-151.

Torun, Ö. (2007). *Resmi ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin internet etiğine ilişkin algılarının incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi].

Tuncer, N. (2000). Çocuk ve internet kullanımı. *Türk Kütüphaneciliği*, 14(2), 205-212.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2021). *Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması*. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437)'den alınmıştır.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2021). *Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132>'den alınmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Bilişim ve İnternet Araştırma Komisyonu. (2012). *Bilgi toplumu olma yolunda bilişim sektöründeki gelişmeler ile internet kullanımının başta çocuklar, gençler ve aile yapısı üzerinde olmak üzere sosyal etkilerinin araştırılması*

amacıyla kurulan meclis araştırması komisyonu raporu.
<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2781>'den alınmıştır.

- Tversky, A., & Kahneman, D. (1973). Availability: A heuristic for judging frequency and probability. *Cognitive Psychology*, 5(2), 207-232.
- Uysal, Ö. (2006). *Öğretmen adaylarının bilgisayar etiğine ilişkin görüşleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Uysal, Ö. ve Odabaşı, H. F. (2006). Bilgisayar etiği öğretiminde kullanılan yöntemler. H. Yaratın (Ed.), *VI. International Education Technology Conference* kitabı içinde (ss.1639-1652). Kıbrıs: Yakınoğu Üniversitesi.
- Uysal, Ö. ve Odabaşı, H. F. (3-5 Mayıs 2007). *Bilgisayar etiği ile ilgili konular*. VII. International Education Technology Conference sunuldu, Kıbrıs.
- Ülken, F. B. ve Kılınc, F. (2018). Çocukların çevrim içi ortamda karşılaştıkları risk türleri ile aracılık uygulamaları arasındaki ilişki. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 124-145.
- Ünver, H. ve Koç, Z. (2017). Siber zorbalık ile problemlili internet kullanımı ve riskli internet davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(2), 117-140.
- Valcke, M., De Wever, B., Van Keer, H., & Schellens, T. (2011). Long-term study of safe internet use of young children. *Computers And Education*, 57(1), 1292-1305. <http://dx.doi.org/10.1016/j.compedu.2011.01.010>.
- Vandoninck, S., d'Haenens, L., & Roe, K. (2013). Online risks: Coping strategies of less resilient children and teenagers across Europe. *Journal of Children and Media*, 7(1), 60-78.
- Vanlanduyt, L., & De Cleyn, I. (2007). Invloed van internet bij jongeren. *Een Uitdaging Op School En Thuis*.

- Vedder, A., & Wachbroit, R. (2003). Reliability of information on the internet: Some distinctions. *Ethics and Information Technology*, 5, 211-215.
- Verenikina, I., & Kervin, L. (2011). iPads, digital play and pre-schoolers. *He Kupu*, 2(5), 4-19.
- Waluchow, W. J. (2003). The dimensions of ethics: An introduction to ethical theory. *Broadview Press*, 256.
- Wang, G., Zhao, J., & Shadbolt, N. (2019). *Are children fully aware of online privacy risks and how can we improve their coping ability?* Retrieved from <https://arxiv.org/abs/1902.02635>.
- Won K., Ok-Ran J., Chulyun K., & Jungmin S. (2009). The dark side of the internet: Attacks, costs and responses. *Information Systems*, 36(3), 675-705. <http://dx.doi.org/10.1016/j.is.2010.11.003>.
- Woodbury, M. C. (2002). Computer and information ethics. *Urbana-Champaign: Stipes Publishing Company*.
- Xin, M., Xing, J., Pengfei, W., Houru, L., Mengcheng, W., & Hong, Z. (2018). Online activities, prevalence of internet addiction and risk factors related to family and school among adolescents in China. *Addictive Behaviors Reports*, 7, 14-18. <https://doi.org/10.1016/j.abrep.2017.10.003>.
- Yalçın, C. (2003). Sosyolojik bir bakış açısıyla internet. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 27(1), 77-89.
- Yenilmez, Y. ve Seferoğlu, S. S. (2013). Sanal zorbalık ve öğretmenlerin farkındalık durumlarına bir bakış. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 38, 421-432.

- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J., Wolak, J., & Finkelhor, D. (2006). Examining characteristics and associated distress related to internet harassment: Findings from the second youth internet safety survey. *Pediatrics*, *118*(4), 1169-1177.
- Yıldır, Z. L. (2000). *Sosyalden gündelik yaşama etik anlayış (modernden postmoderne etik anlayış)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Yıldız, A. (2012). *Meta-etik bir teori olarak ahlaki sezgiciliğin savunulabilirliği* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yoon, C. (2011). Ethical decision-making in the internet context: Development and test of an initial model based on moral philosophy. *Computers in Human Behavior*, *27*, 2401-2409.
- YPRT (Youth Protection Roundtable) (2009). *Youth protection roundtable toolkit*. Retrieved from http://www.digitale-chancen.de/transfer/assets/final_YPRT_Toolkit.pdf.

EKLER

Ek 1: Kişisel Bilgi Formu

Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Etik İhlali İle Çevrim İçi Risk Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Sevgili Öğrenciler,

Teknolojinin gelişmesi sonucu internet kullanımı her geçen gün artmaktadır. İnternette geçirilen sürenin artması doğal olarak çevrim içi (sanal ortam) risk durumlarıyla karşılaşma olasılığını da arttırmaktadır. Bu çalışmada sizlerin internet etik ihlal algı düzeyi ile çevrim içi risk algı düzeyi arasındaki ilişki incelenecektir. İnternet etik ihlali ile çevrim içi risk algısı arasındaki ilişki; kişisel bilgilere farklılık gösterip göstermediği araştırmanın önemli noktalarından birisidir. Bu noktada soruları yanıtlarken kendinize en yakın olan duruma göre cevaplamanız çalışma sonuçlarının geçerli ve güvenli olması açısından oldukça önem taşımaktadır. Soruların cevaplanması yaklaşık olarak 20-25 dakika arası sürmektedir. Verdiğiniz cevaplar KVKK (Kişisel Verilerin Korunması Kanunu) gereği üçüncü kişilerle kesinlikle paylaşılmayacak sadece çalışma için kullanılacaktır.

Sevgilerimle.

Cem DOĞAN

Uludağ Üniversitesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü Yüksek Lisans
Tez Çalışması

Kişisel Bilgi Formu

1. Cinsiyet

Kız

Erkek

2. Sınıf Düzeyi

5.sınıf

6.sınıf

7.sınıf

8.sınıf

3. Evinizde internet bağlantısı var mı?

- Evet
 Hayır

4. Günlük internet kullanım süreniz?

- Hiç
 0 – 1 saat
 1 – 2 saat
 2 – 4 saat
 4 saat üzeri

5. Bilişim Teknolojileri ve Yazılım dersinize Bilişim Teknolojileri öğretmeni mi giriyor?

- Evet
 Hayır

6. Bilişim Teknolojileri ve Yazılım dersinde “Etik Değerler” konusunu işlediniz mi?

- Evet
 Hayır

7. Bir önceki sınıfta sene sonu not ortalamanız (okul başarısı) hangi puan aralığındadır?

- 0 – 44 puan
 45 – 54 puan
 55 – 69 puan
 70 – 84 puan
 85 – 100 puan

Ek 2: İnternet Etik İhlali Algı Ölçeği

ÖLÇEK MADDELERİ		Uygun Değil	Kısmen Uygun	Uygun
1	İnternet aracılığıyla izinsiz olarak başkalarının bilgilerine ulaşma			
2	Başkalarına ait kişisel bilgileri izinsiz olarak internette paylaşma			
3	Başkalarının internet hesaplarını (e-posta, facebook, oyun vb.) ele geçirme			
4	Başkalarının bilgilerini ele geçirmek için aldatıcı mesaj gönderme			
5	Başkalarına cinsellik, şiddet, kumar vb. içerikli mail veya mesaj gönderme			
6	Başkalarına tehdit ve şantaj içerikli mail veya mesaj gönderme			
7	İnternette yer alan içeriklere (resim, oyun, video vb.) argo ve küfür içerikli yorumlar yapma			
8	İnternette veya sosyal paylaşım sitelerinde cinsellik, şiddet vb. içerikli paylaşımlarda bulunma			
9	İnternette lisanslı yazılım, film, müzik veya oyunları başkalarıyla paylaşma			
10	İnternette yer alan uygunsuz içerikli (Cinsellik, şiddet, kumar vb.) sitelerde gezinme			
11	İnternette gerçek dışı bilgilerle kişileri dolandırma			
12	İnternette gerçek dışı bilgiler yayma (Yalan haber, iftira vb.)			
13	İnternette yer alan çalışmalarını kaynak göstermeden kullanma (ödev, sunu, video, resim vb.)			
14	İnternette başkalarına ait web sitelerine saldırıda bulunma (ele geçirme, çökertme vb.)			
15	İzni olmadan, başkalarının kablosuz internet bağlantısını kullanma			
16	İnternette oyun oynarken hile yapma			
17	İnternet sitesine girişte veya üyelikte sunulan şartları okumadan onaylama/kabul etme			
18	İnterneti belirttiği amacı dışında kullanma			
19	İnternette yasa dışı bir durumla karşılaştığında görmemezlikten gelme			

Ek 3: Sanal Dünya Risk Algısı Ölçeği

SANAL DÜNYA RİSK ALGISI ÖLÇEĞİ	Tamamen yansıtıyor	Çok yansıtıyor	Orta Düzeyde yansıtıyor	Az yansıtıyor	Hiç yansıtıyor
1. Sanal ortamlarda karşılaştığım bireyleri olduğundan farklı tanıyarak onlar tarafından kandırılabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Sanal ortamlara olan bağlılığım artarsa gerçek yaşamda samimi sohbetlerden kendimi soyutlayıp uzaklaşabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Yaşadığım sorun ve sıkıntıları istemeden de olsa, tanımadığım insanlarla paylaşmak durumunda kalabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Hiç tanımadığım insanlarla sohbet ederken kendimi rahat hissedirim.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Sanal ortamlardayken gerçek hayat sorunlarından uzaklaşabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Sanal ortamlara olan bağlılığım artarsa kendini olduğundan farklı bir karakterle yansıtabileceğimden dolayı kimlik çatışması yaşayacağım hissine kapılabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
7. Uzun süre sanal ortamlarla iç içe olduğum takdirde psikolojik rahatsızlıklar yaşayabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Yaptığım sanal sohbetlerde, özümde var olan evrensel kurallar (doğruluk, dürüstlük gibi) önemini kaybedebilir.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Sanal ortamlardaki kişiler bana yakın gelebilir.	☐	☐	☐	☐	☐
10. Sanal ortamlarda paylaştığım düşünce ve fikirlerimi birilerinin mutlaka göreceğini bilmek beni psikolojik açıdan rahatlatır.	☐	☐	☐	☐	☐
11. Sanal dünyada çok fazla vakit kaybetmem neticesinde derslerimde başarısız sonuçlarla karşılaşabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
12. Sanal ortamlarda bilgiye erişim kolay olduğu için zamandan tasarruf edebilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
13. Sanal alemde sürekli yayınlanan reklamların bilinçaltıma yer etmesi ile marka bağımlısı bir birey haline dönüşebilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
14. Sanal ortamlar sayesinde eski arkadaşlarımı bulabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
15. Yapılacak sınırsız sohbetler neticesinde mahremiyet, gizlilik, utanma gibi duygularımı yitirebilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
16. Sanal ortamlarda her şeye kolayca erişebilmem neticesinde gerçek hayattaki engellere karşı mücadelelen uzak bir hale gelebilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
17. Sanal ortamlara ayıracağım süreyi iyi planlayabildiğim takdirde kontrol açısından bireysel gelişim katkı sağlayabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
18. Sanal ortamlarda tartışmak beni rahatlatır.	☐	☐	☐	☐	☐
19. Sanal medyayı aktif kullanarak yardımlaşma-dayanışma kültürümü geliştirebilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
20. Sosyal medya sayesinde araştırma kapasitemi kullanarak eleştirel düşünme becerimi geliştirebilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
21. Sosyal medya yüzünden dedikodu kültürüne kapılabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
22. Kuracağım sanal arkadaşlıklar sayesinde yeni kültürler tanıyabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
23. Sosyal medya aracılığı ile yeni dostluklar edinebilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
24. Sanal ortamların olumsuz yönleri neticesinde sorumsuz bir kişilik haline dönüşebilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
25. Sosyal medyada bilinçsizce sörf eden insanlar yüzünden manevi yıpranmalar yaşayabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
26. Sanal ortamlar aracılığı ile problem çözme becerisi kazanabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐

Ek 4: İnternet Etik İhlali Algı Ölçeği Kullanım İzni Belgesi

 Cem Doğan 18 Nisan Pzt 11:25 (1 gün önce) ☆ ↶ ⋮

Sayın Emine Salman,

"Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Etik İhlal Algıları ve Çevrimiçi Risk Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı tez çalışması yapmaktayım. Sizin 2019 yılında geliştirmiş olduğunuz "İnternet Etik İhlali Algı Ölçeği" veri toplama sürecinde izninizle -kaynak belirtmek koşuluyla- kullanmak istiyorum. Sizin için de bir sakıncası yoksa ölçeği benimle paylaşır mısınız?

İyi çalışmalar dilerim.

 Emine Bolat Salman 18 Nisan Pzt 11:54 (1 gün önce) ☆ ↶ ⋮

Alıcı: ben ▾

Merhaba, tabiki kullanabilirsiniz.

İyi çalışmalar dilerim...

18 Nis 2022 Pzt 11:25 tarihinde Cem Doğan < > şunu yazdı:

...

 Emine Bolat Salman 18 Nisan Pzt 11:59 (1 gün önce) ☆ ↶ ⋮

Alıcı: ben ▾

Ölçek ektedir.

Ek 5: Sanal Dünya Risk Algı Ölçeği Kullanım İzni Belgesi

Cem Doğan [Redacted]

[Redacted]

18 Nisan Pzt 11:33 (1 gün önce) ☆ ↩ ⋮

Sayın Veysel Bilal Arslankara ve Ertuğrul Usta,

"Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Etik İhlal Algıları ve Çevrimiçi Risk Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı tez çalışması yapmaktayım. Sizlerin 2018 yılında geliştirmiş olduğunuz "Sanal Dünya Risk Algısı Ölçeği" veri toplama sürecinde izninizle -kaynak belirtmek koşuluyla- kullanmak istiyorum. Sizler için de bir sakıncası yoksa ortaokul öğrencilerine yönelik olan ölçeği benimle paylaşır mısınız?

İyi çalışmalar dilerim.

Veysel Bilal Arslankara [Redacted]

[Redacted]

18 Nisan Pzt 16:37 (23 saat önce) ☆ ↩ ⋮

Merhaba Cem Doğan,

Sanal Dünya Risk Algısı (SDRA) Ölçeğini çalışmanızda kullanabilirsiniz. Ayrıca araştırma sürecinden ve sonuçlarından bizi de haberdar ederseniz memnuniyet duyarız. Ölçeğin geliştirilmesi sürecine ve maddelerine aşağıdaki linkten ulaşabilirsiniz.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefad/issue/35713/356898>

4, 5 ve 9. maddeler ters kodlanmıştır.
 Uyarlanmış ortaokul formunda 8-13-25. maddeler ölçek dışında kalmıştır.

Öğrencilerin pozitif maddelere vermiş olduğu yanıtlar şu şekilde puanlanmıştır: Tamamen yansıtıyor (5 puan), çok yansıtıyor (4 puan), orta düzeyde yansıtıyor (3 puan), az yansıtıyor (2 puan) ve hiç yansıtıyor (1 puan)."

Ek 6: MEB Uygulama İzin Belgesi

T.C.
BURSA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı :
Konu : Cem DOĞAN'ın Araştırma İzni

23.09.2022

MÜDÜRLÜK MAKAMINA

İlgi : Millî Eğitim Bakanlığının Araştırma Uygulama İzinleri konulu 21/01/2020 tarih ve 1563890 (2020/2) sayılı Genelgesi.

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Yüksek Lisans öğrencisi Cem DOĞAN'ın "Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Etik İhlali ile Çevrimiçi Risk Alguları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" konulu araştırması, Bursa Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü, Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının 31.08.2022 tarih ve 71292 sayılı yazıları ile bildirilmektedir.

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Yüksek Lisans öğrencisi Cem DOĞAN'ın "Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Etik İhlali ile Çevrimiçi Risk Alguları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" konulu araştırmasını Orhaneli, Büyükorhan, Hamancık ve Keles ilçelerine bağlı ortaokul öğrencilere uygulama yapma isteği ilimizde oluşturulan "Araştırma Değerlendirme Komisyonu" tarafından incelenerek değerlendirilmiştir. Araştırma ile ilgili çalışmanın **okul/kurumlardaki eğitim öğretim faaliyetleri aksatılmadan, araştırma formlarının aşı okul müdürlüklerince görülerek ve gönüllülük esası ile okul müdürlüklerinin gözetim ve sorumluluğunda ilgi Genelge çerçevesinde uygulanması ayrıca araştırma sonuçlarının Müdürlüğümüz ile paylaşılması** komisyonumuzca uygun görülmektedir.

Makamlarımızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Levent YAZICI
İl Millî Eğitim Şube Müdürü

OLUR

Serkan GÜR
Vali a.
İl Millî Eğitim Müdürü

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden c0c3-9da5-34de-b9fe-bde8 kodu ile teyit edilebilir.

ÖZ GEÇMİŞ

ÖZ GEÇMİŞ		
Ad Soyad: Cem DOĞAN		
Eğitim Durumu	Başlama – Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise		
Lisans	2007 – 2011	Marmara Üniversitesi
Yüksek Lisans	2021 – 2023	Bursa Uludağ Üniversitesi
Doktora		
Çalıştığı Kurumlar	Başlama – Bitirme Yılı	Kurum Adı
1	2015 – Halen	MEB – Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Öğretmeni
2		
3		
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	<p>- Doğan, C. & Birişçi, S. (Haziran 23-26). <i>Covid-19 süreciyle birlikte öğretmenlerin dijital okuryazarlıklarının incelenmesi</i>. II. International Conferance on Educational Technology and Online Learning sempozyumunda sunuldu. Balıkesir, Türkiye.</p> <p>- Doğan, C., Sırvermez, U. & Birişçi, S. (Haziran 23-26). <i>Karmaşık düşünme becerilerinin gelişiminde bilgisayar destekli işbirlikli öğretim tasarımı ve etkililiğinin incelenmesi</i>. II. International Conferance on Educational Technology and Online Learning sempozyumunda sunuldu. Balıkesir, Türkiye.</p>	
Yayımlar	<p>- Doğan, C. & Birişçi, S. (2022). Covid-19 süreciyle birlikte öğretmenlerin dijital okuryazarlıklarının incelenmesi. <i>Ege Eğitim Teknolojileri Dergisi</i>, 6(1), 53-76.</p>	
Diğer		
Tarih:	26.12.2022	
İmza:		
Ad Soyad:	Cem DOĞAN	